تەفسیری «نامی»

بۆ قورئانی پیرۆز

مەلا عبدالکریمی مدرس

داینناوە

محمد علی قەرەداغی

ئامادەی کردووەو سەرپەرشتی چاپی کردووە

بەرگی حەوتەم

١٤٠٤ك ـ ١٩٨٤ز

تفسير نامى

للقرآن الكريم

تأليف

الشيخ عبدالكريم محمد المدرس

عُني بنشره

محمد علي القره‌داغي

الجـزء السابع

الطبعـة الاولـى

١٤٠٤ هـ ـ ١٩٨٤ م

سوورەتی موجادەلە ، لە سوورەتە مەدینەییەکانە ، (٢٢) ئایەتە ، دوای سوورەتی (مونافیقوون) هاتوەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(قَدْ سَمِعَ اللهُ قَوْلَ الَّتِي تُجادِلُكَ فِي زَوْجِها وَتَشْتَكِي إِلَى اللهِ ، واللهُ يَسْمَعُ تَحاوُرَكُما ، إِنَّ اللهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ (١) الَّذِينَ يُظاهِرُونَ مِنْكُمْ مِنْ نِسائِهِمْ ما هُنَّ أُمَّهاتِهِمْ ، إِنْ أُمَّهاتُهُمْ إِلاَّ اللاَّئِي وَلَدْنَهُمْ ، وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَراً مِنَ الْقَوْلِ وَزُوراً ، وَإِنَّ اللهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ (٢) والَّذِينَ يُظاهِرُونَ مِن نِسائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِما قالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَماسَّا ، ذٰلِكُمْ تُوعَظُونَ بِهِ ، واللهُ بِما تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ (٣) فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيامُ شَهْرَيْنِ مُتَتابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَماسَّا ، فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَإِطْعامُ سِتِّينَ مِسْكِيناً ذٰلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللهِ وَرَسُولِهِ ، وَتِلْكَ حُدُودُ اللهِ ، وَلِلْكافِرِينَ عَذابٌ أَلِيمٌ) (٤)

بە راستی خودای تەعالا وتەو موجادەلەی ئەو ژنەی بیست کە دەربارەی وتاری مێردەکەی و سوێندەکەی موجادەلەی ئەکردو ، شکاتی خۆی بۆ لای خودا دەبرد . لەو کاتەدا کە تۆ پێتئەوت : لە مێردەکەت حەرامبوویتی . ئەویش ئەیوت : تەلاقی نەداوم . وە خودا گوێی لە وتاری هەردووکیان بوو ، **خودا بیسەری وتارەو بینەری خاوەنەکەیەتی .**

ئەو کەسانە لە ئێوە کە (ظهار) لەگەڵ ژنەکانیانا ئەکەنو پێیان ئەڵێن:

(تۆ لەسەر من وەکوو پشتی دایکم وای) ئەو ژنانە دایکی ئەوان بێ ، دایکی ئەوان تەنها ئەو ژنانەن کە ئەوانیان بوەو ، بێگومان ئەو پیاوانە قسەیەکی وا ئەکەن کە شەرع پێی رازی نیەو قسەیەکی درۆ ئەکەن . وە بە راستی خودا میهرەبانو تاوانبەخش و خاوەن عەفوە .

وە ئەو کەسانە کە ئیلا لەگەڵ ژنەکانیانا ئەکەنو لە پاشان پەشیمان ئەبنەوەو ئەگەڕێنەوە بۆ ئەو قسە کردوویانە بە (تدارك) . واتە : بە چارکردنی ئەو قسە ، بەم جۆرە کە ژنەکە هەر ژنی بێو قسەکە زیانی نەبێ .. ئەوە لەسەری پێویست ئەبێ ئازادکردنی بەندەیەکی بێعەیب . لە پێش ئەوەدا کە ئەو پیاوو ژنە بەیەك بگەن ، واتە جیماع بکەن . وە ئەم حوکمە کە باسمان کرد ئامۆژگاری ئێوەی پێ ئەکرێ و خودا ئاگاداری لەسەر ئەوەی ئێوە ئەیکەن . جا ئەگەر کەسێ بەندەی دەس نەکەوت ئازادی بکات ئەوە پێویستە دوو مانگ بەڕۆژوو بێ ، ڕۆژووی لەسەر یەك ، ئەبێ ناوبڕی نەکەوێ . پێش ئەوە بگەن بە یەك . وە ئەم فەرزی ڕۆژووە لەسەرتان بۆ ئەوەیە کە بچنە ژێر باری ئەحکامو باوەڕنان بە خوداو پێغەمەری خودا دابسەزرێ ، چونکە تەبیقی ئەحکام نیشانەیە لەسەر باوەڕ بە خاوەن حوکمەکە . وە ئەمەی کە بۆ ئێوەی باس ئەکەین سوورێکە خودا بۆی دامەزراندووەنو کردوویەتی بە بەڵگەی ڕاستی موسوڵمان لە ئیسلامو ئیسلام . وە هەیە بۆ ئەوانە کافرنو گوێ بە حوکمی خودا نادەن سزایەکی سەختو بەئازار .

دەگێڕنەوە لە خەولەی کچی مالیکی کوڕی ئەعلەبەوە ـخـ ئەڵێ:ئەوسی کوڕی صامیتی مێردم ئیلاری لەگەڵاکردم ، منیش هاتمە خزمەت پێغەمبەر ـ د ـ شکاتم کرد ، پێغەمبەر ـ د ـ موجادەلەی لەگەڵاکردمو فەرمووی : لە خودا بترسە ئەوس ئامۆزاتە ! خەولە ئەڵێ : لەو شوێنە لانەچووم تا خودا (قد سمع الله ...) تا حوکمی ئیلاری نارەدەخوارەوە . پاش ئەوە پێغەمبەر

فه‌رمووی : ئه‌بێ ئه‌وس به‌نده‌یێ ئازاد بکا . خه‌وله عه‌رزی‌کرد : نیـه‌تی . ئینجا پێغه‌مه‌ر فه‌رمووی : دوو مانگ له‌سه‌ر یه‌ك به‌رۆژوو بێ . خه‌وله وتی : ئه‌وس پیاوێکی پیره‌و توانای رۆژووگرتنی نیه . پێغه‌مه‌ر فه‌رمووی : خۆراکی شه‌صت گه‌دا بدا . خه‌وله وتی : هیچی نیه بیکا به خێرو بیدا بـه گـه‌دا . خه‌وله ده‌ڵێ : له‌و کاتـه‌دا هێشوویێ خورمـایان هێنا . منیش وتم : ئـه‌ی پێغه‌مه‌ری خودا منیش هێشوویه‌کی ئه‌دەمێ . پێغه‌مه‌ر فه‌رمووی : چاکت‌کرد، برۆ به‌شی شه‌صت گه‌دای لێبده‌و ، بگه‌ڕێره‌وه بۆ لای ئامۆزات .

وه کاتێ حه‌زرەت ـ د ـ هه‌واڵی دا به خه‌وله که حه‌رام بوه له‌سـه‌ر میرده‌که‌ی خه‌وله سوێندی خوارد که میرده‌که‌ی نـاوی ته‌ڵاقی نه‌برده‌وه ! حه‌زرەت به گه‌رمییه‌وه فه‌رمووی : حه‌رام‌بوویت له‌سه‌ری ! وه ظیهار له پێش ئه‌م روودا‌وه‌دا وابوو که ژنه‌که حه‌رام ئه‌بوو له‌سه‌ر کابرا هه‌تا هه‌تایه . جا خه‌وله سه‌ری به‌رزکرده‌وه بۆ ئاسمانو وتی : خوایه هاناو هاواری داماویم بۆ لای تۆ دێنم ! جا خودا (قد سمع الله قول ...)ی نارده‌خواره‌وه .

بزانن ! ظیهار له (ظهر) وه‌رگیراوه چونکی شێوه ئه‌صڵییه‌که‌ی ئه‌مه‌یه کابرا به ژنه‌که‌ی بڵێ : (انت علی کظهر امی) . وه عه‌ره‌ب له‌فزی (ظهر)یان له‌به‌ر ئه‌وه هێناوه که پشت جێگه‌ی سـواربوونه‌و ژنیش (مرکوب)ی میرده .

وه له کاتی جاهیلییه‌تا ظیهار ته‌ڵاقی هه‌میشه‌یی بوو ؛ ئیتر ژنه‌که حه‌رام ئه‌بوو له‌سه‌ر کابرا ؛ هه‌تا ئیسلام هات ئه‌و حوکمه‌ی گۆڕی‌و کـردی بـه : حه‌رامبوونی ژنه‌که له‌سه‌ر کابرا پاش گه‌ڕانه‌وەی هه‌تا که‌فاره‌ته‌که ئه‌دا ؛ کاتێ که‌فاره‌ته‌که‌ی دا بۆی حه‌ڵاڵ‌ئه‌بێته‌وه .

وه ظیهارکردن حه‌رامه‌و گوناهی گه‌وره‌یه . به ده‌لیلی ئایه‌ته‌که .

وە روکنەکانی ظیهار چوارن : (مظاهر)و (مظاهر منها)و (مشبه بە)و (صیغة)• وە مەرجەکانی موظاهیر ــ ئەو کەسە کە ظیهار لەگەڵ ژنەکەیدا ئەکا ــ ئەمەیە : کابرا میّردێ بێ دروست بێ ژنەکەی تەلاّق بدا • وە مەرجی ظیهارلەگەڵکراوەکە ئەوەیە ژنی کابرای ظیهارکەر بێ ، یا (مطلقەی غیرە بائنة) بێ • کەوابێ ظیهار لەگەڵ ژنی مارەنەکراوا ، یا لەگەڵ تەلاّقدراوی بائینەدا بێبایەخە • وە مەرجی (مشبه به) ئەمەیە یا جوزئێکی ظاهیری یا تەواوی ژنێ بێ کە حەرامبێ لەسەر ئەو کابرا بە نەسەب ، یا بە شیرخواردن، **یا بە هۆی ژنو ژنخوازییەوە ، بەم مەرجە کە هەرگیز حەلاّل نەبووبێ بۆ** کابرای (مظاهر) وەکوو ژنی باوکێ کە لە پێش لەدایکبوونی ئەم کابرادا مارەی کردبێ ، نەک لە پاش لەدایکبوونی •

وە مەرجی صیغەیش ئەمەیە لەفزێ بێ دەلالەت لەسەر ظیهار بکا بە کینایە یا بە صەراحەت ، یا شتێ بێ لە شوێنی لەفزا وەکوو ئیشارەی لاّل •

وێنەی صەریح وەکوو ئەوە بلّێ بە ژنەکەی : تۆ لەسەر من وەکوو پشتی دایکم وای • یا تۆ لەسەر من وەکوو لەشی دایکمی • ئەمانە هەموو صەریحن ؛ چونکی بە ئاشکرا مەعنای ظیهارو حەرامبوونی ژنەکە ئەگەیەنێ • بەلاّم ئەگەر بلّێ : تۆ وەکوو دایکم وای ، یا وەکوو خوشکم وای • یا تۆ وەکوو کچم وای • ئەوە کینایەیە ؛ چونکی هەڵئەگرێ مەبەس حەرامی ژنەکەی بێو ، **هەڵئەگرێ مەبەستی خۆشەویستی بێ** •

وە لە شەرحی (رەمەلی)دا ئەفەرموێت : ئەگەر کابرا بلّێ : تۆ حەرامی لەسەرم وەکوو دایکم لەسەرم حەرامە • ئەوە هەڵئەگرێ کینایەی تەلاّق بێو ، هەڵیش ئەگرێ ظیهار بێ • جا ئەگەر نیەتی ظیهاری بوو لەو حەرامکردنە ئەوە ظیهارە • ئەنا کینایەیە •

وەلحاصڵ : وەکوو لە حاشیەی جەمەلی سـەر شـەرحمەنهەجەوە دەرئەکەوێ شێوەی تەشبیهە چوارە : تەشبیهی جوزء بەجوزء • وەکوو پشتی تۆ لەسەرمن وەکوو پشتی دایکم وایە • وە تەشبیهی جوزء بە کوڵ ، وەکوو پشتی تۆ لەسەر من وەکوو دایکمواید ، یا وەکوو جیسمی دایکمـە • وە تەشبیهی کوڵ بەجوزء وەکوو بڵێ : تۆ لەسـەر من وەکوو پشتی دایکم وایتە • وە تەشبیهی کوڵ بە کوڵ • وەکوو بڵێ : تۆ لەسـەر من وەکوو جیسمی دایکم وایتە •

بەڵام ئەم تەشبیهانە ئەگەر ڕێز یا مەعنایەکی تـر غەیـری حورمەت هەڵبـگرێ ، وەکوو بڵێ : تۆ بۆ من وەکوودایکم یا خوشکم وای • یا تۆ بۆ من وەکوو چاوی دایکم وایتە •• ئەوە ئەبێ بە کینایەتو تـا قەصدی ظیهاری نەبێ نابێ بە ظیهار •

وە ئەگەر بڵێ : تۆ لەسەرم حـەرامی • یا حەرامم کردیو • نیـەتی تەڵاقی بوو تەڵاقە ، یا نیەتی ظیهاری بوو ظیهارە • وە ئەگەر نیەتی هەردوکیانی بوو ، یەکێکیان هەڵئەبژێرێ • ئەگەر هەر نیەتی هیچیشی نەبوو لێی حەرام نابێو ، کەفارەتی سوێندی ئەکەوێتەسەر •

وە ئەگەر بە ژنەکەی بڵێ : تەڵاقت کەوتبێو مەبەستی ظیهار بێ ئـەوە هەر تەڵاقی ئەکەوێ •

وە ئەگەر بڵێ : تۆ لەسەر من وەکوو پشتی دایکم وای ئەوە هـەر ظیهارەو نابێ بە تەڵاق؛ چونکی هەر لەفزێ صەریح بێ لە بابێکداو لە کـاتی بەکارهێناندا بگونجێ بۆ ئەو بابە ئەوە نە بابێ تردا نابێ بە کینایە • وە ئەگەر بڵێ : تۆ لەسەر من حەرامی وەکوو پشتی دایکمو نیەتی هیچ نەبوو ئـەوە ظیهارە ؛ چونکی صەریحی ظیهاری بەکارهێناوەو نیەتی ناوێ • ئەگەر وتی

تەلاقت کەوتبێ وەکوو پشتی دایکم‌و نیەتی هیچی نەبوو ئەوە تەلاقی ئەکەوێ؛ چونکی (تەلاقت‌کەوتبێ) صەریحە لە تەلاقاو جوملەی (وەکوو پشتی دایکم) ئەبێ بەتەئکید بۆ تەلاقەکە . وە ئەگەر هەر نیەتی ظیهاری بوو ئەوە (غضبا علیه) ئەبێ بە تەلاقیش‌و بە ظیهاریش ؛ چونکی سەرەتای قسەکەی صەریحی تەلاقەو نیەتی ناوێو ، کابرا قەصدی ظیهاریشی کردوە . وە ئەگەر قەصدی هەردووکیانی کرد ئەوە هەردووکیان ثابت‌ئەبن .

بزانن ! تەعلیقی ظیهار دروستە ، وەکوو بڵێ : ئەگەر چوویتە مالّی فلاّن کەس ئەوە تۆ لەسەر من وەکوو پشتی دایکم وای ئەوە هەر کاتێ ژنەکە رۆیشتە ئەو مالّە کابرا ئەبێ بە موظاهیر ، وە ئەگەر پاش ئەوە ژنەکە رۆیشتە ئەو مالّە مادام دەقیقەیێ رای‌بگرێو تەلاقی نەدا ئەوە بە (عائید)ئەناسرێو ژنەکەی لێ حەرام ئەبێ تا کەفارەتی ظیهار ئەدا .

وە تەوقیتی ظیهار دروستە ؛ وەکوو ئەوە لەسەرەتای رەمەزانا بە ژنەکەی بڵێ لەم مانگەدا تۆ لەسەر من وەکوو پشتی دایکم‌وای . بەڵام کابرا لەم صوورەتەدا بە نەفسی راگرتنی ژنەکە بە (عائید) ناژمێررێ ؛ چونکی بۆ ئەوە رای‌ئەگرێ ئەو ماوە بڕواو نەجاتی ببێ ، بەڵکو ئەگەر لەو ماوەدا چوە لای ژنەکەی ئەوە بە عائید دائەنرێو پاش ئەو جارە دروست نیە بچێتە لای‌و تا کەفارەت ئەدا ژنەکەی لێ حەرام ئەبێ .

هەروا تەقییدی ظیهار بە شوێنەوە دروستە . وەکوو ئەوە بڵێ : تۆ لە مالّی باوکتا لەسەرمن وەکوو پشتی دایکم وای .. ئەوە ظیهاروگەڕانەوە لەم شێوەیشدا بەوە ئەبێ لە مالّی باوکیا بچێتە لای ، نەك بە راگرتنی لەو مالّەدا ؛ چونکی کابرا چاوەڕوانی ئەوە ئەکا لە مالّی باوکی دەربچێ .

وا دەرکەوت کە کابرا لە ظیهاری (مطلق)دا ئەبێ بە عائیدو کەفارەتی

ئه‌که‌وێته سه‌ر به راگرتنی ژنه‌که ئه‌وه‌نده بتوانێ صیغه‌ی ته‌لاق بـه ده‌میـا بێت • وه له نیهاری (موقت) به کات یا به شوێن ئه‌بێ به عائیـد بـه چوونه‌لای ژنه‌که‌ی له‌و ماوه‌دا یا له‌و شوێنه‌دا • وه کاتێ کابرا بوو به عائید ژنه‌که‌ی لێ حه‌رام ئه‌بێ هه‌تا که‌فاره‌ت ئه‌دا •

وه که‌فاره‌تی ظیهار به ته‌رتیبه ؛ یانی پێویسته له یه‌که‌م جاردا به‌نده‌یه‌کی ساغ ئازاد بکا • ئه‌گه‌ر ئه‌مه ڕێ نه‌که‌وت دوو مانگ به‌ڕۆژوو بێ • وه ئه‌گه‌ر ئه‌مه ڕێ نه‌که‌وت له‌به‌ر پیری ؛ یا نه‌خۆشی ؛ یا ترسی گه‌ڕانه‌وه‌ی نه‌خۆشی هه‌رچه‌ن به قسه‌ی یه‌ک دوکتۆری عادیل بێ • یا له‌بـه‌ر ترسی ئازاری گورچیله ؛ یا له‌به‌ر هێزی ئاره‌زووی ژنو چوونه‌لای • ئه‌وسا بۆی دروسته خواردنی شه‌صت گه‌دا بدا ، یه‌کی مشتێ دانه‌ی قووتی‌ساغ • وه ئه‌گـه‌ر کابـرا ده‌سنی به‌سه‌ر ئه‌مه‌یشدا نه‌ئه‌ڕۆیشت ئـه‌وه ئـه‌و کـه‌فاره‌ته قـه‌رز ئه‌بێ له‌گه‌ردنی کابرادا هه‌ر کاتێ بووی ئه‌بێ بیدا • وه له‌م شێوه‌دا دروسته بچێته لای ژنه‌که‌ی ، به‌ڵام به گوێره‌ی ناچاری بچێته لای ژنه‌که‌ی هه‌تـا که‌فاره‌ته‌که‌ی بۆ ئه‌درێ •

(اِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللهَ وَرَسُولَهُ كُبِتُوا كَمَا كُبِتَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَقَدْ اَنْزَلْنَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ ، وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ (٥) يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللهُ جَمِيعاً ، فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا ، اَحْصَاهُ اللهُ وَنَسُوهُ ، وَاللهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ (٦)

به راستی ئه‌و که‌سانه که به‌رانبه‌رکێ له‌گه‌ڵ خوداو پێغه‌مه‌ری خوردادا ئه‌که‌ن ئه‌وانه له‌ناو ئه‌برێن وه‌کوو چۆن کافـره پێشوه‌کان له‌ناوبران • وه‌لحاڵ ئێمه له پێشدا ئایه‌تمان‌نارد بۆ سـه‌ریان بـۆ ئـه‌وه له سه‌رپێچی‌و نافه‌رمانی بگه‌ڕێنه‌وه‌و فه‌رمانبه‌ری خودا بکه‌ن • وه کافره‌کان سـزایه‌کی

ئینسان سووك‌و رسواکەریان بۆ هەیە ؛ لە رۆژێکدا کە خودا هەموویان سەرپاك زیندووئەکاتەوە ، جا خودا هەواڵیان پێئەدا بەو کردەوانە ئەوان کردوویانن • خودا هەمووی نووسیوەو ئەوان لەیریانچوونەتەوە • وە خودا ئاگاداری هەموو شتێکە •

(اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللهَ یَعْلَمُ ما فِي السَّماوَاتِ وما فِي الأَرْضِ ؟ ما یَکونُ مِنْ نَجْوی ثَلاثَةٍ اِلا هُوَ رابِعُهُمْ ، ولا خَمْسَةٍ اِلاَّ هُوَ سادِسُهُمْ ، ولا اَدْنی مِنْ ذلِكَ ولا اَکْثَرَ اِلا هُوَ مَعَهُمْ اَیْنَمَا کانُوا ، ثُمَّ یُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا یَوْمَ الْقِیامَةِ ، اِنَّ اللهَ بِکُلِّ شَیْءٍ عَلِیمٌ) (٧)

ئایا نابینی یا نازانی کە خودای تەعالا زانایە بەوەی وا لە ئاسمانەکانەو زەویدا ؟ هەرگیز هیچ وتەیەکی پەنامەکی لە نێوان سێ کەسدا نابێ ئیللا خودا چوارەمیانەو ، ڕێك ناکەوێ پێنج کەسی قسەی پەنامەکی‌کەر ئیللا خودا شەشەمیانە ، وە کەمتر یا زیاتر لەو ژمارە ڕێك ناکەوێ ئیللا خودا وا لەگەڵیانا لەهەر لایێ بن‌و ، لە پاشان خودا هەواڵیان پێئەدا لە ڕۆژی قیامەتا • بە راستی خودا زانایە بە هەموو شتێ •

(اَلَمْ تَرَ اِلی الَّذِینَ نُهُوا عَنِ النَّجْوی ثُمَّ یَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ ، ویَتَنَاجَوْنَ بِالإِثْمِ والعُدْوَانِ ومَعْصِیَةِ الرَّسُولِ ، واِذا جَاؤُكَ حَیَّوْكَ بِمَا لَمْ یُحَیِّكَ بِهِ اللهُ ، ویَقُولُونَ فِي اَنْفُسِهِمْ : لَوْلاَ یُعَذِّبُنَا اللهُ بِما نَقُولُ ؟ ! حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ یَصْلَوْنَها ، فَبِئْسَ المَصِیرُ) (٨)

ئەنەس خودای لێرازی بێ ئەڵێ : جوولەکەیێ هات بۆ لای حەزرەت‌و

یارانی ، کاتێ گەیشتە لایـان وتی : ((السام علیکم)، کۆمەڵی یـاران وەڵامیانداپەوە بە شێوەی وەڵامی سەلام • جا حەزرەت فەرمووی : زانیتان ئەو کابرا چی وت ؟ وتیان : خوداو پێغەمەری خودا ئەزانن • ئایا سەلامی کرد ؟ حەزرەت فەرمووی : نەخەیر سەلامی نەکرد ، بەڵام وتی : (السـام علیکم) ، بۆم بانگ بکەن • حەزرەت پێیوت : کە هاتی وتت : (السـام علیکم) ؟ وتی : بەڵێ • جا حەزرەت فەرمووی : کاتێ یەکێ لە ئەهلی کیتاب سەلامی لێکردن لە وەڵامیا بڵێن : (علیك ما قلت) •

ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە دەربارەی گەلێ لە یەهوودو مونافیقان ، لەناو خۆیانا بە پەنامەکی قسەیان ئەکردو کاتێ موسوڵمانێکیان پێشچاو بکەوتایە بە چاو ئیشارەیان بۆ ئەکردو مەبەسیان ئازاردانی دڵی موسوڵمانەکان بوو • حەزرەت ــ د ــ نەهی لێکردن لەو جۆرە رەفتارە کەچی دەسـبەردار نەبوون • جا خودا فەرمووی : ئایا ناڕوانی بۆ ئەو کەسانە کە نەهیـان لێئەکرێ لە قسەی پەنامەکی کەچی دەسبەردار نابن‌و ئەگەڕێنەوە بۆ سەر ئەو شتە کە نەهی لێکراوەو ، لە ناو خۆیانا چپە ئەکەن بە قسەی تاوانباری‌و دوژمنایەتی حەزرەت‌و یارانی‌و بێئیتاعەیی حەزرەت ــ د ــ ئەکـەن ، وە کاتێ دێن بۆ لات بە جۆرێ سەلامت لێئەکەن کە خودا وەها سەلامی لێنەکردووین ، ئەوان ئەڵێن : (السام علیك) واتە : مردن بێت بۆ سەرت، وە خودا فەرموویەتی : (السلام علیك ایها النبی ورحمة الله)وە لـە نـاو خۆیانا ئەڵێن : وا ئێمە ئەم قسە نابارانە ئەکەین بۆچی خودا بەهۆی ئەم قسە نابارانەوە سزامان نادا ؟ خودایش ئەفەرموێ : دۆزەخ بەسـە بـۆ سزایان ، لەمەولا ئەچنە ناوی‌و ، ئەو شوێنە شوێنێکی بەدو ناهەمواڕە •

(يا أَيُّها الَّذِينَ آمَنُوا إِذا تَناجَيْتُمْ فَلا تَتَناجَوْا بِالإِثْمِ والْعُدْوانِ ومَعْصِيَةِ الرَّسُولِ ، وتَناجَوْا بِالبِرِّ والتَّقْوى ، واتَّقُوا اللهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ (٩) إِنَّما النَّجْوى مِنَ الشَّيْطانِ لِيَحْزُنَ الَّذِينَ آمَنُوا ولَيْسَ بِضارِّهِمْ شَيْئاً إِلاَّ بِإِذْنِ اللهِ . وعَلَى اللهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ) (١٠)

ئەی کەسانێ کە ئیمانتان هێناوە ! کاتێ قسەی پەنامەکیتان کرد قسەکە بە تاوانێ دوژمنایەتی حەزرەتو یارانیو بە بێ ئیطاعەیی پێغەمبەر مەکەنو، قسە بە تەقواو طاعەتی خودا بکەنو . خۆتان لەو خودایە بپارێزن کە لە دیوانی ئەودا گردئەکرێنەوە . ئەم قسەی چپەی پەنامەکی‌کردن بە تاوانباریو ئەرمەساریو دوژمنایەتی ئیسلامە لە ئیلتائاتی شەیتانە بۆ ئەوە کە موسوڵمانەکان زویرو دڵگران‌بن ، لەگەڵ ئەوەیشدا ئەم چپانە کەمو زۆر زیان لەو موسوڵمانانە نادا بە ئیزنو بریاری خودا نەبێ . جاکە مادام هەموو سوودو زیانێ هەر لە خوداوەیە . با موسوڵمانەکان هەر پشت بە خودا ببەستنو ئیعتیماد لەسەر خودا بکەن .

(يا أَيُّها الَّذِينَ آمَنُوا إِذا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا في المَجالِسِ، فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللهُ لَكُمْ ، وإِذا قِيلَ : انْشُزُوا فَانْشُزُوا ، يَرْفَعِ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ والَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجاتٍ، واللهُ بِما تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ")(١١)

ئەی کەسانێ کە باوەڕتان کردوە بە خوداو پێغەمبەری خودا ! هەر کاتێ کە پێیان وتن : تۆزێ بلاو لە کۆمەڵدا دابنیشنو بلاوبینەوە با جێگەی خەڵکی تریش ببێتەوە .. ئیوە بەگوێی ئەو کەسە بکەنو بلاوبینەوە ، ئەگەر

وا بکه‌ن خودا ئه‌و شوێنه‌تن بۆ گونـاد ئه‌کات‌و دڵتـانئه‌کاته‌وه‌و خودا ماوه‌ی پیرۆزی‌ر به‌هره‌مه‌ندیتان پێئه‌دا • وه هه‌رکاتێ پێیانوتن : هه‌ستن‌و راست‌بنه‌وه بۆ به‌جێهێنـــانی کارێ ، وه‌کوو : نوێژکردن ، یا پێشوازی میوان ، یا چوونه‌سه‌ردانی نه‌خۆس ، یا نوێژی مردوو ، یا ده‌رچوون بۆ جیهاد ، یا چوون بۆ چاری موشکیله‌یێ ••• راسته‌وه‌بن‌و ته‌مه‌ڵی مه‌که‌ن ، چونکی خودا ئه‌هلی ئیمان به‌رزئه‌کاته‌وه به : یارمه‌تیدان‌و ، ناوی باش‌و ، سه‌رخستن له دنیادا‌و ، بردی بۆ به‌هه‌شت له پاشه‌رۆژدا • وه ئه‌و که‌سانه‌یان که زانیاریان پێدراوه‌و له ڕێگه‌ی ره‌وادا به‌کاری دێنن خودا به چه‌ن پله پایه‌یان به‌رزئه‌کاته‌وه ، وه خودا ئاگاداری کـرده‌وه‌تانه‌و بـــه گوێره‌ی مه‌به‌ست‌و نیه‌تی دڵتان پاداشتان ئه‌داته‌وه •

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ! إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةً ، ذٰلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ وَأَطْهَرُ ، فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَإِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (١٢) أَأَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ ؟ فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا ، وَتَابَ اللهُ عَلَيْكُمْ ، فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ ، وَآتُوا الزَّكَاةَ ، وَأَطِيعُوا اللهَ وَرَسُولَهُ ، وَاللهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ) (١٣)

ئه‌ی که‌سانێ ئیمانتان هێنـاوه ! کاتێ قسه‌ی په‌یامه‌کێتان له‌گـه‌ڵ پێغه‌مه‌را کرد له پێش قسه‌کردنه‌که‌دا صه‌ده‌قه‌یێ له خزمه‌ت پێغـــه‌مه‌را دابنێن ، ئه‌مه بۆ ئێو له‌وه باشتره که به ده‌ستی خاڵی بڕۆزن کاتێ زایـه بکه‌ن ، له‌به‌ر ئه‌وه نه‌فستان پاڵئه‌کاته‌وه له خۆشویستنی ماڵ • به‌ڵام ئه‌گه‌ر ده‌ستان نه‌ئه‌ڕۆیی‌و نه‌تان‌بوو صه‌ده‌قه دابنێن ئه‌وه قه‌ی‌ناکا خوا ته‌وانبه‌خش‌و میهره‌بانه •

یارانی حەزرەت زۆر کاتی حەزرەتیان بەچپەکردن لە گەڵیا زایەئەکرد ، جا خودا پێشکەشکردنی صەدەقەی بڕیار دا ، هەتا کۆتایی بەم جۆرە کارە بهێنن ، وە یاران ئەم بڕیارەیان لەسەرشان گران بوو ، جا خودا فەرمووی: مادام ترسی کەمدەستیو گەدایێتان هەیە لەسەر ئەمە کە صەدەقەیێ پێشکەش بکەنو ئەمتانە نەکردو ، خودایش چاوپۆشی لێکردن دەی نوێژەکانتان بکەنو ، زەکاتی مالتان بدەنو ، پەیڕەوی فەرمانی خوداو پێغەمەری خودا بکەن لە هەموو کارو فرمانێکا • وە خودا ئاگای لە هەموو کردەوەیەکتانە •

حەزرەتی عەلی ــ خ ــ ئەفەرموێت : کاتێ ئایەتی (یا ایها الذین آمنوا اذا ناجیتم •••) هاتەخوارەوە حەزرەت ــ د ــ لێی پرسیم : ئەو صەدەقە چەنێ بێ ؟ (دینارێ) ؟ وتم : زۆرە • فەرمووی : نیو دینار ؟ وتم : زۆرە• فەرمووی : ئەی چەنێ ؟ وتم : دەنکەجۆیێ • واتە : بە کێشانەی دەنکە جۆیێ ئالتوون • حەزرەت فەرمووی : بە راستی تۆ کەم خوازی • جا ئایەتی (اأشفقتم ان تقدموا بین یدی •••) هاتەخوارەوە • فەرمووی : خودا بە هۆی منەوە ئەم بارەی سووککردو لەسەرشانی ئەم گەلەی لابرد •

(اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْماً غَضِبَ اللهُ عَلَيْهِمْ ؟ ما هُمْ مِنْكُمْ ولا مِنْهُمْ ، ويَحْلِفُونَ على الْكَذِبِ وهُمْ يَعْلَمُونَ (١٤) اَعَدَّ اللهُ لَهُمْ عذاباً شَدِيداً ، اِنَّهُمْ ساءَ ما كانُوا يَعْمَلُونَ (١٥) اِتَّخَذُوا اَيْمانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللهِ ، فَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ (١٦) لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ اَمْوالُهُمْ ولا اَوْلادُهُمْ مِنَ اللهِ شَيْئاً ، اولائِكَ اَصْحابُ النّارِ هُمْ فِيها

خَالِدُونَ (١٧) يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللهُ جَمِيعاً ، فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ ، وَيَحْسَبُونَ اَنَّهُمْ عَلَى شَيْءٍ ، اَلا اِنَّهُمْ هُمُ الْكَاذِبُونَ (١٨) اِسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَاَنْسَاهُمْ ذِكْرَ اللهِ ، اولائِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ ، اَلا اِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُونَ) (١٩)

ئایا نارِوانن بۆ ئەو کۆمەڵە کە بوون بە دۆستی گەلێ کە خودا قاری لێ گرتوون، وەکوو جوولەکەکان ؟ ئەوانە لە ئێوە نین‌و لە جوولەکەیش نین‌و، بە درۆ سوێنتان بۆ ئەخۆن کە : قسەی خراپ‌و جێویان نەووتوەو خۆیشیان ئەزانن کە درۆ ئەکەن • ئەوانە خودا ســـزای ســەختی پاشەڕۆژی بۆ ئامادەکردوون ، ئەوانە کارێکی بەدو نابار ئەکەن • ســوێندخواردنەکەی خۆیانیان کردوە بە قەڵغان بۆ پارازتنی خۆیان‌و ، خەڵکیش دوور ئەخەنەوەو مەنعی ئەکەن لە رێگەی خودا • جـــا ئـــەوانە ســـزایەکی ئینسان سووکۆرسواکەریان بۆ هەیە • ئەوانە هەرگیز دارایی‌و نەتەوەیان هیـــچ سوودێکیان پێ نادا لە لایەنی خوداوەو ، ئەوانە ئەهلی ئاگری دۆزەخن‌و لەو ئاگرەدا ئەمێننەوە هەتاهەتایە •

لە رۆژێکدا خودا زیندوویان ئەکاتەوە سوێند بۆ خودا ئەخۆن ، وەڵـ **ئیستە ســوێند بۆ ئێوە ئەخۆن ، کە پیاوی چاکۆ ئادەمیزادی باشـن • وە** گومان وا ئەبەن کە لەسەر پلەو پایەیەکی باشن لە شەخصییەت‌و سەربەرزی• بێدار بنەوەو ئاگادار بن‌و باوەڕ بە گومانی ئەوانە مەکەن ، بەراستی ئەوانە درۆزن‌و شەیتان زاڵبوە بەسەریاناو باسی خودای لە بیر بردوونەتەوە ، ئەمانە دەستەی شەیتانن • ئاگادار بن دەستەی شەیتان زیانکارن‌و وان لـــە زیانا •

(إِنَّ الَّذِينَ يُحادُّونَ اللهَ ورَسولَهُ اولائِكَ فِي الأَذَلِّينَ (٢٠) كَتَبَ اللهُ : لَأَغْلِبَنَّ انَا ورُسُلِي ، إِنَّ اللهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ (٢١) لا تَجِدُ قَوْماً يُؤْمِنُونَ بِاللهِ والْيَوْمِ الآخِرِ يُوادُّونَ مَنْ حادَّ اللهَ ورَسولَهُ ، ولَوْ كانُوا آباءَهُمْ ، اَوْ أَبْنَاءَهُمْ ، اَوْ إِخْوانَهُمْ ، اَوْ عَشِيرَتَهُمْ . اولائِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الإِيمانَ ، وايَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ ، ويُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِها الأَنْهارُ ، خالِدِينَ فِيها ، رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ ورَضُوا عَنْهُ ،اولائِكَ حِزْبُ اللهِ ،اَلا إِنَّ حِزْبَ اللهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ) (٢٢)

بێگومان ئەو کەسانە کە بەرانبەرکێ لەگەڵ خوداو پێغەمبەری خوادا دەکەن ئەوانە لە دەفتەری داماوانو لێقەوماوانی جیهاندا نووسراون ؛ چونکی ئەگەر فەرزەن لە دنیایشا رزگار بین لە پاشەڕۆژا وان لە ئازارا • خودا نووسیویەتیو بڕیاری داوە لەسەر ئەوە : کە بێگومان خوداو پێغەمبەرەکانی خودا زاڵئەبن بەسەر هێزی بەدو خراپەدا • بەراستی خودا تەواناو خاوەن عیززەتە •

ئەی خۆشەویست تۆ گەلێکت دەست ناکەوێ کە بەراستی باوەڕیان بە خوداو پێغەمبەری خوداو پاشەڕۆژ هەبێو ، لەگەڵ ئەو باوەڕەیندا دۆستایەتیو خۆشەویستی بکەن لەگەڵ کەسانێکدا کە دوژمنایەتی لەگەڵ خوداو پێغەمبەری خودادا ئەکەن ، با ئەو کەسانە دوژمنایەتییەکە ئەکەن باوک ، یا کوڕ ، یا برا ، یا خزمو کەس ، یا هۆزو بەرەی خاوەن باوەڕەکان بن •واتە خاوەن باوەڕ بە خودا نابێ دۆستایەتی لەگەڵ کافرو بێباوەڕاندا بکەن هەرچەن خزمی زۆر نزیکیشیان بن • ئەو موسوڵمانانە کە واز لەو کافرانە دێنن خودا بە قەڵەمی قەزا ئیسانی لە دڵیانا نووسیوەو ، لە دنیادا بە

هێزێکی قودسی لە لایەنی خۆیەوە کە قورئان ، یا نوور ، یا سەرخستن بەسەر دوژمنانایە یارمەتی داون ، وە لە پاشەڕۆژیشـا ئـەیانباتە چـەن بەهەشتێکەوە کە ئاوی ساف لە ژێر دارەکانیانەوە رەوانئـەبێ ، بـە هەمیشەیی لەو بەهەشتانەدا دەمێننەوە • خودا لەوان رازی بوەو ئەوانیش لە خودا رازیبوون ، ئەمانە کۆمەڵەی خودان • ئاگاداربن هـەر کۆمەڵەی تایبەتی خودا رزگارو بەختیارن •

ئـادەمیزادە طەلیسـمی گەنجـە
کلیلی ئەوەیش طاعـەتو رەنجـە
ئـەو کەسـە بەهرەی عیبادەتی بوو
سـەنەدی سـاغی سـەعادەتی بوو
بۆ خۆیو بۆ خەڵك ، بۆ دینو دنیـا
بوو بە میعـراجی مەرتەبەی عولیـا
هـەر لە دنیـادا خاوەن ئـەنوارە
قەلبی خەزێنـەی سیری ئەسـرارە
لەسـەر دڵسۆزی بۆ ئادەمیـزاد
ئەبێ بـە قەڵای خاوەن ئیعتیمـاد
لە قەبرا شـایەو ، گۆڕەکەی قەسرە
رۆژی قیـامەت میرلیوای نەصرە
لەم جۆرە کەسـە کۆمەڵەی ئاگـاە
گەلی پاکانن یـانی (حـزب الله)
(نامی) بە نووری رەهەری موختار
یـا لـە خۆیانە ، یـا لە خزمـەتکار

سوورەتی حەشـــر لە سوورەتە مەدینەییەکانە ، (٢٤) ئایەتە ، دوای سوورەتی (بینـة) هاتوەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(سَـــبَّحَ لِلّهِ ما فِي السَّمَاوَاتِ ومَا فِي الأَرْضِ ، وهُوَ العَزِيزُ الحَكِيمُ (١) هو الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَـابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الحَشْـرِ ، ما ظَنَنْتُمْ انْ يَخْـرُجُوا ، وظَنُّوا انَّهُمْ مـانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللهِ ، فَاَتاهُمُ اللهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا ، وقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ : يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ ، وَايْدِي الْمُؤْمِنِينَ ، فَاعْتَبِرُوا يا اُولِي الأَبْصارِ (٢) ولَوْلاَ انْ كَتَبَ اللهُ عَلَيْهِمُ الجَلاءَ لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَا ، ولَهُمْ فِي الآخِـرَةِ عَـــذَابُ النَّارِ (٣) ذلِكَ بِأَنَّهُمْ شاقُّوا اللهَ ورَسُـولَهُ ، ومَنْ يُشاقِّ اللهَ فَإِنَّ اللهَ شَدِيدُ العِقَـــابِ (٤) ما قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَـــةٍ اَوْ تَرَكْتُمُوهَا قائِمَةً على اُصُولِهـا فَبِـاِذْنِ اللهِ ، ولِيُخْزِيَ الفَاسِقِينَ) (٥)

دەگێڕنەوە : کاتێ حەزرەت گەیشتە مەدینەی مونەوەرە صولحی لەگەڵ (بنی نضیر) ا کرد لەسەر ئەو بڕیارە کە : نە لەسەر زیانی حەزرەتو یارانیو، نە لەسەر قازانجیان بن . جا کاتێ لە رووداوی (بەدر)دا حـــەزرەت سەرکەوت بەسەر قورەیشدا وتیان : ئەمە ئەو پێغەمبەرەیە کە لـــە کتێبـــە پێشوەکانا باسی کراوەو بەڵێن بەهاتنی دراوەو ، لـــە تـــەوراتا موژدەی

پێدراوە بە سەرکەوتن . وە کاتێ کە لە ڕووداوی (احد) ا حەزرەتو یارانی شکان کەوتنە گومانەوەو ئەو باوەڕەی پێشوویان نەماو پەیمانەکەیان تێکدا. وە کەعبی کوڕی ئەشرەف بە چل سوارەوە ڕۆیشت بۆ مەکە ، لەوێ لەگەڵ ئەبوسوفیاندا پەیمانی بەست ، جا حەزرەت فەرمانی دا بە برای شیری کەعب چوو بە دزییەوە کوشتی ، جا حەزرەت لە بەردەبایێکدا بە سـوپەوە دای بەسەریاناو دەوردی گرتن ، هەتا لەسەر ئەوە ڕێکەوتن کە ئەو وڵاتە بەجێ بێڵن ، زۆربەیان ڕۆیشتن بۆ شامو ، هۆزێکیان جوون بۆ خـــەیبەرو ، بازێکیان ڕۆیشتن بۆ (حیرە) لە عیراقا . جا خودا ئەم ئایەتانەی تا (واللە علی کل شیء قدیر) دەربارەی ئەم ڕووداوە نازدەخوارەوە .

واتە تەسبیحو تەزیهی خودا ئەکاو خودا بە دوور ئەگرێ لە هەموو ناتەواوییەك هەرچی وا لە ئاسمانەکانو زەویداو خودا خـاوەن عیززەتو خاوەن حیکمەتە .

خودا خودایەکی وایە کافرەکانی ئەهلی کیتابی لە خانوو بەردن خۆیان دەرکرد . یەکەم دەرکردنیان بە کۆمەڵی لە (جزیرة العرب)و ، دوەمو دوا کۆکردنەوەو دەرکردنیان لەسەر فەرمانی عومەری کوڕی خەطـاب لـە خەیبەرەوە بۆ شامات .

وە ئێوە گومانتان نەدەبرد کە ئەو جوولەکانە لەو شوێنو خانووبەردی خۆیانە دەرچنو ، **ئەوانیش گومانیان وەهابوو کە ئەو قەڵایانـە دروسیان کردوون لە سزای خودایان ئەپارێزن** . جا قاری خودایان نە ڕێگەیەکەوە بۆ هات کە گومانیان پێ نەدەبردو ، ئەوندە ترسی خســـتە دڵیانەوە دڵی پڕکردن لە ترس ، **بە جۆرێ بە دەستی خۆیان خانوەکانی خۆیان ئەڕووخان،** بۆ ئەوە ئەگەر شتێکی بەنرخی تێدایێ دەری‌ێنن بۆ خۆیان ، وە بەدەستی

موسوڵمانەکانیش : ئەوانیش بازێ شتیان لێدەرئەکێشان بۆ ڕێگەکردنەوە بۆ جەنگ ، جا ئەی خاوەن چاوو دڵەکان پەند لەم جۆرە کارەساتە وەربگرن و ، بزانن ئادەمیزادانی دیکەیش وەکوو ئەم جوولەکانە وان ؛ مادام سەرسەختی بکەن و نە یاسا لادەن خودا مانۆڕانیان ئەکا ، وە ئەگەر **خودا ئەم دەرچوونەی لەناوچاویانا نەنووسیایێ لە دنیادا سزای ئەدان بۆ** تۆڵەی ئەو خەیانەتە کە کردیان لەگەڵ خوداو پێغەمبەری خوداداو . لە پاشەڕۆژیشدا سزایەکی سەختو بەتینو ئامادەیان ئەدا .

ئەمەیش لەبەر ئەوە بوو ئەو جوولەکانە دوژمنایەتییان لەگەڵ خوداو **پێغەمبەردا کردو پەیمانیان شکاندو ، لەگەڵ کافرانا پەیمانیان بەست لە دژی** پێغەمبەرو یارانی . وە هەرکەسێ دوژمنایەتی خودا بکا ئەوە دیارە خودا تۆڵەی سەختی لێئەکاتەوە . چونکە خودا (شدید العقاب)ە تۆڵەسەندنەوەی زۆر بەتینو سەختە کاتێ تۆڵە لە تاوانبار بکاتەوە .

وە هەرچی ئێوە بڕیتان لە باخەکانی (بنی نضیر) لە دارخورمای تەڕی تازەی جوان : یا هێشتنانەوە بەپێوە بە ڕاوەستاوی لەسەر ڕەگو ریشەی خۆی هەمووی لەسەر ئیذنی خودا بوو ، بۆ ئەوە چاوی کافرەکانی تری پێبشکێنێو بۆ ئەوە ئەو فاسقە لەپەیمان دەرچوانە ڕسوا بکا .

هۆی هاتنەخوارەوەی ئایەتی (ما قطعتم من لینة ...) ئەوە بوو کە حەزرەت ــ د ــ لە کاتی دەورەدانی بەنی‌نەضیرا ــ کە نزیکی دوو میل لە مەدینەوە دوورە ــ فەرمانی دا بە سووتاندنی دارخورمای (بویرە) کە عائیدی بەنی‌نەضیر بوو ؛ هەروا فەرمانی دا بە بڕینیان بۆ ئەوە کە لە قەڵاو جێگەی قایمی خۆیان دەرچنو دەرنەچوونو ، وتیان : ئەی محەمەد تۆ خۆت نەهێت‌ئەکرد لە زیاندان نە خەڵک ، ئیستە چۆن ئەم دارانی باخی

ئێمە ئەبڕی‌و ئەسووتێنی ؟ لەم بارەوە شتێ کەوتە دڵی موسوڵمانەکانەوە • جا خودا ئەو ئایەتەی نارد هەتا دڵی موسوڵمانەکان ئارام بێتەوە • جا کافرەکان بەستوویەك ڕۆژ لە قەڵاکانی خۆیانا مانەوەو ترس کەوتە دڵیانەوەو داوای صوڵحیان لە حەزرەت کرد •

جا حەزرەت صوڵحی لەگەڵا کردن لەسەر ئەوە ئەو وڵاتە بەجێبێڵن‌و لە ماڵ‌و سامانیان بارێ زیاتر لەگەڵ خۆیان نەبەن‌و ، چەکو کەرەسەی جەنگ لەگەڵ خۆیان هەڵنەگرن • جا هەموویان لە شارەکەی خۆیان دەرچوون خەڵکی دوو ماڵ نەبێ ئەوان خۆیان گەیاند بە خەیبـــەرو ، لە دوان زیاتر کەسیان موسوڵمان نەبوون ؛ ئەوانەیش : ســـوفیانی کوڕی عومەیرو ، سەعدی کوڕی وەهەب • **ئەمانە بـە موســـوڵمانبوونیان ماڵی خۆیـان** باراست لە تاڵانکردن • جا حەزرەت ـــ د ـــ ماڵ‌و دارایی ئـەو خەڵـکی بەنی‌نەسیرەیشی بەشکرد وەك لە ئایەتی دواییدا داراوە •

(وما اَفَـاءَ اللهُ عَلى رَسُـولِهِ مِنْهُمْ فَمـا اَوْجَفْتُـمْ عَلَيْـهِ مِنْ خَيْلٍ ولاَ رِكَـابٍ ، ولـكِنَّ اللهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلى مَنْ يَشاءُ ، واللهُ عَلى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) (٦)

ما اَفَـاءَ اللهُ عَلى رَسُولِهِ مِنْ اَهْلِ القُرى فَلِلّهِ وَلِلرَّسولِ، ولِذِي القُرْبى . والْيَتامى ، والمَساكِينِ ، وابْنِ السَّـبِيلِ ؛ كَيْ لايَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الأَغْنِيـاءِ مِنْكُمْ ، ومَـا آتاكُمُ الرَّسُـولُ فَخُذُوهُ . ومـا نَهاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا • واتَّقوا اللهَ ، اِنَّ اللهَ شَـدِيدُ العِقَابِ (٧) لِلفُقَرَاءِ المُهـــاجِرِينَ الَّذِينَ اُخْـرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ واَمْوَالِهِمْ ، يَبْتَغُونَ فَضْلاً مِنَ اللهِ ورِضْوَاناً ، ويَنْصُرُونَ اللهَ ورَسُولَهُ ، اولائِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ) (٨)

ئەو مالّو دارایيە کە خودا گەرانوویەتیەوە بۆ پێغەمەری خۆی لەو کافرانەوە • واتە لەو جەنگو دەورەدانی بەنی‌نەضیرەدا دەستی‌کەوتوە •• تالآنییەك نیە کە ئێوە بە هۆی غاردانی ئەسپو وشتری خۆتانەوە بۆ سەریانو بەجەنگکردن لەگەلیانا چنگتان خستبێ • خودا پێغەرانی خۆی زاڵ ئەکا بەسەر هەرکەسێکدا خۆی خواستی ببێ • وە خودا تەوانایە بەسەر هەموو شتێکدا • ئەوەی کە خودا دەستی پێغەمەری خۆی خستوە لە مالّو دارایی دێهاتی دەوری مەدینەی مونەوەرە ، وەکوو ولاّتی بەنی‌نەضیر •• ئەوە ئەو مالّو دارایيە هەمووی بۆ خوداو پێغەمەری خوداو خزمانی حەزرەتە لە بەنی‌هاشمو بەنی‌موطەلیبو ، بۆ منداڵانی نابالّغی بێباوکو دایکەو ، بۆ هەژارانو سەفەریانی بێ خەرجییە ، هەتا ئەو مالّو سامانە نەبێ بە مالّێ کە دەس‌بەدەس بێت لەناو دەوڵەمەندەکانی ئێوەدا • وە ئەوەی کە پێغەمبەر ئەتانداتێ لە مالّو لە ئەحکام بە رەزامەندی وەری‌بگرنو ، ئەوەیش کە نەهی لەکردنی ئەکا مەیکەنو وازی لێبێنن • وە لە خودا بترسن بە راستی خودا تۆڵەو سزای سەختە •

هەروەها ئەو مالّو دارایيە بۆ ئەو هەژارانو داماوانەیشە کە لە مەککەوە کۆچیان کردوە بۆ مەدینە ، لەو چینانە کە باسمان کردن • ئەوانە کە لە مالّو خانووبەرەی خۆیان دەرکراونو هیچیان بۆ دەرنەچوەو ، حاڵیان وایە داوای بەهرەو رەزامەندی لە خودا ئەکەنو ، بە گیانو مالیان یارمەتی خوداو پێغەمبەری خودا ئەدەن ، ئەوانە ــ ئەوانەن کە راستگۆنو لە باوەڕیانا دامەزراونو شیاوی ڕێزن •

بزانن ! واریداتو بوودجەی خەزێنەی ئیسلام ــ جگە لە زەکات ــ لە گەلێ شوێنەوە هەیەو ، بە کورتی دوو بەشن :

یەکەم : ئەوەیە کە بە جەنگ‌و هێزی چەك دەستئەکەوێ • ئەم بەشە ناوی (غەنیمە) تالآنییە • ئەمە پاش دەرکردنی هـــەندێ واجبـاتـو ، جیاکردنەوەی ئەوەی وا بە کافرێکەوە کە لە جەنگدا کوژرابێ‌و ، ئەمە بۆ ئەو کەسەیە کافرەکەی کوشتوە••دوای‌ئەمانە ئەو تالآنییە ئەکرێ بەپێنج بەشەوە: چواربەشی بۆ جەنگاوەرەکانەو ، بەشی پێنجەمی ئەکرێ بە پێنج بەشەوە : بەشێ بۆ حەزرەت ــ د ــ و بەشێ بۆ خزمانی حەزرەت لە بەنی هاشم‌و بەنی‌موطەلیب‌و ، بەشی هەتیوانو ، بەشی گەداکانو هەژارەکانو ، بەشێ بۆ سەفەرییانی بێخەرجی •

بەشی دووهەم لە واریداتی ئیسلام ئەوەیە : کە بە بێ جەنگ دەست ئەکەوێ ؛ وەکوو سەرانەی ئەهلی (ذمّە)و ضەرییەی بازرگانی کافرانو ، مالّێ بە بێ جەنگ دەستمانکەوێ وەکوو دارایی یەهوودی بەنی‌نەضیر ئەمە پێی ئەوترێ (فیىء)و ئەمە ئەکرێ بە پێنج بەشەوە ــ وەکوو غەنیمە ــ جا پێنجیەکی ئەمەیش ئەکرێتەوە بە پێنج بەشەوەو صەرفئەکرێ بۆ پێغەمەرو، بۆ خزمانی لە بەنی‌هاشم‌و بەنی‌موطەلیب‌و ، بۆ هەتیوانو ، بۆ هەژارانو ، بۆ سەفەرییانی بێخەرجی • وە چوار بەشەکەی تر بۆ حەزرەت بوەو لـە ئیش‌و کارو پێویستی موسوڵمانانداا صەرفی کـردوەو ، بەشی زانایانو ، قازییەکانو ، موفتییەکانو ، خزمەتکارانی دین بەر ئەم مەصالیحە ئەکەون •

جا حەزرەت ــ د ــ ئەوەی کـە لـە بەنی‌نەضیر دەســـتی‌کەوت پێنجیەکێکی بەش‌کردەوە بۆ ئەوانە کە لە ئایەتەکەدا ناوبران ، بـەلآم بـە تایبەتی دای بەوانە کە لە (موهاجیرەکان) بوون لەبەر زۆری پێویستییان ، وە بەشی ئەنصاری لێ‌نەدا • وەکوو ئایەتی (للفقراء المهاجرین •••) باسی ئەکا •

وە ئەودوای چواربەشەکەی بۆ حەزرەت بوەو لە پێویستی مەصلەحەتی موسوڵمانانداا صەرفی‌کردوە • وە لە پاش کۆچی حەزرەت بۆ پێشەوای موسوڵمانان بوەو ؛ لەسەر راوێژی شارەزایانو کارناسان خەرجکراوە • بە کورتی لە (بیت المال)دا دائەنرێ •

ئەمەی کە وتمان بۆ (ئەموالی مەنقوولە) مالێك ئازو گوێزی پێ بکرێ ــ یە ؛ بەڵام مالێك وا نەبێ وەك خانوو زەوی‌و زار ، ئەویش لەسەر مەذهەبی ئیمامی شافیعی‌و زاهیری مەذهەبی ئیمامی ئەحمەد ــ د ــ هەر وەك مالی ئازوگوێز پێکراو وانە ، بەڵام لە لای ئەبوحەنیفەو ئیمامی مالیك ــ خ ــ زەوی‌و زار بە پێی بیرو قەناعەتی پێشەوای موسوڵمانان کاریان تێدا دەکرێ ، پێویست نیە لە تێوان جەنگاوەرانا دابەش بکرێن •

(والَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ والإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هاجَرَ إِلَيْهِمْ ، ولاَ يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حاجَةً مِمَّا أُوتُوا ، ويُؤْثِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ ــ ولَوْ كانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ ــ ومَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولائِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (٩) والَّذِينَ جاؤُا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ : رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ولإِخْوانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالإِيمَانِ ، ولا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلاًّ لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ) (١٠)

بۆ ئەو موسوڵمانە ئەنصاریانەیە کە لە ماڵو خانووی خۆیان لە مەدینەدا جێگیر بوون‌و ، ئولفەتیان‌گرتوە بە ئیمانەوەو ، لە پێش کۆچکردنی ئەو موهاجیرانەدا بۆ مەدینەو ؛ ئەوانە کە کۆچیان کردوە بۆ لایان بە دڵ خۆشیان‌ئەوێن‌و ، لە دڵی خۆیانا هیچ نیازو مەبەستێکیان بەوە نیە کە موهاجیرەکان لە جوولەکەی بەنی‌نەضیرەوە بۆیان جێماوەو حەزرەت

دابه‌شی کردوه به‌سه‌ریانا • ئه‌نصاره‌کان له‌و ماڵه‌دا برا موهاجیریه‌کانیان پێش خۆیان خست‌و دەسیان له‌و ماڵه هه‌ڵگرت هه‌رچه‌ن خۆیان نـه‌داراو که‌مدەس بوونو هه‌ژاریان به خۆیانه‌وه ئه‌دی • وه هه‌رکه‌سێ له رۆژی‌و چرووکی نه‌فسی خۆی بپارێزێ ئه‌وه‌ئه‌وانه ڕزگارو سه‌رفرازن •

وه بۆ ئه‌و که‌سانه‌یش که پاش کۆچکردنی موهاجیره‌کان هاتوون بۆ مـــه‌دینه : کاتێ **کـــه ئیسـلام هێزی گرت ، وه یاخود ئـه‌و کەسـانه** که دوای ئه‌و چینه پێشوه چوونه ڕیزی موسوڵمانه‌کان ئه‌وانه‌یش حاڵیـان وایه له خودا ئه‌پارێنه‌وه‌و ئه‌ڵێن : په‌روەردگارا تاوانی ئێمه‌و ئه‌و برایانمانه که پێش ئێمه کەوتوون له ئیمان‌هێنانا ببه‌خشه‌و،کینه‌و له‌که مه‌خه‌ره دڵمانه‌وه به‌رابه‌ر به‌وانه که ئیمانیان هێناوه•په‌روەردگارا به راستی تۆ خاوەن لوطف‌و میهره‌بانی •

بزانن ! خاوەن ته‌فسیره‌کان له به‌سته‌وه‌ی په‌یوه‌ندی ئایه‌تی (والذین تبوءوا الدار •••)و (والذین جاؤا •••) و به ئایه‌تی (للفقراء المهاجرین الذین •••) ، وەدوو قسه‌یان هه‌یه :

هه‌ندێکیان فه‌رمووبانه : ئه‌مانه په‌یوه‌ندییان به‌و ئایه‌ته‌وه نیه ، چونکی خودا به‌یانی دەرکردنی جوولەکه‌کانی بۆ ولاتی شام کرد ، وه پاش ئه‌وه به‌یانی ئه‌وەی کرد که دارایی ئه‌وان له به‌شی (فه‌ئه)و به دەست حه‌زره‌ته‌وه چونکی که‌س جه‌نگی‌و هه‌رای بۆ نه‌کردوه له‌گـه‌ڵ جوولەکه‌کانا • پاش ئه‌مه فه‌رمووی : (ما افاء الله علی رسوله •••) و به‌یانی مه‌صرەفی فه‌ئی کرد • جا پاش **ئه‌وانه ستایشی ئه‌نصاره‌کانی بـــه ئایـه‌تی (والذین تبوؤا** الدار •••) کرد • جا دوای ئه‌وه ستایشی ئه‌وانه‌یشی کرد که پاش ئه‌وان هاتوون به (والذین جاؤا من •••) ئیتر ئه‌م دوو کۆمه‌ڵه په‌یوه‌ندییان بـه ئایه‌تی (للفقراء المهاجرین ••)وه نیه • ئه‌مه بیری خاوەنی (قورطوبی)یه •

وە هەندێ تر ئەڵێن : نەخەیر ئەم سێ قسە پەیوەندییان ؟ بە یەکەوە هەیەو ئەو خومسی فەیئە کە بەش ئەکرێتەوە بەسەر حەزرەتا لەگەڵ (ذوی القربی)و مەعطووفەکانیاو لە ئەنجامدا خودا بڕیاری داوە کە پێنجیەکی ئەو فەیئە بۆ ئەو چینانەیە لە گەدای موهاجیرەکانو ، لەوانە کە لە پێش کۆچکردنی موهاجیرەکانا جێگیر بوون لە مەدینەدا ، کە بریتین لە : ئەنصارو لەو کۆمەڵەیش کە لە پاش ئەوان دێن لە (تابعین) • وە لە واقیعدا ئەم بیرە زۆر لە بیری پێشوو جواترە ؛ چونکە هەرچەند دروستە ئەو دوو ئایەتە پەیوەندییان بە ئایەتی (للفقراء المهاجرین)وە نەبێ بە یاسای عەرەبی ، بەڵام ئەگەر بەسرابن بەیەکەوەو پەیوەندییان بەیەکەوە بێ ئەوە بەیانی مەصرەفی فەیء ئەکا لە هەموو چەرخێکدا ؛ وە ئەمە قازانجێکی باشە •

مالیکی کوڕی ئەوس ئەڵێ : عومەری کوڕی خەطاب ــ خ ــ ئایەتی (انما الصدقات للفقراء والمساکین)ی خوێندەوەو فەرمووی : صەدەقات بۆ ئەم چینانەیە • پاش ئەوە ئایەتی : (واعلموا انما غنمتم من شیء فان ...)ی خوێندەوەو فەرمووی : ئەمەیش بۆ ئەم کۆمەڵەیە • پاش ئەوە ئایەتی (ما افاء الله علی رسوله) خوێندەوە تا گەیشتە (للفقراء المهاجرین) ئەویشی خوێندەوەو ، ئایەتی (والذین تبوؤا الدار والایمان)ی خوێندەوەو ئایەتی: **(والذین جاؤا من بعدهم ...)ی خوێندەوەو ، پاش ئەوە فەرمووی** ئەگەر نەمردم شوان لە خاکی یەمەنەوە دێتو بەشی خۆی لە فەیء **وەرئەگرێ بێ ئەوەی ئارەق کەوتبێتە ناوچاوی • ئەمەیش مەعنای ئەوەیە کە فەیء ناوکۆیی‌و موشتەرەکە بۆ موهاجیرەکانو ، ئەنصارەکانو ،** ئەوانەیش کە دوای ئەوان دێن هەتاهەتایە •

وە ئەگێڕنەوە کە : عومەر لە کاتی خۆیا موهاجیرو ئەنصارەکانی بانگکردو راوێژی لەگەڵداکردن دەربارەی بەشکردنی ئەوەی خودا

پێیدابووزو فەرمووی : بڕۆن باش بیربکەنەوە جا سبەینێ بێنەوە بۆ لام • جا خۆی ئەو شەوە بیری کردەوەو بۆی دەرکەوت ئەم ئایەتـانە لەبـەر بەشکردنی فەیئ هاتوونەتەخوارەوە ، کە سبەینێ کۆمەڵی یاران چوون بۆ **خزمەتی فەرمووی : دوێنێ چوومەوە بـەو ئایەتانەدا کـە لـە سـووڕەتی** حەشردا خوێندمانەوە ، جا چەند جارێکی دیکە هەر لە (ما افاء الله ••• تا اولائك هم الصادقون)ی خوێندەوەو فەرمووی : فەیئ هەر بۆ ئەوانـە نیـەو بەس • وە ئایـەتی (والذین تبوؤا الـدار •••) وئایـەنی (والذین جاؤا من بعدهم •••)ی **خوێندەوەو فەرمووی : یەك کەس نیە لە** ئەهلی ئیسلام بەر ئەوانە نەکەوێت •

یانی هەرچەن ئەو ئایەتانە پێویست نیە بەسرابن بە یەکەوە بەڵام بۆ ئەوە کە حوکمی فەیئ لەناو موسوڵمانانا لە چەرخی حەزرەتاو لە پاش ئەو هەتـا ئیسرۆ بزانرێ هەر ئەبێ ئەو ئایەتانە بەسرابن بەیەکەوە •

(اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا ؟ يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَـابِ : لَئِنْ اُخْـرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ ، ولا نُطِيـعُ فِيكُمْ اَحَـدًا اَبَـدًا ، وَاِنْ قُوتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ ، واللهُ يَشْـهَدُ اِنَّهُمْ لَـكَاذِبُونَ (١١) لَئِنْ اُخْرِجُوا لا يَخْرُجُونَ مَعَهُمْ ، ولَئِنْ قُوتِلُوا لا يَنْصُرُونَهُمْ ، ولَئِنْ نَصَرُوهُمْ لَيُوَلُّنَّ الأَدْبَارَ ثُمَّ لاَ يُنْصَـرُونَ (١٢) لأَنْتُمْ اَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِمْ مِنَ اللهِ ، ذلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لا يَفْقَهُونَ) (١٣)

ئایا ناڕوانی بۆ ئەوانە کە دوو دڵیان لەگەڵ پێغەمەرا کردوە: بە ئاشکرا موسوڵمانو لە دڵاو لە ژێرەوە کافربوون ؟ بە برا کافرەکانی ئەهلی کیتابیان

ئەڵێن : ئەگەر ئێوە لە ولاتی خۆتان دەربکرێن ئێمەیش لەگەڵتانا دەرئەچینو بە قسەی کەس ناکەین بۆ جەنگکردن لەگەڵتاناو ، ئەگەر جەنگتان لەگەڵدا بکرێ لە لایەنی موسوڵمانەکانەوە ئێمە یارمەتیتان ئەدەین ، وە خودا شایەتی ئەدا ئەمانە درۆزنن‌و درۆ ئەکەن ؛ ئەگەر ئەو کافرانە دەربکرێن ئەم دوودڵانە لەگەڵیانا دەرناچن ، وە ئەگەر جەنگیان لەگەڵدا بکرێ یارمەتییان ناەدن ؛ وە ئەگەر پێوەبن بۆ پەیسان یارمەتییان بدەن زوو پشت لەو جەنگە هەڵئەکەنو دوای ئەوەیش لە لایەنی کەسەوە یارمەتی نادرێن‌و ، بەڵکو خودا ئاگومێدیان ئەکا •

بە راستی ئێوە ، ئەی موسوڵمانەکان . بەهێزو تەواناترن لە بابەتی بیمو ترسانەوە لە دڵی ئەوانا لە خودای تەعالا • یانی ئەو دووڕووانە لە ئێوە **زیاتر ئەترسن لەوە کە لە خودا بترسن ، ئەمەیش لەبەر ئەوەیە کە ئەو** دوودڵانە گەلێکن لە راستی تێناگەن‌و نازانن راستی چۆنە •

(لا يُقَاتِلُونَكُمْ جَمِيعاً اِلاَّ فِي قُرىً مُحَصَّنَةٍ ، اَوْ مِنْ وَرَاءِ جُدُرٍ ، بَاْسُهُمْ بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ ؛ تَحْسَبُهُمْ جَمِيعاً وقُلوبُهُمْ شَتَّى ، ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لا يَعْقِلُونَ (١٤) كَمَثَلِ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَرِيباً ذاقُوا وَبَالَ اَمْرِهِمْ ولَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ (١٥) كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ اِذْ قَالَ لِلاِنْسَانِ : اكْفُرْ ! فَلَمَّا كَفَرَ ، قَالَ : اِنِّي بَرِيءٌ مِنْكَ ، اِنِّي اَخَافُ اللهَ رَبَّ العَالَمِينَ (١٦) فَكَانَ عَاقِبَتَهُمَا اَنَّهُمَا فِي النَّارِ خَالِدَيْنِ فِيهَا ، وذٰلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ) (١٧)

ئەو جوولەکەو دوودڵانە جەنگ لەگەڵ ئێوەدا ناکەن لە چەند دێیەکدا نەبێ کە قایمکرابن‌و بە خەندەک دەورەیان گیرابێ ؛ یاخود مەگەر لە پشتی

دیواری بەرزی قایمەوە نەبێ ، ئازارو زیانیان بۆ یەکتر زۆرو بەتینە • تۆ ئ تەماشایان بکەی وا گومان ئەبەی کە یەکگرتوو هاوبیرن کەچی وا نین‌و دڵیان جیایەو لەیەکەوە دوورن‌و بیریان جیاوازە . ئەمەیش لەبەر ئەوەیە کە ئەوانە گەلێکی وان ڕێ بە ڕاستی نابەن •

حاڵی ئەمانەیش وەکوو حاڵی ئەوانە وایە کـە بەم نزیکانەو لە پێش ئەمانەوە بوون وەکوو ئەهلی (بەدر) یا ئەهلی (بەنی قەینەقاع) . کـە بەدبەختی‌و بەدئەنجامی خۆیانیان لە دنیادا چەشتو لە پاشەڕۆژیشا سزایەکی سەختیان هەیە . وە حاڵی ئەو دوودڵانە کە خته‌ی جوولەکەکان ئەدەن بـە داوای یارمەتیدانیان وەکوو حاڵی نموونەی شەیتان وایە کە بە ئادەمیزادێکی دیاری وت : بەدبەخت کافر ببەو من ڕزگارت ئەکەم لە تاوانی کوفرەکەت ! جا کاتێ کابرا کافربوو شەیتان هاواری کردو وتی : من بەریمو پەیوەندیم بە تۆوە نیە ، من لە خودای پەروەردگاری جیهان ئەترسم ! جا ئەنجـامی ئەوانە ئەوەبوو کە بڕیار درا هەردووکیان لە ئاگری دوزەخـدا بمێننـەوە هەتاهەتایە •

بزانن ! ئەو ئادەمیزادە کە باسمان کردو شـەیتان کافری کرد •• بڕیتیبە لە ئەبوجەهل کە لە ڕۆژی بەدردا شەیتان لە ئێژی ئادەمیزادێکدا بۆی دەرکەوت‌و بایی کردو وتی : کەس بەسەر ئێوەدا زاڵ نابێ‌و . ئێمڕۆ ئێوە سەرکەوتوو ئەبن . وە پاش ئەوە کە کافرەکان شکانو موسوڵمانەکان سەرکەوتن بەسەریانا ، شەیتان یەخەی لێهەڵتەکانو وتی : من لـە خـودا ئەترسمو ناوێرم یارمەتیتان بدەم •

وە زانا بەڕێزەکان فەرموویانە : مەعنای ئەو کەلیمـە لەسـەر ئەمەیە کـە شەیتان ئینسان بایی‌ئەکا بە هەواو هەوەس هەتا کافری ئەکا ، پاش ئەوە کافر بوو ئەمجار تەرکی ئەکاو بە سەرگەردانی بەجێی دێڵێ •

(يا اَيُّها الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللهَ ، ولْتَنْظُرْ نَفْسٌ ما قَدَّمَتْ لِغَدٍ واتَّقُوا اللهَ ، انَّ اللهَ خَبِيرٌ بِما تَعْمَلُونَ (١٨) ولا تَكُونُوا كالَّذِينَ نَسُوا اللهَ فَانْساهُمْ انْفُسَهُمْ ، اُولائِكَ هُمُ الفاسِقُونَ (١٩) لا يَسْتَوِي اَصْحابُ النّارِ واَصْحابُ الْجَنَّةِ ، اَصْحابُ الْجَنَّةِ هُمُ الفائِزُونَ (٢٠) لَوْ انْزَلْنا هذا الْقُرْآنَ على جَبَلٍ لَرَأَيْتَهُ خاشِعاً مُتَصَدِّعاً مِنْ خَشْيَةِ اللهِ ، وتِلْكَ الأَمْثالُ نَضْرِبُها لِلنّاسِ ، لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ)(٢١)

ئەی کەسانێ کە باوەڕتان بە خوداو پێغەمەری خودا کردوە ! لە خودا بترسنو خودا فەرمانی بەچی داوە جێبەجێی بکەنو ئەوەی نەهی لێکردوە مەیکەن . وە با هەرکەسێ لە ئێوە بڕوانێو بیربکاتەوە لەو شتەداو لەو کردەوەدا کە **کردوویەتیو پێش خۆی خستوەو بەر لە خۆی ناردوویەتی** بۆ سبەی رۆژ کە قیامەتە . وە خۆتان بپارێزن لەو شتانەدا پێشیان ئەخەن با پاکو ساف **بۆ خودا بن .**

وە وەکوو ئەو کەسانە مەبن کە خودایان فەرامۆش کردوەو گوێ بە فەرمانەکانی نادەنو سەرپێچییان لێئەکەن . خودایش لە تۆڵەی ئەوەدا ئەوانی تووشی دەردێکی وا کردوە کە خۆیان لەبیر چوەتەوە . واتە وەکوو ئەوان (اقرب الموجوداتی واجبیان) فەرامۆش کردوە خودایش (اقرب الموجوداتی ممکن)ی لەبیری ئەوان بردوەتەوە . ئەو کۆمەڵە کە ئاوا خودایان فەرامۆش کردوە فاسقنو لە فەرمانی خودا دەرچوون .

ئەوانە کە خودایان لە بیرە ئەهلی بەهەشتنو ، ئەوانەیش کە خودایان فەرامۆش کردوە ئەهلی دۆزەخنو ، دیارە کە ئەهلی بەهەشتو دۆزەخ

وەکوو یەك نین . ئەوانە کە بەهەشتین ئەوانەن رزگارو سەرفرازو گەیشتوو بە بەش‌و بارە لە لای خوداوە .

ئادەمیزاد زۆر جێگەی سەرسوڕمانە ! ئێسە ئـەم وتارە بەرزەمان ڕەوانەکردوە بۆ سەریانو ئەوان بەو گوێڕەی شیاوە ناڕوانن بۆ ئـەو قورئانەو سەرنجی نادەنو پەندی لێوەرناگرن .

ئەگەر ئێمە ئەم قورئانەمان ڕەوانەبکردایە بۆ سەر کێوێو ، ئـەو کێوە لە ماناى قورئانەکە بگەیشتایە ئەبینی ئەو کێوە ئەکەوتو لەتلەت ئەبوو لە ترسی خودا . وە ئێمە ئەم نموونەو وتـارە سـەرسوڕهێنەرانە دێنینەوە بۆ خەڵك بە هیواى ئەوە کە بیر لە حاڵی خۆیـان بکەنەوەو لـە تاوانباری دەسبەردار بین .

(هو اللهُ الَّذي لا إلهَ إلاَّ هُوَ عالِمُ الغَيبِ والشَّهادَةِ . هُوَ الرَّحمنُ الرَّحيمُ (٢٢) هُوَ اللهُ الَّذي لا إلهَ إلاَّ هُوَ المَلِكُ القُدُّوسُ السَّلامُ المُؤْمِنُ المُهَيْمِنُ العَزيزُ الجَبَّارُ المُتَكَبِّرُ ... سُبْحانَ اللهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ! (٢٣) هُوَ اللهُ الخالِقُ البارِئُ المُصَوِّرُ . لَهُ الأسْماءُ الحُسْنى ، يُسَبِّحُ لَهُ ما فِي السَّماواتِ والأرْضِ ، وهُوَ العَزيزُ الحَكيمُ) (٢٤)

خودا ئەو خودایە کە کەس (واجب الوجود)و پەروەردگار نیـە ئـەو نەبێ ، زاناى پەنامەکیو دیارییەو ، خودایێکە میهرەبانە لە دنیاو قیامەتا بـە نیعمەتانی گەورەو بچووك ؛ خودا ئەو خودایە کە کەس پەرستراو نیە ئەو نەبێ . کە ئەو پاشایەو زۆر دوورە لە کەمو کوورِیو ناتەواوی‌و . سەلامەتەو دوورە لە نەقصی صیفاتو ئەفعالو،هێمنی ئەبەخشێ بە هەرکەسێ مەیلی ببێو،

چاودێرو پارێزەرە بۆ هەموو شتێو ، خاوەن عیزەتەو ، جەبباری بەندەکانی خۆیەتی ،واتە : هەرکەسێ تووشی کەمو ناتەواوی ببێ ئەوە خودا ئەتوانێ بۆی چاکبکاتەوەو کەموکوورییەکەی بۆ تەواو بکا • وە خـــــاوەن عەظەمەتە . وە خودا پاکە لەو شتانە کە کافرەکان ئەیدەنەپاڵی • وە خودا خودایەکە هەرچی دروستئەکا لەسەر ئەندازەو شێوەی بڕیاردراو دروستی ئەکا • وە تەصویری هەموو مەخلووقاتی مادی ئەکا لەســەر پێویســتو موقتەزای حیکمەت • وە نەوەدو نـۆ نـــاوی پـیرۆز بۆ ئەوەیە • وە تەسبیحی خودا ئەکا هەرچی وا لە ئاسمانەکانو زەویدا . وە ئەو خودایە بە عیزەتەو خاوەن حیکمەتە •

سوورەتی مومتەحینە ، لـە سـوورەتە مەدینەییەکانە ، سیازدە ئایەتە ، دوای سوورەتی ئەحزاب هاتوەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(يا اَيُّها الَّذِينَ آمَنُوا ! لا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وعَدُوَّكُمْ اَوْلِيَاءَ ، تُلْقُونَ اِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وقَدْ كَفَرُوا بِما جاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ ، يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ : واِيَّاكُمْ اَنْ تُؤْمِنُوا بِاللهِ رَبِّكُمْ . اِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَاداً فِي سَبِيلِي وابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي تُسِرُّونَ اِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ .واَنَا اَعْلَمُ بِما اَخْفَيْتُمْ وما اَعْلَنْتُمْ . ومَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ (١)

اِنْ يَثْقَفُوكُمْ يَكُونُوا لَكُمْ اَعْدَاءً ويَبْسُطُوا اِلَيْكُمْ اَيْدِيَهُمْ واَلْسِنَتَهُمْ بِالسُّوءِ ، وَوَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ(٢) لَنْ تَنْفَعَكُمْ اَرْحَامُكُمْ ، ولا اَوْلادُكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ . واللهُ بِما تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ) (٣)

ئەم ئایەتانە لە حاتەبی کوڕی بەلتەعەدا هاتنەخواردوە . کاتێ بـەوەی زانی کە حەزرەت ئەیەوێ سوپا بەرێ بۆ سەر مەککە بۆ گرتنی ، نامەیەکی بۆ خەلکی مەککە نووسی کە : پێغەمبەر بە سوپاوە هات بۆ سەرتان ئاگاتان لەخۆتان بێ ! وە ئەم نامەیە دا بە (سـارة) کـە ژنێکی ئازادکـراوی بەنی‌موتەلیب بوو . جا جوبرەئیل هات بۆ لای حەزرەت‌و هەواڵی پێداو.

حەزرەت عەلی و عەمارو و طەلحەو و زوبەیرو . میقدادو و ئەبومەرثەدی ناردو و فەرمووی : بڕۆن هەتا ئەگەنە باخچەی (خاخ) لەوێدا کەژاوەیێ هەیە ژنێکی تێدایەو نامەکە لای ئەو زنەیە . نامەکەی لێبستێنو بەردلای بکەن . ئەگەر نامەکەی نەداپێتان بیکوژن . جا ڕۆیشتن لەو شوێنەدا پێی گەیشتنو داوای نامەکەیان لێکرد . حاشای کردو وتی : شتی وام لا نیە. حەزرەتی عەلی شمشێری لێ ڕووتکرد بیکوژێ ! ئەوسا چوە ژێرو پێی لێناو و نامەکەی لە ناو موی تەوقەسەریدا دەرهێنا . نامەکەیان هێنایەوە بۆ مەدینە و جا حەزرەت حاطەبی بانگکردو پرسی : بۆچی وات کرد ؟ ئەویش عەرزیکرد وتی : ئەی پێغەمەری خودا لەو کاتەوە موسوڵمان بووم کوفرم نەکردوەو غەشم لێنەکردووی و بە دڵسۆزیو ساغی فرمانم کردوە. بەڵام من پیاوێکم خزانو پەیوەندیم لەناو قورەیشایەو کەسم نیە بیانپارێزێ .. ویستم ئەم نامە بکەم بە خزمەتێو منەتێ بەسەریانەوە ؛ ئەیشزانی کە ئەم نامەی منە سوودێکی بۆ ئەوان نیەو جێگەی هیچ ناگرێ .

حەزرەت ــ د ــ باوەڕی پێکردو بیانوەکەی لێوەرگرت .

جا خودا فەرمووی : ئەی کەسانێ کە باوەڕتان هێناوە بەخودا و پێغەمەر ! دوژمنی منو دوژمنی خۆتان مەگرن بە دۆست هەتا نهێنیو شتی پەنامەکی خۆتان بە نامە بگەیەنن بەو دوژمنانەو ، لەگەڵ ئەوەدا ئەوان بێباوەڕنو باوەڕیان بەم قورئانەنیە کە هاتوە بۆتان ، وە پێغەمەرو ئێوەیان دەرکرد لەسەر ئەوە کە باوەڕتان بە خودای ناقو تەنیا کرد . دەی مادام ئێوە دەرچوون بۆ جیهادو غەزاو گیانبازی لەبەر خودا و داوای ڕەزای خودا ئەکەن .. چۆن ئێوە بە پەنامەکی نامەیان بۆ ڕەوانە ئەکەنو . من زاناترم لە ئێوە بەوەی بیشارنەوە یا دەری بڕن ؟ وە کەسێ لە ئێوە ئەم

جۆرە کارە نابارە بکا ئەوە رێگەی راستی ونکردوە .

ئەگەر ئەو کافرانە دەستیان بەسەرتانا بڕوا ئەبن بە دوژمنتـــانو دەستو زمانتان بۆ درێژ ئەکەنەوە ، واتە بە دەست ئازارتان ئەدەنو . بـە زمان قسەتان لە دژ ئەکەنو دیعابەی خراپتان دەربارە ئەکەنو . زۆر حـەز ئەکەن کە کافر بنو رێگەی خۆتان بەردەنو بچنە سەر رێگەی ئەوان .

بزانن ! کە خزمو خوێشو نەتەوەو پەیوەندتان لە رۆژی قیامەتدا هیچ سوودێکتان پێنادەن . جا خودا لەو رۆژەدا لە یەکتـان جیـائەکاتەودو ، بەهەشتی بۆ بەهەشتو دۆزەخی بۆ دۆزەخو . خودا بینایە بە هەموو کردەوەیەکی ئێوە .

(قَدْ كانَتْ لَكُمْ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي اِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ ، اِذْ قالُوا لِقَوْمِهِمْ : اِنَّا بُرَآءُ مِنْكُمْ ، ومِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دونِ اللهِ . كَفَرْنَا بِكُمْ . وبَدا بَيْنَنَا وبَيْنَكُمُ العَداوَةُ والبَغْضَاءُ اَبَداً حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللهِ وَحْـدَهُ ، اِلاَّ قَوْلَ اِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ : لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ . ومَا اَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللهِ مِنْ شَيءٍ . رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا . وِاِلَيْكَ اَنَبْنَـا . وِاِلَيْكَ المَصِيرُ (٤) رَبَّنَا لا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا . واغْفِرْ لَنَا . رَبَّنَا اِنَّكَ اَنْتَ العَزِيزُ الحَكِيمُ (٥) لَقَدْ كانَ لَكُمْ فِيهِمْ اُسْـوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كانَ يَرْجُو اللهَ والْيَوْمَ الآخِرَ . ومَنْ يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللهَ هُوَ الغَنِيُّ الحَمِيدُ) (٦)

بە راستی هەیـە بۆ ئێوە لە حەزرەتی ئیبراهیمو پەیرەوەکانیـدا صیفەتێکی جوانی پەسەندی وەها کە پێویستە شوێنیان بکەوزو بیانکەن

بە پێشەوای خۆتان لەو رەوشتە جوانەدا ؛ کە بڕیتییە لە دەربڕینی بێبەشی و دوورکەوتنەوەو یەخەهەڵتەکاندن لە کافرەکان ؛ جا ئەو رەوشتیانە لەو کاتەدا بوو کە بە گەلەکەیانیان وت : بە راستی ئێمە هەموومان بەرێو تەریکین لە ئێوەو لەو بتانە کە ، بێجگە لە خودا ؛ ئەیانپەرستن . باوەڕمان بە خۆتانو بتەکانتان نیەو ، دوژمنایەتی لە نێوان ئێمەو ئێوەدا سەری هەڵداو ؛ جەنگو رقو کینەمان لەگەڵتانایە هەتاهەتایە ؛ مەگەر کاتێ ئەم دوژمنایەتییە تەواو ببێ کە ئێوە باوەڕ بە خودای تاقی تەنیا بکەن .

ئیبراهیمو ئەوانەی لەگەڵیدا بوون شیاوی ئەوەن پێشەوای ئێوە بن لە هەموو شتێکدا ؛ لە وتەکەی حەزرەتی ئیبراهیمدا نەبێ کە بە باوکی وت: داوای لێخۆشبوونت لە خودا بۆ ئەکەم ؛ ئەوە حەقتان نیە لەوەدا وەک ئیبراهیم بکەن ؛ چونکە داواکەی ئەو لە پێش نەهی خودادا بوو لێی . ئیتر پاش ئەوە کە خودا نەهی لێکرد ماوەو رێگەی داوای ئەو لێخۆشبوونە نامێنێ . وتەکەی حەزرەتی ئیبراهیمیش ئەوەبوو لە کاتی خۆیا بە باوکی فەرموو : من لەمەولا داوای لێخۆشبوونت بۆ ئەکەمو هیچم بەدەس نیە لە لای خوداوە بۆ تۆ لەوە زیاتر . ئیتر خودا کەیفی خۆیەتی داواکەم لێوەرئەگرێ یا نە .

وە حەزرەتی ئیبراهیم ئەپاڕایەوەو ئەیفەرموو : پەروەردگارا پشت بە تۆ ئەبەستینو ، پەنامان هەر تۆیتو ، بۆ لای تۆ ئەگەڕێینەوەو ، ئەنجامسان بۆ لای تۆیە . پەروەردگارا ! مەمانکە بە فیتنە بۆ کافرەکان ؛ واتە مەمانکە بە جێگەی بەڵاو مەینەتی لە لایەنی کافرەکانەوەو ؛ زاڵیان مەکە بەسەرمانا هەتا گیرۆدەمان بکەن بە سزایێ لە تەوانامانا نەبێ هەڵنەبگرین ؛ وە تاوانسان ببەخشە ، پەروەردگارا بە راستی تۆ خاوەن عیززەتو خاوەن حیکمەتی .

به‌راستی هه‌یه بۆ ئێوه له حه‌زره‌تی ئیبراهیمو په‌یڕه‌وکانیدا ره‌وشتی جوانی وه‌ها که ئێوه‌ش بیانگرنو په‌یڕه‌وی ئه‌وانی تێدا بکه‌ن . هه‌روه‌ها ئه‌م په‌یڕه‌وی ره‌وشته جوانه بۆ هه‌موو که‌سێکیش هه‌یه که هیوای که‌ره‌می خودای هه‌یه‌و . به هیوای سه‌ربه‌رزی پاشه‌ڕۆژه • وه هه‌رکه‌سێ پشت لـه ره‌وشتی به‌رزی پێغه‌مه‌ران هه‌ڵبکا ئه‌وه خودا ده‌وڵه‌مه‌ندو نیـازی بـه‌ر که‌سه نیه •

(عَسَى اللهُ اَنْ يَجْعَـلَ بَيْنَكُمْ وبَيْنَ الَّذِينَ عادَيْتُمْ مِنهُمْ مَوَدَّةً . واللهُ قَدِيرٌ . واللهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ (٧) لا يَنهاكُمُ اللهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلوكُمْ فِي الدِّينِ . ولَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيارِكُمْ اَنْ تَبَرُّوهُمْ وتُقْسِطُوا اِلَيْهِمْ ، اِنَّ اللهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ (٨) اِنَّما يَنْهَاكُمُ اللهُ عَنِ الَّذِينَ قَـاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ . واَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيارِكُمْ . وظاهَرُوا عَلى اِخْرَاجِكُمْ اَنْ تَوَلَّوْهُمْ ، ومَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَاُولائِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ)(٩)

هیوا وایه که خودا خۆشه‌ویستی بخاته نێوان ئێوه‌و ئه‌و که‌سانه‌وه که دوژمنایه‌تیان له‌گه‌ڵ کردن ؛ وه خودا ته‌وانایـه‌و خودا تاوانبه‌خش‌و میهره‌بانه • خودا ڕێگه‌تان لێ‌ناگرێ‌و نه‌هیتان لێ‌ناکا له‌وه که چاکه بکه‌نو به باشی ره‌فتار بکه‌ن له‌گه‌ڵ ئه‌وانه‌دا که جه‌نگیان له‌گه‌ڵدا نه‌کردوون لـه باره‌ی دینه‌وه‌و . له خانووبه‌ره‌ی خۆتان ده‌ریان‌نه‌کردوون . خودا ئه‌وانه‌ی خۆش ئه‌وێ که به باشی‌و عه‌داله‌ت ره‌فتار ئه‌که‌ن • وه خودا نه‌هی له‌وه ئه‌کا که چاکه‌و میهره‌بانی له‌گه‌ڵ ئه‌وانه‌دا بکه‌ن که جه‌نگیان له‌گـه‌ڵ کردوون له‌سه‌ر ئه‌وه که دینتان هه‌یه‌و له ماڵ‌و خانووی خۆتان ده‌ریان‌کردووه‌و .

یارمەتی دوژمنانی ئیوەیان داوە بۆ دەرکردنتان ، جا کەسێ ئەوانەی خۆش بوێ ئەوە بە ستەمگەر ئەناسرێن و ستەمگارن .

دەگێڕنەوە کە : (فتیلە)ی کچی (عبدالعزی) لە حاڵی کافربدا ڕۆیشت بۆ مەدینەی مونەووەرە بۆ دیدەنی ئەسمای کچی ئەبوبەکری صدیق ، کە کچی (فتیلە)بوو ، وە ئەسما ئەیویست خزمەتی بکا ، هەستا چوە خزمەتی حەزرەتو پرسیاری لێکرد دەربارەی ئەوە . جا ئەم ئایەتە هاتەخوارەوەو . ئەسما پاش ئەوە باش خزمەتی کرد .

(یا اَیُّها الَّذِینَ آمَنُوا ! اِذا جاءَکُمُ الْمُؤْمِناتُ مُهاجِراتٍ فامْتَحِنُوهُنَّ ؛ اللهُ اَعْلَمُ بِاِیمانِهِنَّ ؛ فَاِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِناتٍ فَلا تَرْجِعُوهُنَّ اِلَی الْکُفّارِ ؛ لاهُنَّ حِلٌّ لَهُمْ ، ولا هُمْ یَحِلُّونَ لَهُنَّ ، وآتُوهُمْ ما اَنْفَقُوا ، ولا جُناحَ عَلَیْکُمْ اَنْ تَنْکِحُوهُنَّ اِذا آتَیْتُمُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ . ولا تُمْسِکُوا بِعِصَمِ الْکَوافِرِ ؛ واسْأَلُوا ما اَنْفَقْتُمْ ، ولْیَسْأَلُوا ما اَنْفَقُوا ذلِکُمْ حُکْمُ اللهِ یَحْکُمُ بَیْنَکُمْ ، واللهُ عَلِیمٌ حَکِیمٌ (۱۰) وَاِنْ فاتَکُمْ شَیْءٌ مِنْ اَزْواجِکُمْ اِلَی الْکُفّارِ فَعاقَبْتُمْ ، فَآتُوا الَّذِینَ ذَهَبَتْ اَزْواجُهُمْ مِثْلَ ما اَنْفَقُوا ؛ واتَّقُوا اللهَ الَّذِی اَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ) (۱۱)

ئەی کەسانێ کە باوەڕتان هەیە بە خوداو پێغەمبەری خودا ! کاتێ ژنە خاوەن ئیمانەکان هاتن بۆ لاتان لە نیوەی ژنانی کۆچکردوودا . واتە ئەگەر ژنێکی کافر ئیمانی هێناو کۆچی کرد بۆ لاتان لەگەڵ داوای ئیمانداو وتی ئیمانم هێناوە ، ئەوە بەراوردی ئەحوالیان بکەن بە مەشغوڵبوون بە

بەندەیی کردنو خۆگرتن بە ئادابی ئایینەوە لە وەختو ناوەختاو بە هۆی دەمودوو وتاریانەوە هەرچەند خودا راستی ئەزانێ • جا ئەگەر بە باشی بۆتان دەرکەوت کە ئەوانە خاوەن باوەڕن ئیتر مەیاندەنەوە بە کافرەکان ، نە ئەمانە حەڵاڵن بۆ ئەوانو نە ئەوانیش حەڵاڵن بۆ ئەمان . وە هەرکام لەوانە شووی کردبوو مێردی هەبوو مێردەکەی هاتبوو بە شوێنیاو داوای ئەکردەوە ، ئەوە ئەوان چییان داوە بەو ژنانە لە خەرجو مارەیی بیاندەنەوە • وە گوناهتان ناگا کە مارەیان بکەن کەمارەیی بەکەتان داپێیان • وە هەرگیز گوێ بە نیکاحو (عیصمەت)ێ مەدەن کە لە ناو کافرەکانا بڕیاردرابێو . وە ئێوە داوای ئەو ئەندازە بکەن کە خەرجتان کردوە ئەگەر ژنێ لە ژنانی ئێوە رۆیشتنەوە بۆ ناو کافرەکان . وە با ئەوانیش داوای ئەو پارە بکەن کە صەرفیان کردوە ئەگەر ژنی موسوڵمان لە لای ئەوانەوە هاتن بۆ لای ئێمە • ئەمەی بەیانکرا حوکمی خودایە حوکمی پێ ئەکا لەناو ئێوەداو . خودا زاناو خاوەن حیکمەتە • بە پێی مەصڵەحەت ئەحکام دائەنێ بۆ بەندەکانی خۆی • وە خودای تەعالا خاوەن عیلمو خاوەن حیکمەتە • وە ئەگەر یەکێ لە ژنەکانی ئێوە لە دەستتان دەرچوو رۆیشت بۆ لای کافرەکان ؛ جا نۆبەی ئێوە هات کە مارەیی ژنێ بدەن کە بەموسوڵمانی لە لای کافرەکانەوە هاتوە بۆ لای ئێوە •• ئەوە مارەییەکە مەدەنەوە بە کافرەکان ؛ بەڵکو بیدەن بەو کەسە کە ژنەکەی لە دەس دەرچوەو چوەتە ناو کافرەکان •

دەگێڕنەوە : کاتێ کە ئایەتی پێشوو هاتەخوارەوە کافرەکان بەوە رازی نەبوون کە مارەیی ئەو ژنانە ئەڕۆنەوە بۆ لایان بدەن بە شووە موسوڵمانەکانیان . جا ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە • واتە : مادام ئەوان مارەیی ئەو ژنانە نادەنەوە بە خاوەنەکانیان لە موسوڵمانەکان • ئێوەیش کاتێ ژنێکی ئەوان موسوڵمان بوو هات بۆ لاتانو موسوڵمانێ مارەی کردو خاوەنە

کافرەکەی هات بە شوێنیا مارەیی ئەم ژنە مەدەن بەو مێردە کافرەی کە هاتوە بەدوایا ، بەڵکو بیدەن بەو پیاوە موسوڵمانە کە ژنەکەی چوە بۆ ناو کافرەکان ، حەق بەحەق ، وەکوو بارمتەی ناو خەڵک .

وە بۆ جێبەجێکردنی ئەم فەرمانە خودا فەرمووی : وە بترسن لەو خودایە باوەڕتان پێکردوەو چاودێری ئەم فەرمانانەی بکەن .

دەگێڕنەوە : لە موعاهەدەی حودەیبیەدا بڕیاردرابوو : کاتێ یەکێ لە کافرەکان رای کرد بۆ لای ئێمەو ئەوان هاتن بەشوێنیا ئێمە بیگێڕینەوە . بە گوێرەی ئەمە پێویست بوو کاتێ ژنێکیش لەوان موسوڵمان ببێو بێت بۆ لای موسوڵمانەکان هەر ڕەوانە بکرێتەوە بۆ لایان . بەڵام خودا ئایەتی ناردو ، گەڕانەوەی ئەو ژنە موسوڵمانانەی بۆ لای کافرەکان مەنعکردو ، بڕیاری دا مادام شوەکەی هات بە شوێنیا مارەیی ژنەکەی پێبدرێ و ژنەکەی لە لای ئێمە بسێنێتەوە هەتا شوو ئەکا بە هەرکەس ئارەزوو ئەکا ، چونکی گێڕانەوەی ژنی موسوڵمان بۆ ناو کافر مەنعکرابوو .

لەسەر ئەم یاسا (سبیعە)ناوی کچی حەرثی ئەسلەمی بە کۆچکردوویی هات بۆ مەدینەی مونەوەرە مێردەکەی کە (مسافر)ی مەخزوومی بوو هات بەشوێنیا داوای ژنەکەی کردەوەو ، ئایەتی (اذا جاءك المؤمنات مهاجرات..) هاتەخوارەوە . حەزرەت سەبیعەی سوێند دا کە بە راستیو بێفێڵ موسوڵمان بوە ، ئەویش سوێندی خواردو . حەزرەت ئەوەی کە (موسافیر) لە سەبیعەدا سەرفی کردبوو دایەوە پێی و . موسافیر ڕۆیشتەوە بۆ مەکەو . سەبیعە شووی کرد بە عومەری کوڕی خەطاب ـ خ ـ و تەواوی مارەیی دایێ .

(یا اَیُّها النَّبِیُّ اِذا جاءَكَ الْمُؤْمِناتُ یُبایِعْنَكَ عَلَی اَنْ : لا یُشْرِكْنَ بِاللهِ شَیْئاً ، ولا یَسْرِقْنَ ، ولا یَزْنِینَ ، ولا یَقْتُلْنَ

اَوْلادَهُنَّ . وَلا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ اَيْدِيهِنَّ وَاَرْجُلِهِنَّ . وَلا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ .. فَبَايِعْهُنَّ وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللهَ . اِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (١٢) يا اَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ! لا تَتَوَلَّوا قَوْماً غَضِبَ اللهُ عَلَيْهِمْ . قَدْ يَئِسُوا مِنَ الآخِرَةِ كَما يَئِسَ الكُفّارُ مِنْ اَصْحابِ الْقُبُورِ) (١٣)

واته : ئەی پێغەمبەر ! کاتێ ئەو ژنانە کە مەبەستیانە لە باوەڕکردنو موسوڵمانبوونە هاتن بۆ لات کە موبایەعەت لەگەڵا بکەن لەسەر ئەوە کە : بە هیچ جۆرێ هاوبەش بۆ خودا بڕیارنەدنو . دزی نەکەنو . زینا نەکەنو . منداڵی خۆیان نەکوژن . واتە کچی خۆیان زیندەبەچاڵ نەکەنو . بوختانی درۆ لە نێوان دەستوپێی خۆیانا نەکەن . واتە : منداڵی بێگانە نەهێنن لە بەینی دەستوپێی خۆیان دابنێنو . بە درۆو ناحەق بیکەن بە منداڵی مێردەکەی خۆیان . وە لە هیچ کردەودو بیروباوەڕێکی ناسراوی ئایینیدا نافەرمانی تۆ نەکەنو سەرپێچی لە فەرمانی تۆ نەکەن ... ئەوە تۆ موبایەعەیان لەگەڵدا بکەو هەرکام لەوانە بە یەکێ لە کۆمەڵەی ژنانی موسوڵمان بژمێرەو. داوای تاوانبەخشییان لە خودا بۆ بکە . بە راستی خودا تاوانبەخشو میهرەبانە .

بزانن ! ئەم موبایەعەی حەزرەتە ــ د ــ لەگەڵ ژنانا لە فەتحی مەکەدا بوو ، وە پاش ئەوە کە پیاوان موبایەعەیان کرد حەزرەت ــ د ــ لەسەر تەپەی (صەفا) دانیشتو عومەر لە خوارەوە دانیشتو ژنان هاتن بۆ موبایەعە . (ابن الجوزی) ــ خ ــ ئەفەرموێ : جوملەی ئەو ژنانە کە حازربوون لە بۆ موبایەعە چوارسەدو پەنجاو حەوت ژن بوون ، وە دەستی نەخستە ناو دەستی هیچ ژێکەوە .

وە لە صەحیحی موسلیمدا لە عائیشەوە ــ خ ــ ئەگێڕێتەوە : کە ژنان لە مەکەوە کۆچیان ئەکرد بۆ مەدینە تاقی ئەکرانەوە بە ئایەتی (یا ایها النبی اذا جاءك المؤمنات ..) تا دوایی ئایەتەکە . عائیشە ئەفەرموێت : هەر ژنێ ئیقراری بەم مادانە بکردایە کە لەم ئایەتەدان ئەوە حەزرەت ــ د ــ پێی ئەفەرموون : بڕۆن خوا حافیز ئەوا موبایەعەم لەگەڵا کردن . وەڵڵاهی حەزرەت دەستی لە دەستی هیچ ژنێکیان نەکەوت !

عائیشە ــ خ ــ ئەڵێ : وەڵڵاهی ! هەرگیز حەزرەت موبایەعەی لەگەڵ هیچ ژنێکدا نەکردوە بەوە نەبێ کە خودا فەرمانی پێداوە . وە دەستی حەزرەت نەکەوتوە لە دەستی هیچ ژنێ . وە هەر کاتێ کە عەهدی لێوەرئەگرتن ئەیفەرموو : ئەوا بە وتار موبایەعەم لەگەڵا کردن .

وە (ام عطیە) ئەڵێ : کاتێ حەزرەت ــ د ــ گەیشتە مەدینەی مونەووەرە پاش ماوەیێ ژنانی ئەنصاری کۆکردەوە لە ماڵێکدا . دوایی عومەری کوڕی خەطابی نارد لە دەرگای ماڵەکەدا وەستاو . حەزرەت ــ د ــ سەلامی کردو ژنەکان وەڵامی سەلامەکەیان دایەوە . جا فەرمووی : من پێغەمەری خودام بۆ لای ئێوە بۆ ئەوە کە بە هیچ جۆرێ هاوبەش بۆ خودا دانەنێن . ئەوانیش وتیان : بەڵێ . جا حەزرەت لە دەرەوەی ماڵەکەوە دەستی درێژکردو . ئێمەیش لە ناوەوە دەستمان درێژکرد . لە پاش حەزرەت ــ د ــ فەرمووی : خوایە بەشایەت بە !

عەمری کوڕی شوعەیب لە یاوکیەوە ئەویش لە باپیریەوە ئەگێڕێتەوە . کە حەزرەت موبایەعەی لەگەڵ زنانا ئەکرد فەرمانی ئەدا کەسەیێ ئاویان ئەهێناو دەستی تێ ئەخست ، لە پاشان ئەیفەرموو بە ژنەکان ئەوانیش دەستیان ئەخستە ئەو کاسەوە .

جا وه‌کوو خودا له سه‌رده‌تای سووره‌تی (ممتحنه)وه فه‌رمانی دا بـــه موسوڵمانان له دۆستایه‌تی کافران . به‌هه‌مان شـــێوه کۆتایی بـه سووره‌ته‌که هێناو فه‌رمووی : **ئه‌ی که‌سانێ که باوه‌ڕتان بـه خوداو پێغه‌مه‌ر** هێناوه دۆستایه‌تی مه‌که‌نو گه‌لێکی ودها به دۆست مه‌گرن که خودا قـاری **لێ گرتوونو حاڵیان وایه نائومێد بوون له پاداش‌و خۆشی پاشه‌ڕۆژ وه‌کوو** چۆن کافران نائومێدبوون له گه‌ڕانه‌وه‌ی مردوه‌کانی گۆڕ بۆ لایان . وه‌با وه‌کوو نائومێدبوونی کافرانی مردووی ناو گۆڕ پاش ئـــه‌وه ئاگادار بوون له‌سه‌ر به‌دبه‌ختی خۆیان له لایه‌نی فریشته‌کانه‌وه . په‌نابه‌خودا !

ده‌گێڕنه‌وه : ئـــه‌م ئایـــه‌ته هاتوه‌نه خواره‌وه ده‌رباره‌ی هـــه‌ندێ لـــه موسوڵمانه موهاجیره هه‌ژاره‌کان که هانوچۆی لای جوولەکه‌کانیان ئه‌کرد بۆ ئه‌وه له باخو بێستانانا ئیش بکه‌نو له به‌ری ئه‌و باخانه وه‌ربگرن .

سوورەتی (صەف) لە سوورەتە مەدینەییەکانە ، چواردە ئایەتە ، دوای سوورەتی (تەغابون) هاتوەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ، وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (١) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ ؟(٢)كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ (٣) إِنَّ اللهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا كَأَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَرْصُوصٌ) (٤)

عەبدوللای کوڕی سەلام ـ خ ـ ئەڵێ : کۆمەڵێ لە یارانی حەزرەت ـ د ـ دانیشتبووین و . لەناو خۆماندا قسەمان ئەکرد ، وتمان : ئەگەر بمانزانیایە چ کردەوەیەک لە لای خودا زۆر چاکەو خودا پێی خۆش ! جا خودا ئایەتەکانی (سبح لە ...) هەتا : (کأنهم بنیان مرصوص)ی نارەدەخوارەوە .

واتە : تەزبیحی خودا ئەکو . تەسبیحو تەقدیس بۆ خودا ئەکا هەرچی لە ئاسمانەکانو ڕەویدایە . وە ئەو خودایە خاوەن عیزەتو خاوەن حیکمەتە .

ئەی کەسانێ کە باوەڕتان هێناوە ! بۆچی بە زمان شتێ ئەڵێن و بە کردەوە نایکەن ؟ ئەوە کە شتێ بڵێن و نەیکەنو هەر قسەبێو کردەی نەکەبدا نەبێ لای خودا زۆر گەورەیەو ، خودا قاری لەو جۆرە شتانەیەو زۆری

پێ‌ناخۆشه‌ . به‌ راستی خودا ئه‌و که‌سانه‌ی خۆش‌ئه‌وێ که جیهادئه‌که‌ن لـه‌ ڕێگه‌ی خوداداو به‌ ڕیز ئه‌وه‌سڵن نه‌ جه‌نگدا وه‌ك ئه‌وه‌ کـه‌ چۆن بینایه‌كـ دروستکرابێ‌و هه‌مووی لکابێ به‌یه‌که‌وه‌ . وه‌ها که ڕێگه‌ی هیچ نه‌مێنێ بۆ ڕێده‌رچوونی . یا بینابێ که به‌ینه‌کانی دیواره‌که‌ی به‌ قوڕقوشم داڕژرابێ . وه‌ ئه‌مه‌ کینایه‌یه‌ له‌ یه‌کدڵی‌و یه‌کیه‌تییان‌و . کینایه‌یه‌ له‌ مانه‌وه‌یان له‌ شوێنی خۆیانا هه‌تا سه‌رئه‌که‌ون به‌سه‌ر دوژمنه‌کانیانا .

(وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ : يَا قَوْمِ ! لِمَ تُؤْذُونَنِي وَقَدْ تَعْلَمُونَ أَنِّي رَسُولُ اللهِ إِلَيْكُمْ ؟ فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللهُ قُلُوبَهُمْ . واللهُ لا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ) (٥)

باسی ئه‌وه‌ بکه‌ که‌ مووسای کوڕی عیمران به‌ گه‌له‌که‌ی خۆی کـه‌ به‌نی‌ئیسرائیل بوون فه‌رموو : ئه‌ی گه‌لی من بۆچی ئازاری دڵم ئه‌دەن بـه‌ بێباوه‌ڕی به‌ خوداو . به‌ تاوانکردن‌و نیسبه‌تدانی عه‌یبی بێ‌ئه‌ساس بۆ لام ؟ له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌یشدا ئێوه‌ بێ‌گومان ئه‌زانن من پێغه‌مه‌ری خوداموو ڕه‌وانه‌کراوه‌ بۆ لای ئێوه‌ به‌ هۆی ئه‌و موعجیزاته‌وه‌ که خودا بۆی کردووم‌و . به‌ هۆی ئه‌و به‌رکه‌وتانه‌وه‌ که خودا دایپێم به‌سه‌ر دوژمنانا . جـا کاتێ ئـه‌و به‌نی‌ئیسرائیلییانه‌ گوێیان به‌ قسه‌که‌ی موسا نه‌داو لایاندا له‌وه‌ که قسه‌که‌ی وه‌ربگرن خودایش دڵی ئه‌وانی لادا له‌ وه‌رگرتنی جـه‌ق . چونکی خودا هێدایه‌تی گه‌ڵێ ناداکه له‌ یاساو سنووری دین ده‌رچێ به‌ هێـدایه‌تێ کـه‌ بیان‌گه‌یه‌نێ به‌ مه‌به‌ست .

(وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ : يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقاً لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَاةِ . ومُبَشِّراً بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ . فَلَمَّـا

جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا : هٰذَا سِحْرٌ مُبِينٌ (٦) وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعَى اِلَى الْإِسْلَامِ ؛ وَاللهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ (٧) يُرِيدُونَ لِيُطْفِؤُا نُورَ اللهِ بِاَفْوَاهِهِمْ ؛ وَاللهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ (٨) هُوَ الَّذِي اَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ ؛ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ) (٩)

وە باسی ئەوە بکە کە عیسای کوڕی مەریەم ـ د ـ فەرمووی : ئەی بەنی‌ئیسرائیل ! بێگومان من پێغەمبەرم‌و لە لایەنی خوداوە رەوانەکراوم بۆ لای ئێوەو حاڵم وەهایە باوەڕی خۆم دەرئەبڕم‌و رای‌ئەگەیەنم کە ئەو کتێبەی پێش من هاتوەتەخوارەوە وەکوو تەوراتی موساین راستەو باوەڕم پێیەتی ؛ هەروەها موژدەدەریشم بە پێغەمبەرێ کە لە پاش من دێتو ناوی ئەحمەدە ـ د ـ جا کاتێ ئەو پێغەمبەرە موژدەپێدراوە هات بۆ لایان بە موعجیزاتی ئاشکراوە ؛ لە باتی ئەوە پێشوازی بکەنو باوەڕی پێبکەن وتیان : ئەم کیتابە کە ئەم زاتە هێناویەتی جادوویەکی دیاریە ! جا کێ لەو کەسە ستەمگارترە کە درۆ بە دەم دینی خوداوە هەڵبەستێ ، کەچی ئەو کەسە بانگئەکرێ بۆ ئەوە ئایینی ئیسلام هەڵبژێرێو باوەڕی پێ بکا ؟ وە خودای تەعالا گەلی ستەمگار شارەزا ناکا .

ئەم کافرە خاوەن کێشیانە لە گاورو جوولەکە ئەیانەوێ چرای ئیسلام بە دەمو فوو بکووژێننەوە ؛ وە خودا نوورو رووناکی خۆی ، ئەو رووناکییەی کە ویستوویەتی خۆرهەڵاتو خۆرنشینی پێ رووناک بکاتەوە .. تەواو ئەکا هەرچەند کافرەکان پێیان ناخۆش بێ .

خودا ئەو زاتە میهرەبانەیە کە پێغەمبەری خۆی لەگەڵ قورئانو موعجیزەداو لەگەڵ ئایینی خودا بەیەکناسیدا کە ئایینێکی راستو موافیقی

حەقە ناردووە بۆ ئەوە کە ئەو ئایینە بەرز بکاتەوە بەسەر هەموو ئایینێکدا بە جارێ . هەرچەن کافرەکان ئەمەیان پێ ناخۆش بێ .

لە جوبەیری کوڕی موطعیم دەگێڕنەوە کە پێغەمبەر ـ د ـ فەرمووێتی: (ان لی اسماء : انا محمد . وانا احمد . وانا الماحی الذی یمحو الله بی الکفر. وانا الحاشر الذی یحشر الناس علی قدمی . وانا العاقب . رواه البخاری) .

(یا اَیُّها الَّذِینَ آمَنُوا ! هَلْ اَدُلُّکُمْ علی تِجارَةٍ تُنْجِیکُمْ مِنْ عَذابٍ اَلِیمٍ ؟ : (۱۰) تُؤْمِنُونَ بِاللهِ ورَسُولِهِ ،وتُجاهِدُونَ فِي سَبِیلِ اللهِ بِاَمْوالِکُمْ واَنْفُسِکُمْ . ذلِکُمْ خَیْرٌ لَکُمْ اِنْ کُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (۱۱) یَغْفِرْ لَکُمْ ذُنُوبَکُمْ . ویُدْخِلْکُمْ جَنّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِها الأنْهارُ ، ومَساکِنَ طَیِّبَةً فِي جَنّاتِ عَدْنٍ ، ذلِکَ الفَوْزُ الْعَظِیمُ (۱۲) واُخْرَی تُحِبُّونَها نَصْرٌ مِنَ اللهِ وفَتْحٌ قَرِیبٌ . وبَشِّرِ المُؤْمِنِینَ) (۱۳)

ئەی کەسانێ کە باوەڕتان بە خوداو پێغەمبەری خودا کردوە ! ئایا حەز ئەکەن شارەزاتان بکەم بۆ تیجارەتێ کە لە سزای سەختی پاشەڕۆژتان ڕزگاربکات ؟: ئەو تیجارەتە ئەوەیە باوەڕتان بە خوداو پێغەمبەری خۆتان پتەوو دامەزراو بکەنو لەگەڵ ئەو باوەڕەپتەوەدا جیهاد بکەن لە ڕێگەی خودادا بۆ ڕووناکبردنەوەی ئادابی دینو بەرزکردنەوەی کەلیمەی تەوحید بە دارایی‌و گیانی خۆتان بە هەر شێوەیێ لە تواناتانا بێ‌و بۆتان بگونجێ . ئەگەر بزانن ئەمەتان چاکترو پیرۆزترە بۆ پاشەڕۆژتان .

ئەگەر ئاوا بکەنو بەم شێوە کۆشش بۆ پاشەڕۆژ بکەن خودا تاوانتان ئەبەخشێ‌و ئەتانخاتە نو بەهەشتێکەوە کە جۆبار لە ژێر دارەکانیانەوە ڕەوانئەبێ‌و . هەروەها چەن خانوو ماڵی جوانتان لە بەهەشتانی (دار

الاقامه)دا ئەداتێ . ئەمە بەشێکی گەورەیەو گەیشتنە بە پایەو پیرۆزی هەتاهەتایە . زیاد لەمانەیش پلەو پایەیەکی دیکەتان ئەداتێ کە زۆرتان لاخۆشەویستە کە بریتییە لە یارمەتیدانو سەرخستن بەسەر دوژمناندا لە لایەنی خوداوەو فەتحێکی نزیك بۆ شاری مەکە . وە موژدە بدە بە موسوڵمانەکان بەم خبرو پیرۆزییە •

ئیبنو عەباس ــ خ ــ فەرموویەتی : ئەم فەتحە فەتحی وڵاتی رۆمو فارسە • وە هەندێ تر وتوویانە : هەموو فەتحو سەرکەوتنێکە لەسەر رووی زەویدا •

(یا اَیُّها الَّذِینَ آمَنُوا ! کُونُوا اَنصَارَ اللهِ . کَما قالَ عِیسَی ابْنُ مَرْیَمَ لِلْحَوارِیِّینَ : مَنْ اَنصَارِي اِلَی اللهِ ؟ قَالَ الْحَوارِیُّونَ : نَحْنُ اَنْصَارُ اللهِ ، فَآمَنَتْ طَائِفَةٌ مِنْ بَنِي اِسْرَائِیلَ ، وکَفَرَتْ طَائِفَةٌ ، فَاَیَّدْنَا الَّذِینَ آمَنُوا عَلَی عَدُوِّهِمْ ، فَأَصْبَحُوا ظَاهِرِینَ) (١٤)

ئەی کەسانێ کە باوەڕتان بە خوداو پێغەمەری خودا هەیە ! ببن بە یارمەتیدەری خودا وەکوو چۆن حەواریيەکانی حەزرەتی عیسا وتیان : ئێمە یارمەتیدەری خوداینو حازرین بۆ یارمەتیدانی دین پاش ئەوە کە عیسا ــ د ــ فەرمووی : کێ یارمەتیدەری منە بۆ لای خوداو بۆ بڵاوکردنەوەی دین ؟ جا کۆمەڵێ لە بەنیئیسرائیل باوەڕیانکردو کۆمەڵێکیان کافربوون • ئێمەیش موسوڵمانەکانمان یارمەتیداو بەرزمانکردنەوە بەسەر دوژمنەکانیاناو زاڵبوون بەسەریانا •

بزانن ! کەلیمەی (حور) بە مەعنا سپێتییە ، وە (حواری) بە مەعنای ئەمینەو ، بە مەعنا کەسێکە کە دڵسۆز بێ بەرابەر بە کەسێ • وە حەواری

حەزرەتی عیسـا دوازدە کەس بوون • وە دەربارەی ناوبرنیان بەو ناوە چەن قسـەیێ هەیە :

ئیبن وعەباس ئەفەرمویێ : لەبەر ئەوە بوە کە بەرگو پۆشاکیان سپی بوەو ؛ پیشەیان راو بوە • وە هەندێ ئەڵێن : پیشـەیان ئـەوە بوەجلیـان سپی کردوەتەوە •

عەطا فەرموویەتی : مەریەم ــ د ــ عیسای دایە دەستی چەن کەسێ کە پیشـەیەکی قیز بکەن ؛ تا دواجار دایە دەستی کۆمەڵێ خامیان سپی ئەکردەوە• مامۆستاکەی ویستی سەفەر بکا ؛ بە عیسای وت : من ئەڕۆم بۆ سـەفەرو بەرگو پۆشاکێکی زۆرم لایە کە رەنگەکانیان جیاوازنو تۆ ئەزانی قوماش رەنگ بکەی . ئەو جلانە رەنگ بکە •

جا حەزرەتی عیسا کووپەیەکی گەرمکردو هەموو جلەکانی تێخستو فەرمووی : بە ئیذنی خودا بین بەو جۆرە بەرگە کە من ئەمەوێ ! لەو کاتەدا مامۆستاکەی لە سەفەر هاتەوەو پرسیاری جلەکانی لێکـرد ئەویش وتی : ئەوەتا هەموویان وان لە ناو ئەو کووپەدا ! کابرا کـە چاوی بە کووپەکە کەوت بە عیسای وت : هەموو جلەکانت خراپ کردوە • جا عیسا لەسـەر دڵخوازی کابرای مامۆسـتای یەکە یەکە جلەکانی لە کووپەکە دەرهێنا • ئەویش زۆر سەری لەم کارە سوڕماو ؛ زانی ئەمە شـتێکی لەیاسابەدەرو ناڕێرەتییەو ئەبێ عیسا کابرایەکی خاوەن پایە بێ • جا دەسـتی کرد بـە باسکردنیو هەموو هاوڕێکانی ئیسانیان پێهێنا •

سوورەتی جومعە لە سوورەتە مەدینەییەکانە ، یازدە ئایەتە ، دوای سوورەتی صەف هاتوەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(يُسَبِّحُ لِلهِ مَا فِي السَّمٰاوٰاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ (١) هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولاً مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ (٢) وَآخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (٣) ذٰلِكَ فَضْلُ اللهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ)(٤)

هەرچی وا لە ئاسمانەکانو زەویدا تەسبیح بۆ زاتی خودا ئەکا ، کەو خودایە کە پادشایەو . پەریو دووبارە لە کەمیو ناتەواویو ، خاوەن عیززەتو خاوەن حیکمەتە ، خودایەکی وایە لەناو گەلە نەخوێندەوارەکانا پێغەمبەری لە خۆیان بۆ رەوانە کردوون ، ئەو پێغەمبەرانە حالیان وایە ئایەتەکانی خودایان بەسەردا دەخوێنێنەوەو دڵیان لە پیروباوەڕی نابارو ناهەموار پاکئەکەنەوەو ، لەخوو رەوشتی ناهەمواریان دوورئەخەنەوەو ، کتێبی خوداو شەریعەتو یاسای دینیان فێرئەکەن : هەرچەن ئەوان لە پێش هاتنی ئەم رەهبەرە نازارەدا لەناو گومڕاهییەکی بێئەندازەدا بوون ، هەروا ئەم رەهبەرە بە هۆی کیتابی پیرۆزی خوداییو ، فەرموودە بەرزەکانی خۆیەوە گەلێکی تریش لە موسوڵمانان فێر ئەکا کە هێشتا پێیان نەگەیشتوونو

دوای چه‌رخی یاران دێن . وه‌کوو تابیعین‌و کۆمه‌ڵانی دوای ئه‌وان تـــا رۆژی قیامه‌ت .

وه ئه‌م ڕێزو پله‌و پایه که ده‌ست ئه‌م پێغـــه‌مه‌ره به‌رزه که‌وتوه پله‌و پایه‌یه‌که له لایه‌نی خوداوه دراوه به‌م پێغه‌مه‌ره‌و . هه‌روه‌ها ئه‌مه پیرۆزی‌و به‌ختیاریه بۆ گه‌له‌که‌یشی هاتوه‌ته‌جێ‌و ، هه‌ر پله‌و ڕێزێك خودا بیه‌وێ ئه‌یدا به هه‌رکه‌سێ خۆی خواســتی له‌ســه‌ری بێ . وه خودای ته‌عالا خاوه‌نی فه‌ضڵێکی گه‌وره‌و ره‌سایه .

(مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَاةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَاراً ، بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللهِ ، واللهُ لا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ) (٥)

نموونه‌و وێنه‌ی سه‌رسوڕهێنه‌ری ئه‌و که‌سانه که ته‌ورات کراوه بـه یارانو ته‌وراتیان پێ‌هه‌ڵگیراوه ، واتـه : له لایـه‌نی حه‌زره‌تی موســاو شوێنکه‌وتوانی حه‌زره‌تی مووســاوه ته‌وارتیـان نیشاندراوه‌و بڕیاردراوه له‌سه‌ریان که ڕه‌فتاری پێ‌بکه‌ن ، کـه‌چی ئـه‌وان هه‌ڵیان‌نه‌گرتو ڕه‌فتاریان پێ‌نه‌کرد . . وه‌کوو گوێدرێژه که باری کتێب هه‌ڵنه‌گرێ‌و باری سه‌رپشتییه‌تی‌و بـه ئازارو ئێشه‌وه هه‌ڵی ئه‌گرێ‌و ئه‌یبـا بـۆ ماڵو شوێن‌و هیچ سوودیشی لێ‌وه‌رناگرێ . زۆر ناشرینه صیفه‌تو نموونه‌ی ئه‌و گه‌لانـه کـه باوه‌ڕ بـه ئایه‌تی خودا ناکه‌ن ، ئه‌وانه ستەمکارن‌و خودایش گه‌لی ستەمکار شاره‌زا ناکا بۆ ڕێگه‌ی پیرۆزی .

(قُلْ : يا أَيُّها الَّذِينَ هادُوا ! إِنْ زَعَمْتُمْ أَنَّكُمْ أَوْلِياءُ لِلهِ مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صادِقِينَ (٦)

ولا يَتَمَنَّوْنَهُ اَبَداً بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيهِمْ ، واللهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ (١٧) قُلْ : اِنَّ المَوْتَ الَّذِي تَفِرُّونَ مِنْهُ فَاِنَّهُ مُلاقِيكُمْ . ثُمَّ تُرَدُّونَ اِلى عَالِمِ الْغَيْبِ والشَّهادَةِ ، فَيُنَبِّئُكُمْ بِما كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ)(٨)

ئەی رەهبەر بفەرموو بەو کۆمەڵی ئیسرائیلییانە : ئەی کەسانی کە دینی یەهوودتان وەرگرتوە ! ئەگەر گومانتان وایە هەر ئێوە خۆشەویستی خودان نەك ئادەمیزادانی تر دەی داوای مردن بکەن با رۆحتان شادابێ بە گەیشتن بە ئەنواری خودا ئەگەر راست ئەکەن لەو داواتانەدا • خۆ دیارە هەرگیز لە ترسی کردەوە ناشیرینەکانتانو ، لە ترسی ئەوەی بە دەستی خۆتان پێش خۆتان خستوە ناوێرن داوای مردن بکەن • واتە لەبەر ئەو تاوانانە کە کردوویانە ناوێرن داوای مردن بکەن • وە خودای تەعالا زانایە بەو ستەمکارانە کە لە فەرمانی ئەو دەرچوون •

جا تۆ پێیان بفەرموو : ئەو مردنە کە لێی رائەکەن هەر پێتان ئەگاو لێی رزگار نابن ، دوای ئەوە کاتێ قیامەت دێت ئەگەڕێنەوە بۆ لای ئەو خودایە کە زانای پەنهانو ، ئاشکرایەو ئاگاداری هەموو کارو بارێکی ئەم دنیایە • جا هەواڵتان پێ ئەدرێ و ئاگادار ئەکرێن لەو کردەوانە کە لە دنیادا کردووتانن و پاداش و تۆڵەکانیشتان پێ ئەوترێ •

(يا اَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ! اِذا نُودِيَ لِلصَّلاةِ مِنْ يَوْمِ الجُمُعَةِ فاسْعَوْا اِلى ذِكْرِ اللهِ ، وذَرُوا البَيْعَ ، ذلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (٩) فَاِذا قُضِيَتِ الصَّلاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الأَرْضِ ، وابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللهِ ، واذْكُرُوا اللهَ كَثِيراً ، لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (١٠) واِذا رَأَوْا تِجارَةً اَوْ لَهْواً

انْفَضُّوا اِلَيْهَا وتَرَكُوكَ قَائِماً قُلْ : ما عِنْدَ اللهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهْوِ ومِنَ التِّجَارَةِ ، واللهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ) (١١)

ئەی کەسانێ باوەڕتان بـە خوداو پێغەمەری خودا کردوە ! کاتێ بانگدرا بۆ نوێژی جومعە لە رۆژی جومعەدا بە زووبی رووبکـەنە ئەو فەرزەو . بێ موبالات مەبنو بە یاسای عادەت خۆتان بگەیەنن بەو شوێنە نوێژی تێدانەکرێو . واز لە کڕینو فرۆشتنو مامەڵە بێنن ! . ئەمە بۆ ئێوە لەوەبەسوودترەکە خۆتان بەو شتانەوە مەشغوونّ بکەن • جا کاتێ نوێژەکە تەواو بوو بڵاوەی لێبکەن بە زەویداو . رووبکەنە کاسبیو داوای رۆزی لە کەرەمی خودا بکەنو . ناوی خودا ببەنو یادی خودا بەزۆری بکەن . بە هیوای ئەوە کە لە سزای پاشەڕۆژ رزگاربین •

وە ئـەوانەی وان بـە دەوری تۆوەو لە لای تۆدان کاتێ چاویان بە مامەڵەو بازرگانیو شتێکی وا کە ئادەمیزاد مەشغوونّ بکا لە بەندەیی کردن بۆ خودا کەوت بڵاوەیان کردو لەلای تۆ نەمانو تۆیان بە راوەسـتاوی بەجێهێشت لەسەر مینبەری خوتبە • کاتێ ئەوان وایان کرد تۆ پێیان بڵێ: بۆچی وا بڵاوەیان کرد ؟ ئەوەی لە لای خودایە لە رۆژیو پاداشی پاشەڕۆژ چاکترو بەسوودترە لە خۆخەڵەتاندن بە لەهوو بیستنی دەنگی تەپڵو . لـە بازرگانیو ئاڵووێر • وە خودای تەعالا باشترینی هەموو ئەوانەیە کە گومانی رۆزییان لێبکرێو سوود بەخەڵك بگەیەنن •

لە صەحیحی موسلیمدا لە عەبدوڵلای کوڕی جابیر ئەگێڕێتەوە کـە پێغەمەر ــ د ــ لە رۆژی جومعەدا خوتبەی ئەخوێندەوە لەو کاتەدا کاروانێ لە شامەوە هات . خەڵکەکە لە بزگەوت دەرچوون بۆ لای کاروانەکەو . دوازدە کەس زیاتر لە خزمەتی حەزرەتدا نەمایەوە • وە لە ریوایەتێکی تـرا

جابیر ئەڵێ : من لەناویانا بووم • جا خودا ئایەتی (واذا رأوا تجارة •••)ی نارەدەخوارەوە •

وە لە ریوایەتێکا ئەڵێ : ئەبوبەکرو عومەر لەو دوازدە کەسە بوون • وە هەندێ کەس لە ئەهلی ریوایەت فەرموویانە : ئەو کەسە کاروانەکەی هێنابوو دوحیەی کوڕی خەلیفەی کەلبی بوو ، لە شامەوە هاتبوو • وە کاتەکە کاتی گرانی و برسێتی و قاتی بوو ، وە ئەو کاروانە ئەوەی پێویست بێ لە : گەنمو ، ئاردو غەیری ئەوانە ••• هێنابووی ، وە کاروانەکە لە (احجار الزیت) خستی و دای لە تەپڵ بۆ ئەوە خەڵك بزانن و بڕۆن بۆ لای کاروانەکەو ، خەڵکی مزگەوتیش ، دوازدە کەس نەبێ ، هەموویان دەرچوون و حەزرەتیان لە کاتی خوتبەدا بەجێهێشت •

وە لە ریوایەتێکدا ناوی دوازدە کەسەکە ئاوا دەڵێ : ئەبوبەکر ، عومەر ، عوثمان ، عەلی ، طەلحە ، زوبەیر ، سەعدی کوڕی ئەبیوەقاص • عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوف ، ئەبوعوبەیدەی کوڕی جەڕاح ، سەعیدی کوڕی زەید ، بیلاڵ ، عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود ، یان عەمماری کوڕی یاسیر •

بزانن ! لەم شوێنەدا چەن قسەیێ هەیە :

یەکەم : ئەم پێنج فەرزەی نوێژ لە شەوی ئیسراو میعراجدا لە شاری مەکەدا فەرزکراون بە سااێك پێش کۆچی حەزرەت بۆ مەدینە • هەروا نوێژی جومعەیش لەمەکەدا فەرزکراوە ، بەڵام لەبەر ئەوە کە خەڵك نەیانوێراوە لە شوێنێکدا گردبنەوە •• ئەم فەرزە بەجێنەهێنراوە هەتا حەزرەت ــ د ــ کۆچی کرد •

بەڵام ئەسعەدی کوڕی زەرارە لە مەدینەدا پێش کۆچی حەزرەت لـە دێیەکی نزیکی مەدینەدا بە چل کەسەوە نوێژی جومعەی کردوە •

وە ئەم جومعەکردنی ئەسعەدە لەسەر ئەو ئەساسە بوە کـە حەزرەت ـ د ـ مەصعەبی کوڕی عەمری کرد بە بەرپرسیاری موسوڵمانانی مەدینەو نردی بۆ مەدینەو • مەصعەب لە لای ئەسعەد دابەزیو • هەواڵی نوێژی جومعەی پێداو • فەرمانی پێدا کە خۆی نوێژی جومعەکە بکا • جا ئەسعەد لە ناو هۆزی (بنی بیاض) لەو دێدا کە ماوەی میلێ لـە مەدینەوە دوورە نوێژی جومعەی بۆ کردنو کۆمەڵەکەیان چل کەس بوو •

وە پاش ئەوە کاتێ حەزرەت **کۆچیکردو نەخشەی مزگەوتی قوبـای** کێشا • لەوێ نوێژی جومعەی کرد • پاش ئەوە ئیتر لە مەدینەدا جومعـە کراوە •

قسەی دووهەم : لە ژمارەی ئەهلی جومعـــەدا فەرموودە زۆرە : مەذهەبی ئیمامی شافیعی ئەوەیە کە ئەبێ بە چل کەس نوێژی جومعە بکرێ: لەبەر ئەم حەدیثە کە ریوایەت ئەکا ئەڵێ: ئەهلی بەنی‌بەیاض چل کەس بوون. وە جومعە بە هەشت کەس یا کەمتر لە چل کەس نەکراوە • هەرچەن بـە فەرموودەیەکی ئیمامی شافیعی بە هەشت کەسو • بە فەرموودەی دووهەمی بە دوازدە کەس جومعە ئەکرێ •

سێیەم : ئەمەیە مەذهەبی ئیمامی شافیعی لەسەر ئەمەیە کە جومعە لە هەر شوێنێکا بکرێ ئەبێ یەك جومعە بێ : چونکی لە دەوری حەزرەتو دەوری خولەفای راشیدیندا • هەروەها لە زەمانی ئەمەوی‌و عەبباسییەکاندا • هەر یەك جومعە کراوە • تا چەرخی مەهدی • ئەوکاتە لەبەر پێویست لـە کەرخدا جومعەیزو لە رەسافەدا جومعەیێ کراوە • بەم شێوە بە لای ئیمامی

شافیعییەوە دروست نیە لە یەك شوێندا چەند جومعە بکرێ لەبەر پێویستی نەبێ • بەم مەعنا لە توانادا نەبێو لەوانە نەبێ خەڵکەکە لە یەك شوێندا جێگەیان ببێتەوە ئەوسا دروستە جومعەی تر لە هەمان شوێندا بکرێ . بەڵام ئەبێ بۆ جومعەی دووهەمو سێهەم ئیذنی ئیمامو فەرمانداری وڵاتی ئیسلام ببێ • هەرچەن لە لای شافیعی کردنی جومعە خۆی ئیذنی ناوێ ؛ بەڵام بۆ جومعەی دووهەمو سێهەم ئیذن پێویستە •

بەمپێیە لە هەر شوێنێکدا یا لە شارێکدا زیاد لە جومعەیێ بکرێ پێویستە تەقلیدی ئەبوحەنیفە بکرێ ؛ کە لە لای ئەو دروستە زیاد لە پێویست لە شارێکدا چەن جومعە بکرێ • وە مادام ئینسان تەقلیدی کرد جومعەکردنەکەی دروست ئەبێ •

قسەی چوارەم : حەرامە لەسەر کەسێ جومعەی لەسەر واجب بێ لە پاش بانگی بەردەمی خەطیب خۆی بە مامەڵەو کڕینو فرۆشتنەوە خەریك بکا ، وە یا بە کارێکی وەهاوە کە جومعەکەی لە کیس بدا • لەگەڵ ئەمەدا ئەگەر مامەڵەکەی کرد ئەوە مامەڵەکە بە گوێرەی شەرع رەوایە ؛ چونکی مەنعی ئەو مامەڵە لەبەر خودی خۆی نیەو لەبەر شتێکی خاریج لە مامەڵەکەیە کە جواب‌نەدانەوەی بانگی جومعەیە •

هەروا حەرامە بۆ کەسێ جومعەی لەسەر واجب بێ لە پاش بەیانی رۆژی جومعە بەبێ عوزری شەرعی سەفەربکا ، قسە لەوە نیە باوەڕی وابێ شوێنێکی دەست ئەکەوێ لە رێگەکەیا کە جومعەی تیا بکرێ •

سووڕەتی مونافیقوون ، لە سووڕەتە مەدینەییەکانە ، یازدە ئایەتە، دوای سووڕەتی حەج هاتوەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(اِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا : نَشْهَدُ اِنَّكَ لَرَسُولُ اللهِ ، واللهُ يَعْلَمُ اِنَّكَ لَرَسُولُهُ ، واللهُ يَشْهَدُ اِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ (١) اِتَّخَذُوا اَيْمَانَهُمْ جُنَّةً ، فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللهِ ، اِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ) (٢)

کاتێ کە مونافیقەکان ــ دووڕوو ، دوودڵەکان ــ دێن بۆ لات ئەڵێن: ئێمە شایەتی ئەدەین کە تۆ پێغەمبەری خودای . وە خودا ئەزانێو ئاگای لەوەیە کە تۆ پێغەمبەری خودای ، وە خودا شایەتی ئەدا کە دووڕووەکان درۆ ئەکەن لەوەدا کە ئەڵێن : شایەتی ئەدەین ؛ چونکە ئەم وشە بۆ کاتێ ئەبێ کابرا دڵو زمانی یەک بن ، وە مادام ئەوان دڵو زمانیان یەک نیە راست ئەوەیە بڵێین : هەواڵ ئەدەین بەوە کە تۆ پێغەمبەری خودای ، نــەک بڵێین شایەتی ئەدەین ...

وە یاخود ئەوانە لە لای خۆیان درۆزنن ؛ چونکی کاتێ کەسێ قسەیێ بکاو بزانێ قسەکەی ڕێکی واقیــع نیە ئەوە خۆی بە درۆزن ئەزانێ .

ئەمانە سوێندی خۆیان کردوە بە قەڵغان بۆ پارێزگاری لــە گیانو دارایی خۆیان لە ئازارو زەحمەتو . ئەمانە لە ڕێگەی ڕاست لایانداوە .

ئەمانە بەدکارو بەدڕەوشتنو ، بەم درۆو دەلەسەیانە کارێکی بەدو ناهەموار ئەنجام دەدەن .

(ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ آمَنُوا ، ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لا يَفْقَهُونَ (٣) وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ . وَإِنْ يَقُولُوا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ ، كَأَنَّهُمْ خُشُبٌ مُسَنَّدَةٌ ، يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ ، هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ ، قَاتَلَهُمُ اللهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ ! (٤) وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ : تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللهِ لَوَّوْا رُؤُسَهُمْ ، وَرَأَيْتَهُمْ يَصُدُّونَ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ (٥) سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ ، لَنْ يَغْفِرَ اللهُ لَهُمْ ، إِنَّ اللهَ لا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ) (٦)

واتە ئەم حاڵە ناباڕە کە ئەو دووڕووانە هەیانە لەسەر ئەودیە زووو ئیمانیان هێناو لە پاشان بە تەلبیسی شەیتان کافربوونەوەو خودا دڵی مۆرکردن ، کە وابێ لە حەق ناگەن ، کاتێ چاوت پێیان بکەوێ جوانی لەشو پۆشاکیان تۆ ئەخاتە سەرسوڕمانەوەو ؛ ئەگەر قسەبکەن گوێ بۆ قسەیان رائەگری لەبەر شیرینیو ڕووالەتی قسەکانیان ؛ بەڵام ئەوانە لە واقیعدا وەکوو دارێ وانە کە پاڵ درابێ بە دیوارێکەوە ؛ واتە بێ گیانو زانیارین • ئەوانە هەر دەنگێ ببیسن بە دەنگی دوژمنی ئەزانن ؛ دەی تۆ خۆت لەوانە دوور بخەرەوە با خودا بیانکوژێ،ئەوە چۆن لەحەق لائەدرێن؟

وە ئەگەر پێیانبوترێ : پێن بۆ لای پێغەمبەر ــ د ــ با داوای لێخۆشبوونتان لای خوداوە بۆ بکا •• سەریان باڵەدەنو لووتەلاندو گوێ بەو قسە نادەنو زۆر بە دەمارو فیزن • یەکسانە بۆ ئەوانە داوای لێخۆشبوونیان بۆ بکەی یا نەیکەی ؛ خودا قەت لێیان خۆش نابێ • بە راستی خودا فاسقان شارەزا ناکاو هیدایەتیان نادا •

(هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ : لا تُنفِقُوا عَلى مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللهِ حَتَّى يَنْفَضُّوا ! وَلِلهِ خَزَائِنُ السَّماوَاتِ والأَرْضِ ، ولكِنَّ المُنَافِقِينَ لا يَفْقَهُونَ) (٧)

ئەو دووڕووانە ئەوانەن کە ئەڵێن : مااڵی خۆتان بۆ ئەوانە خـەرج مەکەن وان لەگەڵ پێغەمەری خودادا هەتا بڵاوەبکەنو لێی دووربکەونەوەو وازی لێبێنن ! بەڵام خەزێنەکانی ئاسـمانو زەوی هەموو بۆ خودان ، ئەوەنە هەیە ئەو دووڕووانە ناڤامنو نازانن بۆیە قسەی وا ئەکەن .

(يَقُولُونَ : لَئِنْ رَجَعْنَا إِلى المَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الأَعَزُّ مِنها الأَذَلَّ ! وَلِلهِ العِزَّةُ ولِرَسُولِهِ ، وَلِلْمُؤْمِنِينَ . ولكِنَّ المُنَافِقِينَ لا يَعْلَمُونَ) (٨)

ئەڵێن : ئەگەر گەڕاینەوە بۆ مەدینە بێگومان پیـــاوە خاوەن ڕێزو دەستەاڵتەکان بێ ڕێزو بێدەستەاڵتەکان لە مەدینە دەرئـەکەن ! (واتە : ئەوان پێغەمەرو یاران لە مەدینە دەرئەکەن) . وە لە واقیعدا ڕێزو شان بۆ خوداو پێغەمەری خوداو یارانی پێغەمەرو موسـوڵمانانە . بەڵام ئـــەو دووڕووانە نازانن واقیعو ڕاستی چۆنە .

دەگێڕنەوە لە زەیدی کوڕی ئەرقەمەوە ئەڵێ : لەگەڵ مامدا بووم . گوێم لێبوو کە عەبدوڵاڵی کوڕی ئوبەیی کوڕی سەلوول ئەڵێ : (لاتنفقوا على من عند رسول الله حتى ينفضوا) وە ئەڵێت : (لئن رجعنا الى المدينـة ليخرجن الاعز منها الاذل) منیش ئەمەم بۆ مامم گێڕایەوەو ، ئەویش بۆ حەزرەتی گێڕایەوەو ، حەزرەت ناردی بە شوێن عەبدوڵاڵو هاوڕێکانیداو باسەکەی بۆ کردن ، ئەوانیش سوێندیان خوارد کە ئەو قسەیان نەکردووە ،

حەزرەت باوەڕی پێکردنو باوەڕی بە من نەکرد . منیش تووشی خەمێ بووم هەرگیز تووشی خەمی وا نەبووبووم و ، لە مالّی خۆمانا دانیشتم تا خودا ئەم ئایەتانەی نارد‌ەخوارەوە لە (اذا جاءك المنافقون)دەوە تا (لیخرجن الاعز منها الاذل) .

جا حەزرەت ناردی بەشوێنما ئایەتەکانی بەسەرما خوێندەوەو فەرمووی : ئەی زەید خودا راستی تۆی دەرخست .

لە جابیرەوە دەگێڕنەوە ـ خ ـ ئەڵێ : لە غەزای (تەبووك)دا بووین پیاوێکی موهاجیری هات مشتێکی دا لە کابرایەکی ئەنصاری . جا ئەنصارییەکە بانگی کرد : ئەی ئەنصارییەکان ! وە کابرای موهاجیریش هاواری کۆمەڵی خۆی کرد . حەزرەت ئەم باسەی بیست جا فەرمووی : ئەم بانگەوازو پیشەی جاهیلییەتە چیە ؟ وتیان : ئەی پێغەمەری خودا موهاجیرییەك دای لە ئەنصارییەك . پێغەمەر فەرمووی : واز لەم جۆرە پیشە بێنن ، چونکە ئەمە بۆگەنە . جا عەبدوڵلاّی کوڕی ئوبەیی ئەمەی بیستەوە. وتی : ئەمەیانکرد ؟! وەڵلاّهی ئەگەر گەیشتینەوە شار ئەبێ دەستەلاّتدارو بەڕێزەکان داماوو بێ ڕێزەکان دەربکەن .

ئەم باسە گەیشتەوە بە حەزرەت ـ د ـ جا عومەر راستەوە بوو وتی: ئەی پێغەمەری خودا لێم گەڕێ با بدەم لە گەردنی ئەم مونافیقە . حەزرەت فەرمووی : وازی لێبێنە ، با خەڵك قسە نەکەنو بڵێن : محەمەد یارانی خۆی ئەکوژێ .

لە قەیسی کوڕی عوبیادەوە دەگێڕنەوە ئەڵێ : وتمان بە عەمار : هەوالّمان بدەرێ ئایا جەنگی ئێوەو ئیمامی عەلی بەرابەر بە خەڵکی شام لەسەر بیرو باوەڕی خۆتان بوو ، ئەوە ڕەئیی ئەیپێکێو ئەوە ڕەئیی بە

هەڵەدا ئەچێ . یاخود عەهدێ بوو لە لایەنی حەزرەتەوە ــ د ــ وەصیەتی بۆ کردبوون ؟ ئەویش وتی : پێغەمەر ــ د ــ عەهدی بۆ نەکردووین بە شتێ کە عەهدی بۆ یارانی تریش نەکردبێ • وە وتی : پێغەمەر ــ د ــ فەرموویەتی : لەناو ئوممەتی مندا دوازدە کۆمەڵ مونافیق هەیە ناچنە بەهەشتەوەو بۆنی نابیسن هەتا پەتی کەشتی لە کونی دەرزییەوە دەرئەچێ ! هەشت کۆمەڵیان دمەڵ لە کۆڵی ئێوەیان ئەکاتەوە • واتە هەشت کەسیان دمەڵ لەنەر شانیان دەردێ وەکوو شووڵەی ئاگر . وە ئەو برینە لەسەر سنگیانەوە دەرگا ئەکاو بەو برینە ئەمرن •

ئەو مونافیقانە ئەوانە بوون لە کاتی گەڕانەوەی حەزرەتدا لە غەزای تەبووك ویستیان بیکوژن ؛ لەو دەمەدا کە حەزرەت بە رێگەی (ثنیە)دا ئەڕۆیشتو یارانیشی لە سکی شیوەکەوە . جا حەزرەت فەرمانی دا کە حوذەیفە بگەڕێتەوە بۆ سەریان • کاتێ حوذەیفەیان دی ترسانو گەڕانەوە هەتا تێکەڵ بە خەڵکەکە بوونەوە • جا حەزرەت بە حوذەیفەی فەرموو : تۆ ناسیتن ؟ ئەویش عەرزی کرد : نەخەیر ؛ چونکی دەموچاویان داپۆشیبوو•

جا حەزرەت فەرمووی : جوبرەئیل ناوی خۆیانو بتەکانیانی پێوتم • (انشاء الله) سبەینێ پێت ئەڵێم • جا لەبەر ئەمەبوو کە حوذەیفە لە هەموو یاران باشتر مونافیقەکانی ئەناسیو بە ناویان زاناتر بوو •

(یا اَیُّهـا الَّذِینَ آمَنُوا ! لا تُلْهِـکُمْ اَمْوَالُکُمْ وَلاَ اَوْلاَدُکُمْ عَنْ ذِکْرِ اللهِ . وَمَنْ یَفْعَلْ ذٰلِكَ فَاُولائِكَ هُمُ الخَاسِرُونَ(٩) **وَاَنفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاکُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ یأتِيَ** اَحَدَکُمُ المَوتُ فَیَقُولَ : رَبِّ لَوْلا اَخَّرْتَنِي اِلی اَجَلٍ قَرِیبٍ

فَأَصَّدَّقَ وَأَكُنْ مِنَ الصَّالِحِينَ ؟! (١٠) ولَنْ يُؤَخِّرَ اللهُ نَفْساً إِذا جاءَ أَجَلُها ، واللهُ خَبِيرٌ بِما تَعْمَلُونَ) (١١)

ئەی کەسانێ کە باوەڕتان بە خوداو پێغەمەری خودا کردوە ! بـــا تەماشاکردنو خزمەتکردنی مالّو دارایی‌و نەوەتان بەندەیی‌کردنو زیکرکردن بۆ خوداتان لەبیرنەباتەوە . وە هەرکەسێ مالّو منداڵی خوداو یادی خوداو ترسی سزای خودای لەبیربەرێتەوە ئەوە خەسارەتمەندو زیانکاری دنیـــاو قیامەتە .

وە مالّو پارە ببەخشن لەوەی کـــە داومـــانـــە پێتانو کردوومانە بـــە رۆزیتان لە پێش ئەوەدا کە مردن دامێنگیری یەکێکتان بێ‌و ئەویش هـــاوار بکاو بڵێت : خوایە کاشکی ماوەیەکی کەم بتگێڕامایەتەوە بۆ دنیا تا خێرو خێراتم بکردایەو لە چاکان بوایەم !

بەڵام ئەمە هەر قسەیەو ئاواتی بەدی‌نەهاتوە ؛ چونکی کەسێ ئاکامی هات ئیتر خودا هیچ مۆڵەتی ناداو مردنەکەی دوا ناخا . وە خودا ئاگـــای لە هەموو کارو کردەوەیەکتانەو ئەازنێ چی ئەکەن .

جا ئەگەر چاودێری مالّو منداڵیان غافڵیان بکا لە ئەرمانبەری خودا کە بە تەرکی حەرامو کردنی واجب دێتەجێ ؛ بەم مەعنا حەرام بکاو واجب نەکا ؛ وەکوو ئەوە زیکرە سونتەتەکان تەرکبکا ، وە یاخود بیر لە گەورەیی وە ئەگەر لە فیعلی واجبو کردنی حەرام غافڵی نەکا ، بەڵام زیکری خودا نەکا ؛ وەکوو ئەوە زیکرە سوننەتەکان تەرکبکا ، وە یاخود بیر گەورەیی خودا نەکاتەوە .. ئەوە زیانەکەی بریتییە لە تاریکی دڵو تۆزاوی بوونی بـــە خەیاڵاتی پووچو وەسوەسەو گومان . وە ئەگەر واجب بکاو حەرام نەکاو سوننەتەکانیش بکا بەڵام غافڵ بێ لە سزای قیامەتو لێپرسینەوەی پاتەڕۆژ

ئەوە زیانەکە بریتییە لەوە دڵی رەق ئـەبێو ئەبێ بە هێلانـــەی کێـــەو رق‌و قارو گەڵێ شتی ناهەمواروو ناموناسب بۆ موسوڵمان •

لە ئیبن‌و عەبباسەوە دەگێڕنەوە ــ خ ــ ئەڵێ : کەسێ دارایەکی بێ بتوانێ پێی بگاتە ماڵی خودا . یاخود زەکاتی تێدا واجب بێو حەجەکەی نەکاو زەکاتەکەی نەدا ئەوە لە کاتی مردنیدا داوای گەڕانەوە بۆ دنیا ئەکا لە خودا • جا پیاوێ وتی : ئەی ئیبن‌وعەبباس لە خودا بترسە ! ئەو کەسانە داوای گەڕانەوە بۆ دنیا ئەکەن ئەوانە کافرن • ئەویش فەرمووی : ئیستە ئایەتی قورئانت بۆ ئەخوێنمەوە لەسەر ئەوە . خودا فەرموویەتی : (یا ایها الذین آمنوا لا تلهکم اموالکم ولا اولادکم ••• تاکۆتایی سوورەتەکە) جا کابرا عەرزی‌کرد : چ ئەندازەیێ لە ماڵ زەکاتی تێدا واجب ئەبێ ؟ فەرمووی: کاتێ کە ماڵی بگات بە دووصەد درەم یا زیاتر • وتی : ئەی چی حەج واجب ئەکا ؟ فەرمووی : خەرجی رێگەو وشتری سواری •

سوورەتی (تغابن) لە سوورەتە مەدینەییەکانە ، هەژدە ئایەتە ، دوای سوورەتی تەحریم هاتوەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(يُسَبِّحُ لِلهِ مَا فِي السَّماوَاتِ ، وما فِي الأَرْضِ . لَهُ المُلْكُ ولَهُ الحَمْدُ ، وهُوَ عَلى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (١) هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ ، فَمِنْكُمْ كافِرٌ ، ومِنْكُمْ مُؤْمِنٌ . واللهُ بِما تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (٢) خَلَقَ السَّماوَاتِ والأَرْضَ بِالْحَقِّ ، وصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ ، وإِلَيْهِ المَصِيرُ (٣) يَعْلَمُ ما فِي السَّماوَاتِ والأَرْضِ ، ويَعْلَمُ ما تُسِرُّونَ وما تُعْلِنُونَ ، واللهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ) (٤)

تەسبیحو تەقدیس بۆ خودای جیهان ئەکا هەرچی وا لە ئاسمانەکانو **هەرچی وا لە زەویدا ، واتە هەموو ئەوانە لە : داناو نادان ، لە گیاو لەکان .** هەرکام بەو زمانی وتارە کە هەیەتیو خودا ئەیزانێ ، وە یا بەو دەلالەت **بەشوێنەوارە کە شیاوی شانیەتی .. هاوار ئەکاتە پەروەردگارێ دووەم لە** نوقصانی زاتو نارەسایی صیفات ، وە لە قەبوولی هاوبەش بۆ ئیدارەی کائینات . وە لە واقیعدا سەرۆکایەتیو فەرمانداری هەر بۆ ئەو خودایەو سوپاسو ستایش هەر بۆ ئەوە ؛ چونکی لە هەرکەسێکەوە نیعمەتێ بکا بە هەرکەسێ لە ئەنجامدا ئەو نیعمەتە بۆ زاتی خودا ئەگەڕێتەوەو خودا تەوانایە بەسەر هەموو شتێکدا .

خودا ئەو زاتەیە ئێوەی لە نەبوون دروستکردوە ، جا بازێ لە ئێوە کافرەو بازێ خاوەن باوەڕە ، وە خودا بینایەو هەرچی ئەکەن ئەو ئەیبینێو ئاگاداریەتی .

ئەبو سەعیدی خدری ــ خ ــ ئەفەرموێ : پێغەمەر ــ د ــ ئێوارەیەك خوتبەی بۆ خوێندینەوە ، جا هەندێ شتی لەوانە باسکرد کە لەمەولا ئەبن. فەرمووی : خەڵك بە چەند چینو جۆر لەدایك دەبن ، پیاو هەیە بە موسوڵمانی لەدایك ئەبێو ، بە موسوڵمانی ئەژیێو ، بە موسوڵمانی ئەمرێ . پیاویش هەیە بە کافری لەدایك ئەبێو . بە کافری ئەژیێو . بە کافری ئەمرێ . وە هەیشە بە موسوڵمانی ئەبێو ، بە موسوڵمانی ئەژیێو ، بە کافری ئەمرێ . هەیشە بە کافری لە دایك ئەبێو ، بە کافری ئەژیێو ، بە موسوڵمانی ئەمرێ.

ئیبنو مەسعوود ئەڵێ : پێغەمەر فەرمووی : یەکێك لە ئێوە ئیش ئەکا بە ئیشی ئەهلی بەهەشت هەتا لە بەینی ئەوو بەهەشتا گەزێ یا باڵێ نـەبێ نامێنێ ، جا نامەکەی لێی پێش ئەکەوێو کار ئەکا بە کاری ئەهلی دۆزەخو ئەچێتە دۆزەخ . وە یەکێ لە ئێوە کار ئەکا بە کاری ئەهلی دۆزەخ هـەتا نامێنێ لە نێوان ئەوو دۆزەخدا بە ئەندازەی گەزێ یا باڵێ نەبێو ، دوایی نامەکەی لێی پێش ئەکەوێو کار ئەکا بە کاری ئەهلی بەهەشتو ئەنجامی بەهەشت ئەبێو ئەچێتە بەهەشت . (بوخاری) .

زانایانی دین فەرموویانە : مەعنای ئەم حەدیثانەو هاووێنەیان ئەوە نیە کە خودا بەزۆر کاتی خۆی بڕیاری داوە فلانکەس بە باوەڕەوە بسـرێو ، فلانەکەس بە کافری بمرێ ، چونکی مادام وەها بوایێ خودا پێغـەمەری نەدەنارد بۆ سەر ئادەمیزاد ، بەڵکو مەعنای وایە هەر لە ئەزەلا زانستی خودا هەیە بە هەر گیانلەبەرێو بە هەر ئادەمیزادێ کە عەقڵو توانای خۆی چۆن

صەرفەکا ، جا ئەگەر ئەوەی هاتە بەر عیلم کە کابرا لە ئەنجاما کاری باش و باوەڕی باش ئەبێ ئەوە لەسەر ئەو زانستە بە خاوەن باوەڕ دەنووسرێ • وە ئەگەر عیلمی وەها بوو کە ئەو ئادەمیزادە تواناو لێهاتوویی خۆی وەها صەرف ئەکا کە ئەنجامی بێباوەڕی بێ بە کافرو بێباوەڕ ئەنووسرێ •

بەکورتی : ئەم حەدیثانە دەوری کردەوەکانی ئینسان ئەگێڕنەوەو دیارە کردەوە هەرچۆن بێ لە عیلمی خودادایە • ئێمە ئاگامان لە لەوحو قەلەم نیەو، پرسیارمان لە کارو کردەوەمان لێدەکرێ •

خودا ئاسمانەکانو زەوی لەگەڵ حیکمەتی رەسادا دروستکردووەو ، ئێوەی تەصویر کردووەو نەخشەی کێشاونو شێوەو دیسەنتانی جوانکردووەو، گەڕانەوەی هەمووتان بۆ لای خودایەو ، ئەزانێ بە هەرچی وا لە ئاسمانەکانو زەویداو ، ئەزانێ بە هەرچی کە ئێوە بە پەنامەکی یابە ئاشکرا لە دڵدا رای ئەگرن ، وەخودا زانایە بەو خەیاڵانە کە لە سینەتانایە •

(اَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ فَذَاقُوا وَبَالَ اَمْرِهِمْ ، ولَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ؟ (٥) ذٰلِكَ بِأَنَّهُ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالُوا : اَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا ؟! فَكَفَرُوا وتَوَلَّوْا ، واسْتَغْنَى اللهُ ، واللهُ غَنِيٌّ حَمِيدٌ (٦) زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا اَنْ لَنْ يُبْعَثُوا ، قُلْ : بَلَى ورَبِّي ! لَتُبْعَثُنَّ . ثُمَّ لَتُنَبَّئُنَّ بِما عَمِلْتُمْ ، وذٰلِكَ عَلَى اللهِ يَسِيرٌ (٧) فَآمِنُوا بِاللهِ ورَسُولِهِ ، والنُّورِ الَّذِي اَنْزَلْنَا.واللهُ بِما تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ)(٨)

ئایا دەنگوباسی ئەو کەسانەتان پێ نەگەیشتوە کە لەمەوپێش کافربوونو لە دنیادا سزای کوفرەکەیان چەشتو لە پاشەڕۆژیشدا سزای سەختو

به‌ئازاریان بۆ هه‌یه ؟ ئه‌مه‌یش له‌به‌ر ئه‌وه‌یه که پێغه‌مه‌ره‌کانیـان به موعجیزه‌و ئایه‌تی حه‌قه‌وه هاتن بۆ لایان که‌چی ئه‌وان له باتی ئه‌وه باوه‌ڕیان پێ‌یکـه‌ن ئه‌یانوت : ئایا چه‌ن ئاده‌میزادێك له خۆمان شاره‌زامان ئه‌که‌نو هیـدایه‌تمان ئه‌ده‌ن ؟! جا کوفریان پێ‌ده‌ربڕینو پشتیان لێهه‌ڵکردنو ، خودایش بێ‌نیازیی خۆی له‌وان ده‌ربڕیو ، بڕیاری ئه‌وه‌ی دا وه‌ك ئه‌وه هه‌ر نه‌بووبێتنو فه‌رمانی دا به به‌رباد‌بوونیان ، وه خودا ده‌وڵه‌مه‌نده‌و لـه هـه‌موو مه‌خلووقێکه‌وه ستایشی بۆ ئه‌کرێ •

ئه‌و که‌سانه که کافرن به په‌روه‌ردگارو ده‌سته‌ڵاتو ته‌وانایی ئـه‌وو ، گومانیان وا بردوه که پاش مردن زیندووناکرێنه‌وه‌و پرسیارو دادو فه‌ریادی پاشه‌ڕۆژ نیه ، تۆ بڵێ : سوێند به‌و که‌سه‌ی که توانیویه‌تی دروستم بکا ! به راستی زیندووئه‌کرێنه‌وه‌و له پاش ئه‌وه هه‌واڵتان پێ‌ئه‌درێ‌و ئاگادار ئه‌کرێن به کارو کرده‌وه‌تانو پاداشه‌کانیشیان ، وه ئه‌وه بـه لای خوداوه کارێکی ئاسانه • ده‌ی باوه‌ڕ به خوداو پێغه‌مه‌ری خودا بکه‌نو باوه‌ڕ به‌و قورئانه بکه‌ن که ناردووومانه بۆ ته‌مێ‌و ته‌ربیه‌تی هۆشیار ، وه خودا ئاگاداری کـــارو کرده‌وه‌تانه •

(يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الجَمْعِ ، ذٰلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ ، ومَنْ يُؤْمِنْ بِاللهِ ويَعْمَلْ صَالِحاً يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ ويُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا اَبَداً ، ذٰلِكَ الفَوْزُ العَظِيمُ (٩) والَّذِينَ كَفَرُوا وكَذَّبُوا بِآيَاتِنَـا اولائِكَ اَصْحَابُ النَّارِ خَالِدِينَ فِيهَا ، وبِئْسَ المَصِيرُ (١٠) مَـا اَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ الاَّ بِإِذْنِ اللهِ ، ومَنْ يُؤْمِنْ بِاللهِ يَهْـدِ قَلْبَهُ . واللهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ (١١) واَطِيعُوا اللهَ واَطِيعُوا

الرَّسُولَ، فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَإِنَّمَا عَلَى رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ (١٢) اللهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ، وَعَلَى اللهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ) (١٣)

باسی ئەو رۆژە بکە کە خودا گردتان‌بکاتەوە بۆ ئەوە کە حیساب‌و کیتابتان لەگەلاّبکرێ‌و تۆلّەو پاداشی کردەوەی دنیاتان لەو رۆژی گردکردنەوەدا دیاری بکرێ‌و ، ئەو رۆژە رۆژی (تغابن)ە ، واتە رۆژێکە بازێکیان بازێکیان ئەخەنە زیانەوە • واتە لەو رۆژەدا کە بەهەشت ئەدرێ بە موسوڵمانان‌و دۆزەخ ئەدرێ بە کافران دەرئەکەوێ کە موسوڵمانەکان بە داگرتنی جێگەی باشی کافرەکان زیانیان لە کافرەکان داوە • یانی ئەگەر کافرەکان موسوڵمان بوونایێ فلاّنەکۆشکی بەهەشتیان ئەبرد • وە موسوڵمانەکان ئەگەر کافربوونایێ فلاّنە زیندانی دۆزەخیان ئەبرد . مادام ئیستە بە پێچەوانەوەیە وا دەرکەوت موسوڵمانەکە بەهەشتی کافرەکەی بردوە‌و خۆی قازانجی کردوە‌و زیانی لە کافرەکە داوە •

وە هەرکەس باوەڕ بە خودا بکا لەسەر دەستی پێغەمەرداو کردەوەی باش بکا ئەوە خودا تاوانەکەو خراپەکەی هەرچەند بێ دای‌ئەپۆشێ‌و ئەیخاتە ناو چەن بەهەشتێ کە جۆبار لە ژێری دارەکانیانەوە رەوان ئەبێ هەتاهەتایە ، وە ئەمەیش گەیشتنە بە پلەو پایەیەکی زۆر گەورە •

وە ئەو کەسانەیش کافربوون‌و ئایەتەکانی ئێمەیان بەدرۆ خستەوە ئەوانەیش یارو یاوەری ئاگرن‌و ئاگر بەشیانەو بۆیان بڕیار دراوە بە هەمیشەیی‌و هەتاهەتایی تیایا بسێننەوە‌و ئەو شوێنەیش ــ کە دۆزەخە ــ شوێنێکی زۆر خراپ‌و بەدە •

هیچ‌جۆرە بەلاّو مەینەتێ ناگا بە هیچ کەسێ بە ئیذنی خودا نەبێ • وە هەرکەسێ باوەڕی دامەزراوی بە خودا ببێ ئەوە خودا هیدایەتی دڵی ئەدا

بۆ دامه‌زران له‌سه‌ر خوداناسی • وه خودا زاناو ئاگاداره بـه هـــه‌موو شتێ •

وه فه‌رمانبه‌رداری خوداو پێغه‌مه‌ری خودا بکه‌ن به ساغی • وه ئه‌گه‌ر ئێوه پشتتان هه‌ڵکرد ئه‌وه بزانن پێغه‌مه‌ری ئێمـه هـه‌ر به‌یـانی ئه‌حکامو راگه‌یاندنی پەیامی له‌سه‌ره که بێگه‌یه‌نێ به هۆشیاران•هیچ به‌نده‌یی‌بۆکراوێ نیه به‌راستی ئه‌و زاته نه‌بێ که ناوی ئه‌ڵلایه • وه با هه‌رچی خاوه‌ن ئیمانه‌کان هه‌یه پشت به خودا ببه‌ستن‌و پەنا هه‌ر بۆ ئه‌و به‌رن •

(یا اَیُّها الَّذِینَ آمَنُوا ! اِنَّ مِنْ اَزْوَاجِکُمْ وَاَوْلادِکُمْ عَدُوّاً لَکُمْ فَاحْذَرُوهُمْ. وَاِنْ تَعْفُوا وتَصْفَحُوا وتَغْفِرُوا فَاِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِیمٌ (١٤) اِنَّما اَمْوالُکُمْ وَاَوْلادُکُمْ فِتْنَةٌ. واللهُ عِنْدَهُ اَجْرٌ عَظِیمٌ(١٥)فاتَّقُوا اللهَ ما اسْتَطَعْتُمْ واسْمَعُوا واَطِیعُوا واَنْفِقُوا خَیْراً لِأَنْفُسِکُمْ ؛ ومَنْ یُوقَ شُـــحَّ نَفْسِهِ فَاولائِکَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (١٦) اِنْ تُقْرِضُوا اللهَ قَرْضاً حَسَناً یُضَاعِفْهُ لَکُمْ ؛ ویَغْفِرْ لَکُمْ ؛ واللهُ شَکُورٌ حَلِیمٌ (١٧) عَالِمُ الْغَیْبِ والشَّهَادَةِ العَزِیزُ الحَکِیمُ)(١٨)

پیاوێ پرسیاری له ئیبن‌و عه‌بباس ــ خ ــ کرد له مه‌عنای ئه‌م ئایه‌ته‌دا ؛ ئه‌ویش فه‌رمووی : چه‌ن پیاوێکی موسوڵمان له ئه‌هلی مه‌که بوون . ویستیان له مه‌که‌وه کۆچ بکه‌ن بۆ مه‌دینه ؛ به‌ڵام ژن‌و منـداڵه‌کانیان نه‌یانهێشـت‌و به‌رگریان کردن • کاتێ بۆیان ڕێکه‌وت‌و کۆچیان‌کرد بۆ مه‌دینه دیبان خه‌ڵکی هه‌موو ڕۆشنبیرو شاره‌زای یاسای ئایین‌و دینیان بوون .ئه‌مان زۆر دڵگران بوون له‌و نه‌هێشتنی ژن‌و منداڵیانه‌و ویستیان سزای ژن‌و منداڵه‌که‌یان بده‌ن• جا ئه‌م ئایه‌ته هاته‌خواره‌وه •

واتە : ئەی کەسانێ کە باوەڕتان کردوە بزانن کە هەندێ لە ژن‌و منداڵەکانتان دوژمنتانن خۆتانیان لێ بپارێزن ؛ چونکی ئەگەر شوێن ئارەزوو بیروڕای ئەوان بکەون لە ڕێگەی دین لاتانئەدەن • وە ئەگەر چاوپۆشییان لێ بکەن‌و تۆڵەیان لێ نەسێننەوە‌و لە تاوانەکانیان خۆش ببن ئەوە کارێکتان کردوە کە خودا پێی‌رازی بێ ؛ چونکی خودا بەخشندە‌و بەبەزەییە‌و بە‌وە ڕازیە کە بەندەکانیشی تاوانبەخش‌و میهرەبان‌و بەبەزەیی بن •

هەرچی دارایی‌و کوڕو کچتان هەیە هیچ نیە ئەوە نەبێ کە مایەی تاقیکردنەوە‌و هۆی زەحمەتی دنیاو سزای پاشەڕۆژە ؛ ئەگەر بە یاسای دین تەماشایان نەکەن‌و تەمێ‌و تەربێتیان نەکەن • وە خودا داراو تەوانایە بۆ بەخشش‌و کەرەم لەگەڵتاناو پاداشی گەورە لە لای ئەوە • وە خۆتان بپارێزن لە سەرپێچی‌و نافەرمانی‌و ، واز لە حەرام بێنن‌و واجبات بەجێبێنن هەتا لە تەواناتانایە بە گوێرەی یاساو عادەت •• حەرام مەخۆن هەتا ناچار نەبن ؛ کە ناچار بوون زیاد لە پێویست مەخۆن ، وە نوێژە فەرزەکانتان بکەن تا هۆشتان بەخۆتانەوەیە ، بە راوەستانەوە ، بە دانیشتنەوە ، بە راکشانەوە • تا ئاو هەبوو بە بێ مانیع لە بەکارهێنانی خۆشۆردن‌و دەستوێژتان تەواو بکەن• کە ئاو نەبوو یا نەتانتوانی بەکاری بێنن (تیمم) بکەن • کە نە ئاوتان دەس‌کەوت ، نە توز هەبوو هەرچۆن بێ واجبەکە بەجێبێنن ، وە پاش دەسکەوتنی ئاوو توانای بەکارهێنانی نوێژە فەوتاوەکان بە قەزابگێرنەوە•••

وە هەمیشە ئایەت‌و حەدیث‌و وتاری ڕەواو جوان لە وەعظ‌و ئێرشاد ببیسن‌و ، فەرمانی خوداو ، پێغەمبەری خوداو ، خاوەن فەرمانی شەرعی بەجێبێنن ، وە مانی خۆتان صەرف بکەن‌و ، زەکات بدەن بە موستەحەقان‌و؛ خەرجی بدەن بە خێزانتان‌و ، حەقی حەقدار بەبێ عوزر تەفرەمەدەن ••• وە هەرشتێ ئینسان لە ڕێگەی باشدا صەرفی بکا ئەوە بۆ خۆیەتی‌و خێرەکەی

بۆ خۆی ئه‌گه‌ڕێته‌وه‌و ؛ له پاشه‌ڕۆژدا پاداشه‌که‌ی ده‌ســـتئه‌که‌وێ • وه هه‌رکه‌سێ لـه ڕژدی‌و چرووکی نه‌فسی خـۆی بپارێزرێ ئه‌وانه رزگارن له دنیاو قیامه‌تدا •

وه ئه‌گه‌ر قه‌رز بده‌ن به خودا به قه‌رزی جوان ؛ که ئه‌وه‌تا ته‌نها له‌به‌ر ره‌زای خودا بێ ئه‌وه خودا پاداشه‌که‌تان چـه‌ن‌قات ئه‌کاته‌وه‌و تاوانتـــان ئه‌به‌خشێ • وه خودا تاوانبه‌خش‌و خـاوه‌ن نه‌رمی‌و ئارامییه ؛ وه زانای په‌نامه‌کی‌و دیارییه‌و خاوه‌ن عیززه‌ت‌و باره‌گایه‌و خاوه‌ن حیکمه‌ته له هه‌موو کارێکدا •

(قرض الحســنه) قه‌رزی ئیحسانه
غـه‌یری واجبی ذیممـه‌ی ئینســانه
بـه که‌م یا بـه زۆر به ئیخلاصی دل
هه‌ر بۆ ره‌زای حه‌ق نه‌ك بۆ خاك‌و گل
بیده‌ی به که‌سێ به حه‌ق داماو بێ
له رۆژگارا ســـه‌رلێشێواو بێ
نـــانێ یـا ئاوێ یـا به‌رگێکی وا
ببێ بـه پارێز له ســـاردی هه‌وا
نه‌خسووس بۆ یه‌کێ خاوه‌ن حه‌یا بێ
گه‌وره‌ی لێکه‌وتووی چه‌رخی دنیا بێ
ئه‌گـه‌ر خێرێ بێ هـه‌ر نه‌بڕێتـه‌وه
ده‌رگای به‌هه‌شتت لێ ئه‌کرێتـــه‌وه
بینای مزگه‌وتێ ، یا مه‌دره‌سه‌ی دین
یا (دار الارشاد) له بۆ (مسلمین)
هه‌ر له‌م قه‌رزه‌یه ده‌رزێکی دینی
بۆ ڕێنومـایی ڕێگه‌ی ئـه‌مینی
(نامی) ده‌سمایه‌ی قه‌ڵه‌مـه‌و زمان
(قرض الحسنه)ی بۆ موسوڵمانان

سوورەتی تەلاق ، لە سوورەتە مەدینەییەکانە ، دوازدە ئایەتە ، دوای سوورەتی (انسان) هاتوەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(يا اَيُّها النَّبِيُّ اِذا طَلَّقْتُمُ النِّساءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ ، وَاَحْصُوا العِدَّةَ ، وَاتَّقُوا اللهَ رَبَّكُمْ ، لا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ ، وَلا يَخْرُجْنَ اِلاَّ اَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ ، وَتِلْكَ حُدودُ اللهِ ، وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدودَ اللهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ ، لا تَدْرِي لَعَلَّ اللهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذٰلِكَ اَمْراً) (١)

ئەفەرمویّت : بە وتار لەگەڵ حەزرەتدا ــ د ــ و گشت ئومسەتی پێغەمەری مەبەستە . ئەی پێغەمەری خۆشەوبست کاتێ ژنانتان تەلاق دا تەلاقەکەیان لە کاتێکدا بێ کە ماوەی (عیدده)یە کە کاتی پاکی ژنانە لە حەیزو نیفاس ، یا بە درێژی ماوەی عیدده زیان نەدەن لە ژنەکان.وە ژمارەی رۆژو کاتی عیدەکەیان رابگرن بۆ ئەوە لە پێش تەواوبوونی عیدەکەدا شوو نەکەن بە داوای تەواوبوونی عیدەکەیان ، وە ئەگەر خواستی هێنانەوەی ژنەکانتان بوو با مافی گەڕانەوەیانتان لە کیس نەچێ . وە لە هۆدەو مالّی شەرعی خۆیان دەریانمەکەن هەتا عیدەکەیان تەواو ئەبێ ، وە نابێ ئەوانیش لە هۆدەو مالّی خۆیان دەرچن لەبەر چاودێری مافی خۆیانو مێردەکانیانو لەبەر پارازتنی رشتەی منداڵ ئەگەر پەیدا ببێ ، مەگەر کاتێ ئەو ژنانە ئیشێکی ناشیرینی ناباریان لێ دەربکەوێ ؛ وەکوو زیناکردن ، وە یا وەکوو بێشەرمیو جەنگکردن لەگەڵ خزمی مێردەکەیا ، یا لەبەر عوزرێکی تر وەکوو

رووخانی ئه‌و خانوه ، یا ترسی کاری نابار ... وه ئه‌مانه‌ی وتم سـنووروو یاسای دینی خودا بوون پێویسته چاودێری بکرێن.وه هه‌رکه‌سێ له سنووری دینی خودا لابدا ئه‌وه به راستی سته‌می له خۆی کردوه . تۆ نازانی ئه‌نجامی کار چۆن ئه‌بێ . **هیوا هه‌یه که ناوبه‌ینتان باش ببێته‌وه ؛ یـا بیانگێڕنه‌وه ، یا** به مارەکردێکی تازه ماره‌یان بکه‌نه‌وه . وه‌کوو ئه‌فه‌رموێت : ئومێد هه‌یه خودا له پاش ئه‌م ته‌لاقو جیابوونه‌وه ئیشی باش دروست بکا .

لێره‌دا چه‌ن باسێ هه‌یه :

یه‌کەم : له سونه‌نی ئیبنو ماجه‌هدا ده‌گێڕێته‌وه که حه‌زره‌ت ـ د ـ له (ام المؤمنین حفصه) زویر بوو له‌سه‌ر ئه‌وه یه‌ك ته‌لاقی دا ، له پاشـان لـه عیدده‌دا هێنایه‌وه‌و ، دوابه‌دوای ئه‌وه ئه‌م ئایه‌ته هاتەخواره‌وه .

وه سوده‌ی ئه‌ڵێ : هۆی هاتنەخواره‌وه‌ی ئـه‌م ئایه‌ته ئه‌وه‌بوو کـه عه‌بدوڵڵای کوڕی عومه‌ر ئامینه‌ی ژنی ته‌لاق دا به یه‌ك ته‌لاق لـه‌و کاته‌دا ئامینه له بێنوێژیدا بوو ، عومه‌ر ئه‌وه‌ی بۆ حـه‌زره‌ت گێڕایه‌وه ، ئه‌ویش فه‌رمووی: پێی‌بڵێ با بیگێڕێته‌وه‌و،رای‌بگرێ هه‌تا له حه‌یزه‌که پاك ده‌بێته‌وه، جا ئه‌که‌وێته حه‌یز ، جا پاك ئه‌بێته‌وه ، جا ئه‌گه‌ر ویستی ته‌لاقی بدا با ته‌لاقی بدا له پێش ئه‌وه‌دا بڕواته لای ئه‌مه‌یه (ته‌لاق بۆ عیدده) .

وه پرسیارکراوه له حیکمه‌تی ئه‌وه که حه‌زره‌ت (طهر) پاکی‌ی یه‌که‌می نه‌کرد به کاتی ته‌لاقدانی ئامینه‌ی خێزانی عه‌بدوڵڵاو فه‌رمووی:هه‌م بکه‌وێته‌وه بێنوێژی‌و بکه‌وێته‌وه پاکی ئه‌وسا ئه‌گه‌ر ویستی ته‌لاقی‌بدا .. وه‌لامه‌که‌ی ئه‌مه‌یه هه‌تا ئه‌و (رجعه)یه نه‌بێ به (محض) بۆ ته‌لاقدانی به‌ڵکو خۆی‌بگرێ هه‌تا ده‌که‌وێته‌وه بێنوێژی‌و پاك ده‌بێته‌وه .

وە راستترینی قسەی خاوەن تەفسیرەکان ئەوەیە : کە ئەم سوورەتە بۆ ئینشای حوکمی تەلاقدانە لە کاتێکدا پاش تەلاقدانە کە ژنەکە بکەوێتە عیددەوە ، بەم جۆرە ئەو ژنە زەیسان نەبێ وە لە حەیزیشا نەبێو ، لەو پاکییەدا کە تەلاقەکەی تێدا ئەدا لەگەڵیا نەنوستبێ ، ئەگەرنا ئەگەر نوستبێ لەوانەیە ژنەکەی لەو نوستنەوە ئاوس بووبێو بە هۆی سکەکەوە عیددەکەی زۆر دوا ئەکەوێو ئەو جۆرە تەلاقەیش باش نیە •

وە بەڵگە لەسەر ئەمە ئەوەیە : کە لە پێش ئەم ئایەتەدا عیددە لە تەلاقدانەمەزرابوو هەتا ئەسمای کچی یەزیدی کوڕی سەکەنی ئەنصاری لە عەهدی حەزرەتدا تەلاقدراو عیددە بۆ تەلاقدراو نەبوو • جا ئایەتی (یا ایها النبی اذا طلقتم النساء •••) هاتەخوارەوە •

باسی دووهەم : ئەمەیە کە حەزرەت ــ د ــ گەلێ جار بە تەصریحو بە غەیرەتەصریح ناڕەزایی خۆی لە تەلاقدانی ژن دەربڕیوە • لە عەبدوڵلای کوڕی عومەر دەگێڕنەوە ــ خ ــ کە حەزرەت ــ د ــ فەرموویەتی : لەوانە کە خودا زۆر پێی ناخۆشە لە حەلاڵدا تەلاقە • وە لە حەزرەتی عەلی ــ ك ــ دەگێڕنەوە : کەحەزرەت فەرموویەتی : ژن بێنێو ژن تەلاق مەدەن ، بە ژنەتەلاقدان عەرشی خودا ئەلەرزێتەوە •

وە لە ئەبوموسا دەگێڕنەوە کە حەزرەت فەرموویەتی : (لا تطلقوا النساء الا من ریبة ، فان الله ــ عز وجل ــ لا یحب الذواقین ، ولا الذواقات) • وە لە مەعاذەوە دەگێڕنەوە ــ خ ــ کە پێغەمەر فەرموویەتی : ما خلق الله شیئا علی وجه الارض احب الیه من العتاق ، ولا خلق الله شیئا ابغض من الطلاق) •

وە لە واجباتی ئاداب و ڕەوشتی چاکە چاودێری مەسەلەی تەلاق ، وە

ئەبێ بە بێ سەبەبـو هۆیەکی ڕەوا وشـەی تەلاق بە دەمی پیاودا نەیەتـو ژن تـەلاق نـەدا • وە پێویستە لەسـەر زانـایـانی ئاگـادار ئامـۆژگاری موسوڵمانان بکەن کە لە تەلاقدانی ژن دووربکەونەوەو سوێند بـە تەلاق نەخۆن ؛ چونکە ژن تەلاقدان مالّ وێران ئەکاو ، منداڵ سەرگەردان ئەکاو ، ڕشتەی خزمایەتی ئەبڕێو ، پەشیمانیو داخ بۆ هەردوو لا دروستئەکا ••• وە ئەگەر هەر ناچار بوو با بە شـێوەیەکی شەرعی یەك تەلاقی بداو لە کاتی پاکی ژنەکەدا بێ •

سێیەم : ئەمەیە لە حەدیثی ئیبنوعومەر وەردەگیرێ کە تەلاقی شەرعی ئەوەیە حەوت مەرجی تێدابێ :

١ ــ یەك تەلاق بێ •

٢ ــ ژنەکە لەوانە بێ حەیزی پێدابێ •

٣ ــ ژنەکە پاك بێ لە خوێن •

٤ ــ کابرا لە پێش ئەو تەلاقەدا نەچووبێتە لای ژنەکەی •

٥ ــ پێش ئەو تەلاقە لە کاتی حەیزدا تەلاقێکی تری نەدابێ •

٦ ــ لە دوای ئەویشـەوە تەلاقێکی تر نەبێ لە (طهر) ا •

٧ ــ تەلاقەکەیش خاڵی بێ لە (عوض) •

وە بازێ ئەڵێین : ئەبێ تەلاقەکە یەك تەلاقە بێ وەکوو لـە ڕووداوی عەبدوڵلای کوڕی عومەرو ژنەکەیەوە دەرئەکەوێ •

وە ظاهیری ئایەتەکە ئەوەیە کە یەك تەلاقو ، دوو تەلاقو ، سـێ تەلاق لەم حوکمەدا کە موقارەنەی کاتی عیددەیە وەکوو یەك وانە • واتە : ئەگەر یەك تەلاقی بدا لە کاتی پاکیدا یا دوو تەلاق یا سێ تەلاق هـەر بـەر تەلاقی ڕەوادراو ئەکەوێ •

بەڵێ هەندێ فەرموویانە : جوملەی : (لا تدری لعل الله یحدث بعد ذلك امرا) ئایەتەکە ئەبڕێ بەسەر یەك تەلاق یا دوو تەلاقدا ؛ چونکە مەبەس لە پەیدابوونی ئەو ئەمرە پەشیمانبوونەوەی کابرایە لە تەلاقو گێڕانەوەی ژنەکە بۆ لای خۆی ئەگەر تەلاقی ریجعی بێ ، یا عەقدی تازەیە ئەگەر تەلاقەکە (بائنە) بێ لە تەلاقێك یا لە دوو تەلاقاو بۆ سێ تەلاقە دەس‌نادا . لەبەر ئەوە نە ماوەی گەڕانەوەو نە ماوەی عەقدی تازە لە سێ‌تەلاقەدا نامێنێ .

چوارەم : ئەمەیە ئەو تەلاقە کە موقارینی عیددە بێو مەرجەکانی پێنەجێگە .. ئەوە دروستە هەرچەن سێ‌تەلاقە بن ، وە هەرسێ تەلاقەکەیش ئەکەون با بە یەك جارو یەك کەلیمەیش بێ وەکوو (انت طالق ثلاثا) . وە بەڵگەی بەوە هێناوەتەوە کە دارەقوطنی لە سەلەی کوڕی ئەبوسەلە ئەویش لە باوکی دەگێڕێتەوە : کە عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوف (تماضر)ی ژنی خۆی تەلاقدا ، واتە بە سێ‌تەلاقە ، وە هەواڵمان پێ‌نەگەیشتوەو نەمان‌بیستوە کەس لە یاران لەو کارەدا عەیبیان لێ گرتبێ . هەروا بەڵگەی هێناوەتەوە بە حەدیثی سەلەی کوڕی ئەبو سەلە لە باوکیەوە کە : حەفصی کوڕی موغیرە لە سەردەمی حەزرەتا فاطمەی ژنی خۆی تەلاقدا بە سێ‌تەلاق لە یەك جارداو حەزرەت فاطمەی لە مێردەکەی جیاکردەوە . وە نەمان‌بیستوە حەزرەت ئەو مەسەلەی بە عەیبو پێچەوانەی شەرع زانیبێ .

هەروا بەڵگەی هێناوەتەوە بە حەدیثی عوەیمیری عجلانی کە لە پاش لیعانی لەگەڵ ژنەکەیا وتی : ئەی پێغەمبەری خودا (هی طالق ثلاثا) واتە : سێ‌تەلاقەی کەوتوە . وە حەزرەت ئینکاری نەکرد . وە ئەگەر سێ‌تەلاقە حەرام بوایێ حەزرەت ئینکاری ئەکرد .

پێنجه‌م : ئه‌مه‌یه ژنی (معتده) ئه‌گه‌ر ته‌لاقه‌که‌ی ڕیجعی بێ مافی نیه له‌و هۆده‌ی خۆیه ده‌رچێ نه به شه‌وو نه به ڕۆژ. وه ئه‌گه‌ر بائینه بێ ئه‌وه ئه‌توانێ بۆ ئیش‌و کاری خۆی به ئه‌ندازه‌ی پێویست ده‌ربچێ ، هه‌روا له عیده‌ی مردنی مێردا .

له جاییره‌وه ئه‌گێڕنه‌وه ئه‌ڵێ : پوورم ــ خوشکی دایکم ــ ته‌لاق‌درا . جا ویستی بڕوا خورمای باخی خۆی ببڕێ‌و . کابرایێ لۆمه‌ی کرد ، جا ژنه‌که هات بۆ خزمه‌تی پێغه‌مه‌رو ــ د ــ فه‌رمووی : به‌ڵێ بڕۆ خورمای خۆت ببڕه، به‌شکوو خێرێ یا چاکه‌یێ بکه‌ی .

(فَإِذا بَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَاَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ ، اَوْ فارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ ، واَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِنْكُمْ ، واَقِيمُوا الشَّهادَةَ لِلّهِ ، ذلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ والْيَوْمِ الآخِرِ ، ومَنْ يَتَّقِ اللهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجاً (٢) ويَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لا يَحْتَسِبُ ، ومَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ فَهُوَ حَسْبُهُ ، اِنَّ اللهَ بالِغُ اَمْرِهِ ، قَدْ جَعَلَ اللهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْراً) (٣)

جا کاتێ ئه‌و ژنه ته‌لاقدراوانه گه‌یشتنه نزیکی ته‌واوبوونی عیده‌که‌یان، وه‌ك ئه‌وه بگه‌نه (طهر) پاکی ــ سێهه‌م . یا بیانهێننه‌وه‌و رایان‌بگرن بــه یاسایێ که ناسراوو دامه‌زراوه له شه‌رعا ، وه‌کوو پێکهاتن‌و ژین‌و ژیوارو رابواردنێکی ئارام‌و عاده‌تی . وه یاخود لێیان جیابینه‌وه به شێوه‌ی ناسراو ، واته ماف‌و ، ماره‌یی‌و ، حه‌قی موتعه‌یان‌و ، رایه‌خ‌و نوێنی عاده‌تییان پێبده‌ن. وه هه‌رچی مالّی خۆیشیانه ته‌واو بیبه‌ن . وه دوو شایه‌تی عه‌دلیشیان له‌ســه‌ر رابگرن ، له‌سه‌ر هێنانه‌وه‌یان ، یا له‌سه‌ر ماره‌کردنه‌وه‌یان ، وه یا لەســـه‌ر لێجیابوونه‌وه‌یان له‌گه‌ڵ وه‌رگرتنی مافی خۆیانا . به‌ڵام شایه‌ت‌گرتن له‌سه‌ر

ریجعەتو لەسەر جیابوونەوە بە تەواوبوونی عیددە واجب نیەو ، لەسەر نیکاحکردنەوە بە عەقدی تازە واجبە • وە بە طەبیعەتی دین پێویستە ئەو دوو شایەتە لە خۆتان بن • واتە لە موسوڵمانان •

وە ئەو شایەتییە لەبەر رەزای خودا رابگرن ، واتە ئەگەر دوو کەس بوون بە شایەت لەسەر گەرانەوە ، یا لەسەر تەواوبوونی عیددە ، یا لەسەر عەقدی تازە •• بە گوێرەی پێویست شایەتییەکە کەتم مەکەنو شایەتی بدەن •

ئەم بەیانی ئەحکامە وەعظو رێنومایی کەسێکی پێئەکرێ کە باوەڕی بەخوداو پاشەڕۆژ ببێ ، وە هەرکەسێ تەقوای هەبێو لە خودا بترسێ لە پیاوو لە ژن لە چاودێری کاتی شەرعیدا بۆ تەلاقو ، بۆ گێرانەوەو ، بۆ راگرتنی ژنی تەلاقدراو لە مالاو ، بۆ نەچوونەدەرەوەی ژنەکان •• ئەوە خودا دەرچوونو رزگاربوونی لە هەموو تەنگوچەلەمەیەك بۆ رێكئەخاو ، رۆزی بۆ ئەتێرێ لە شوێنێکەوە کە ئەو بە خەیاڵیا نەهاتبێ لەو شوێنەوە رۆزی بۆ دێ • وە هەرکەسێ پشت بەخودا ببەستێ ئەوە خودای بەسە • بە راستی خودا بە مەبەستی خۆی ئەگاتو مەبەستی خۆی لەدەس دەرناچێ • وە بۆ هەموو شتێ ئەندازەو میزانێکی داناوە هەرگیز لەوانە نیە ئەو کێشو ئەندازە تێكبچێو کەمو زیاد بکا •

(وَالّٰلائِي يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ ـ إِنِ ارْتَبْتُمْ ـ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلاثَةُ اَشْهُرٍ ، وَالّٰلائِي لَمْ يَحِضْنَ ، وَاُولاتُ الأَحْمَالِ اَجَلُهُنَّ اَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ، وَمَنْ يَتَّقِ اللهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ اَمْرِهِ يُسْراً (٤) ذٰلِكَ اَمْرُ اللهِ اَنْزَلَهُ إِلَيْكُمْ ، وَمَنْ يَتَّقِ اللهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُعْظِمْ لَهُ اَجْراً) (٥)

وه ئه‌وانه له ژنانتان که نائومێد بوون له به‌ر پیری له حه‌یزو بێ‌نوێژی، ئه‌گه‌ر نازانن عیده‌یان چه‌ندێکه ؛ بزانن عیده‌یان رابوردنی سێ مانگه به‌سه‌ر ته‌لاقدانیانا ؛ هه‌روا ئه‌و ژنانه‌ش که هێشتا حه‌یزیان پیانه‌هاتوه • وه ئه‌و ژنانه که سکیان هه‌یه ئه‌وه ماوه‌ی عیده‌که‌یان تا دانانی سکه‌که‌یانه • وه هه‌رکه‌سێ له خودا بترسێ ئه‌وه خودا له هه‌موو کارێکیا ئاسانی بۆ دێنێ ، واته کاری به ئاسانی رائه‌بوورێ • وه ئه‌م حوکمانه ئه‌مری خودان خودا ناردوونیه‌تیه خواره‌وه بۆ ئێوه ، وه هه‌رکه‌سێ له خودا بترسێ ئه‌وه خودا گوناهه‌کانی بۆ دائه‌پۆشێ‌و پاداشیشی بۆ گه‌وره ئه‌کا •

بزانن ! ئه‌وانه که سکیان هه‌یه عیده‌که‌یان به بوونی منداڵه‌که‌و لێبوونه‌وه‌ی سکه‌که‌یانه خواه ته‌لاقدراو بن یاخود مێردیان مردبێ • ئه‌بوسه‌لمه ئه‌ڵێ : پیاوێ هات بۆ خزمه‌تی ئیبن‌وعه‌باس‌و ؛ ئه‌بوهوره‌یره له لای دانیشتبوو ؛ کابرا به ئیبن‌و عه‌باسی وت : فتوام بده‌رێ له عیده‌ی ژنێکی وادا که مێرده‌که‌ی مردوه‌و له پاش‌مردنی ئه‌و به چل رۆژ منداڵی بوو•

ئیبن‌وعه‌باس فه‌رمووی : عیده‌ی به (آخر الاجلین)ه • واته : مادام مێرده‌که‌ی مردوه ئه‌بێ عیده‌ی وه‌فات ته‌واو بکاو ؛ لەم مه‌سه‌له‌دا ئه‌بێ له‌سه‌ر ئه‌و چل رۆژه‌وه ماوه‌ی چوارمانگ‌و ده رۆژه‌که ته‌واو بکا • ئه‌بوسه‌لمه وتی : (انا ــ واولات الاحمال اجلهن ان یضعن حملهن) واته من وام له‌گه‌ڵ ئه‌و ئایه‌ته‌دا ، وه مادام ژنه‌که سکی بوه‌و سکه‌که‌ی داناوه ئیتر عیده‌ی ته‌واو بوه•

جا ئه‌بوهوره‌یره‌یش وتی : من وام له‌گه‌ڵ ئه‌بوسه‌لمه‌دا ، جا ئیبن‌وعه‌بباس ــ خ ــ (کریب) ناوی غولامی خۆی نارد بۆ لای (ام سلمه)ی خێزانی حه‌زره‌ت ــ د ــ پرسیاری ئه‌م مه‌سه‌له‌ی لێبکا ؛ ئه‌ویش فه‌رمووی : مێردی

(سبیعەی ئەسلەمییە)شەهید کراو سوبەیعە سکپڕ بوو ، وە لە پاش مردنی مێردەکەی بە چل ڕۆژ : سکەکەی لێبوەوە ، جا خوازیێنی کراو حەزرەت مارەی کرد بۆ ئەو کەسە داوای‌کردبوو • (بوخاری) •

کە وابوو حاصڵی ئەم بابە ئەمەیە : هەر ژنێ لە مێردی خۆی جیابێتەوە بە تەڵاق ، یا بە فەسخ ، یا بە مردنی مێردەکەی ــ ئەگەر سکپڕ بێ ئــەوە عیددەی بە دانانی سکەکەیەتی ، وە ئەگەر سکی نەبوو لەوانە بوو ئەکەوتە بێنوێژییەوە ئەوە عیددەکەی بە سێ پاکییە ، وە ئەگەر حەیزو پاکی نەبوو لەبەر ئەوە هەر لە بناغەدا نەی‌بوە یا خود منداڵەو حەیزی نەدیوە •• ئــەوە بە سێ مانگە •

(اَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ ، ولا تُضَارُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ ، وَإِنْ كُنَّ اُولاتِ حَمْلٍ فَأَنفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ، فَإِنْ اَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ ، وَاْتَمِرُوا بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ وَإِنْ تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُ اُخْرَى (٦) ، لِيُنفِقْ ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ ، ومَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللهُ ، لا يُكَلِّفُ اللهُ نَفْساً اِلاَّ مَا آتَاها ، سَيَجْعَلُ اللهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْراً) (٧)

ئەو ژنە تەڵاقدراوانە دابنێن لەو شوێنانەدا خۆتان تیایانا دانیشتوون لە دەستەڵاتی خۆتانو لەوەی وا بە دەستانەوە ، هیچ کاتێ بە قەسدیی زیانیان لێمەدەن لە مەسکەندا ، واتە لە جێگەی ناموناســبدا دایانمەنێن ، هەتــا جێگەیان لەسەر تەنگ بکەنو لەبەر ناچاری دەربچن ، وە ئەگەر ئەو ژنــە تەڵاقدراوانە خاوەن سك بوون ئەوە خەرجیان بۆ بکەن ، واتە پێویستی

ژیواریان بۆ جێبەجێ بکەن هەتا سکەکانیان دائەبڕێن ، وە ئەگەر ئەو ژنـە تەلاقدراوانە شیریان ئـەدا بـە منداڵەکاتتان کرێی تـەواویان پێبدەن ، وە پێویستە بازێکتان ئەمر بکەن بە بازێکتان بە یاسای ناسراوو باو لە بارەی شیردانەوە بە منداڵو کرێدان بە خاوەن شیرەکە • جا ناسراوو باو لە لای ژنەکەوە ئەمەیە کە بە بێ کرێ شیر بدا بە منداڵەکە یا بە کرێیەکی کەم • وە باوو ناسراو لە لایەنی کابراوە ئەمەیە کە کرێی باش بدا بە ژنەکە •

وە هەندێ فەرموویانە : یانی ئەی باوکو دایکی منداڵ لە پاش تەلاقدان لەناو خۆتانا رێبکەون لە ماوەی شیردان بەو منـــداڵەداو ئەوەندە زوو مەبڕنەوە لە شیر منداڵەکە کز ببێ ، وە ئەوەندەیش زۆری مەکەن لە دوو ساڵ زیاد بکا • وە ئەگەر کەوتنە بەیانی نەبوونیو کەمدەستی ، واتە لەبەر رژدی یا لەبەر دەلیلێکی تر کرێی باشتان نەدا بەو دایکە شیردەرە با کەسێکی تر شیری بداتێ : وە با خاوەن دەستو دەوڵەمەند وەک خاوەن دەســتو دەوڵەمەندان مەصرەف بۆ ئەو ژنە تەلاقدراوە بکا ، وە ئـەو کەسەیش نییەتیو دەس کورتە با خەرج بکا بۆ ئەو ژنە بە گوێرەی توانای خۆیو لەوەی خودا پێیداوە • خودا داوا لە هیچ کەسێ ناکا بە ئەندازەی ئەوە نەبێ خودا داویەتی پێی • وە لەمەولا خودا لە پاش نەبوونیو نەدارایی گوزەران ئاسان دێنێو گوزەران زۆر ئەبێ بۆ ئاسایشی ئێوە •

بزانن ! ظاهیری ئایەتەکان ئەمەیە : ژنە تەلاقدراوەکان (مطلقا) مافی سوکنایان هەیەو پێویستە خاوەنی ئەو ژنانە ئەو سوکنایانە بۆ دابینبکا • وە ژنی سکپڕیش بە گوێرەی ئایەتە پێشوەکە پێویستە نەفەقەی بکێشرێ هەتـا سکەکەی دائەنێ لەبەر ئـەوە کە لە ژێر باری حەملی کابرادایە • وە تەلاقدراوی ریجعیش لە حوکمی ئەوەدایە ژنی کابرای تەلاقدەر بێ ، کە وابێ وەکو سوکنای واجبە ئەبێ نەفەقەیشی واجب بێ • بەڵام تەلاقدراو بە

تەلاقی بائین ئەوە جێگەی خیلافە : لە لای شافیعی ــ خ ــ حەقی نەفەقەی نیە ؛ چونکی پەیوەندی بە مێردەکەیەوە نەماوە • وە لە لای ئیمامی حەنەفی حەقی نەفەقەی هەیە لەبەر ئەوە کە وا لە قەیدی خاوەنەکەیا • بەلام ژنێ مێردی مردبێ ئەوە حەقی سوکنای هەیە ئیتر حەقی نەفەقەی نیە ، لەبەر ئەوە حەقی میراتی بۆ هاتوەتەوە •

وە ئەو شوێنە کە لە پێش جیابوونەوە تیایا بوون ئەبێ هەر لەو شوێنەدا بمێنێتەوە ، مەگەر لەبەر مانیعێ وەکوو رووخان ، یا ترسی بەدرەوشتو بەدکارانو ••• وێنەی ئەمانە •

وە لەوەدا کە ئەفەرموێت : (واسکنوهن) دەرئەکەوێ دروست نیە دانیشتن لەگەڵ ژنی تەلاقدراودا لەگەڵ کەسێکدا نەبێ کە مانیع بێ لە (خەلوەتی شەرعی) • وە ئەو ژنە تەلاقدراوە حوکمی ژنی بێگانەی هەیە لە هەموو بابەتو حوکمێکدا •

(وكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا ورُسُلِهِ فَحَاسَبْنَاهَا حِساباً شَدِيداً وعَذَّبْنَاها عَذَاباً نُكْراً (٨) فَذَاقَتْ وَبَالَ اَمْرِها ، وكانَ عاقِبَةُ اَمْرِها خُسْراً ؟ (٩) اَعَدَّ اللهُ لَهُمْ عَذَاباً شَدِيداً ، فاتَّقُوا اللهَ يا اُولِي الأَلْبَابِ الَّذِينَ آمَنُوا قَدْ اَنْزَلَ اللهُ اِلَيْكُمْ ذِكْراً : (١٠) رَسولاً يَتْلُو عَلَيْكُمْ آياتِ اللهِ مُبَيِّنَاتٍ ، لِيُخْرِجَ الَّذِينَ آمَنُوا وعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلى النُّورِ ، ومَنْ يُؤْمِنْ بِاللهِ ويَعْمَلْ صَالِحاً يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِها الأَنْهارُ خَالِدِينَ فِيها اَبَداً ، قَدْ اَحْسَنَ اللهُ لَهُ رِزْقاً) (١١)

گەلێ ئەهلی دێهات‌و ئاوەدانی لـە فەرمانی خوداو پێغـەمەری خودا لایان دا ، جا ئێمە حسابمان لەگەلاّ کردن بە حسابێکی سەخت لە دنیاداو ، لە پاشەڕۆژیشدا سزامان دان بە سزایەکی ناشیرین • واتە : ئەم سزامانە بۆ بڕیاردانون جا تۆڵەی بیرو باوەڕەکەیان لە دنیادا چەشتو، ئەنجامی کاریشیان خەسارو زیان بوو • خودا سزایەکی سەختی بۆ ئامادەکردوون دەی لە خودا بترسن ئەی خاوەن هۆشەکان ؛ ئەوانە کە باوەڕیان بە خوداو پێغەمەری خودا کردوە •

بە ڕاستی خودای میهرەبان زیکرێکی ناردوە بۆ لای ئێوە کە قورئانەو بوە بە هۆی ناوبردنی خوداو یادی هەستکردن بە مەســـئوولییەت ، وە پێغەمەرێکیشی ناردوە بۆ لاتان کە ئایەتی ڕووناکی خوداتان بەســـەرا ئەخوێنێتەوە ، ئەو ئایەتانە کە فەرمانی بیرو باوەڕو کردەوەی خێرو شەڕتان بۆ دەرئەخا ، بۆ ئەوە ئەو کەسانە باوەڕیان هەیەو کردەوەیان باشە دەریان‌بکا لە تاریکی نەزانی‌و بێباوەڕی‌و بێوێژدانی بۆ لای ڕووناکی‌و پڕتەوی زانیاری‌و ئیمانداری‌و وێژدانکاری • وە هەرکەسێ باوەڕ بە خودا بکاو کردەوەی باش بکا خودا ئەیخاتە ئەو بەهەشتانەوە کە لە ژێریانەوە جۆباری زەلاّلی گەوارا ڕەوان ئەبێ ، وە حاڵی ئەوانەیش وایە هەتا هەتایە لـەو بەهەشتانەدا ئەمێننەوە ، بە ڕاستی خودا ڕزق‌و ڕۆزی ئـــەو کەســـەی جوانکردوە کە ئەڕواتە بەهەشتەوەو خودا بەهەشت ئەکا بە بەشی •

(اللهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ ، ومِنَ الأَرْضِ مِثْلَهُنَّ، يَتَنَزَّلُ الأَمْرُ بَيْنَهُنَّ ، لِيَعْلَمُوا اَنَّ اللهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ، واَنَّ اللهَ قَدْ احاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْماً) (١٢)

خودا پەروەردگارێکی وایە حەوت ئاسمانی دروستکردووە ، لە زەویش وەکوو ئاسمانەکان حەوتی دروستکردوە ، وە ئەمرو فەرمانی خودا لە نێوانی ئەوانا دێتەخوار ، واتە هەموو کارەساتو رووداوی ناو ئاسمانو زەوی هەموو بە حوکمی خودا دێنەجێ ، هەتا بزانن ئەی هۆشیاران بە راستی خودا تەوانایە بەسەر هەموو مومکینێکدا بۆ دروستکردنی‌و لەناوبردنی ، وە بزانن بە راستی خودا هەموو شتێکی بە زانیاری داگرتوە ، چونکە تەدبیری هەموو کائینات ئەکاو ئیرادەیش پێویستە بە عیلم .

خودا لە گەلێ ئایەتی قورئاندا ناوی حەوت ئاسمانی بردووە لەم **ئایەتەیشدا ناوی هاووێنەیی زەوی بۆ ئاسمان بردوە ، وە ظاهیر وایە** هاووێنەیان لە ژمارەی حەوتاو ، لە حەقیقەتا عالەمی کائینات کەشفی بە لای خوداوەیەو کەس نەیتوانیوە بیانزانێ بە عیلمو زانیاری خودا نەبێ .

ئەم ئاسمانانە بە نەصی ئایەت حەوتن ، وە ئاسمانی نزیك لە ئێمەوە جوانکراوە بە زینەتی ئەستێرەکان ، مەعنای وایە ئاسمانەکان وێنەی (مەوجی مکفوفن) واتە مادەیەکن خودا هروشتنی کردوونو رای گرتوونو لە تێکچوون مەنعی کردوون . وە کەشفی مادەکەیان کە چییەوچۆنە هەر لە عیلمی خودادایە . وە هەموو ئەو ئاسمانانە ئەستێرەیان وا پێوە لە رۆژو مانگو ، مریخو ، زحلو ، زهرەو ، مشتریو ، عطاردو ... هەموو وان لە ئاسمانی یەکەمدا لەگەڵ جیاوازی پایەو دووری بەینیانا ، وە کۆمەڵێکیان تابیعی رۆژنو بە دەوری رۆژا ئەسووڕێنەوە ، لەوانەیە رۆژو مەجموعەکەی بە دەوری ئەستێرەیەکی تری لە خۆی گەورەترا **بسووڕێنەوەو لەبەر دووری لەبەرچاوی ئێمەدا بچووك بێ ، یا نەبینرێ ،** وەکوو ئەڵێن : ئەستێرەی شیعرا ملیۆنێ جار لە رۆژ گەورەترە !

وە ئاسمانەکانی تر کە شەشن وان لە زانستی خودادا چۆنن‌و چین • وە ظاهیری ئەم ئایەتەیش وا ئەگەیەنێ عـەرزیش حـەوتن ؛ وە زانایان لەمەوپێش ئەیانوت : یانی زەوی حەوت چینە تا ئەگاتە ناوەڕۆکەکەی • وە ئیستە ئەهلی عیلم داوای ئەوە ئەکەن کە شەش کورەی تر وەکوو ئێسـە هەیە کە گیانلەبەریان تێدایە ؛ وە زانایان لە هەوڵی ئەوەدان بگـەن بـە دۆزینەوەی • وە جوملەی (ومن آیاته خلق السماوات والارض وما بث فیهما من دابة) سووڕەتی شووڕا ئایەتی (٢٥) تەصریحی بەم مەوزووعە تیایە •

بەهەرحاڵ چونکی ئێمە خاوەنی ئەو زانستە نین ئەم بابە ڕووبـاری پشکنینی زانایان ئەکەینەوە ؛ بەڵکو لە داهاتوودا شتێ بکەن ، وە ئەوەیش بالآدەستو بالآزانیاری ئەوانە بۆ لای خودای ئەگێڕینەوە کە هەر خۆی ئاگاداری پەنامەکی‌و شاراوەیە •

دەرکی ئەسراری هەمـوو کائینـات
عیلمێکمـە لایـەق بـە کیبریای ذات
ذاتـێ کـە کونهی ذاتـی پەنهانـە
یـەك جیلوەی ئـەوە ئەم دوو جیهانە
ملیاران عەیـار مـادەی کۆنـەو نەو
لـەو ئەستێرانـە پڕن لـە پڕتـەو
عـەرزو ئاسمان لە عەرشو کورسی
لـە مەلایکـەی بارەگـای قودسـی
لە دەریای ئەثیر ، لە مەوجی دەریـا
سەرگەردان ئەکەن ئادەمـیی وریا
لـە پلـەپلـەی دۆزەخـی لەهیـب
لـە زەبانییەی دلـڕەقـی عـەجیب
لـە نیعمەتانـی پایندەی بەهـەشـت
ڕەحمەتەکانـی لـە کۆسـارو دەشت

هەموو بەحسێب عالەمی مادەن
یانی لە قیسمی ئیسمی شەهادەن
جابێ بۆ سەیری عالەمی غەیبی
لە بۆ ئەنواری زاتی بێعەیبی
بۆ سەیری ئەرواح پڕ لە ئەنواری
بۆ مەلەکووتی خاوەن ئەسراری
کە ئەزانی چین ئەمانە هەموو
(لا یعلمها قطعا الا هو)
ئەوەی مەعلوومە لە سیڕی قورئان
ئەحکامی دینە کراون بەیان
یا وەعدو وەعید بۆ قاسیو عاصی
یا بۆ موخلیصان ڕێی حەقشوناسی
ئەنا ئایاتی سیڕی سەماوات
یا ئەستێرانی بەتاو سەییارات
یا کەشفی بەهەشت دائیمو قائیم
(ظلها باق ، اکلها دائم)
بە غەیری خودا نیە لە ئیمکان
کەشفی ماوەرای زەمانو مەکان
(خذ علی هذا فضلا دلیلا :)
(وما اوتیتم الا قلیلا)
(نامی) لە خودا ئەپاڕێتەوە
دەرگای شوعووری بۆ بکرێتەوە

سوورەتی تەحریم لــە سوورەتە مەکەییەکانە ، دوازدە ئایەتە ، دوای سوورەتی (حجرات) هاتوەتــە خوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(يا اَيُّها النَّبِيُّ ! لِمَ تُحَرِّمُ مــا اَحَلَّ اللهُ لَكَ ، تَبْتَغِي مَرْضَاتَ اَزْوَاجِكَ ؟! واللهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ (١) قَدْ فَرَضَ اللهُ لَكُمْ تَحِلَّــةَ اَيْمــانِكُمْ ، واللهَ مَوْلاكُمْ ، وهُوَ العَلِيمُ الحَكِيمُ) (٢)

ئەی پێغەمەری خودا ! بۆچی لە خۆت حەرام ئەکەیت ئەوەی کە خودا بۆی حەلاڵکردووی ؟ ئەتەوێ بەم حەلاڵحەرامکردنە خێزانەکانت رازیی بکەیت ! وە خودا تاوانبەخشو میهرەبانە .

خودا کردنەوەی گرێی سوێندەکانی ئێوەی بۆ بڕیاردراون ، واتــە رزگاربوون لە تاوان بە هۆی کەفارەتی ئەو سوێندانەوەو،خودا گەورەمانەو زانایە بە هەموو شتێكو ، خاوەن حیکمەتە .

موسلیم لە عائیشە دەگێڕێتەوە کە : پێغەمبەر ــ د ــ جارجار لە ماڵی زەینەبی پوورزای ئەمایەوەو شەربەتی هەنگوینی ئەخواردەوە . جا منو حەفصە بڕیارمان دا هەرکام لە ئێمە حەزرەت بێت بۆ لای پێی بڵێت : من بێنی (مغافیرت) لێ ئەکەم ، ئایا مغافیرت خواردوە ؟ جا حەزرەت چــووە ماڵی یەکێکیانو ئەو قسەی پێوت . ئەویش فەرمووی : نەخێر هەنگوینم خواردوەو ئیتر نایخۆمو لێم حەرام بێ !

وە دەگێڕنەوە : کە حەزرەت لە ناو ماڵی حەفصەدا لەگەڵ (ماریە)ی جارییەیدا خەڵوەتی کردو ، حەفصە لە ماڵی باوکی بوو • دوایی حەفصە لۆمەی حەزرەتی کرد لەسەر ئەوە • جا حەزرەت ماریەیەی لە خۆی حەرامکردو فەرمووی : ئەمە بە کەس مەڵێ ، بەڵام گێڕایەوە بۆ عائیشە • جا ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە •

(وَإِذْ اَسَرَّ النَّبِيُّ إِلَى بَعْضِ اَزْوَاجِهِ حَدِيثاً ، فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهِ وَاَظْهَرَهُ اللهُ عَلَيْهِ عَرَّفَ بَعْضَهُ وَاَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ ، فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِ قَالَتْ مَنْ أَنْبَأَكَ هذا ؟ قَالَ : نَبَّأَنِيَ العَلِيمُ الخَبِيرُ (٣)

إِنْ تَتُوبَا إِلَى اللهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا ، وَإِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ ، فَإِنَّ اللهَ هُوَ مَوْلاهُ ، وَجِبْرِيلُ ، وَصَالِحُ المُؤْمِنِينَ ، وَالمَلائِكَةُ بَعْدَ ذلِكَ ظَهِيرٌ) (٤)

باسی ئەوە بکە کە حەزرەت بە نهێنی قسەیەکی بە هەندێ لە خێزانەکانی فەرموو ، قسەکەیش ئەوەبوو فەرمووی : خواردنی هەنگوینم لەسەر خۆم حەرامکرد ، یاخود ماریەم لەسەر خۆم حەرامکرد ، بەڵام ئەم قسەی منە بۆ عائیشەو غەیری ئەویش مەگێڕەوە • جا کاتێ حەفصە ئەو قسەی لای عائیشە درکاندو ، خودا پێغەمەری ئاگادارکردەوە لەو باسە •• حەزرەت ــ د ــ هەندێ لەوانەی کە بە وەحی حاڵیکرابوو باسی کردو گێڕایەوە ، کە بە حەفصەی فەرموو : تۆ ئەم قسەتە بۆ عائیشە گێڕاوەتەوە، وە هەندێ تر لە وەحیەکەی بۆ گێڕایەوە • جا کاتێ حەزرەت بە حەفصەی وت کە تۆ ئەم باسەت بۆ عائیشە گێڕاوەتەوە ، حەفصە لە حەزرەتی پرسی :

کێ ئەم باسەی بۆ گێڕاویتەوە ؟ حەزرەت فەرمووی : خودای زانـــای ئاگادار قسەی بۆ کردووم • جا ئەی حەفصە ؛ وە یا ئەی عائیشە ! ئەگـەر تەوبە بکەنو لەو وەزعە پێشوە پەشیمانبینەوە ئەوە حەقە تەوبە بکـەنو جێگەی خۆیەتی ؛ چونکی دڵتان لە رێگەی حەق لای‌دابوو لەبـەر ئەوە حەزتان بەوە نەدەکرد کە حەزرەت پێی خۆش بوو وەکوو مانەوەی بێ لـە لای ماریە ؛ وە یا خواردنی هەنگوین بێ لە لای زەینەب ؛ وە ئەگەر هەر یارمەتی یەکتری ئەدەنو لەسەر ئەو حاڵە پێشوە دەوام ئەکەن ئەوە ئـــەو باکی لێتان نیـە ؛ چونکە بە راســتی خوداو . جوبرەئیلو ؛ پیاوچاکانی موسوڵمانان دۆستی پێغەمبەرنو . زیاد لەوانەیش مەلائیکە پشتیوانن بـۆ ئەو ؛ ئیتر باکی لە ئێوە نیە •

لە صەحیحی موسلیمدا لە ئیبنو عەببـاس دەگێڕێتەوە ئەڵێ : ماوەی سانێ چاوەڕێی هەل بووم بۆ ئەوە پرسیار لە عومەری کوڕی خەطاب بکەم لە مەعنای ئەم دوو ئایەتە ! بۆم رێ نەکەوتو نەمتوانی پرسیاری لێ بکەم لەبەر هەیبەتی لە دڵما،هەتا چوو بۆ سەفەری حەجو منیش لەگەڵیا دەرچووم. کاتێ حەجمانکردو گەڕاینەوە رۆژێ لە رێگەدا لای دار (اراك)یکدا لای دابوو بۆ دەستبەئاوگەیاندن ؛ منیش لەلایا راوەســـتام هەتا لێ بوەوە ؛ لەوەولا لەگەڵیا رۆیشتم بەرێگەداو وتم : ئەی (امیر المؤمنین)ئەو دوو ژنە کێن لە خێزانەکانی حەزرەت کە (تظاهر)یان لەســەر کرد ؟ ئەویش وتی : حەفصەو عائیشە بوون • منیش وتم : وەڵاهی ماوەی ســـاڵێکە ئەمەوێ پرسیارت لێ بکەمو لەبەر هەیبەتی تۆ لە دڵما نەمتوانی • ئەویش فەرمووی : جارێکی تر وانەکەی • ئەگەر وات‌ئەزانی شتێ لای من هەیە پرسیارم لێ بکەء ئەگەر بزانم پێت‌ئەڵێم •

جا دوای ئەوە ئەو قسەی بە ئیبنوعەببـاس وت فەرمووی : وەڵاهی

ئێمە لە کاتی جاهیلییەتا هیچ حسابێکمان بۆ ژن نەدەکرد هەتا خودا ئایەتی قورئانی لە بارەی ژنانەوە نازدەخوارەوە • ئەڵێ : رۆژێ لە رۆژان من لە بیری کارێکدا بووم ، ژنەکەم پێیوتم : ئەگەر ئەو شتەت ئاوا بکردایە ! پێموت : تۆ حەقت چیە ؟ من بە تۆم نەوتوە کە قسە لە کاری مندا بکەی ! ئەویش وتی: ئەی عومەر تۆ چیت ! تۆ ناتەوێ ئێمە قسەیەکت لەگەڵ بکەین و حەفصەی کچت قسە لەگەڵ حەزرەتدا ئەکاو موناقەشەی لەگەڵ ئەکا هەتا رۆژێ تا ئێوارە حەزرەت بە زوێری و قارەوە ئەمێنێتەوە ؟!

لەوێدا عومەر هەستاو جلەکەی سەرشانی هەڵگرتو رای ئەکێشا ، تا رۆیشتە لای حەفصەو فەرمووی : کچم تۆ موناقەشە لەگەڵ حەزرەتا ئەکەی ؟ وتێ : ئەرێ وەڵلاّ ئێمە موناقەشەی لەگەڵاّ ئەکەین • منیش پێموت : تۆ ئەزانی کە من تۆ لە سزای خودا ئەترسێنم لە زوێرکردنی پێغەمەر • کچم ! با خۆشەویستی پێغەمەر لەگەڵتا تۆ بایی نەکا •

لەپاشا لەوێ دەرچووم رۆیشتم هەتا چوومە ماڵی (ام سلمە) چونکی خزمم بوو ، وە قسەم لەگەڵاّ کرد • ئەویش وتی : ئەی عومەر عەجەبا تۆ ئەکەویتە هەموو باسێکەوە ، هەتا ئەتەوێ خۆت بخەیتە ناوبەینی حەزرەتو خێزانەکانیەوە ! بە قسەکانی ئیقناعی کردم • وە هاوڕێیەکی ئەنصاریم بوو ئەگەر من دیار نەبوایەم ئەو هەواڵو دەنگوباسی بۆ ئەهێنام . وە ئەگەر ئەو دیارنەبوایە من دەنگوباسم بۆ ئەبرد • وە لەو سەردەمەدا لە پاشایێ لە پاشاکانی (غسان) ئەترسین • وامان بیستبوو کە بە سوپاوە دێتە سەرمانو زۆر لێیان ئەترسین • تەماشامکرد ئەو هاوڕێ ئەنصارییەم دای لە دەرگا ، وتم : بیکەرەوە ، بیکەرەوە ! جا وتم : غەسسانی هاتوەتە سەرمان ! وتی : شتێکی لەوە نابارتر رووی‌داوە ! حەزرەت کەناری لە خێزانەکانی گرتوە • منیش وتم : لووتی حەفصەو عائیشە بتەوسێتەوە • جا جلەکانم هەڵگرت تا

هاتم تەماشام کرد حەزرەت وا لە هۆدەیەکی باڵەخانەدا بە پلەکانە بۆی سەرئەکەوت • ڕەباحی غولامی حەزرەت لەسەر سەری پلەکانەکان بوو • پێم گوت بڵێ : ئەمە عومەری کوڕی خەطابەو ئیذنی دام ؛ منیش ڕۆیشتم باسەکەم بۆ حەزرەت گێڕایەوە تا گەیشتمە قسەکەی (ام سلمە) ؛ حەزرەت پێکەنی • لەو کاتەدا لەسەر حەسیرێ دانیشتبوو ؛ حەسیرەکە هیچی تری بەسەرەوە نەبوو ؛ سەرینێکی چەرمی لە ژێر سەرا بوو ناوەکەی لیفی خورما بوو • وە لە لای پێیا هەندێ بەری (عضا) ڕژابوو ، وە لە لای سەریەوە چەن پێستێ هەڵواسرابوون ؛ تەماشام کرد شوێنی حەسیرەکە لە لاتەنیشتیا دیاری بووبوو • منیش دەستم کرد بە گریان • حەزرەت فەرمووی : بۆچی ئەگریت؟وتم :**ئەی پێغەمبەری خودا کیسراو قەیسەر وان لەو پلەدا کە هەن!وە** تۆیش پێغەمبەری خودایی و ئەمە حاڵتە کە ئەتبینین • ئەویش فەرمووی : ئایا ڕازی نابی ئەوان دنیایان بێ و ئێمە پاشەڕۆژ ؟

لە ئەنەسەوە دەگێڕنەوە ئەڵێ : عومەری کوڕی خەطاب وتی : خێزانەکانی حەزرەت کۆبوونەوەیان کردبوو لە غیرەت لەسەر حەزرەتا • منیش پێم وتن: (عسی ربه ان طلقکن ان یبدله ازواجا خیرا منکن) • لەسەر ئەوە ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە :

(عَسی رَبُّهُ اِنْ طَلَّقَکُنَّ اَنْ یُبْدِلَهُ اَزْوَاجاً خَیْراً مِنْکُنَّ : مُسْلِمَاتٍ ، مُؤْمِنَاتٍ ، قَانِتَاتٍ ، تَائِبَاتٍ ، عَابِدَاتٍ ، سَائِحَاتٍ ، ثَیِّبَاتٍ وَاَبْکَاراً) (٥)

هیوا وایە ئەگەر تەلاقتان بدا خودا لە باتی ئێوە چەن ژنێکی پێ بدا : فەرمانبەردارو ، ملکەچ بۆخوداو خاوەن باوەڕو بە دەوام لەسەر بەندەیی و ، بەدەوام لەسەر ڕۆژوو ، لە بێوەژنانو لەکچان بن •

لەم ئایەتەدا دوو ریوایەت هەیە • یەکەم : حەزرەت ــ د ــ خواردنی هەنگوینی حەرامکردوە • دوەم : ئەمەیە کە ماریەی قیبطیەی حەرامکردوە•

لەسەر ریوایەتی یەکەم ئەبێ حەزرەت سوێندی لەسەر نەخواردنی هەنگوین لە مالّی فلاندا خواردبێ • بە گوێرەی ئایەتی : (قد فرض الله لکم تحلة ایمانکم) • واتە فەرموویە : وەللاهی ئیتر لەو مالّەدا هەنگوین ناخۆم !

وە لەسەر ریوایەتی دووهەم مادام حەرامکردنە کە رووی کردوەتە جاریەکەی خۆی و حەرامکردنی جاریە لە خواستی ئینسان خۆیدایە •• ئەوە نەفسی (حرمتها علیّ) کەفارەتی سوێندی ئەوێ ، حەزرەت لە کەفارەتی ئەو قسەدا بەندەیەکی ئازادکردوە •

وە لە حوکمی ئەوەدا کە ئینسان بە ژنی خۆی بلّێ : (انت علی حرام) یا (حرمتك علیّ) گەلێ قسە هەیە • لە مەذهەبی ئیمامی شافیعیدا ــ خ ــ ئەگەر مەبەستی تەلاّق بێ تەلاّقێکی ریجعی پێ ئەکەوێ • وە ئەگەر مەبەستی ظیهار بێ ئەوە ظیهارەو کەفارەتی ئەکەوێتە سەر مادام کوتوپڕ ژنەکە تەلاّق نەدا • وە ئەگەر مەبەستی تەحریمی عەین بوو ئەوە حەرام نابێ بەلاّم بە سوێند دائەنرێ و ئەبێ کەفارەتی سوێندێ بدا •

وە پاش ئەوە کە حەزرەت ــ د ــ ماریەی لەسەر خۆی حەرامکردو بە حەفصەی فەرمو کە قسە بۆ کەس نەکاو ، ئەویش قسەی بۆ عائیشە کردو جوبرەئیل هەواڵی پێدا •• حەزرەت بیستونۆ رۆژ کەناری لە خێزانەکانی گرت ، پاش ئەوە حەزرەتی عومەر کەوتە ناو مەسەلەکەوە • وەکوو لە ریوایەتەکەی بوخاری و موسلیمدا نووسیوان •

وە لە ریوایەتێ تراعومەر ئەڵێ : کە من چوومە خزمەتی پێغەمەر ــ د ــ نیشانەی رق و قار لە ناوچاویا دیاربوو • منیش وتم : پێغەمەری خودا تۆ

بۆچی بەم مەسەلەی ژنانە زوێر ئەبی ؟ ئەگـــەر تەلاقتداون ئەوە خوداو مەلائیکەو جوبرەئیلو میکائیلو ، منو ، ئەبوبەکرو موسوڵمانەکانی تر واین لەگەڵتا • وە من چوومە مزگەوتو موسوڵمانەکان ئەیانوت:حەزرەت ژنەکانی تەلاق‌داوە • جا ئایا تەلاقت داون ؟ فەرمووی : نە تەلاقم نەداون • وتم : دەی من بڕۆم خەبەریان بدەمێ کە حەزرەت ژنەکانی تەلاق نەداوە ؟ فەرمووی : بەڵێ ئەگەر ئارەزووت هەیە • ئیتر هەروا قسەم لەگەڵدا ئەکرد هەتا نیشانەو شوێنەواری رق‌وقار لەناوچاویا نەماو پێکەنیو نە هۆدەکەی هاتەخوارەوە • منیش لە خزمەتیا هاتمەخوارەوەو عەرزم‌کرد : تۆ بیستو تۆ رۆژ لەم هۆدەدا ماویتەوە ! فەرمووی : مانگ بیستوتۆ رۆژیش ئەبێ • تا هاتم لە دەرگای مزگەوتا راوەســـتامو بە دەنگی بەرز بانگم‌کرد : حـــەزرەت ژنـــەکانی تەلاق نەداوە •

(یا اَیُّها الَّذِینَ آمَنُوا ! قُوا اَنْفُسَکُمْ وَاَهْلِیکُمْ نَـــاراً وَقُودُهَا النَّاسُ وَالحِجَارَةُ . عَلَیْهَا مَلَائِکَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ ، لَا یَعْصُونَ اللهَ مَا اَمَرَهُمْ . وَیَفْعَلُونَ مَا یُؤْمَرُونَ (٦) یا اَیُّها الَّذِینَ کَفَرُوا ! لَا تَعْتَذِرُوا الْیَوْمَ اِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا کُنْتُمْ تَعْمَلُونَ) (٧)

ئەی کەسانێ کە باوەڕتان بە خوداو پێغەمبەری خودا هێناوە ! نەفسی خۆتان بپارێزن بە وازهێنان لە تاوانو بە کردنی واجیبات • وە ئەهل‌و خێزانی خۆیشتان بپارێزن بە ئامۆژگاری‌و دەرس‌دادان لە ئاگرێ کە سووتەمەنییەکەی ئادەمیزادو بەردە • وە لێپرسراوی ئەو سزاو ئەو ئاگرە چەن مەلائیکەیەکە کە قسەیان زبرو کردەوەیان سەختە ، هەرگیز نافەرمانی خودا ناکـــەو چییان پێبوترێ جێبەجێی ئەکەنو بەجێی دێنن •

وە ئەی کەسانێ کە کافرن ! عوزرو بیانوو مەهێننەوە ؛ چونکی بیانوویەکی راستی واتان نیە سوودی بێ • پاداشتان نادرێتەوە بەوە نەبێ کە خۆتان ئەتانکرد •

(یا اَیُّها الَّذِینَ آمَنُوا ! تُوبُوا اِلی اللهِ تَوْبَةً نَصوحاً • عَسی رَبُّکُمْ اَنْ یُکَفِّرَ عَنْکُمْ سَیِّئاتِکُمْ ، ویُدْخِلَکُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِها الأنْهارُ ، یَوْمَ لا یُخْزِي اللهُ النَّبِيَّ والَّذِینَ آمَنُوا مَعَهُ ، نُورُهُمْ یَسْعی بَیْنَ اَیْدِیهِمْ وبِاَیْمانِهِمْ ، یَقُولُونَ : رَبَّنَا اَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا ، واغْفِرْ لَنَا ، اِنَّکَ عَلی کُلِّ شَیْءٍ قَدِیرٌ) (٨)

ئەی کەسانێ کە باوەڕتان بە خوداو پێغەمەری خودا کردوە ! تەوبە بکەنو بگەڕێنەوە بۆ لای خودا بە گەڕانەوەیەکی پوختو بێ تۆپکڵ (یەعنی تەوبەی نەصووح بە مەعنا تەوبەی راستو پوختە • بیستو سێ قسە لە مەعنای تەوبەی نەصووحدا هەیە) هیوا وایە کە خودای ئێوە تاوانتان بپۆشێو بتانخاتە چەن بەهەشتێکی وەهاوە کە جۆبار لەژێریانەوە ڕەوان ئەبێ • لە ڕۆژێکا خودا پێغەمەری خۆیو ئەو کەسانە لەگەڵیا باوەڕیان کردوە ڕسوایان ناکاو ، ڕێتەوی ئەوان شوولە ئەداتەوە لە بەردەمیاناو ، لە لای ڕاستیانەوەو ، لە کاتی ڕابوردنیان بەسەر پردی صیراطا • وە لەو کاتەدا لەبەر شادمانییان بەو ڕووناکییە لە خودا ئەپاڕێنەوەو ئەڵێن : پەروەردگارا ! ئەم ڕێتەوو ڕووناکییە کە پێتداوین بۆمان تەواو بکە • واتە یا زیادی بکە ؛ وە یا درێژە بە ماوەکەی بدە هەتا ئەگەین بە شوێنی خۆمان لە بەهەشتا ، وە تاوانەکانمان ببەخشە • بە ڕاستی تۆ تەوانای بەسەر هەموو شتێکدا •

(يا اَيُّها النَّبِيُّ ! جاهِدِ الكُفّارَ والمُنافِقِينَ ، واغلُظْ عَلَيْهِمْ ، ومَأْواهُمْ جَهَنَّمُ وبِئْسَ المَصِيرُ) (٩)

ئەی پێغەمەری ڕەهبەر ! جیهاد بکە بە چەك لەگەڵ کافرانو مونافیقاناو، زبریو هەیبەتیان لەگەڵا بەکاربێنە ، وە ماواو شوێنی ئەوانە دۆزەخەو . دۆزەخ شوێنێکی زۆر خراپە .

(ضَرَبَ اللهُ مَثَلاً لِلَّذِينَ كَفَرُوا:امْرَأَةَ نُوحٍ . وامْرَأَةَ لُوطٍ . كانَتا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبادِنا صالِحَيْنِ ، فَخانَتاهُما ، فَلَمْ يُغْنِيا عَنْهُما مِنَ اللهِ شَيْئاً . وقِيلَ : ادْخُلا النّارَ مَعَ الدّاخِلِينَ) (١٠)

خودا باسی وێنەیەکی بۆ کافران کردوە کە بریتییە لە ژنی نوحو ژنی لوط ؛ ئەمانە لە ژێر دوو بەندەی ڕاسڵ لە بەندە پاکە تایبەتییەکانی مندا بوون ، کەچی خەیانەتیان لێکردن بە لایەنگرتنی ئەو کافرانەو ؛ گێڕانەوەی نهێنیەکانی نووحو لووط بۆیان . وە بە دووڕوویی و نیفاقکاری لەگەڵ هاوڕێکانیانا . لە پاشان خودا قاری لێگرتنو نووحو لووط هیچ سوودێکیان بۆ ئەوان نەبوو ، بەمە کە چاری مەینەتو سزایان بۆ بکەنو، هیچ باڕێکیان لەسەر ئەوان پێلانەبراو . لەگەڵ کافرەکاندا بەر سزای قاری خودا کەوتنو ؛ فریشتەی سزا پێیوتن : یالاڵ بڕۆنە ناو ئاگری دۆزەخەوە لەگەڵ ئەوانەدا کە بڕیار دراوە بڕۆنە ناوی .

(وضَرَبَ اللهُ مَثَلاً لِلَّذِينَ آمَنُوا : امْرَأَةَ فِرْعَوْنَ . اِذْ قالَتْ : رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتاً فِي الْجَنَّةِ ، ونَجِّنِي مِنْ

فِرْعَوْنَ وعَمَلِهِ ، ونَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ (١١) ومَرْيَمَ ابْنَةَ عِمْرَانَ الَّتِي اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا، وصَدَّقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وكُتُبِهِ ، وكَانَتْ مِنَ الْقَانِتِينَ) (١٢)

وه خودا ناوی وێنەیەکی بردوە بۆ ئەوانە کـە باوەڕیان بـە خوداو پێغەمەری خودا کردوە • وێنەکەیش ئەمەیە : ئاسیەی کچی مەزاحیم ژنی فیرعەون لەو کاتەدا کە لە خودا پارایەوەو عەرزی‌کرد : پەروەردگارا!رزگارم بکە لە کوفری فیرعەون • واتە دڵم لەسەر ئیمان دامەزرێنە تا بە کوفری ئەو دڵم رەنگ نەگرێو ، لە عەمەڵو موباشەرەی فیرعەون رزگارم بکە هەتـا نەتوانێ وەکوو پیاوان زەفتارم نەگەڵ بکا • وە لەو گەلە ستەمکارە رزگارم بکە کە قیبطییەکانی دەستەی فیرعەونە ، تا خوو بە رەوشتو ئادابی ئەوانەوە نەگرم •

هەروەها ئەو پەندە بریتییە لە مەریەمی کچی عیمران ، ئـەو ژنێکی وەهابوو کە (ئەدەب)ی خۆی لە حەرام پاراست ، جـا ئێمـە جوبرەئیلی (روح الامین) مان نارەدەسەری‌و ، لە لایەنی ئەو رۆحەوە کە ناردبوومـان فوویەکمان پیاکردو سکی بوو بە عیسا • وە ئەو مەریەمە باوەڕی کرد بەو چەن کەلیمەیە کە لە لایەنی جوبرەئیلەوە بیستی ، وەکوو ئەوە جوبرەئیل وتی : (انما انا رسول ربك لاهب لك غلاما زكيا) و فەرمووی بە مەریەم : **(كذلك قال ربك هو على هين ، ولنجعله آية للناس ورحمة منا وكان امـرا مقضيا)** • وە مەریەم دڵی بەم قسانی جوبرەئیلە دامەزراو باوەڕی کرد کـە ئەوە فریشتەی خودا بێ •

وە هەم باوەڕی بوو بەو کتێبانە کـە خودا ناردبوونی بۆ سـەر پێغەمبەرەکان لە ئادەمەوە هەتا خاتەم ، وە مەریەم لە (قانتین) بوو • واتە :

لەوانە بوو کە بەندەیی بۆ خودا ئەکەنو لە ژمارەی خاوەن تاعەتە بەرزەکانا ژمێررا • وە خۆیشی لە نەتەوەی هاروونی برای حەزرەتی موسا بو ــ د ــ هەرچەن ماوەی مابەینیان زۆر بوە •

دەگێڕنەوە حەزرەت ــ د ــ فەرمویەتی : گەلێ کەس لە پیاوان بە پایەی کەمال گەیشتوون . بەڵام لە ژنانا هەر چواریان بەو پایە گەیشتوون : ئاسیەی کچی مەزاحیم • مەریەمی کچی عیسران • خەدیجەی کچی خووەیلید • فاطیمەی کچی فەخری عالەم ــ د ــ • (وفضل عائشة علی النساء کفضل الثرید علی سائر الطعام) •

وە لەم ئایەتانی کۆتایی سووڕەتی تەحریمەدا ئاگادارکردنەوەی ژنانی خانەدانە گەورەکان هەیە ، بە تایبەتی لە خانەدانی ریسالەتا بە تایبەتی عائیشەو حەفصە لەسەر ئەوە کە واجبە ئینسان بایی نەبێ بە هاوەڵەمێو هاوسەرێو هاوڕێتی پیاوانی گەورە تەنانەت پێغەمەرانیش ؛ چونکە ئەگەر دڵی هەرکەسێ (بالذات)و لە خۆیەوە ڕوو نەکاتە زاتی خوداو بە دڵ لەگەڵ طاعەتا ئامادەی بەندەیی خودا نەبێو ؛ موراقەبەی خۆی نەکا ناگا بە نیشانەی ڕاستی لە نازو پایەی ڕەزای خودادا •

جا هاوار ئەکەم پیرانی عەزیز
برایانی گەنج بە ڕوشنو تەمیز
خوشکانی پاکی دەستو داوێنپاك
کچانی چاکی خاوەن بارەی چاك
هیچ کەس نەنازێ بە پایەی خۆیا
یاخود بە مایەو بە عەطرو بۆیا
ئەوەی بە سووڕە بۆ هەردوو دنیا
ئیمانەو عەقڵەو ڕەوشتی وریا

هەر بە رەوشتە لە شارو لە دەشت
ئەوەی سبەینێ ئەڕوا بۆ بەهەشت
ئوممەت ئەخلاقە کە ئەخلاق نەما
نامێنێ حورمەت لە عەرزو سەما
(نامی) هەر رجای ئەمەیە لێتان
کە بەرزی ئەخلاق بمێنێ پێتان

سوورەتی (مولك) لە سوورەتە مەکەییەکانە ، سی ئایەتە ، دوای سوورەتی (طور) هاتوەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(تَبارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وهُوَ عَلى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (١) الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ والحَياةَ لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلاً ، وهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ) (٢)

گەورەیی و پایەی بەرزخوویی بۆ ئەو خودایە کە سەرۆکایەتی و گەورەیی و دەستەڵات بەسەر کائیناتا لە هەردوو جیهان بە دەستی ئەوەوەیە و ئەو خودایە تەوانایە بەسەر هەموو شتێکدا . ئەو خودایەکی وەهایە مردن و ژیانی دروستکردوە بۆ ئەوە لە ماوەی ژیانا بەراوردی بیروباوەڕو، کردەوەتان بکاو دەربکەوێ کامتان لە هەموو کەسێ جوانترن لە کردەوەدا. وە خودا خاوەن عیززەتە دەستی ئەڕوا تۆڵە لە تاوانباران بسێنێ و ، **تاوانبەخشە بۆیە هەندێ ئەبەخشێ و سزای هەندێکیش دوائەخا تا کاتی خۆی .**

زاناکان ئەڵێن : (موت) بریتییە لە (عدم الحیاة)و شتی عەدەمی خەلق و ئیجاد رووی تێ ناکا . وە بۆ وەڵامی ئەمە بازێ وتوویانە : خەلق بە مانا تەقدیرە ، وە مردن هەرچەن عەدەمی بێ هەر موقەددەرەو مەعلوومەو لە لایەنی خوداوە بڕیاردراوە.

وە هەندێ وتوویانە : شتی عەدەمی هەرچەن لە وجوودی مەحسوولی واتە لە بوونی زاتی خۆیا پێویستی بە خەلقو ئیجاد نیە بەڵام لە کردنی هەر رۆحێ بە مەحەل بۆ پەیوەندی مەوت موحتاجە بە خەلق • بەڵام زانایان فەرموویانە : دەلیلێکی قەطعی لەسەر ئەوە نیە کە مەوت عەدەمی بێ هەڵنەگرێ شتێکی وجوودی بێ لە بەرانبەری حەیاتەوە ؛ وەکوو (بـا) لە بەرابەری (چرا) وە ، وەکوو چۆن رووناکی چرا بە با ئەکوژێتەوە وەها ژیانی گیانلەبەریش بەو مردنە کە هێزێکی موعاریضی ژیان بێ بەربادە ئەبێ •

(الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقاً ، ما تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمانِ مِنْ تَفَاوُتٍ ، فَارْجِعِ البَصَرَ هَل تَرَى مِنْ فُطُورٍ ؟(٣) ثُمَّ ارْجِعِ البَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ البَصَرُ خاسِئاً وهُوَ حَسِيرٌ) (٤)

خودا خاوەن تەوانایەکی وایە حەوت ئاسمانی چین لەسەرچین دروستکردوە ، بەهیچ جۆرێ لە ئیجادو ئینشاو کاری خودادا جیاوازی بـە کەمو زۆریو چاکو خراپی نابینی • چاو بگێرە بە دنیادا ئایا هیچ کەموکووڕییەک لە مەخلووقاتی خودادا ئەبینی ؟ پاش ئەوە جارێکی تر چاو بگێرەرەوە بۆ ئاسمانەکان هەتا چاوت کارئەکاو ، تەماشای ئەستێرەکان بکە ئایا جیاوازی ئەبینی ؟ هەرگیز هیچ ناتەواوی و عەیب نابینی و چاوت بـە ماندوێتی و بێهێزی و پەکەوتوویی ـ لەبەر بێسوودی تەماشاکەی ـ دێتەوە بۆ لات •

(ولَقَدْ زَيَّنَّا السَّماءَ الدُّنْيا بِمَصابِيحَ ، وجَعَلْناها رُجُوماً لِلشَّياطِينِ ، واَعْتَدْنا لَهُمْ عَذابَ السَّعِيرِ) (٥)

واته : پاش ئه‌وه که زانیتان حه‌وت ئاسمانمان دروستکردوه ئاسمان له ژوورئاسمانه‌وه • بزانن ئاسمانی زۆر نزیك له ئێوه‌مان به چه‌ن چرایێ جوانکردوه ، وه‌کوو چۆن ئێوه شوێنو ماڵه‌کانی خۆتان ئه‌رازێنێنه‌وه بـه چراو ئه‌یانکه‌ن به چراخان ، ئێمه‌یش ئاسمانی یه‌که‌م که نزیکه‌که‌یانه وا بـه چرای ئه‌ستێره‌کان رازاندوومانه‌ته‌وه، به‌ڵام جیاوازی له نێوان چراو سه‌رای ئێمه‌و چرای ئه‌ستێره‌و ئاسمانی به‌رزی خودادا زۆره •

وه ئه‌و ئه‌ستێرانه‌مان کردوه به هۆی ره‌جمو ده‌رکردن بۆ ئـــه‌و شه‌یتانانه که ئه‌یانه‌وێ به ئاسمانه‌کانا سه‌رکه‌وێو رازو نیـازی فریشته‌ی ئاسمان ببیسن‌و وه‌ری‌بگرن‌و بیبه‌نه‌وه بۆ ســـه‌ر زه‌وی‌و بیانخه‌نه دڵی کاهینه‌کان‌و ئه‌وانیش به خه‌یاڵی خۆیان چه‌ن شتی تری تێکه‌ڵ بکه‌ن‌و بڵاوی بکه‌نه‌وه به دنیادا •

وه ئێمه له پاشه‌ڕۆژا سزایه‌کی سه‌ختی ئاگری بڵێسه‌داری دۆزه‌خمان بۆ ئه‌و شه‌یتانانه ئاماده‌کردوه •

جا بزانن لەم ئایەتەدا چەن باسێ هەیە:

باسی یه‌که‌م : ئه‌ستێره‌کانی ئاسمان سوودیان زۆره له‌وانه :

١ ــ ئه‌مه‌یه که خودا ئاسمانی پێ جوان کردوون •

٢ ــ ئه‌مه‌یه که له شه‌وانا ئه‌بن به هۆی رووناکی جیهان ، بۆیه ئه‌گه‌ر هه‌وری زۆر ببێ‌و مه‌نعی رووناکی ئه‌ستێره‌کان بکا دنیا هه‌مووی تاریـك ئه‌بێ •

٣ ــ به هۆی هه‌ڵهاتن‌و ئاوابوونی ئه‌و ئه‌ستێرانه‌وه جیاوازی له نێوان وه‌رزه‌کاندا په‌یدا ئه‌بێ‌و گۆڕانیان تێدا رووئه‌دا له‌سه‌رماو گه‌رمـا بـه‌و

ئەندازە کە خودا دروستی کردوە لە مادەی ئەوانا لە هێزی گەرماو سەرما. وە یاخود هەر هەڵهاتنەکەیان نیشانەیە بۆ نزیك‌و دووری رۆژ لە خەتی راسەر • وەکوو لەبەر چاوی ئەوانەدا دیارە کە ئاگایان لە جموجوولّی مەدارەکانی رۆژە •

٤ ــ ئەمە کە ئەو ئەستێرانە بۆ کەسانێ شارەزای کاتی هەڵهاتن‌و ئاوابوونیان بن ئەبن بە نیشانەی گەلێ شت ، وەکوو : خۆرهەڵاتو ، خۆرنشین‌و ، باکوورو ، باشوورو ، وەکوو کەم‌و زۆری مانەوەی وەرزی کشتوکاڵ • وەکوو وەزعی دەریاگەردی‌و کەشتی ڕانی ، بێجگە لەوە کە نیشانەن بۆ گۆڕانی هەوای دنیا بە گەرماو سەرما ، وە بە یاسای ئەستێرەناسەکان نیشانەو بەڵگەن بۆ هەندێ رووداو لە باران‌و بەفرو تەرزەو وەیشومە ••• یا جەنگ‌و کۆکی‌و هێمنی لە دنیادا ، بەڵام بە شێوەی ڕەوا کە بە قەرینە دابنرێن • وە ناسینی طالیع‌و ناوچاوی منداڵ کە لە دایك ئەبن ••• ئەمانە ئەگەر بە شێوەی قەرینەی خوداکردوو تەماشا بکرێن •

باسی دوەم : دوو ڕەخنە لەم ئایەتە گیراوە :

یەکەم : لە رۆژێکەوە مێژووی جیهان نووسراوە تا ئێمڕۆ ئەستێرەکێشی لە ئاسمانا بوە • ئیتر موناسەبە چیە بکرێ بە هۆی ڕەجمی شەیاتین لە وەرگرتنی ئەخباری مەلائیکە هەتا کەهانەت کز ببێ‌و پەیامی حەزرەت وەحی مەحفووظ بێ لە دەس‌تێوەردان‌و خراپەکردن تیایا ؟

دوەم : ئەگەر مەبەس لە (مصابیح) ئەستێرەکانی ئاسمانە ئەبوا بەو هەموو ڕەمی‌و ڕەجمە ئەستێرەی ئاسمان زۆر کەم ببوونایەتەوە بە هۆی جیابوونەوەی بەش‌و پارچە لەو ئەستێرانەوە ئەستێرەکان بچووك بوونایەتەوە •

وه ئه‌گه‌ر مه‌به‌س ئه‌و ئه‌ستێرانه نیه بۆچی باسی ئه‌وه نه‌کراوه کـه ئه‌وانه چین‌و چۆنن ؟

وه‌ڵامی ره‌خنه‌ی یه‌که‌م ئه‌مه‌یه : له قورئانی پیرۆزا ته‌صریح نیه به‌وه که ئه‌و ره‌جمی شه‌یتانانه هه‌ر له زه‌مانی حه‌زره‌تی پێغـــه‌مه‌ره‌وه بوه ، هه‌ڵئه‌گرێ هه‌ر له‌و رۆژه‌وه پەیام که‌وتوه‌ته سه‌رزه‌وی‌و ، مه‌لائیکـه له ئاسمانا بوون‌و ، شه‌یاتین له سه‌رزه‌ویدا بوون له هه‌موو چـه‌رخێکا کـه شه‌یاتین هه‌وڵی ئه‌وه‌یان دابێ که سه‌رکه‌ون بۆ ئاسمان‌و گوێ له وتاری مه‌لائیکه بگرن بۆ ئه‌وه که له‌گه‌ڵ درۆو ده‌له‌سه‌ی خۆیانا تێکه‌ڵی بکه‌ن‌و **نیشانی کاهینه‌کانی بده‌ن بۆ ئه‌وه خراپه‌و به‌دی به جیهانا بڵاوبکه‌نه‌وه ...** ئه‌و ره‌جمه بووبێ • به‌ڵێ له سه‌رده‌می حه‌زره‌تی محه‌مه‌دا له‌به‌ر ئه‌وه که **دینه‌که‌ی بۆ هه‌موو جیهانه زۆرتر له هه‌موو دینه‌کان ئه‌و هه‌وڵه‌ی بۆ دراوه‌و** ره‌جمیش بۆ ئه‌و شه‌یتانانه زۆرتر بوه •

وه وه‌ڵامی ره‌خنه‌ی دووهه‌م ئه‌مه‌یه : ئه‌وه په‌سه‌ند ئه‌که‌ین که مه‌به‌س له (مصابیح) ئه‌ستێره‌کانی ئاسمانه‌و ره‌جمه‌که‌یان به داکه‌وتن‌و ده‌رچوونی خودی خۆیان یا به‌شێ له‌وان نیه ، به‌ڵکو ئه‌و ره‌جمه به بڵێسه‌و چه‌خماخه‌یه بوه که هه‌رگیز زیان به ماده‌ی ئه‌ستێره‌که نه‌گا • وه له قورئان‌و حه‌دیثا نیه که ئه‌و ئه‌ستێره‌کێشیه هه‌ر بۆ ره‌جمی شه‌یاتینه ، ئه‌گونجێ گه‌ڵێ هۆی تـر ببێ بۆ ئه‌و ره‌جمه ، به‌ڵام زۆر بایه‌خ به مه‌سه‌له‌ی ره‌جمی شه‌یاتین دراوه له‌به‌ر چاودێری وه‌حی قورئان که بزانن به سه‌لامه‌تی دینی خۆیان وه‌رگرن به بێ تێکه‌ڵبوونی وه‌سوه‌سه‌و ختووکه‌ی شه‌یتانه‌کان •

وه فه‌خری رازی له ته‌فسیره‌که‌یا له باسی ئه‌م ئایه‌ته‌دا ئه‌فه‌رمویَت : هه‌ندێ فه‌رموویانه : مه‌به‌س له (مصابیح) ئه‌و گڕانه‌یه که له ئاسمانه‌وه ئه‌کشێن‌و له‌سه‌ر شێوه‌گه‌ڵی جیاجیا رووئه‌ده‌ن‌و ، هه‌ندێکیان ماوه‌یه‌کی

زۆر یا چەن مانگ لە ئاسمانا ئەمێننەوە ، وە ئەوانە بە (نیازگ) ناسراون ، **وە هۆی پەیدابوونەکەیشیان ئەمەیە بوخارو تەمو مژی وشک سەرئەکەوێ بۆ** ئاسمانو لە هەواوە تووشی گەرمایەکی زیاد ئەبێو هەڵئەگیرسێ ، خودایش بۆ ئەوە ئەمە ئەکا بۆ دەفعی ئەو شەیتانانەو بۆ چەن هۆیەکی ترو چـــەن حیکمەتو مەبەست کە خۆی ئەزانێ •

بەکورتی : ئەوەی کە زانراوە ئەمەیە کە خودا لە راسەری ئێسەدا بـە ئاسمانەوە چەن ئەستێرەمان نیشان ئەدا وەکوو چرا وەهـــان ، وە خودا بڵێسەی ئاگری هەندێ لەو ئەستێرانە ئەکا بە هۆی رەجمی شەیاتینو لەوانەیە بین بە هۆی چەن شتێکی ترو ئێمە نەیانزانین • (وما اوتیتم من العلم الا قلیلا) •

وە هەندێ لە مانای (وجعلناها رجوما)دا فەرموویانە : ئەو ئەستێرانە **وەکوو چرا وەهانو کردوومانن بە جێگەی گومانکاریو خەیـاڵ بازی بۆ** ئەو ئەستێرەناسانە کە ئاثارو رووداو ئەدەنە پاڵ ئەستێرەکانو ، سزایەکی سەختو بڵێسەداری ئاگری دۆزەخمان بۆ ئامادەکردوون •

(وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ (٦) إِذَا أُلْقُوا فِيهَا سَمِعُوا لَهَا شَهِيقًا وَهِيَ تَفُورُ (٧) تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ ، كُلَّمَا أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَا : أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ ؟ (٨) قَالُوا : بَلَى قَدْ جَاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا: مَا نَزَّلَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ ، إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ ! (٩) وَقَالُوا : لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ (١٠) فَاعْتَرَفُوا بِذَنْبِهِمْ ، فَسُحْقًا لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ !) (١١)

وە هەیە بۆ ئەوانە کە کافربوون بە خودای خۆیان سزای دۆزەخو دۆزەخ جێگەیەکی زۆر نابارە • کاتێ ئەو کافرانە ئەخرێنە ناو دۆزەخەوە دەنگێکی وەکوو ئاوازی ناسازی کەر لە ناو دۆزەخەوە دەبیسن • وە لـە هەمانکاتا لەوانەیە دۆزەخ کە ئەکوڵێو بڵق ئەدا لەوانەیە لە یەك جیابێتەوە لەقارا • وە بە درێژایی کات هەر کاتێ کۆمەڵێ لە تاوانبارانی شیاوی سـزا ئەخرێنە ناو دۆزەخەوە پاسەوانو دەرگاوانانی دۆزەخ پێیانئەڵێن : ئـایـا رەهبەرو پێغەمەر نەهاتن بۆ لاتان هەتا لە سزای ئەم رۆژەتان بترسێنن ؟ ئەوانیش ئەڵێن : بەڵێ ترسێنەر هات بۆ لامان ، بەڵام ئێمە باوەڕمـــان پێنەکردنو وتمـــان : حاشا ! خودا کەسی رەوانەنەکردوەو ، ئێوە لە گومڕاهییەکی گەورەدان • وە وتیان: ئەگەر خواستمان ببوایەو بمانویستایە ە گوێ شت ببیسینو بە دڵ شت وەربگرینو ، بە چاوی رووناك تەماشای جیهانمان بکردایەو ، ئەم دروستکراوانەمان بکردایە بە هۆی رووکردن لە حەق ، وە یا بە عەقڵی ژیرانە بیرمان لەم شوێنەوارە جوانە سەرسوڕهێنەرانە بکردایەتەوە کە نیشانەی دەستەڵاتو تەوانای پەروەردگارن •• سەرپێچیمان لە فەرمانی خوداو پێغەمەری خودا نەدەکردو ، ئاوامان بەسەر نەدەهاتو ، دووچاری سزای دۆزەخ نەدەبووینو ، ئەمە جێگەمان نەدەبوو • دەی بـا هەر دووریو دوورکەوتنەوە بەشی ئەوانە بێ کـــە خۆیـان چوونە ژێر تاوانباری خۆیانو دانیان بە تاوانباریدا نا • چونکە هەڵو ماوەیان لە دەست خۆیان دا •

(اِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَاَجْرٌ كَبِيرٌ(١٢) وَاَسِرُّوا قَوْلَكُمْ اَوِ اجْهَرُوا بِهِ اِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ (١٣) اَلا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ

الخَبِيرُ ؟ (١٤) هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الأَرْضَ ذَلُولاً ، فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا ، وكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ ، وإِلَيْهِ النُّشُورُ) (١٥)

بەراستی ئەو کەسانە کە لە پەنامەکیدا لە خودا ئەترسن ؛ واتە بە بێ ئەوە کە کەس دیار بێ و شەرم لە کەس بکەن شەرم لە خودای خۆیان ئەکەنو خۆیان لە تاوانی گەورە ئەپارێزن •• ئەوانە لە لایەنی خوداوە چاوپۆشی و تاوانبەخشی گەورەیان بۆ هەیە لەوانەی پێی گیرۆدە بوونو دووچاری بوونو ، لەگەڵ ئەوەیشدا پاداشێکی گەورەیان هەیە •

وە بزانن خودا ئاگای لە هەموو وتارو کردارێکە ، جیاوازی لە نێوان ئاشکراو پەنامەکیدا لە لای خودا نیە ، قسەکانتان بە ئاشکرا یا بە پەنامەکی بکەن وەك یەکن • زیاد لەوەی وتەی پەنامەکی و ئاشکرا لای خودا چونیەکن خودا نیازو خەیاڵەکانی ناو دڵو دەروونیش ئەزانێ • چۆن بە پەنامەکی و ئاشکرا نازانێ کەسێ کە خۆی زاتو صیفاتی دروستکردوەو ، دەنگی پەنامەکی و ئاشکرا دروستئەکاو ، ئەو خودایە (لطیف)ە هیچ پەردەیەك لە بەرانبەری ئەوەوە نیەو ئاگاداری هەموو کارو باری جیهانە ؟

خودا خودایەکە ئەم زەویەی بۆ رام کردوون ، جا بە شانەکانیا بڕۆنو تێکۆشن بۆ پەیداکردنی رۆزی لەوانا ، خواە لە کانە ، یا لە کشتوکاڵە، یا لە گیاو گوڵی کوێستانە ، وە ئاگاتان ببێ و بزانن چۆن کار ئەکەن ؛ چونکە دواجار بۆ لای ئەو خودا ئەگەڕێنەوەو گەڕانەوەتان بۆ لای ئەوەو پرسیارتان لێ ئەکا لەوەی کردووتانەو ئەیکەن •

(أَأَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ اَنْ يَخْسِفَ بِكُمُ الأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ ؟ (١٦) اَمْ اَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّماءِ اَنْ يُرْسِلَ

عَلَيْكُمْ حاصِباً فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ ؟ (١٧) ولَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كانَ نَكِيرِ ؟ (١٨) اَوَلَمْ يَرَوْا اِلى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صافَّاتٍ ويَقْبِضْنَ ما يُمْسِكُهُنَّ اِلاَّ الرَّحْمانُ ؟ اِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرِ (١٩) اَمَّنْ هذا الَّذِي هُوَ جُنْدٌ لَكُمْ يَنْصُرُكُمْ مِنْ دونِ الرَّحْمانِ ؟ اِنِ الْكافِرُونَ اِلاَّ فِي غُرُورٍ (٢٠) اَمَّنْ هـذا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ اِنْ اَمْسَكَ رِزْقَهُ ؟ بَلْ لَجُّوا فِي عُتُوٍّ ونُفُورٍ) (٢١)

ئایا ئێوه‌ ئه‌مینن له‌ ده‌سته‌لاّت‌و ته‌وانایی ئه‌و خوایه‌ که‌ شوێنه‌وارو نیشانه‌ی گه‌وره‌یی ئه‌و له‌ دنیادا ئاشکرایه‌ ؟ ئه‌مینن له‌وه‌ که‌ به‌ زه‌مینا بتانباته‌ خواره‌وه‌و وتتان‌بکاو پاش‌ ئه‌وه‌ زه‌وییه‌که‌یش گێڵو گێژتان‌ پێ بدا ؟ یاخود له‌وه‌ ئه‌مینن که‌ ئه‌و خوایه‌ وا له‌ ئاسمانا ورده‌به‌ردتان به‌سه‌را ببارێنێ‌و جـا له‌مه‌ولا ئه‌زانن ئه‌م ترساندنی منه‌ چۆنه‌ ، ئه‌گه‌ر سزاو تۆله‌تان بۆ هات ؟ وه‌ به‌ راستی گه‌لێ کۆمـه‌ڵ لـه‌وانه‌ له‌ پێش ئێوه‌دا بوون پێغه‌مه‌رانیـان به‌درۆخسته‌وه‌ ، جا ئه‌زانن ئینکاری من بۆ ئه‌وان چۆن بوو ؟

ئایا ته‌ماشا ناکه‌نو نارِوانن بۆ په‌له‌وه‌ره‌کان که‌ وان به‌ راسه‌رتانه‌وه‌ ، کاتێ که‌ باڵه‌کانیان رائه‌خه‌نو ئه‌یانده‌نه‌وه‌ به‌یه‌کدا بێجگه‌ له‌ خودا که‌س له‌ ئاسماندا رایان‌ناگرێ ؟ بێگومان ئه‌و ئاگای له‌ هه‌موو شتێکه‌و هه‌موو شتێ ئه‌بینێ •

یاخود ئه‌وه‌ کێیه‌ ئه‌بێ به‌ یارمه‌تیده‌رو سوپای ئێوه‌ بێجگه‌ له‌ خودا ؟ دیاره‌ خودا نه‌بێ که‌س نیه‌و ، هه‌ر ئه‌و یارمه‌تیده‌ری راسـتی‌و هـانای مۆسوڵمانانه‌ • که‌ وایه‌ کافره‌کان هه‌ر وان له‌ لادانو بایی‌بوونا •

یاخود ئه‌و که‌سه‌ کێیه‌ که‌ رۆزی ئێوه‌ ئه‌دا ، ئه‌گه‌ر ئه‌و خودایـه

رۆزییەکەی خۆیتان لێبگرێتەوە ؟ نەخەیر ئەم ئادەمیزادە بێدینانە داچوونو رۆچوون بە ستەمو فیزو دەماری نەفسو راکردنو دوورکەوتنەوە لە وەرگرتنی حەقدا .

(اَفَمَنْ يَمْشِي مُكِبّاً عَلى وَجْهِهِ اَهْدى اَمَّنْ يَمْشِي سَوِيّاً على صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ؟) (٢٢)

ئایا کەسێ بە کەوتوویی بە لەپەوڕوودا بڕوا بە سەر زەویدا رێگە باش ئەبڕێو چاك ئەڕوا ، یا کەسێ کە قنجو قیت بە پێوە بە رێکی بە رێگەیەکی راستا بڕوا ؟

(قُلْ : هُوَ الَّذِي اَنْشَأَكُمْ وجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ والأَبْصَارَ والأفْئِدَةَ قَلِيلاً مَّا تَشْكُرُونَ (٢٣) قُلْ : هُوَ الَّذِي ذَرَاَكُمْ فِي الأَرْضِ وِالَيْهِ تُحْشَرونَ (٢٤) ويَقُولُونَ : مَتى هَذا الوَعْدَ اِنْ كُنْتُمْ صادِقِينَ ؟(٢٥) قل : اِنَّما العِلْمُ عِنْدَ اللهِ وِانَّما اَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ (٢٦) فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سِيئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وقِيلَ : هذا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَدَّعُونَ) (٢٧)

ئەی رەهبەر پێیانبڵێ : خودا خودایەکە ئێوەی لە نەبوون دروستکردووەو هێزی بیستنو بینینو دڵی پێکردنەوەی بۆ دروستکردوون، کەچی لەگەڵ ئەوەدا ئێوە کەمێ جار سوپاسی خودا ئەکەن .

تۆ بڵێ : خودا ئەو خودایە کە ئێوەی بە زەویدا بڵاوکردوەتەوەو لە پاشەڕۆژیشا بۆ لای ئەو گردئەکرێنەوە . وە ئەو کافرانە ئەڵێن : کەی کاتی ئەو وەعدەی ئێوە بە نەشرو حەشرە دێ ئەگەر ئێوە راستوتارن ؟ تۆ بڵێ :

زانستی بێ‌گومان له لای خودایه • وه من هیچ نیم ترسێنه‌رێکی سزانوێن نه‌بێ ، که سزاو تۆڵه‌ی تاوانباران‌و خراپه‌کار بۆ خه‌ڵك به‌یان‌ده‌کەم • جا کاتێ کافره‌کان ئەو سزایانه دی ره‌نگیان ترش‌و تاڵو خراپ ئه‌بێ‌و ، پێیان ئەوترێ : ئەم سزا ئەوه‌یه که خۆتان زوو پەله‌تان بۆ ئەکرد •

(قُلْ : اَرَاَيْتُمْ اِنْ اَهْلَكَنِيَ اللهُ وَمَنْ مَعِيَ . اَوْ رَحِمَنَا فَمَنْ يُجِيرُ الْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ اَلِيمٍ ؟ (٢٨) قُلْ : هُوَ الرَّحْمانُ آمَنَّا بِهِ ، وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا ، فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِي ضَلالٍ مُبِينٍ ! (٢٩) قُلْ : اَرَاَيْتُمْ اِنْ اَصْبَحَ ماؤُكُمْ غَوْراً فَمَنْ يَاْتِيكُمْ بِماءٍ مَعِينٍ ؟) (٣٠)

تۆ بڵێ : ئاگادارم‌بکەن ئەگەر خودای تەعالا منو ئەوانەی وان له‌گەڵما هەموومان له‌ناوبەرێ ، یاخود بەزەیی پێماندا بێتەوەو چاکەمان له‌گەڵدا بکات •• ئەی کێ کافرەکان له سزای سەخت رزگار ئەکات ؟

تۆ بڵێ : ئەو رزگارکەرە هەر خودای میهرەبانە ، باوەڕمان پێکردو پشتو پەنامان هەر ئەوەو ، هاناو هاوار بۆ لای ئەو ئەبەین ، جا ئێوە لەمەولا ئەزانن کێ وا له ناو گومڕاهی ئاشکراو دیاریدا !

تۆ بڵێ : هەواڵم پێئەدەن ئەگەر ئەو ئاوەی ئێوە وان بەسەریەوە ئەگەر لە سبەینێیەکدا بە زەویدا ڕۆچوە خوارەوە ئەوە کێیە ئاوێکی زەڵاڵی گەواراتان بۆ بێنێت ؟ جا کاتێ ئەمەت خوێندەوە بڵێ : (الله ربنا ورب العالمين) •

سوورەتی قەلەم ، لە سوورەتە مەکەییەکانە ، ئایەتەکانی ١٧ هەتا سیوسێ‌و ئایەتەکانی چل‌و هەشت هەتا کۆتایی ئایەتی ٥٠ نەبێ ، ٥٢ ئایەتە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(ن والْقَلَمِ ومَا يَسْطُرُونَ ! (١) ما اَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ (٢) وِانَّ لَكَ لَأَجْراً غَيْرَ مَمْنُونٍ (٣) وِانَّكَ لَعَلى **خُلُقٍ عَظِيمٍ(٤) فَسَتُبْصِرُ ويُبْصِرُونَ(٥) بِأَيِّكُمُ** المَفْتُونُ ! (٦) اِنَّ ربَّكَ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وهُوَ اَعْلَمُ بِالمُهْتَدِينَ) (٧)

(نون) ناوە بۆ ئەم سوورەتە ، یا ناوە بۆ ئەو حەرفە کە لە حوروفی هیجایەو مەبەستەکەی لە عیلمی خودادایە • واتە : سوێند بەو خامە کە نامەی **پێ‌ئەنووسرێ بۆ تەمێ‌و تەربییەی پیرۆزی‌و بەختیاری ، وە یا تەختەی** پیرۆزی (لوح المحفوظ)ی پێ نووسراوە بە فەرمانی خودا ! وە یا سوێند **بەو خامە کە ئادەمی بۆ ئادەمی زانیاری‌و فەننی بەسوودی پێ ئەنووسێ ! وە** سوێند بەو ناوەرۆکە چاکانە کە پێیان نووسراوە ! تۆ دێوانەو شێتەو مێشک نەخۆش نیت لەگەڵ ئەو بەرگی نیعمەتی پێغەمبەرێتییەدا کە خودا کردوویە بە بەرتاو ، تۆ پاداشێکی گەورەت هەیە • وە بە رەغمی گومانی بەدخواهی تەمەن‌کۆتا تۆ وای بەسەر ئارامگای رەوشتێکی گەورەی بە پایەو مایەی وەهاوە کە بەسە بۆ هەموو ئەوانە کە کاروباری دادگای جیهان‌و ئامۆژشگای

ڕۆژگاران بەڕێوە ئەبەن • واتە : هەرکەس لەسەر ئەو خوو ڕەوشتە بێ ئەتوانێ بە ئاسانی نەزان پێبگەیەنێو ناتەواو بگەیێنێتە پلەی بەرزو بالآ •

لەمەولا تۆ ئەبینیو ئەوانیش ئەبینن کە کام لاتان شێتو ناتەواون ، بە ڕاستی خودای تۆ لە هەموو کەس زاناترە بە حاڵی ئەوەی کە گومڕایەو ، ئەو زاناترە بەوانە کە ڕێگەی هیدایەتو شارەزایان دەستکەوتوە •

(فَلا تُطِعِ الْمُكَذِّبِينَ (٨) وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ (٩) وَلا تُطِعْ كُلَّ حَلاَّفٍ مَهِينٍ (١٠) هَمَّازٍ مَشَّاءٍ بِنَمِيمٍ (١١) مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ اَثِيمٍ (١٢) عُتُلٍّ بَعْدَ ذٰلِكَ زَنِيمٍ (١٣) اَنْ كَانَ ذَا مالٍ وَبَنِينَ (١٤) اِذَا تُتْلى عَلَيْهِ آياتُنَا قالَ : اَساطِيرُ الأَوَّلِينَ (١٥) سَنَسِمُهُ عَلَى الْخُرْطُومِ) (١٦)

هەرگیز فەرمانبەرداری ئەوانە مەکە کە پێغەمەرانی خودا بەدرۆئەخەنەوەو هەمیشە حاڵیان وایە پێیانخۆشە کە تۆ نەرمییان لەگەڵدا بکەیو باسی بتەکانیان نەکەیو ئەوانیش بەرانبەر بەوە نەرمی لەگەڵ تۆدا بکەنو ، هەرگیز پەیڕەوی و فەرمانبەری زۆر سوێندخۆری درۆزنی بێنرخی ڕسوای وا مەکە کە زۆر تانە لە خەڵک ئەدا ، بە تایبەتی لە موسوڵمانانو ، زۆر ئەڕواو لە ناو خەڵکدا ئەگەڕێ بۆ بڵاوکردنەوەی فیتنە ، زۆر مەنعی خێری خێرۆمەند ئەکاو لەحەق لائەداو زۆر تاوانبارەو فرە وشکو بێزەوقەو ، زیاد لەمانەیش باوکی بە زۆر کردوویەتی بە کوڕی خۆی لە بەر ئەوە کە خاوەن ماڵو منداڵە ؛ چونکی ئەوەندە نامەردە کاتێ ئایەتەکانی منیان بەسەردا ئەخوێنرێتەوە ئەڵێ : ئەمانە نووسراوە کۆنەکانن و لە پێشینانەکانەوە هاتوون بۆ ئەم ! لەمەولا داخێ ئەتێین بەسەر نووتیا ؛ ئەمە کینایەیە لە سووککردنی،

وە یا هەڕەشەیە بەو بڕینە کە لە رۆژی بەدرا کردیان لەسەر لووتی‌و نیشانەی ئەو بڕینەیش مایەوە تا مرد •

حاریثەی کوڕی وەهەب لە پێغەمبەرەوە دەگێڕێتەوە ئەڵێ: فەرموویەتی: ئایا هەواڵتان بدەمێ بەوانەی کە بەهەشتین ؟ : هەموو موسوڵمانێکی لاوازی فەرمانبەرداری ملکەچ ئەگەر سوێند بخوات لەسەر شتێ پشت بە کەرەمی خودا ـ خودا سوێندەکەی بۆ ئەباتەسەر • **وە ئایا هەواڵتان بدەمێ بەوانەی ئەهلی ئاگری دۆزەخن ؟ : هەموو ئادەمیزادێکی زۆر خۆری گۆشتنی بەفیزو دەمار •**

(اِنَّا بَلَوْنَاهُمْ كَما بَلَوْنَا اَصْحَابَ الْجَنَّةِ . اِذْ اَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّها مُصْبِحِينَ (١٧) ولا يَسْتَثْنُونَ (١٨) فَطافَ عَلَيْها طائِفٌ مِنْ رَبِّكَ وهُمْ نائِمُونَ (١٩) فَاَصْبَحَتْ كالصَّرِيمِ (٢٠) فَتَنادَوْا مُصْبِحِينَ (٢١) اَنِ اغْدُوا عَلى حَرْثِكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صارِمِينَ (٢٢) فانطَلَقُوا ـ وهُمْ يَتَخافَتُونَ ـ (٢٣) اَنْ لا يَدْخُلَنَّها اليَوْمَ عَلَيْكُمْ مِسْكِينٌ (٢٤) وغَدَوْا عَلى حَرْدٍ قادِرِينَ) (٢٥)

بە راستی ئێمە ئەو کۆمەڵە کافری قورەیشەمان دووچاری قاتەسالی‌و گرانی کرد وەکوو چۆن کۆمەڵە خاوەن باخەکەمان گێڕۆدەکرد لەو کاتەدا کە سوێندیان خوارد کە : باخەکەیان ئەبڕن کاتێ رۆژیان لێبووەوە (ان شاء الله)یان بەدەمدا نەهات • جا لە لایەنی خوداوە بەڵایێ بەسەر باخەکەیانا هات کاتێ کە ئەوان نوستبوون‌و ئاگایان لە خۆیان‌و لەوە نەبوو دەستی قودرەت چی بۆ ئامادە کردوون • جا بەو بەڵایە باخەکەیان بەری نەماو وای لێ هات

کە بەرەکەی بڕابێ • بەیانی خاوەن باخەکان بانگیان لەیەک کردو وتیان : ئەگەر ئەتانەوێ باخەکەتان ببڕن بـا بڕۆین بیبڕین • جا کەوتنـــەڕێ بۆ باخەکەیانو لەناو خۆیانا بە چپەو پەنامەکییەوە ئەیانوت : با ئیمڕۆ گەداو بێنەواکان پێتان نەزانن و لە باخەکەدا نەیەنە سەرتانو : بڕیاریان دا کە بەش و بارەی گەداکان ببڕنو بەشیان نەدەن لە کاتێکدا ئەیانتوانی بەشیان بدەن •

(فَلَمَّـا رَاَوْهـا قالوا : اِنَّـا لَضالُّونَ ! (٢٦) بَلْ نَحْنُ مَحْرومُونَ (٢٧) قالَ اَوْسَـطُهُمْ : اَلَمْ اَقُلْ لَكُمْ : لَوْلا تُسَبِّحونَ ! (٢٨) قالوا : سُبْحانَ رَبِّنـا اِنَّـا كُنَّا ظالِمينَ (٢٩) فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلى بَعْضٍ يَتَلاوَمُـونَ(٣٠) قـالُـوا : يـا وَيْلَنَا اِنَّا كُنَّا طاغِينَ (٣١) عَسى رَبُّنَا اَنْ يُبْدِلَنَا خَيْراً مِنْها، اِنَّا اِلى رَبِّنَا راغِبُونَ (٣٢) كَذلِكَ العَذابُ،ولَعَذابُ الآخِرَةِ اَكْبَرُ لَوْ كانُوا يَعْلَمُونَ) (٣٣)

جـا کاتێ ڕۆیشـتنو چـاویان بە باخەکـەیان کەوتو ئەو دیمەنە سەرسوڕهێنەرەیان دیو ، دیبان کە بەری دارەکان کەوتوونو تیاچوون ، یەکەمجار وتیان : ئێمە ڕێگەمان ونکردودو ئەمە باخەکەی ئێمە نیە ! پاش تۆزێ سەرنجو وردبوونەوە وتیان : نەخێر باخەکەی خۆمانە بەڵام ئێمـــە ئیمساڵ نائومێد بووین لە بەشو بارەی باخەکەمان •

جا بڕا ناونجییەکەیان وتی : ئەی من پێم نەوتن لەو کاتەدا بڕیاری هاتن بۆ باخەکەتان دا ئەوە بۆچی ناوی خودا نابەن ؟ بۆچی (بسـم الله الرحمن الرحیم) ناکەن لە کەوتنەڕێدا ؟ بۆچی (ان شاء الله) ناکەن لە بڕیاردانی بڕینی بەری باخەکەدا ؟

جا براکانی تر دانیان بە حەقدا ناو وتیان : بێعەیبی هەر بۆ خودایەو بێگومان ئێمە ستەمکار بووین‌و ستەمیان لە خۆمان کرد کە ناوی خودامان نەبردو ، ستەممان لە گەداکان کرد کە بڕیارمان دا هیچیان نەدەینێ •

جا بە یاسای زیانی پاش بێ موبالاتی دەستبان‌کرد بە سەرزەنشتی‌کردنی یەکترو ئەمیان ئەیوت : خەتای تۆ بوو ، ئەویان ئەیوت : نەخەیر خەتای تۆ بوو ! تا دوایی هەموو بە جارێ دانیان بە تاوانی خۆیانا ناو ، وتیان : هاوار بۆ ئێمەو ، مالّکاول خۆمان ئێمە هەموومان بایی بووبووین‌و لە ڕێگە لامانداببوا • با تەوبە بکەین هیوا وایە کە خودا لە باتی ئەو باخە باخێکی باشترمان پێبدا ، بە ڕاستی ئێمە ئەمانەوێ بگەڕێینەوە بۆ لای خودا • جا سزای دنیا ئاوایە ، کە هات کوتوپڕ دێ ، بە ڕاستی سزای ڕۆژی دوایی لەمە سەختترو خراپترە ئەگەر بزانن •

لە ئیبن‌وعەببباسەوە دەگێڕنەوە : کە ئەو باخە نە ولاّتی یەمەن لە نزیکی شاری صەنعادا بوە ، کابرایەکی باش‌و ڕەوشت جوان ناشتوویەو بەخێوی کردوە • سێ کوڕی بوە ، خۆی هەموو سالێ جارێ شەرعی لێ دەرئەکردو ، دەسگورۆیی داماوان‌و هەژارانی لێ ئەکرد • کاتێ باوکیان مرد وەزعیان وای لێ هات وەك لە ئایەتەکاندا خودا باسی‌کردوە • ئەمەیش بە بیانووی ئەوە مالّو خێزانیان زۆرەو دەرامەتی باخەکە کەمە • وە لەناو خۆیانا بڕیاریان دا کە ئەمان بەیانی زوو لە پێش ڕۆیشتنی هەژارەکانا بڕۆن‌و بەری باخەکە ببڕن‌و کۆی بکەنەوە بە بێ ئەوە هەژارەکان بزانن‌و ، بە هیچ جۆر (ان شاء الله) یان بە دەمدا نەهات •

جا خودای تەعالا بەلاّی نارد بۆ ئەو باخەو بەرەکەی لەناوبردـ وەك باس‌کرا ـ •

وە لەم ڕووداوەوە دەردەکەوێ کـە هـەر خانەدانێ خێرو بەخششی باوکیان ببڕنو ڕێگەی ئەو ونبکەن ئەوە ماڵو داراییەیان یا بەربەد ئەبێ یا خێری لێ نابینن •

هەروا لەمەوە دەرئەکەوێ کە : وەکوو خودا لە سەرکردەوەی ناشکراو تاوانی دیاری پاداشو تۆڵە ئەدا •• لەسـەر نییەتی دڵو وتاریش پاداشو تۆڵەی هەیە مادام ئەو نییەتو وتارە بگاتە پلەی عەزم •

(اِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِنْـدَ رَبِّهِمْ جَنَّـاتِ النَّعِيمِ (٣٤) اَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْـرِمِينَ ؟ (٣٥) مـا لَـكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ؟ (٣٦) اَمْ لَكُمْ كِتَابٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ ؟ (٣٧) اِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَما تَخَيَّرُونَ (٣٨) اَم لَكُمْ اَيْمَانٌ عَلَيْنَا بَالِغَةٌ الى يَوْمِ الْقِيَامَةِ ؟ اِنَّ لَكُمْ لَمـا تَحْكُمُون (٣٩) سَـلْهُمْ اَيُّهُمْ بِذلِكَ زَعِيمٌ !) (٤٠)

بێگومان هەیە لە لای ئێمە بۆ ئەوانەی خۆیان ئەپارێزنو لـە خـودا ئەترسن چەن بەهەشتێکی خاوەن نیعمەت • جا ئایا ئێمـە موسـوڵمانە لەخوداترسەکان وەکوو کافرەکان دائەنێینو هەردوو کۆمەڵەکە لەیەک پلەدا حساب ئەکەین ؟ چیتان لێ قەوماوە چۆن حوکمی وەها ئەکەنو باوەڕ بـەو موساواتە ئەکەن ؟

یا خەیر کتێبێکتان هەیە کە لەو کتێبەدا بخوێننو بخوێننەوە کە ئێوە خاترخۆ بڕو بۆتان ببێ هەر شتێ خۆتان هەڵیبژێرنو خواستتان لێی بێ ؟ یاخود ئێوە چەن عەهدو پەیمانێکتان لەگەڵ ئێمەدا هەیەو پەیمانو گفتتان لێوەرگرتووین کە ڕۆژی قیامەت ئێوە خۆتان حوکم بدەن بە هـەر شتێ

رەوا بێ بۆتانو ، خۆتان حاکمی موطڵەقو بێقەیدو شەرت بن لەم کارانەدا؟ جا تۆ پرسیار لەو کافرانە بکە بزانە : کامیان زەعیمو سەرۆکو دەمچەرمووی ئەوانە لە داوای ئەم حوقووقانەدا .

(اَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ ؟ فَلْيَأْتُوا بِشُرَكَائِهِمْ اِنْ كَانُوا صَادِقِينَ ؛) (٤١)

یاخود چەن هاوبەشو هاوبێرێکیان لەم شتانەدا هەیە کە ئەوان داوای ئەکەن لە جا با هاوبەشەکانیان بێنن تا قسە بکەنو پشتگیریان بکەن ، ئەگەر راستگۆنو راست ئەکەن !

(يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ ، وَيُدْعَوْنَ اِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ (٤١) خَاشِعَةً اَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ، وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ اِلَى السُّجُودِ وَهُمْ سَالِمُونَ (٤٣) فَذَرْنِي وَمَنْ يُكَذِّبُ بِهَذَا الْحَدِيثِ سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ (٤٤) وَاُمْلِي لَهُمْ اِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ (٤٥) اَمْ تَسْأَلُهُمْ اَجْراً فَهُمْ مِنْ مَغْرَمٍ مُثْقَلُونَ ؟ (٤٦) اَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ؟) (٤٧)

باسی ئەو رۆژە بکە کە لەبەر پەرێشانی خەڵک قول هەڵئەکرێ و لە مەیدانا قاچو قول دەرئەکەوێ و ، ئەو کافرانە بانگئەکرێن بۆ ئەوە سوجدە بۆ خودا ببەنو هەرچی کۆشش ئەکەن ناتوانن سوجدە ببەنو ، سەرکزو چاوشۆڕو داماونو خەجاڵەتیو رسوایی دای گرتوون ، هۆی ئەمەیش ئەوەیە کە لە دنیادا بانگئەکرانو داوایان لێئەکرا سوجدە بۆ خودا ببەن ،

کەچی لەگەڵ ئەوەدا ساغو بێئازار بوون سوجدەیان نەدەبرد • جا وازم لێبێنن و لێم گەڕێن لەگەڵ ئەوانەدا کە ئەم قورئانە پیرۆزەیان بەدرۆخستوەتەوە ، ئیستە لە ژینی دنیادا پایەیان ئەدەمێ و بەرزیانئەکەمەوە بە جۆرێ کە بە خۆیان نازانن کە چییان بەسەردێ ، وە مۆڵەتیان ئەدەمێ مەیدانیان بۆ گوشاد ئەکەمەوە هاتوچۆی تیابکەن لەبەر ئەوە (مقدمە) سازاندنە بۆ بەربادکردنی نامەردان زۆر پتەوو بەتینە •

یاخەیر لەبەر ئەوە باوەڕ بە خودا ناهێنن و باوەڕ بە تۆ ناکەن ؛ چونکی تۆ بەرانبەر بەم دەعوەتو **راگەیاندنە داوای کرێو پاداشیان لێ** ئەکەیو ئەوان ئەمەیان پێناکرێو ئەم ئەرکەیان پێ جێبەجێ ناکرێو لەبەر باری شانیانا گرانە ؟

یاخود **(لوح المحفوظ)یان لەبەر چاوایەو کەشفی شتی پەنامەکییان لە** دەفتەری پەنامەکیدا کردوەو دەستووری خۆیان وەرئەگرنو ، لە پیروباوەڕی ناهەمواری خۆیانا پشتئەستوورنو موبالات بە دین ناکەن ؟

(فاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ ، ولا تَكُنْ كَصَاحِبِ الحُوتِ اِذْ نادى وهُو مَكْظُومٌ (٤٨) لَوْلا اَنْ تَدارَكَهُ نِعْمَةٌ مِنْ رَبِّهِ لَنُبِذَ بِالعَرَاءِ وهُوَ مَذْمُومٌ (٤٩) فَاجْتَباهُ رَبُّهُ فَجَعَلَهُ مِنَ الصَّالِحِينَ (٥٠) وِاِنْ يَكادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِاَبْصارِهِمْ ، لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ ، ويَقُولُونَ : اِنَّهُ لَمَجْنُونٌ (٥١) ومَا هُوَ اِلاَّ ذِكْرٌ لِلْعالَمِينَ) (٥٢)

جا ئەی رەهبەر تۆ خۆت لەبەر فەرمانی خودای خۆتا بگرە کە فەرمانی داوە بە مۆڵەتی ئەو کافرانە تا ماوەیەکی تر • یاخود خۆت بگرە بۆ هاتنی

وادەی فەرمانی خودای خۆت کە ئەوەیە تۆ زاڵ‌ئەبی بەسەر کافراناو دینەکەت بلاوئەبێتەوە بە جیهانا • وە یاخود لەبەر باری ئازاری ناباری ئەو کافرانەدا خۆت بگرەو ، بە وێنەی رەهبەری خاوەن ماسی ــ کە حەزرەتی یوونسە ــ مەبە ، واتە وەکوو ئەو بێتاقەت مەبە ، نەکا وەکوو ئەو گیرۆدە ببی کاتێ کەوتە ناودەمی نەهەنگەوەو کەوتە پەرێشانییەوەو لەو کاتەدا بە پارانەوەوە بانگی لە خودای خۆی کرد لەگەڵ ئەوەدا دڵی پربوو لە قارو تۆزی ئازاری گەلی نەینەوا • جا یادی خودای کرد بە وتەی (لا اله الا انت سبحانك انی کنت من الظالمین)ئەگەر نیعمەتی خودا فریای ئەو رەهبەرە نەکەوتایێ بە تەوفیقدانی بۆ ئەو وێردە جوانە فرێ‌ئەدرا بۆ وشکانیو بۆ زەوی خاڵی لە گیاو گوڵ بە حاڵێکی سووکیو لۆمەکراوییەوەو بە حاڵەتێکی وەهاوە کە خەڵك پێی رازی نەبێ ، بەڵام لەبەر ئەوە کە دەم بە زیکرو دڵ بە فیکر بوو فرەدرا بۆ وشکان بە حاڵی ستایشکراویو شێوەیەکی واوە شیاوی حاڵی ئەو بێ ، بە جۆرێ خودا داری کوولەکەی بۆ کرد بە سێبەرو پارازتی لە ئێشی مێشی پڕ مەترسی • جا خودا هــــەڵی‌بژارد بۆ وەرگرتنی پاداشی دووبارەو ناردییەوە بۆ سەر گەلەکەیو کردی بە یەکێ لەو رەهبەرانە کە بە ئیدارەنو چاك‌و پاکن لە ناو گەلەکەیانا •

وە ئایەتی (وان یکاد الذین •••) لە کاتێکدا هاتەخوارەوە کە هەندێ لە چاوپیسەکانی (بەنی ئەسەد)ویستیان چاو لە حەزرەت بدەن بۆ ئەوە یا **بیکوژن یاخود بە زیانێکەوە گیرۆدەی بکەن• لە واقیعا تەماشایانکردو بۆیان روانی بەڵام خودا پارازتی • واتە بە راستی لەوانە بوو ئەو کافرانە تۆ** هەڵبخلیسکێنن لە رێگەدا بە هۆی چاوی خۆیانەوە لەو کاتەدا کە قورئانیان لێ‌ییستن ، وە بە چاوێدانەکەیش قەناعەت ناکەن ، بەڵکو ئەیشڵێن : بێگومان ئەو زاتە شێتە ، وەلحاڵ قورئانەکە هەمووی زیکرە بۆ خودای تەوانا لە

لایەنی هەموو عالەمی عاقلانەوە ، وە تۆیش ڕەهبەری عالەمی •

لە کاتێکدا کە ویستیان حەزڕەت بە شێت دابنێن لەبەر قورئان خودا ئەو باوەڕەی بەتاڵکردنەوە بەوە کە ئەم زاتە ڕەهبەرێکی سەربەرزەو قورئانەکەیش وتارێکە زۆر باڵایە بەسەر وتاری هەموو زانایانو ڕۆشنبیراندا •

سوورەتی (الحاقه) له سوورەته مەکەییەکانه ، بیستو پێنج ئایەته ، دوای سوورەتی (ملك) هاتوەتەخوارەوه .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(الحاقَّةُ (١) ما الحاقَّةُ ؟ (٢) وما اَدْراكَ ما الحاقَّةُ ؟) (٣)

ئەو کارەساتە کە بێگومان رووئەداو دێتەجێگە چیە ؟ چ کەسێ تۆی حاڵیکردوە کە ئەو کارەساتە رووئەدا چیە ؟ بەکورتی ئەو رووداوە ئەوەندە سامناکەو ئەوەندە هۆی بیمو ترسە کەس بە رەســـایی نایـزانێ خودای پەروەردگاری جیهان نەبێت .

(كَذَّبَتْ ثَمُودُ وعادٌ بِالقَارِعَةِ (٤) فَاَمَّا ثَمُودُ فَاُهْلِكُوا بِالطَّاغِيَةِ (٥) ، واَمَّا عادٌ فَاُهْلِكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عاتِيَةٍ (٦) ، سَخَّرَها عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيالٍ وثَمَانِيَةَ اَيَّامٍ حُسوماً ، فَتَرَى القَوْمَ فِيها صَرْعى كَاَنَّهُمْ اَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ ! (٧) فَهَلْ تَرَى لَهُمْ مِنْ بَاقِيَةٍ ؟) (٨)

جا گەلی ثەموود کە لە پاشمەندەی عاد بوونو پێغەمەرەکەیان نـاوی صاڵح بوو ، وە گەلی عاد کە پێغەمەرەکەیان هوود بوو ، وە ثەموود لـــە ولاتی شام لە نزیکی ئەردەنی ئیمرۆدا بوونو ، عاد لە ئەحقاف لـە ولاتی یەمەندا بوون .. ئەم دوو گەلە باوەڕیان بە رۆژی قیامەت نەکرد کە بـە (قارعه)یش ناوئەبرێو بە (حاقه)یش ناوئەبرێ . (قارعه) ولاتکوتینەرەوە

جـا خودا قاری لێ گرتن‌و ، گه‌لی ئه‌موود به هۆی ده‌نگێکه‌وه که کـه‌س ده‌ره‌قه‌تی نه‌ده‌هات له‌ناوچوون • ئه‌و ده‌نگه (طاغیه)بوو ، لای‌دابوو لـه چارکردن‌و به‌ڕه‌س‌وه‌ستانی •

وه گه‌لی عادیش به بایه‌کی زۆر ساردی ناباری له‌یاسای دنیا ده‌رچوو ببه‌ربادکران ، خودا ئـه‌و بایـه لێ‌هه‌ڵکردن‌و زاڵی کرد به‌سه‌ریانا بۆ ماوه‌ی حه‌وت شه‌وو هه‌شت رۆژی سه‌رومڕو بێ‌پشوو • یان حه‌وت شه‌وو رۆژی وا که (حاسم)بوون ، یانی ریشه‌ی گیانداریان ده‌ئه‌هێنا • وه ئـه‌و گه‌لەت ئه‌بینی به مردوویی‌و لاڵو پاڵکه‌وتوویی‌و وه‌کوو بنی دارخورمـای که‌وتووی ناوکورۆك بۆش وه‌ها بوون ! جا ئایا تۆ هیچ بازمه‌نه‌و شوێنه‌وارو داڵه‌وازێ بۆ ئه‌و گه‌له ئه‌بینی ؟ واته که‌سیان نه‌مان •

(وجاءَ فِرْعَوْنُ . ومَنْ قَبْلَهُ ،والْمُؤْتَفِكاتُ بِالخَاطِئَةِ (٩) فَعَصَوْا رَسُولَ رَبِّهِمْ ، فَاَخَذَهُمْ اَخْذَةً رابِيَةً) (١٠)

وه فیرعه‌ونی پاشای به‌درای قیبطییه‌کان خۆی‌و پەیڕه‌وانی . یا ئه‌وانه‌ی له پێش ئه‌وا رابوردبوون له گه‌له کافره‌کان‌و ، (مؤتفکات) پێنج دێکه‌ی حه‌زره‌تی (لووط) : (صبعة)و (صعرة)و (عمرة)و (دوما)و (سدوم)•• ئه‌مانه هه‌موو کارێکی نه‌له‌تی گه‌وره‌ی ناباریان کرد که کوفرو تاوانباری‌و زۆرداری‌و کردنی کاری شه‌رمه‌ساری بوو ، وه هـه‌موویان نافـه‌رمانی ره‌هبه‌ری خودای خۆیانیان کـرد ، جـا خودا گرتنی بـه گرتێکی لـه ئه‌ندازه‌به‌دەرو زیاد له توانا •

وه ئه‌م چه‌ن دێ ناوئه‌برێن به (مؤتفکات) له‌به‌ر ئه‌وه به قاری خودا هه‌ڵگێڕراونه‌ته‌وه‌و ژێراوژوور بوون •

(إِنَّا لَمَّا طَغَى الْمَاءُ حَمَلْنَاكُمْ فِي الْجَارِيَةِ (١١) لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً ، وتَعِيَهَا أُذُنٌ واعِيَةٌ) (١٢)

واتە : کاتێ ئاوی تۆفانو لافاو هەڵساو لە ئەندازە لای‌دا ئێوەمان لەو کەشتییەدا هەڵگرت کە بەسەر ئاوەکەدا هاتوچۆی ئەکردو ئەڕۆیی ، بۆ **ئەوە وەکوو کافرەکان بەرباد بوون موسوڵمانەکان بمێننەوە** .

وە لەبەر ئەوە هەڵم گرتن لە کەشتیەکەدا هەتا ئەو کارەساتە بکەم بە هۆی بیرکردنەوەی ئێوە لە گەورەیی خوداو تەوانایی بەسەر هەموو شتێکدا، وە لەبەر ئەوە تا چەن گوێچکەیەکی وا کە راستی ئەبیسنو هەڵی‌ئەگرن ئەو دەنگوباسە هەڵبگرن .

وە مەبەست لە هەڵگرتنی (مخاطب)ەکان هەڵگرتنی باپیرو داپیرە پێشوەکانی سەردەمی نووحە ــ د ــ .

(فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةٌ واحِدَةٌ (١٣) وحُمِلَتِ الأَرْضُ والْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً واحِدَةً (١٤) فَيَوْمَئِذٍ وقَعَتِ الواقِعَةُ (١٥) وانشَقَّتِ السَّمَاءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ واهِيَةٌ (١٦) والْمَلَكُ عَلَى أَرْجَائِهَا ، ويَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ (١٧) يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لا تَخْفَى مِنكُمْ خَافِيَةٌ) (١٨)

کاتێ کە خودا خواستی دنیای ئیمرۆ تەواو ببێو لە لایەنی ئیسرافیلەوە فووکرا بە صوورا بە یەك فووی بەهێزو ، زەوی‌و کێوەکان بە تەکانی ئەو **فوە لە شوێنی خۆیان هەڵکەنرانو ، هەڵگیران بۆ هەواو دایان لەیەك بە یەك** لێدانی بەهێز .. جا لەو رۆژەدا رووداوی قیامەت ، واتە رووداوی گۆڕانی

ئەم دنیاو هاتنی پاشەڕۆژ دێتەجێو ، ئاسمان پارچەپارچە ئەبێو لەو ڕۆژەدا ئاسمان بێهێزو بێنرخ ئەبێو ، فریشتەی ئاسمان لەسەر تەنیشتی ئەفلاك ئەکەونە لاوەو ، لەسەر سەریانەوە هەشت مەلائیکە عەرشی خودا هەڵئەگرن. لەو ڕۆژەدا ئێوە هەموو لە لای خودا ڕائەنوێنرێنو ، هیـچ شتێ لە خودا ناشاردرێتەوەو هیچ کەسێ ناتوانێ خۆی لە خودا وندبکـا . یاخود هیـچ کردەوەیەکی وەها بشاردرێتەوە لە خودا ون نابێ .

(فَامَّا مَنْ اوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَيَقُولُ : هَاؤُمُ اقْرَؤُا كِتَابِيَهْ (١٩) اِنِّي ظَنَنْتُ اَنِّي مُلَاقٍ حِسَابِيَهْ (٢٠) فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ (٢١) فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ (٢٢) قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ (٢٣) كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئاً بِمَا اَسْلَفْتُمْ فِي الأَيَّامِ الخَالِيَةِ) (٢٤)

یانی ئەو کەسانە کە دەفتەری کردەوەیان ئەدرێ بە دەستی ڕاستیانەوە لە مەقامی خۆشیداو بە شادی دەڕبڕینەوە ئەڵێن : وەرن دەفتەری کردەوەکەی من وەربگرنو بیخوێننەوە ، من ئەزانم کە ئیسرۆ ئەگەم بە حسێبی کردەوەی خۆمو ، باوەڕم وابوو کە من ئەگەم بەم ڕۆژەو بەم حسێبە . جا ئەم جۆرە کەسانە وان لە ناو گوزەرانێکی خۆش و بەئاسایشداو ، وان لە ناو بەهەشتی بەرزی بەڕێزی وەهادا کە بەری دارەکانی دانەویەوە شۆڕبوەتەوەو دەستی پێئەگاو ، لە لایەنی فریشتەی بەهەشتەوە بانگیـان لێئەکـرێ : بخۆنو بخۆنەوە بە خواردنو خواردنەوەیەکی گەواراو بێئازار . ئەمەیش بە هۆی ئەو بیرو باوەڕە پاکەو ئەو کردەوە چاکانەوە کە لەمەوپێش لە ڕۆژانی ژیانی دنیادا ڕاتانبواردوون .

(وَامَّا مَنْ اوتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ فَيَقُولُ : يَا لَيْتَنِي لَمْ

اوتَ كِتَابِيَهْ (٢٥) ولَم ادْرِ ما حِسَابِيَهْ (٢٦) يا لَيْتَها كانَتِ القَاضِيَةَ (٢٧) ما اغْنى عَنِّي مالِيَهْ (٢٨) هلَكَ عَنِّي سُلْطانِيَهْ)(٢٩)

وە ئەو کەسەیش کە نامەی کردەوەی ئەدرێ بە دەستی چەپیەوە ئەڵێ: کاشکی ئەم نامەی کردەوەم پێنەدرایەو ، نەمزانیایە حسێبم چۆنەو ، خۆزگە ئەو مردنە کە مردم هەر ئەوە بوایەو ئیتر دوای ئەوە زیندوونەکرایەمەوە • ئەو ماڵو سامانە کە بووم هیچ سوودی پێنەدامو ، هەرچی هێزو تواناو دەستەڵاتم بوو لە کیسم چوو •

(خُذُوهُ فَغُلُّوهُ (٣٠) ثُمَّ الجَحِيمَ صَلُّوهُ (٣١) ثُمَّ فِي سِلسِلَةٍ ذَرْعُها سَبْعونَ ذِراعاً فاسْلُكُوهُ (٣٢) اِنَّهُ كانَ لا يُؤْمِنُ بِاللهِ العَظِيمِ (٣٣) ولا يَحُضُّ عَلى طَعَامِ المِسْكِينِ (٣٤) فَلَيْسَ لَهُ اليَوْمَ هاهُنا حَمِيمٌ (٣٥) ولا طَعَامٌ اِلاَّ مِنْ غِسلِينٍ (٣٦) لا يَأْكُلُهُ اِلاَّ الخَاطِئُونَ) (٣٧)

جا لەو رۆژەدا خودا فەرمان ئەدا بە بەرپرسیاری دۆزەخو ئەڵێ : ئەو زەلامە بگرنو زنجیری بکەنو لە پاشان بیبەن بیهاونە ناو دۆزەخەوە ، لە پاشان بیخەنە ناو رشتەیەکی حەفتاگەزی لە زنجیری گەورە ، ئەمەیش لەبەر ئەوە کە ئەو زەلامە باوەڕی بە خودای گەورە نەدەهێناو خەڵکی هان نەئەدا بۆ چێشتو نان دان بە هەژارو بێکەسان ، دەی ئەو ئیستە لەم شوێنەدا هیچ دۆستێکی ئەمینی نیەو ، هیچ خواردەمەنی نیە لە (غسلین) نەبێ کە ئاوێکی پیسە لە لەشی ئەهلی دۆزەخ دێتەخوار • وە ئەو ئاوە پیسە کەس نایخواتەوەو ئەو خواردەمەنییە پیسە خواردەمەنی کەس نیە ئەوانە نەبێ کە خاوەن خەتای گەورەن •

(فَلَا اُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَ (٣٨) ومَا لَا تُبْصِرُونَ ! (٣٩) اِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ (٤٠) وما هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلاً ما تُؤْمِنُونَ (٤١) ولا بِقَوْلِ كاهِنٍ قَلِيلاً ما تَذَكَّرُونَ (٤٢) تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ العَالَمِينَ) (٤٣)

جا من سوێند ئه‌خۆم به هه‌ر شتێ به‌چاو ئه‌یبینن که مه‌وجووداتی عالەمی شه‌هاده‌ته‌و ، ئه‌وه‌ی نایبینن که مووجووداتی عالەمی غەیبه . بێگومان ئه‌م قورئانه گەوره وته‌ی ره‌هبه‌رێکی که‌ریمو به‌رزو به‌رێزدو ئه‌وه وتاری شاعیر نیه ؛ چونکه هه‌ر جۆرێ له وتار یاسایه‌کی تایبه‌تی هه‌یه‌و . شیعر دووره له رشته‌ی ئه‌م وتاره پیرۆزه‌و دووره له‌و رێنومایيه پیرۆزانه که له‌م قورئانه‌دایه. وه خاوه‌نی ئه‌م وتاره‌یش دووره له‌و گومانانه که به دەوری شـــاعیرانا هه‌ڵئه‌سووڕێن‌و ، ئه‌م وتاری پێغه‌مه‌ره که قورئانه وتاری کاهینیش نیـــه ، چونکه ئه‌و جۆره قسانه‌یش پڕن له درۆو ده‌ڵه‌سه‌و بیرو باوه‌ڕی پڕوپووچ‌و گەڕان به دوای ئاره‌زوو هه‌وه‌س‌بازی‌و گومان‌کاریدا . وه وتاری کاهین **هه‌رگیز به‌شی له رێنومایی‌کردنی ئاده‌میزاد بۆ ره‌وشتی به‌رزو خووی جوان‌و** ئه‌مانه‌تو ده‌ستو داوێن‌پاکیدا ... نیه .

به‌ڵام ئه‌ی موخالیفانی دینی ئیسلام ئێوه که‌مێ کات دڵتان له عه‌قاد پاك ئه‌که‌نه‌وه‌و باوه‌ڕ به پیرۆزی قورئان‌و خاوه‌نه‌که‌ی ئه‌که‌نو . که‌مجار بـــیر ئه‌که‌نه‌وه بۆ لێکۆڵینه‌وه له شتو دۆزینه‌وه‌ی راستی هه‌تا بزانن کاهـــین‌و وتاری کاهین دوورن له پێغه‌مه‌ری ره‌هبه‌رو قورئانی پیرۆز . وه تا بزانن ئه‌م ئایه‌ته خاوه‌ن‌به‌لاغه‌ت‌و، دوور له زیاده‌ڕوی‌و. به‌ڵان‌که‌ری هه‌واڵو به‌سه‌رهاتی گه‌لانی پێشوو ؛ پڕ له نهێنی داهاتوه ... وتارێکه له لایه‌نی په‌روه‌ردگاری جیهانه‌وه هاتوه‌ته‌خواره‌وه .

(ولَوَ تَقَوَّلَ عَلَيْنا بَعْضَ الأَقاوِيلِ (٤٤) لَأَخَذْنا مِنْهُ بِالْيَمِينِ (٤٥) ، ثُمَّ لَقَطَعْنا مِنْهُ الوَتِينَ (٤٦) فَما مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حاجِزِينَ (٤٧) وَإِنَّهُ لَتَذْكِرَةٌ لِلْمُتَّقِينَ (٤٨) وإنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنْكُمْ مُكَذِّبِينَ (٤٩) وَإِنَّهُ لَحَسْرَةٌ عَلَى الكافِرِينَ (٥٠) وَإِنَّهُ لَحَقُّ الْيَقِينِ (٥١) فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ العَظِيمِ) (٥٢)

وه ئەگەر ئەو محەمەده بازێ قسەی لەسەر ئێمە هەڵبەستایەو ، بە ناوی ئێمەوه بەدرۆ قسەی بکردایە هەموو خێرو تەوانایسان لێ وەرئەگرتو کزوداماومان ئەکردو رەگی لاملمان ئەبڕیو ، کەسیش نەدەبوو پارێزی لێ بکاو ئەو ئازارو مەینەتەی لێ دوور بخاتەوه • جا بزانن بە راستی ئەم قورئانە پیرۆزە حەقیقەت بەیادهێنەرەو بیرخەرەوەیە بۆ لەخوداترسەکانو خاوەن پارێزەکان ، واتە بۆ ئەو کەسانە کە لە خودا ئەترسن ئەبێ بە هۆی بیرکردنەوه لە راستیەکاندا ؛ وەکوو بوونی پەروەردگاری تەنیاو ، راستی پێغەمەرێتی پێغەمەرانو هاتنی پەیامو وتاری خودا بۆ لایانو ، هاتنی رۆژی قیامەتو ، رۆژی لێپرسینەوەو ، گەیشتن بە پاداشو تۆڵە •

وه ئێمە ئەزانین لەناو ئێوەدا گەلێ ئادەمیزادی وا هەیە کە باوەڕیان بە خوداو **پێغەمەری خوداو وتاری خودا نیەو ، لە واقیعدا ئەم قورئانە هۆی** داخو خەفەتو دڵتەنگییە بۆ کافرەکان کە باوەڕی پێناکەن • لەو رۆژەدا کە موسوڵمانەکان ئەگەن بە پایەو مایەی بەهەشتو شادبوون بە دیداری خودای پەروەردگار • وه ئەم قورئانە راستەو هیچ گومانی تێدا نیە ، واتە : پەیوەندی بە خوداوەو دووری لە پەیوەندی ئادەمی جێگەی زانستێکی تەواو سافە ، کە وایە هەر تەسبیحی خوادی گەورەی خۆت بکە لەسەر

ئەوە کە تۆی هەڵبژاردوە بۆ ئەوە کە بتکا بە خاوەنی پەیامێکی گەورە بـ
ئیسلامەو وتارێکی پڕ سوودو بەڕێز کە قورئانە •

ئـەم بارە گـەورە خـودا پێبیداوی
نەیهێشـت لـە تۆدا بۆی ناتەواوی
قورئانـی خـودا بـوو بـە خەلآتت
بۆت بوو بـە مایەی بەرزی صیفاتت
هەزار تەسبیحات بۆ خودای عەظیم
کە ناردی بـۆ تۆ قورئانـی کەریـم

سوورەتی مەعاریج لە سوورەتە مەکەییەکانە ، چل‌وچوار ئایەتە ، دوای سوورەتی (الحاقە) هاتوەتە خوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ واقِعٍ (١) لِلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دافِعٌ (٢) مِنَ اللهِ ذِي المَعارِجِ (٣) تَعْرُجُ المَلائِكَةُ والرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كانَ مِقْدارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ (٤) فَاصْبِرْ صَبْراً جَمِيلاً) (٥)

ئەم ئایەتانە دەربارەی نەضری کورِی حەرث هاتنەخوارەوە ، ئەو وتی: ئەگەر ئەم قورئانە راستو حەقەو ئێمەیش باوەڕی پێناکەین چەن بەردێ لە ئاسمانەوە بەسەرمانا ببارێنە .

جا خودا ئەفەرموێ : پرسیارکەرێك پرسیاری کرد ، پرسیارکەرێکی **بێسەروبەرو گاڵتە بەحەق‌کەر لە کاتی سزایێ کە دێتە سەر کافرانی بێباوەڕ** بە قورئان . وە وتی : ئەو سزا کامەیەو کەی دێتەخوارەوە بۆ سەرمان ؟ بۆ نایێ ؟ چی نایەنێ بێتەخوارەوە؟ وە بە شێوەی گاڵتەکردنەوە رووی کردە ئاسمانو وتی : ئەگەر ئەم قورئانە حەقەو ئێمە باوەڕی پێناکەین با خودا بەردەبارانمان بکا !

بەڵام بزانن ئەو سزا لە دنیادا دێتەجێو هیچ شتێ نیە رێگە لە هاتنی ئەو سزا بگرێو ، ئەو سزا لە لایەنی خودایەکەوە فەرمانی لەسەر دەرچوە کە خاوەنی گەلێ پلەو قادرمەیە لە زەوییەوە بۆ ئاسمانی یەکەم ، تا هەر حەوت

ئاسمانه‌کان ته‌واو ئه‌بن‌و ، فریشته‌کانی هاتوچۆکه‌ری نێوان زه‌وی‌و ئاسمانی به‌رز ، به تایبه‌تی جیبرائیل که مه‌شهووره به (رووح) ، به‌رزئه‌بنه‌وه بۆ لای، واته بۆ ئه‌و جێگه که خودا بڕیاری داوه بۆیان له رۆژێکدا که ئه‌ندازه‌ی ئه‌و به هاتوچۆی ئێره‌تی ئاده‌میزاد ماوه‌ی پەنجاهه‌زار ساڵه ، هه‌رچه‌ن فریشته‌کان به که‌متر ماوه‌یێ له‌سه‌ر ته‌وانایی خودا هاتوچۆکه‌ی خۆیان ته‌واو ئه‌که‌ن • جا تۆ ئه‌ی ره‌هبه‌ر خۆت‌بگره‌وه پەله مه‌که بۆ هاتنی سزا بۆ ئه‌م کافرانه به خۆگرتنێکی جوان که تێکه‌ڵ به پەرێشانی نه‌فس نه‌بێ •

(انَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيداً (٦) ونَراهُ قَرِيباً (٧) يَوْمَ تَكُونُ السَّماءُ كالمُهْلِ (٨) وتَكُونُ الجِبالُ كالعِهْنِ (٩) ولا يَسْأَلُ حَمِيمٌ حَمِيماً (١٠) ؛ يُبَصَّرونَهُمْ . يَوَدُّ المُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدِي مِنْ عَذابِ يَوْمِئِذٍ بِبَنِيهِ (١١) ، وصاحِبَتِهِ . واَخِيهِ (١٢) . وفَصِيلَتِهِ الَّتِي تُؤْوِيهِ (١٣) ومَنْ فِي الأَرْضِ جَمِيعاً ثُمَّ يُنْجِيهِ (١٤) ؛ كَلاَّ انَّها لَظى (١٥) نَزَّاعَةً لِلشَّوى (١٦) تَدْعُو مَنْ اَدْبَرَ وتَوَلَّى (١٧) وجَمَعَ فَاَوْعى) (١٨)

به راستی ئه‌و کافرانه رۆژی قیامه‌ت یا سزای خۆیان له‌و رۆژه‌دا بە دوور ئه‌زانن‌و ؛ ئێمه به نزیکی ئه‌زانین له‌به‌ر ئه‌وه له عیلمی ئێمه‌دا رابوردوه که له پاشه‌رۆژدا دێته‌جێ‌و ؛ هه‌رچی وابێ کات لە دوای کات نزیك ئه‌بێته‌وه‌و دێته‌جێ له رۆژێکا ئاسمان وه‌کوو خڵته‌ی زه‌یت ئه‌بێ به ماده‌یه‌کی ره‌وانو ؛ کێوه‌کان وه‌کوو خوری شیکراوه‌یان لێ دێ‌و ؛ هیچ خزمێ له خزمی خۆی ناپرسێ • واته که‌س له‌به‌ر ده‌ردی خۆی سه‌ر که‌سی ناپه‌رژێ؛ هه‌موو ئه‌خرێنه پێش‌چاوو ئه‌برێن بۆ مه‌یدانێ که هه‌ندێکیان ــ هه‌ندێکیان ئه‌بینن • وه تاوانباره‌کان له‌و رۆژه‌دا پێیان خۆشه که کوڕو ، براو ، ژنو ،

هۆزو خزمو کەسێو هەرچی وا لە زەویدا لە گیاندارو بێ گیان هەمووی بدا بە فیدیە بۆ خۆی بە مەرجی ئەوە رزگاری ببێ لەو سزایە ! حاشا وە کەللا. رزگاری نیەو ، ئەو ئاگرە ئەوان ئەیبینن ئاگری بڵێسەداری دۆزەخەو مەبەست ئاگرێکە کە پێستی لەش بە گەرمی بێ پایانی خۆی دائەڕێو ، بانگ ئەکا بۆ لای خۆی هەرکەسێ پشتی لە ئیمان هەڵکردوەو ئیعرازی ناوە لە ئیطاعەی خوداو پێغەمەرو خەڵکی گردکردوەتەوەو تێیگەیاندوون بە بیرو باوەڕی پووچ ، یاخود دارایی و مالی کۆکردوەتەوەو خستوویەتیە مەخزەنێکی گەورەوە ەوای ئەزانی کە تەنها دارایی ئینسان لە هەموو شتێ ئەپارێزێ .

(إِنَّ الإِنْسانَ خُلِقَ هَلوعاً (١٩) إِذا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعاً (٢٠) وَإِذا مَسَّهُ الخَيْرُ مَنُوعاً (٢١) إِلا المُصَلِّينَ (٢٢) الَّذِينَ هُمْ عَلى صَلاتِهِمْ دائِمُونَ (٢٣) والَّذِينَ فِي اَمْوالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ (٢٤) لِلسّائِلِ والمَحْرُومِ (٢٥) والَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ (٢٦) والَّذِينَ هُمْ مِنْ عَذابِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ (٢٧) اِنَّ عَذابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُونٍ (٢٨) والَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حافِظُونَ (٢٩) إِلاَّ على اَزْواجِهِمْ اَوْ ما مَلَكَتْ اَيْمانُهُمْ ، فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ (٣٠) فَمَنِ ابْتَغى وَراءَ ذلِكَ فَاولائِكَ هُمُ العادُونَ (٣١) والَّذِينَ هُمْ لِاَماناتِهِمْ وعَهْدِهِمْ راعُونَ (٣٢) والَّذِينَ هُمْ بِشَهاداتِهِمْ قائِمُونَ (٣٣) والَّذِينَ هُمْ عَلى صَلاتِهِمْ يُحافِظُونَ (٣٤) اولائِكَ فِي جَنّاتٍ مُكْرَمُونَ) (٣٥)

بە راستی ئادەمیزاد بە (تیانەوە ستاوی) دروستکراوە نە لە شادیدا خۆی ئەگرێو نە لە شینا ، نە پێویستی دینیو نە پێویستی دنیایی

بەجێدێنێ ؛ کاتێ کە مانۆ دارایی‌و دەستەلاتێکی هەبێ‌و بتوانێ مـــاڵ خەرج بکاو بەشی داماوان بدا زۆر زۆدو مانەدەرو دەستقونجاوە • وە کاتێ شەڕو ئازارێکی لە نەفس یا لە مالا نووش ببێ ئەوە زۆر ناڕەحـەت ئەبێ‌و بێئاسایشی خۆی دەرئەبڕێ • ئەمە غالبـو زۆربەی تەبیعـــەتی ئادەمیزادە • بەلام وا ئەبێ بە بەردەوامی لەسەر فەرمانبەری‌و بەندەیی‌کردن بۆ خودا ئەچێتە رزی پیاوچاکانۆ ئەبێ بە هاوڕێی خۆشەویستانی خوداو • ئەو حاڵەتە نەفسییە ڕوو ئەکـــاتە عـەداڵەت‌و بـاش ئەبێ وەکوو خودا فەرموویەتی : ئەو نوێژکەرانە نەبێ کە لەسەر نوێژەکانیان دەوام ئەکەن ؛ وە ئەوانە نەبێ کە لە مانۆ دارایییاندا مافی دیاری‌کراو بۆ هەژارانۆ گەدایان هەیە ، ئەوپێ شیاوانە کە خۆیان داوای ئەکەن یـا کەسانێ کە خۆیان داوای ناکەن • وە ئەو کەسانە نەبێ کە بە هۆی کردەوەی چاکـەوە باوەڕ بـە پاشەڕۆژ ئەکەن • واتە بە کردەوەی چاکە ئەوە ئەسەڵێنن کە خاوەن باوەڕن• وە ئەو کەسانە نەبێ کە لە سزای خودای خۆیان ئەترسن ، وە حەقیانە چونکی سزای خودا لەوانە نیە ئینسان لێی ئەمین بێ • واتە پێویستە ئینسان هەمیشە لە سزای خودا بترسێ ؛ چونکی خودا گـەورەیەو بەجێهێنـانی فەرمانی پێویستەو ئێمە ناتەواویسان زۆرەو موستەحەقی ســـزاین‌و ئەگـەر خودا نەمانبەخشێ سزا ئەدرێین •

وە ئەو کەسانە نەبێ کە عەورەتی خۆیان ئەپارێزنۆ بە کاری ناهێنن لەگەڵ ژنانی خۆیانا یا لەگەڵ جاریبەکانیانا نەبێ کە بە هێزی مانۆ کڕراونۆ بوون بە مانیان •• ئەوە ئەوانە بۆ ئەو کارە ســـەرزەنشت ناکرێن • وە هەرکەسێ بێجگە لەم دوو ڕێگە بگەڕێ بۆ ئەنجامدانی ئارەزووی جینسی ئەوە ئەوانە لە دین لایانداوە • وە ئەو کەسانە نەبێ کە چاودێری پەیســـان ئەکەنۆ پەیمانی مەشرووع‌و ڕەوا ناشکێنۆ ئەیبەنە ســـەرو ؛ ئەمانەت

ئەپاریزنو خیانەتی تیدا ناکەن • وە ئەو کەسانە نەبێ کە شایەتیبان لەسەر ئاڵو وێرو ، دارایی‌و ماڵو ، نەسەب‌و غەیری ئەمانە ••• بە راستی رائەگرن• وە ئەو کەسانە نەبێ کە نوێژەکانیان بە چاودێری مەرجەکانیان‌و ئاداب‌و ئەرکانیانەوە بە باشی ئەکەن ••• ئەم کەسانە (تیانەوەستاو) نین‌و پیاوچاکن‌و پاداشیان ئەوەیە وان لەناو چەن بەهەشتێکدا لەسەر یاسای میهرەبانی خودا خاوەن کەرامەتن •

(فَمالِ الَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ ؟ (٣٦) عَنِ الْيَمِينِ وعَنِ الشِّمالِ عِزِينَ (٣٧) أَيَطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ ؟ (٣٨) كَلَّا إِنَّا خَلَقْناهُمْ مِمَّا يَعْلَمُونَ) (٣٩)

ئەوە چیبە بۆ وا ئەو کافرانە بە دەوری تۆدا بە پەلە هاتوچۆیەکی بێئەدەبانە ئەکەن ؟ **لە لای راستو چەپەوە کۆمەڵ کۆمەڵ بڵاوە ئەکەن ؟** ئایا هەر یەکێ لەوان ئەبەوێ بخرێتە ناو بەهەشتێکی پڕ نیعمەتەوە ؟ حاشاو **کەللائیمە ئەو ئادەمیزادانەمان لە مادەی ئەو ئاوە دروستکردوە کە خۆیان** ئەیزانن ، وەکوو چۆن توانیومانە لەو تۆوە دروستیان بکەین وەهایش **دەستەڵاتمان بە سەر ماندنو زیندوو کردنەوەیاندا هەیە • هەروەهایش** توانامان بەسەر دانانی یاسای دینداا هەیەو رێگەی راستی خاوەن دینانمان دیاری‌کردوە ، هەرکەس بەو رێگەدا نەڕوا بەهەشتی دەستناکەوێ •

(فَلا أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشارِقِ والْمَغارِبِ ! إِنَّا لَقادِرُونَ (٤٠) عَلى أَنْ نُبَدِّلَ خَيْراً مِنْهُمْ ، ومَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ (٤١) فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا ويَلْعَبُوا حَتَّى يُلاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي

يُوعَدُونَ ! (٤٢) يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ الأَجْدَاثِ سِرَاعاً كَأَنَّهُمْ
إِلَى نُصُبٍ يُوفِضُونَ (٤٣) خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ
ذِلَّةٌ ، ذَلِكَ الْيَوْمُ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ) (٤٤)

سوێند ئه‌خۆم به خودای خۆرهه‌ڵاته‌كانو خۆرئاوا‌كان ! واته بـه‌و كه‌سه ئه‌وه‌نده ته‌وانایه ئه‌توانێ ته‌صه‌ڕوف بكا له گۆڕانی كائیناتا ؛ هـه‌ر رۆژێ هه‌تاو له شوێنێكه‌وه ده‌ركه‌وێ‌و له شوێنێكه‌وه ئاوا ببێ • ئێسـه ته‌وانایی له‌سه‌ر ئه‌وه كه ئێوه بگۆڕێنه‌وه به چاكتر له ئێوه . وه ئێسه له‌مـه عاجزنین • واته ئه‌توانـین ئێوه كـه گه‌ڵێكن نه‌زانو بێ‌باوه‌ڕو بێ‌به‌زه‌یی له‌ناوتان به‌رین‌و له باتی ئێوه گه‌ڵێكی زانای خاوه‌ن باوه‌ڕو بـه به‌زه‌یی پێ‌بگه‌یه‌نێ‌و له عاستی ئه‌م جۆره كارانه‌دا ده‌سه‌وسان نین • جا مادام وایه تۆ ـ ئه‌ی ره‌هبه‌ر ـ واز له‌و گه‌له بێ‌بایه‌خه بێنه با خه‌ریك بن به‌وه‌وه كـه پێوه‌ی خه‌ریكن‌و ؛ گاڵته بكه‌ن به زیندەگانی خۆیان هه‌تا ئه‌گه‌ن به‌و رۆژه به‌ڵێنیان پێ‌دراوه‌و بۆیان دانراوه ؛ دیاره ئـه‌م جۆره قسه‌و فه‌رمانه بۆ هه‌ڕه‌شه‌یه • له‌و رۆژه‌دا كه له گۆڕ ده‌رئه‌چن به په‌له ئه‌ڕۆن ؛ وا ده‌رئه‌كه‌وێ كه به‌په‌له بۆ لای بت‌و به‌ردی په‌رستیاریه‌كه‌یان رائه‌كه‌ن‌و ؛ حاڵیان وایه له‌و رۆژه‌دا چاویان داخستوه‌و بـه كزی‌و داماوی‌و بێ ده‌سته‌لاتیه‌وه رسـوایی دای‌گرتوون ••• ئه‌وه ئه‌و رۆژه‌یه كه ئه‌وان بۆیان دیاری كراوه‌و به‌ڵێنیان پێ‌دراوه •

سوورەتی نووح لە سوورەتە مەکەییەکانە ، بیستو هەشت ئایەتە ، دوای سوورەتـی نەحل هاتوەتـەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(اِنَّا اَرْسَلْنا نُوحاً اِلى قَوْمِهِ : اَنْ اَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ (١) قالَ : يا قَوْمِ اِنّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ (٢) اَنِ اعْبُدُوا اللهَ وَاتَّقُوهُ وَاَطِيعُونِ (٣) يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ ، وَيُؤَخِّرْكُمْ اِلى اَجَلٍ مُسَمًّى ، اِنَّ اَجَلَ اللهِ اِذا جاءَ لا يُؤَخَّرُ ، لَوْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ) (٤)

ئێمە نووحمان بە پێغەمەری رەوانەکرد بۆ لای گەلەکەیی و پێیانوت: گەلەکەت بترسێنە لە گیرۆدەبوون بە سزایەکی سەختی ناهەموار . ئەویش فەرمووی : ئەی گەلی من بە راستی من ترسێنەرێکی راستو ئاشکرام بۆ لای ئێوەو پێتان ئەڵێم : بەندەیی بۆ خودا بکەنو لـە خودا بترسـنو فەرمانبەرداری من بکەن لەو ئەمرو نەهیەدا کە پێمانەو ئێوەی پێ تالیم ئەکەم . ئەگەر بە گوێم بکەن خودا لە گوناهەکانتان خۆشئەبێو تاوانتان ئەبەخشێو لەناوبردنتان دوا ئەخا بۆ کاتێکی تـر کـە لاژووروی کـاتی ژیانتانەو ، ئەو کاتە دیاریکراوەو گۆڕانی بەسەردا نایەتو ، کاتێ هات هیچ دواناخرێ ، خۆزگا ئەمەتان ئەزانی !

بڕانن ! هەندێ ئایەت ئەوە ئەگەیەنن کە ئاکام ناگۆڕێو کەمو زیاد ناکاو. هەندێ ئایەتی تر ئەوە دەگەیەنن کە گۆڕانو کەمو زیاد لە ئاکامدا هەیە .

چارو وه‌لآمی ئه‌مه‌یش ئه‌وه‌یه : هه‌موو مومکینێ ئه‌سبابی وجوودو مه‌وانیعی هه‌یه‌و مه‌رجی مانه‌وه‌و به‌رده‌وامبوونیشی هـه‌یه ، وه‌کوو هۆی که‌وتن‌و **بچڕان‌و نه‌مانی هه‌یه** .

له لای خودا زانراوو دیاری‌کراوه له ماوه‌ی ته‌مه‌نی چه‌ن ساڵه‌ی فلآن که‌سدا گه‌ڵێ ناساغی‌و برینداری‌و ئازاری جۆراوجۆر له ڕێگه‌ی ئه‌و که‌سه‌دا هه‌یه ، وه‌کوو **چه‌ن ده‌رمانو ، دۆعاو ، خێرو چاکه‌یێ به‌رابه‌ر به‌وانه‌وه هه‌یه ،** ئه‌گه‌ر ئه‌وانه به‌کارێنێ ئه‌وا ئه‌و ناساغی‌و ئازارو بریانه چارئه‌کرێن‌و ئه‌گات به لاژووروووی کاتی زیانی . وه ئه‌گه‌ر گوێ به‌وانه نه‌دات‌و خه‌می خۆی **نه‌خوات ناگاته ئه‌و ئاکامه دواییه . جا ئه‌و ئه‌ندازه‌ی کـه زانراوه کۆتایی** ژینه‌ئه‌وه گۆڕانی تێدا نابێ‌و له‌وانه نیه بگۆڕێ . وه ئه‌و ئه‌ندازانه‌یش کـه به‌سراون به چاودێری ئه‌سبابه‌کانه‌وه له‌وانه‌یه به گوێره‌ی ئه‌سبابه‌کان بگۆڕێن .

به‌کورتی که‌مو زیاد به گوێره‌ی گوێ‌پێدان‌و پشـــت‌گوێ‌خستنی ئه‌سبابه‌کانه‌و ، نه‌گۆڕان تابیعی ته‌عه‌للوقی عیلمییه به واقیعی چـــاودێری کابراوه .

(قالَ : رَبِّ اِنّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلاً ونَهـاراً (٥) فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعائِي اِلاّ فِراراً (٦) واِنّي كُلَّما دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوا اَصابِعَهُمْ فِي آذانِهِمْ واسْتَغْشَوْا ثِيابَهُمْ . واَصَرّوا ، واسْتَكْبَرُوا اسْتِكْباراً) (٧)

جا نووح ــ د ــ عه‌رزی خودای کردو فه‌رمووی : خودایه من لـه شه‌وو ڕۆژا گه‌له‌کەم بانگ‌کردوه ، وه ئه‌م بانگکردنی منه هـه‌ر ڕاکردن‌و

دوورکەوتنەوەی ئەوانی زیادکردوە • واتە زیانی هەبوو نەك سوود • وە بە راستی هەرکاتێ من بانگم کردوون بۆ ئەوە داوای تاوانبەخشی لە تۆ بکەن و تۆیش بە میهرەبانی خۆت بیان بەخشی •• ئەوان پەنجەکانیان ئەخستە ناو گوێچکەیانەوە بۆ ئەوە واتەو باسی خودا نەبیسنو ، بەرگو پۆشاکەکانیان ئەپێچا بە خۆیانەوە وەك ئەوە کە خۆیان بشارنەوەو نەیان بینن و ، بەم شێوە ناباوە لەسەر کوفرو فیزو دەماری خۆیان دەوامیان ئەکرد بە فیزو دەماڕێکی زۆر •

(ثُمَّ اِنِّي دَعَوْتُهُمْ جِهاراً (٨) ثُمَّ اِنِّي اَعْلَنْتُ لَهُمْ وَاَسْرَرْتُ لَهُمْ اِسْراراً (٩) فَقُلْتُ : اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ اِنَّهُ كانَ غَفَّاراً (١٠) يُرْسِلِ السَّماءَ عَلَيْكُمْ مِدْراراً (١١) وَيُمْدِدْكُمْ بِاَمْوالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ اَنْهاراً (١٢) ما لَكُمْ لا تَرْجُونَ لِلّهِ وَقاراً (١٣) وَقَدْ خَلَقَكُمْ اَطْواراً ؟) (١٤)

پاش ئەو بانگکردنەیش بە ئاشکراو باشتر بانگم کردن . بە ئاشکراو پەنامەکی بانگم کردنو پێم وتن : داوای تاوانبەخشی لە پەروەردگاری خۆتان بکەن ، بە راستی خودا تاوانبەخشە ، ئەگەر ئێوە وا بکەنو فەرمانبەرداری خودا بکەن خودا تەنها بە تاوانپۆشیتان دەسبەردار نابێ ، بەڵکو زیاد لەوەیش دەرگای پیتو بەرەکەتتان بۆ ئەکاتەوەو ڕێژەنەی باراتان لە ئاسمانەوە بۆ ئەبێرێو ماڵو دارایی و نەوەتان پێ ئەبەخشێو ، چەن باخو بەهەشتتان پێ ئەداو چەن جۆبارتان بۆ دەرئەکا • ئەوە بۆچی ڕێزو نرخ دانانێن بۆ پەروەردگاری خۆتان ، لەگەڵ ئەوەدا ئەو پەروەردگارە ئەوەندە گەورەو بەدەستەڵاتە چەند جار ئێوەی دروستکردوە ؟ لە سەرەتاوە بە

(عنصر)ی گڵو ئاو دروستی کردوون ، جا کردنی بە گیاو نەباتاتە خاوەن دانەکان ؛ جا دانەکانی دەرخواردی باوکو دایکتان دا ؛ جا بوون بە (تۆو)ی باوکو دایك ؛ جا کردنی بە نیشتەجێی ناو منداڵدانو ؛ واتە تۆوەکە لـە منداڵدانی دایکدا خۆی گرت ، دوای ئەوە بوو بە پارچەخوێن ، جـا بـە پارچەگۆشت ، جا گیانی کردن بە بەردا ، جا کردنی بە ئادەمیزادێکی ڕەساو هێنانیە سەر زەوی‌و لە جیهانێکی پانو پۆڕا داینان .

لەسەر ئەم مەعنا (اطوار) کۆی (طور)بە مانا جارە .

وە هەڵئەگرێ ئەطوار کۆی طەور بە مەعنا (متطور) بێ ؛ واتە وەهای دروستکردوون تەطەوور ئەکەن‌و ئەگۆڕێن لە حاڵێکەوە بۆ حاڵێك‌و لـە لاوازی‌و بێهێزییەوە بۆ هێزو ، لە نەزانینەوە بۆ زانیاری‌و ، لە زانیـــاری بێسوودەوە بۆ زانیاری بەسوود ؛ وەکوو زانیاری (الهیات)و (ریاضیات)و (طبیعیات)و ، لە طەوری ســوودەوەرنەگرتن لە زانیـــاری بۆ طـەوری سوودەوەرگرتن ؛ وەکوو ئیستە دێتەبەرچاوتان .

وە هەڵئەگرێ (اطوار) جەمعی (طور) بە مانا کێو بێ ، واتە دروستی کردوون بە حاڵێ کە ئێوە وێنەی کێوەن لە دامەزران‌و نەگۆڕانا ، واتە هـەر یەکێ لە ئێوە لەسەر خولك‌و ڕەوشتێکە لەو ڕەوشتە لانادا وەکوو کێو چۆن لە جێگەی خۆی لاناچێ .

یانی ئادەمـی وێنـەی تەلیســـمە
فریشـتە طەبعەو ئادەمـی ئیســمە
کە کەوتە سەر باڵ بەرەو سەربەرزی
مەلەك دێتەخوار بۆ هەڵقەی دەرزی
دێو بۆی ڕام ئەبێ لە ڕووی نیشتمان
وەکـوو ڕامی دێو لە بۆ سولەیمان

فریشتە بۆ ئەو رائەخەن شابال
چونکە بەرەوژوور ئەڕوا بۆ کەمال
بەوێنەی باران خێرات ئەڕێژێ
بە بێژنگی عەقڵ عوللووم ئەبێژێ
ئاسمانو زەوی وشکانو دەریا
قازانج وەرئەگرن لە مەردی وریا
(بالعکس) ئەگەر طەوری بەدطەورە
بە ناو ئادەمی ، شەیتانی دەورە
ئەو فیکرو مەکرە ئەو ئەیخاتە دەر
شەیتان نایزانێ (اللە اکبر) !
جا براکانی کاری بارەمەند
خاوەن شوعوورو نوورو هۆشمەند
بیکەن بە خاتر شەرەفی ئینسان
ببنە ئینسانێ سەراسەر ئیحسان
بە عیلمو عەقڵو ئەخلاقو رەوشت
پانایی زەوی بکەن بە بەهەشت
هیچ مەحاڵ نیەو وا لە ئیمکانا
(نامی) بێ ئینسان لە گشت مەکانا

(اَلَمْ تَرَوْا کَیْفَ خَلَقَ اللهُ سَبْعَ سَماوَاتٍ طِباقاً (١٥) وجَعَلَ القَمَرَ فِیهِنَّ نُوراً وجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجاً ؟ (١٦) واللهُ اَنْبَتَکُمْ مِنَ الأَرْضِ نَباتاً(١٧)ثُمَّ یُعِیدُکُمْ فِیها ویُخْرِجُکُمْ اِخراجاً (١٨) واللهُ جَعَلَ لَکُمُ الأَرْضَ بِساطاً (١٩) لِتَسْلُکُوا مِنْها سُبُلاً فِجَاجاً) (٢٠)

ئایا نابینن وەیا نازانن چۆن خودا حەوت ئاسمانی یەک لە ژووری یەکەوە دروستکردوەو مانگی لە ناو ئەو ئاسمانانەدا کردوە بە خاوەن رووناکی ، وە

رۆژیشی کردوه به چرای جیهانگیرو دنیاڕوونالکەردوه ؟ وه خودا ئیوەی له زەویدا رواندوه به رواندنو ، له پاش ماوەی ژیانی دنیا ئەتانگێڕێتەوه بۆ زەوی‌و له پاش تەواوبوونی ماوەی بەرزەخ له زەوی دەرتان ئەکاتەوه بـه دەرکردن • وه خودا زەوی بۆ ئیوه کردوه به رایەخو بەسەریەوه ئەژین بۆ ئەوه بڕۆنو بگەڕێن له زەویدا بۆ گوزەران به چەن ڕێگەیەکی گوشادا •

(قَالَ نوحٌ : رَبِّ ! اِنَّهُمْ عَصَوْنِي ، واتَّبَعُوا مَنْ لَمْ يَزِدْهُ مالُهُ ووَلَدُهُ اِلاَّ خَسَاراً (٢١) ومَكَرُوا مَكْراً كُبَّاراً(٢٢) وقَالُوا : لا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ ، ولا تَذَرُنَّ ودًّا ، ولا سُواعاً ، ولا يَغُوثَ ، ويَعُوقَ ، ونَسْراً(٢٣) وقَدْ اَضَلُّوا كَثِيراً ولا تَزِدِ الظَّالِمِينَ اِلاَّ ضَلالاً (٢٤) مِمَّا خَطِيئَاتِهِمْ اُغْرِقُوا فَاُدْخِلُوا ناراً ، فَلَمْ يَجِدُوا لَهُمْ مِنْ دونِ اللهِ اَنصَاراً) (٢٥)

پاش مانەوەیەکی زۆرو ئامۆژگارییەکی زیادو پاش ئەوه کـه نووح نائومێد بوو له ئیمانهێنانی گەلەکەی عەرزی خودای کردو فەرمووی : خودایه! ئەو گەله له من یاخی بوونو شوێن ئەوانه کەوتن که خاوەن دارایی‌و نەوەو دەستەلاتن‌و وەزعیان وایه ئەو دارایی‌و نەوه هیچ سوودێکی بۆیان نەبوەو زیانی گیانی‌و لادانو بایی‌بوون نەبێ هیچی دیکـەی بۆ زیـاد نەکردوون • وه مەکرو فێڵێکی زۆر گەورەیان کرد •

وه کافرەکان له ناو خۆیانا گەورەکان به بچووکەکانیان ئەوت : واز له خوداکانی خۆتان مەهێنن دەسبەرداری (سواع) و (یغوث)و (یعوق) و (نسر) مەبن •

ئەگێڕنەوه : ئەمانه ناوی چەن پیاوچاکێکی سەردەمی ئادەم‌و نووح

بوون ، کاتێ که مردن وێنەیان کێشان بۆ ئەوە پیرۆزییان لێوەرگرن ، کە چەرخ درێژەی کێشاو ماوەی مردنی ئەوان دوورکەوتەوە ئیتر بە تەواوی پەرستراونو ، پاش ماوەیێ ئەو بتانە گوێزرانەوە بۆ ناو عەرەبو ، (وەد) بۆ هۆزی کەلبو ، (سواع) بۆ (همدان)و ، (یغوث) بۆ (مذحج)و ، (یعوق) بۆ (مراد) و (نسر) بۆ (حمیر) •

وە ئەم بتانە ئادەمیزادێکی زۆریان گومڕاکرد • واتە بوون بە هۆی سەرلێشێوانیان ، ئەی پەروەردگار تۆ هەرگومڕایی بۆ ئەم ستەمکارانە زیادبکە •

جا ئەم کافرانی چەرخی حەزرەتی نووحە ــ د ــ لەبەر زۆری تاوانەکانیان بە ئاوی لافاو خنکێنران ، وە دوای خنکاندنەکەیش گورج خرانە ناو ئاگری جیهانی بەرزەخەوە ، لەو کاتەیشدا یێجگە لە خودا کەسیان دەس‌نەکەوت بە یارمەتیدەرو ، دیارە خودایش یارمەتی ستەمکار نادات •

(وقَالَ نُوحٌ : رَبِّ لا تَذَرْ على الأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّاراً (٢٦) إِنَّكَ إِنْ تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبادَكَ ، ولا يَلِدُوا إِلاَّ فاجِراً كَفَّاراً (٢٧) رَبِّ اغْفِرْ لِي ولِوالِدَيَّ ، ولِمَنْ دَخَلَ بَيْتِيَ مُؤْمِناً ، ولِلْمُؤْمِنِينَ والْمُؤْمِناتِ ، ولا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلاَّ تَبَاراً) (٢٨)

جا نووح ــ د ــ بە گەرم لە خودا پارایەوەو فەرمووی : پەروەردگارا کەس لەم کافرانە لەسەر زەویدا مەهێڵەرەوە ، بە راستی ئەگەر تۆ لەمانە بهێڵیتەوە هەموو بەندەکانت گومڕا ئەکەن ، وە ئەمانە نەوەیان نابێو کەسیان لێ ناکەوێتەوە ئادەمیزادێکی خاوەن فوجوورو بێشوعوورو ئینسانێکی زۆر کافری بێباوەڕ نەبێ •

پەروەردگارا ! لە تاوانی خۆم‌و باوك‌و دایكم خۆش‌ببە ، هەروەها خۆش ببە لە تاوانی هەركەسێ بە باوەڕەوە هاتوەتە ئەم خانەوادەی ئێمە ، وە لە هەموو پیاوان‌و ژنانی خاوەن باوەڕ خۆش‌ببە ، وە بۆ كافرە ستەمكارەكان لەناوچوون‌و لەناوبردن‌و وێرانكاری نەبێ زیادمەكە •

وە مانای زۆری لە كوشتن‌و لەناوبردنا بنەبڕكردنیانە لە خۆیان‌و نەتەوەو پەراوێزو شیرازەیاندا •

نووح بە ماوەی سالّ نۆصەدو پەنجا
خۆی گرت بـۆ تەبلیغ لە دەردو رەنجا
بە پەنامەكـی‌و بە شێوەی دیـاری
تەرغیبی ئـەدان بـۆ دینی بـاری
لە بۆ تەوحیدی (واجب الوجـود)
لە بـۆ طاعەتـی خالیقی مەعبـوود
كەچی ئەو گەلەی ئەونـە عادی بوون
هەموو عاشـقی خودای مادی بـوون
مانـای وەهایـە ئینسـانی بەدرەو
رۆحـی بـۆ مـادە ئەخاتـە گـرەو
كەم ئینسان هەیـە وا بەختیـار بێ
لەگەڵ ئەرواحـا رۆحی هۆشیار بێ
هەتاكـوو دەریای فەیضی ربانـی
بڕژێ بەسـەریـا بـۆ دڵو گیانـی
كاكـە ! بە راسـتی لەم كائینـاتـە
هـەر ڕێگەی راسـتە ڕێگەی نەجاتە
(والذی جاء بالصدق) ی فـەرمـوو
(وصدق بە) یەكی كـرد بـە دوو
باڵێكت (صیدق)و ئەو باڵت (تصدیق)
ئەتبا بـۆ عەرشی عیزەتـو تەوفیق
خودا بە فەیض‌و رەحمەتـی عامـی
صیدق‌و تەصدیقیش بدا بە (نامی)

سوورەتی (جین) لە سوورەتە مەکەییەکانە ، بیستو هەشت ئایەتە ، دوای سوورەتی ئەعراف هاتوەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(قُلْ : اُوحِيَ اِلَيَّ : اَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ ، فَقالُوا : اِنَّا سَمِعْنَا قُرْآناً عَجَباً ! (١) يَهْدِي اِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ ، ولَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنا اَحداً (٢) واَنَّهُ تَعالى جَدُّ رَبِّنا،ما اتَّخَذَ صاحِبَةً ولا وَلَداً (٣) واَنَّهُ كانَ يَقُولُ سَفِيهُنَا علَى اللهِ شَطَطاً) (٤)

بزانن ! جین لە خۆرفا بریتین لە ئەجسامی لەطیفەی وا کە بەشی زۆری مادەی ئاگرە ، وە ئەمانە ئەتوانن بە چەن شێوەی جیاجیا خۆیان دەربخەن ، وە ئەم جۆرە تێرو مێیان هەیەو خاوەن هەستو شوعوورن ، وە پێغەر بۆ لای ئەوانیش رەوانەکراوە وەکوو رەوانەکراوە بۆ سەر ئادەمیزاد ، وە جین موسوڵمانو کافریان هەبە .

وە لەسەر ئەوەی ئیبنوحەجەر لە شەرحی بوخاریدا نووسیویە : جینەکان لە چەن کاتو شوێنا قورئانیان بیستوە :

یەکەم جاریان : ئەمەیە کە لەم سوورەتی (جین)ەدا باسکراوە ، کە لە سەرەتای چەرخی رەوانەکردنی پێغەمەردا ـ د ـ بوە .

دوەمجار: ئەوە بوو لە سالّی یازدەی پێغەمبرایەتیدا لە پاشکۆچیدوایی دایکیموسوڵمانان حەزرەتی خەدیجەو ئەبو طالیبی مامی پێغەمبەر حەزرەت

چوو بۆ شاری (طائف)و له پاش ماوه‌یێ گه‌ڕایه‌وه بۆ مه‌که‌و لـه ڕێگه‌دا هه‌ندێ جن هاتن گوێیان له قورئانخوێندنی حه‌زره‌ت گرت ، وه‌کوو خودا له سووره‌تی ئه‌حقافدا فه‌رموویه‌تی : (واذ صـرفنا اليك نفـرا من الجن يستمعون القرآن)•

جاری سێیه‌میان : هه‌ر له مه‌که‌دا بوو ، ئه‌و جاره که عه‌بدوڵڵای کوڕی مه‌سعوودی له خزمه‌تدا بوو له شه‌وێکا جینیه‌کان وێستیان حه‌زره‌ت بانگیان بکا بۆ دین‌و پەیامی خۆیان پێ رابگه‌یه‌نێ •

چواره‌مجار : لـه مه‌دینـه‌ی مونـه‌وه‌ره‌دا بوه پاش هیجره‌ت ، وه ئه‌بوهوره‌یره حه‌دیثه‌که‌ی ڕیوایه‌تئه‌کاو ، له‌وانه‌یه حه‌زره‌ت چه‌ند جـاری تریش قورئانی به‌سه‌ر جیندا خوێندبێته‌وه‌و ، ئه‌حکامی دینی فێرکردبن •

وه شه‌هابی خه‌فاجی ئه‌ڵێ : جینه‌کان شه‌ش‌جار به خزمه‌تی حـه‌زره‌ت گه‌یشتوون •

جـا بۆ جـاری یه‌که‌میان ـ له‌سـه‌ر قسـه‌که‌ی بوخاری ـ له ئیبن‌و عه‌باسه‌وه ده‌گێڕنه‌وه ـ خ ـ که حه‌زره‌ت له‌گه‌ڵ چه‌ن که‌س له یارانیا لـه مه‌که‌وه ده‌رچوون بۆ بازاڕی (عکاظ) ، که کاتی گرده‌وه‌بوونی عه‌ره‌ب بوو له‌و شوێنه‌دا ، حه‌زره‌ت وێستی له‌و شـوێنه‌دا عـه‌ره‌به‌کان **بانگ بکا بۆ** ئایینی‌ئیسلام . جا پێش ئه‌وه بگاته بازاڕه‌کـه له (بطن نه‌خله)دا نوێژی به‌یانی‌کردو چه‌ن که‌سێ له جین ، له سێ که‌سه‌وه تا ده که‌س ، له‌و شوێنه‌دا گه‌یشتن به خزمه‌ت حه‌زره‌ت‌و ، له کاتی نوێژی به‌یانیدا قورئانی خوێنده‌وه• **ئه‌م هاتنه‌یشیان له‌سه‌ر ئه‌و ئه‌ساسه بوه کـه له سـه‌ره‌تای ره‌وانه‌کردنی** حه‌زره‌تا ـ د ـ ڕێگه‌ی ئه‌وه‌یان لێ‌گیرا که به ئاسمانا سه‌رکه‌ون ، ئه‌وانیش له‌ناو خۆیانا وتوویانه : دیاره ئه‌م ڕێگه‌لێ‌گرتنیانه له‌به‌ر ڕووداوێکه که له

دنیادا رووی داوە • جا کاتێ ئەگەران بۆ دۆزینەوەی هۆی ئەم کارە لە (بطن نەخلە)دا حەزرەتیان دیو گوێیان لە قورئانخوێندنی بوو ، جا ئەو کاتە زانییان هاتنەخوارەوەی ئەم قورئانە ئەبێ بە هۆی ئەوە ئەوان نەتوانن سەرکەون بۆ ئاسمانو هەواڵ وەرگرن •

واتە : ئەی رەهبەری خۆشەویست ! تۆ بڵێ : نە لایەنی خوداوە وەحیم بۆ هاتوە کە چەن کەس لە جین گوێیان لێ راگرتووم لە کاتی قورئانخوێندنا، جا ئەو جینانە رۆیشتنەوە بۆ ناو گەلەکەیانو وتیان : ئێمە قورئانێکسان بیستوە کە جێگەی سەرسوڕمانە ، کە ئادەمیزادو پەری بانگ ئەکا بۆ رێگەی راستو ئێمەیش باوەڕمان پێکردو هەرگیز کەس ناکەین بە هاوبەشو هاوڕێ بۆ خودا • وە خودا بەرزو باڵایەو نە ژنی بۆ خۆی بڕیارداوەو نە نەوە • وە لەمەوپێش جینە سەفیهەکانی ئێمە واتەی دوور لە حەقیان بەرابەر بە خودا بە دەمدا دەهات •

(وَاَنَّا ظَنَنَّآ اَنْ لَنْ تَقُولَ الإِنْسُ والجِنُّ علَى اللهِ كَذِباً (٥) وانَّهُ كانَ رِجَالٌ مِنَ الإِنْسِ يَعُوذُونَ بِرِجالٍ مِنَ الجِنِّ فَزَادُ وهُمْ رَهَقاً (٦) وَاَنَّهُمْ ظَنُّوا ـ كَمَا ظَنَنْتُمْ ـ اَنْ لَنْ يَبْعَثَ اللهُ اَحَداً !) (٧)

وە ئێمە گومانمان وا برد کە هەرگیز ئادەمیزادو جین درۆ بە دەمی خوداوە هەڵنابەستنو شوێن قسەو بیری سەفیهەکان ناکەون ، بۆیە باوەڕمان پێئەکردن لەوەدا کە خودا هاوبەشی هەیە • وە لە سایەی گەورەیی خوداوە کە قورئانمان بیست حاڵی بووین کە خودا دووری لە هاوبەشو دوورە لە نەوەو بێ هاووێنەیە •

وه کۆمه‌ڵێ له پیاوانی ئاده‌میزاد عه‌قڵیان سووك بوو که ئه‌گه‌یشتنه شوێنێکی وا مه‌ترسی لێبکرێ په‌نایان ئه‌برده به‌ر چه‌ن پیاوێ له جن که‌چی جینه‌کان کوفرو گومڕاییان بۆ زۆرئه‌کردن .

وه ئه‌و جنییانه گومانیان وا برد ــ وه‌کوو ئێوه گوماتتان ئه‌برد ــ که خودا دوای مردن که‌س زیندووناکاته‌وه ، واته ئه‌و جینانه که ئه‌کران به په‌ناو په‌نایان پێئه‌برا هه‌موو کافرو گومڕاو بێ باوه‌ڕ بوون . وه ئێمه به بیستنی ئایه‌ته‌کانی قورئان بۆمان ده‌رکه‌وت که راست ئه‌وه‌یه خودا بێ هاوبه‌ش‌و هاوڕێ‌و هاووێنه‌یه‌و دووره له هه‌موو که‌م‌و کووڕی‌و ناته‌واوییه‌ك‌و خاوه‌ن ده‌سته‌لآت‌و ته‌وانایه .

(وَأَنَّا لَمَسْنَا السَّمَاءَ فَوَجَدْنَاهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهُبًا(٨) وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ ، فَمَنْ يَسْتَمِعِ الْآنَ يَجِدْ لَهُ شِهَابًا رَصَدًا (٩) وَأَنَّا لَا نَدْرِي أَشَرٌّ أُرِيدَ بِمَنْ فِي الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا ؟) (١٠)

وه ئێمه به هه‌ونی‌و تێکۆشان سه‌رکه‌وتین به ئاسمانا بۆ وه‌رگرتنی هه‌واڵه‌کانی ناو مه‌لائیکه‌و حاڵی بووین له‌وه که پڕکراون له مه‌لائیکه‌ی به‌رپرسیاری پاسی ئاسمان‌و پڕکراون له (نیازك)ی بڵێسه‌دار ، واته مادەی نه‌یازیك زۆر بوو له ئاسمانا بۆ ئه‌وه بکرێن به هۆی دوورخستنه‌وه‌ی ئێمه له ئاسمان .

وه ئێمه له‌مه‌وبه‌ر عاده‌تمان وابوو له چه‌ن شوێنێکی تایبه‌تیدا دائه‌نیشتین بۆ گوێ گرتن له گفتوگۆی فریشته‌کان هه‌تا وه‌ریان‌بگرن‌و

بیانهێنن خوارەوە بۆ سەر زەوی و بە شێوەی وەسواس بیخەینە دڵی کاهینە کانەوە بۆ ئەوە بە درۆ لێیان زیادبکەن و بیانکەن بە هۆی گومڕاکردنی ئادەمیزاد ... کەچی ئیستە هەرکەسێ لە ئاسمانا گوێ رابگرێ بڵێسەو بروسکەیەك بەرانگاری ئەبێ ، کە ئامادەکراوە بۆ ئەوکەسە ئەڕوا بۆ هەواڵەوەرگرتن لە ئاسمان .

وە بە راستی ئێمە نازانین خودا لە مەنعکردنی ئێمە لە گوێگرتن و سەرکەوتن بە ئاسمانا خواستی خراپەی بە عالەمی جین هەیەو ئەیەوێ هەرکەسێ لە ئێمە گوێبگرێ گورج بیکوژێ و بەربادی بکا ؟ وە یاخود خواستی لەسەر خێرو بەختیاری و تەمێکردن و نیشاندانی ڕێگەی دینە ؟

(وَاَنَّا مِنَّا الصَّالِحُونَ ، ومِنَّا دُونَ ذٰلِكَ ، كُنَّا طَرَائِقَ قِدَداً (١١) وَاَنَّا ظَنَنَّا اَنْ لَنْ نُعْجِزَ اللهَ فِي الأَرْضِ ، ولَنْ نُعْجِزَهُ هَرَباً (١٢) وَاَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا الهُدى آمَنَّا بِهِ ، فَمَنْ يُؤْمِنْ بِرَبِّهِ فَلا يَخَافُ بَخْساً ولاَ رَهَقاً (١٣)

وە ئێمە ــ کۆمەڵەی جین ــ هەندێکیان چاکو باش کردارەو هەندێکیان نەوە خوارترە . وە ئێمە چەن کەسێکی کۆمەڵ کۆمەڵو جۆرجۆرین ، واتە لەسەر چەن ڕێگایەکی جیاوازین .

هەرکەس بە باریو هەرکەس بە کاری
هەرکەس بە شێوەو طەبعو تەطواری

وە ئێمە گومانیان بۆ پەیدا بوە کە ناتوانین خودای تەعالا مەنع بکەین لە بەجێهێنانی خواستی خۆی و هەرچی خواستی لێبێ ئەیکاو ئێمە ناتوانین بە راکردنو هەڵهاتن بەملاو بەولادا لە دەستی دەرچین .

وه ئێمه کاتێ ئەم قورئانەمان بیست که مایەی شارەزاییه بۆ راستیو ڕێگەی راست باوەڕمان پێکردو ، باوەڕمان بەو خودایه کرد که ئەو قورئانەی ناردوه بۆ ڕێنومایی عالەم • وە هەرکەس باوەڕ بەو خودایه بکا ئیتر نەترسێ لـه که مبوونەوەی پاداشی کردەوەیی‌و له ستەمی کەس نەترسێ •

(وَاَنَّا مِنَّا الْمُسْلِمُونَ وَمِنَّا الْقَاسِطُونَ ، فَمَنْ اَسْلَمَ فَاولائِكَ تَحَرَّوْا رَشَداً (١٤) وَاَمَّا الْقَاسِطُونَ فَكانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَباً) (١٥)

وه له ئێمەیه کۆمەڵێکی موسوڵمانو کۆمەڵێکی لەحەق‌لادەر ، جـا هەرکەسێ موسوڵمان بێو فەرمانبەرداریی خودای کردبێ ئەوه ئەوانـه قەسدی ڕێگەیەکی راستی وایان کردوه که ڕۆیشتن بەسـەریا موفیدی مەقسوودە ، وە ئەوانەیش که لایان داوە له ڕێگـه ئەوه بوون به داری سووتەمەنی بۆ دۆزەخ •

(وَاَنْ لَوِ اسْتَقامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَاَسْقَيْناهُمْ ماءً غَدَقاً (١٦) لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ ، وَمَنْ يُعْرِضْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِ يَسْلُكْهُ عَذاباً صَعَداً) (١٧)

وه خودا ئەفەرمویێ : ئەگەر ئادەمیزاد دەوامیان ببوایه لەسەر ڕێگەی راستو پیرۆزی دین که خودا بۆ جیهانی هەڵبژاردوه •• ئەوه ئاودارییـان ئەکەم به ئاوێکی زۆر • واته بڕێوو رۆزیم بۆ زۆر ئەکـردن بۆ ئـەوه که تەجرەبەو بەراوردیان بکەمو بزانم سوپاسی من ئەکەن • وه لـه واقیعـدا هەرکەسێ پشت هەڵبکاو لابدا له یادو زیکری خودای خۆی ئەوه خودا ئەیبا به ڕێگەی سزایەکی زۆر سەختو نابارا •

(وَاَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلّٰهِ ، فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللّٰهِ اَحَدًا) (١٨)

ئەی ڕەهبەر ! بفەرموو : کە هەموو مزگەوتەکان بۆ خودانو مـــاڵی خودان ؛ چونکە ئەو مزگـــەوتانە بۆ بەندەیی‌تێداکردن دروســـت‌کراونو بەندەیی‌کردنیش هەر بۆ خودایە،کە وابێ مزگەوتەکان هەموو هەر بۆ خودای تەعالان ، ئیتر لە خودا بەولاوە لە مزگەوتا کەس بانگ مەکەنو ، بێجگە لە خودا ناوی‌کەس لە مزگەوتەکانا مەبەنو کەس مەکەن بە هاوبەش بۆ خودا • وە هەر بەندەیی‌یێ ئەکەن لە نوێژو مانەوەو دانیشتن لە مزگەوتا بۆ یـــادی خوداو ڕۆژوو قورئانخوێندنو ••• بە ســـاغی بۆ خودای بکەنو کەس لەگەڵ خودادا بانگ مەکەن •

بزانن ! لە فەرمودەی حەزرەتەوە دەرکەوتوە : کە هەموو زەوی بۆ نوێژتێداکردن دەست ئەدا ، بەڵێ چەن شوێنێ جیاکراونەتەوە کە نەهی کراوە لە نوێژکردن تیایاندا ؛ وەکوو : شوێنی پەیڕەو خەوشو خاڵو ، قەسابخانەو، سەرەڕێگەو ، حەمامو ، شوێنی ڕاوەستانی وشترو ، شوێنی داگیرکراوو ، قەبرستان •

وە لە لای شافیعییەکان نوێژکردن لـــە گۆڕستاندا کەراهەتی هەیە ، خوای گۆڕەکان لە بەردەمەوە بێ یا نە پشتەوە یا لە لای ڕاست یا لەلای چەپ • گۆڕی پێغەمەرانو شەهیدان نەبێ ئەوە نوێژیان تیا مەکرووھ نیـــە ئەگەر مەبەستی گەورەکردنو ڕێزگرتنی ئەو گۆڕەو خاوەن گۆڕەکە نەبێ ، ئەگەرنا حەرامە •

بەڵام نوێژ لە سەر گۆڕێك کە هەڵوەشابێ ، واتە خاکی لەشی مردوە ڕزیوەکە کەوتبێتە سەر زەوی ئەوە حەرامەو نوێژەکە بەتاڵە ؛ چونکە ئـــەو شوێنە پیسە • ئەمە ئیجتیهادی ئیمامی شافیعییە •

وه ئه‌بوحه‌نیفه فه‌رمووی‌ه‌تی : نوێژ له گۆڕستانـدا که‌راهه‌تی هه‌یـه ئه‌گه‌ر گۆڕه‌که له‌به‌رده‌می نوێژکه‌ره‌که‌دا بێ به جۆرێ کاتێ که نوێژێ بکا به وێنه‌ی ئه‌هلی خوشووع چاوی بکه‌وێته سه‌ر گۆڕه‌که ؛ به‌ڵام ئه‌گه‌ر له پشتیه‌وه ؛ یا له ته‌نیشتیه‌وه ، یا له ژێره‌وه بێ ؛ یانی نوێژکه‌ره‌که له‌سه‌رخانا **بێ‌و گۆڕه‌که له ژێرخانا بێ ئه‌وه که‌راهه‌تی نیه • وه که‌راهه‌تی گۆڕسـتان** بۆ نوێژتێداکردن له‌وه‌دایه که جێگه‌یه‌کی پاك جیا نه‌کرابێته‌وه بۆ نوێژکردن، ئه‌نا ئه‌گه‌ر ئه‌وه کرابێ هیچ که‌راهه‌ت نیه •

وه له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌دا هه‌موو مزگه‌وتێ مالّی خوداید‌ه‌و بۆ عیباده‌ت ئه‌شێ خودا چه‌ن مزگه‌وتی به **زیاده‌پیرۆزی‌و زیاده‌ڕێز جیاکرده‌وه :**

یه‌کەم : (مسجد الحرام) که‌عبه‌و ده‌وری که‌عبه • خودا فه‌رمووی‌ه‌تی : (ان اول بیت وضع للناس للذی ببکة مبارکا وهدی للعالمین فیه آیات بینات مقام ابراهیم ؛ ومن دخله کان آمنا ؛ ولله علی الناس حج البیت من استطاع الیه سبیلا) •

له‌م ئایه‌تانه‌دا حه‌وت صیفه‌تی گه‌وره ده‌رئه‌که‌وێ •

هۆده‌و خانـووی عیباده‌تـه‌و ، هـۆی هیـدایـه‌تی عالـــه‌مه‌و ، چه‌ن نیشانه‌ی گه‌وره‌یی تێدا هه‌یه وه‌کوو : زه‌مزه‌مو ، حیجری ئیسماعیل‌و، مه‌قامی ئیبراهیم • وه هه‌رکه‌س بڕواته ناوی ئه‌مین ئه‌بێ •

وه موسوڵمان ئه‌ڕۆن ته‌وافی ئه‌که‌ن به حه‌جّ‌و به شێوه‌ی عومره وه‌کوو مه‌علوومه •

دووهه‌م : مزگه‌وتی حه‌زره‌ت ــ د ــ و مزگه‌وتی (قبـاء) • ئـه‌م مزگه‌وتی قوبایه **(لمسجد اسس علی التقوی من اول یوم احـق ان تقوم فیه ،**

فیـــه رجـــال یحبون ان یتطهـروا ، والله یحب المتطهرین ۰) ی دەربارە هاتوەتەخوارەوە ۰

وە دەربارەی مزگەوتی حەزرەت لە صەحیحی موسلیمدا ئەفەرموێ . ئەبوسەعید پرسیاری کرد لە حەزرەت : کام مزگەوتەیە کە لەسەر بناغەی تەقوا دروستکراوەو دامەزراوە لە یەکەم رۆژەوە ؟ پێغـەمەریش ــ د ــ مشتێ وردەبەردی هەڵگرتو دای بە خاکی مزگەوتەکەداو فەرمووی : ئەم مزگەوتانە ۰ یانی ئایەتەکە تایبەت نیە بە مزگەوتی قوباوە ۰

سێیەم : (مسجد الاقصی) مزگەوتی پیرۆزی قودس ۰ خودا فەرموویەتی: (سبحان الذی اسری بعبده لیلا من المسجد الحرام الی المسـجد الاقصی الذی بارکنا حوله لنریه من آیاتنا انه هو السمیع البصیر) ۰

خودا ئەو مزگەوتەی جیاکردەوە بەوە کە کردی بە جێگەی شەوڕەوی و جێگەی ئارامگرتنی حەزرەت تیایا لە کاتی شەوڕەویداو کردی بە سەرەتای میعراجو ، حەزرەت لەو مزگەوتەوە سەرکەوت بۆ ژووری ئاسمانەکان لـە میعراجا ۰

وە ئەم مزگەوتانە بە گوێرەی ئایەتو حەدیث تایبەتکراون بە گەلێ رێزو پیرۆزی ۰ لە گەورەتری ئەوانە ئەمەیە کە کاری خێرو چاکـەو نوێـژ لەواندا پاداشی چەن قاتە ۰ دەربارەی ئەم مەبەسـتە پێغـــەمەر ــ د ــ فەرموویەتی : کۆچو بار رێکناخرێ بۆ لای سێ مزگەوت نەبێ : (مسـجد الحرام)و (مسجد الاقصی)و مزگەوتی پێغەمبر لە مەدینە ۰ وە مەبەس لـە کۆچو بار رێخستن بۆ نوێژکردنە نەک بۆ کردەوەی خێرو چاکە ؛ چونکە کۆچو بار بۆ غەزاو ، فێربوونی زانیاریو ، بەجێهێنـانی خزمـایەتیو ، بازرگانیو ۰۰۰ رێکئەخرێ و ئەمانەیش زیاد لەو سێ مزگەوتەن ۰

وە پێغەمەر فەرموویەتی : یەك نوێژ لەم مزگەوتی منەدا چاکترەو خێری هەزار نوێژی مزگەوتەکانی تری هەیە (مسجد الحرام) نەبێ •

وە لە ئەنەسەوە ئەگێڕنەوە کە پێغەمەر ـ د ـ فەرموویەتی : کەسێ لەسەر یەك چل نوێژ لەم مزگەوتی منەدا بکا نوێژێکی نەچێ ڕزگاربوونو بێبەشی لە ئاگری دۆزەخ بۆ ئەنووسـرێ ، هـەروەها لـە دوورووبی پاکئەبێتەوەو ڕزگار ئەبێ •

وە پێویستە بزانن ئەم ڕێزو پێڕۆزییە تایبەتی نەفسی شوێنەکانو جێگە مزگەوتەکانە ، ئەگەر وا نەبێ ئەبینین لە بارەی شـارەزایی و زانیـاری پێشنوێژی مزگەوتەکانی دیکەوەو ، پیاوچـاکی نوێژکەرەکانیانەوەو ، قەرەبالغیو زۆری نوێژکەرەکانو ، شتگەلی دیکەی وەکوو پاکوخاوێنیو ئامادەیی گەلێ شت لە مزگەوتەکانی تردا وەك ئاسایشی نوێژکەران •• ئەگەر یەکێ باش سەرنج بدا گەلێ مزگەوت هەیە پایەو پلەیان بەسەر مزگەوتەکانی دیکەدا هەیە • جا عەیبی شەرعی نیە ئەگەر یەکێ بڕوا بۆ هەندێ مزگەوت کە ئەو لایەنانەی تێدا بێ لەسەر ئەو مەرجانە لەشەرعدا بەیانکراون •

وە ئەحکامی مزگەوت زۆرنو پێویستە هەموو موسوڵمانێ بیانزانێ بە تایبەتی گرنگەکانیان ؛ وەك : حەرامە ڕێگەی منداڵی نەفامو ، شـێتو ، حەیوانات و ، ژنی بێنوێژو ، زەیسانو ، ئینسانی سـەرخۆش بدرێ بۆ چوونەمزگەوت • وە حەرامە ڕێگەی کافر بدرێ بچێتە ناو مزگەوتەوە ئەگەر مەصلەحەتێك لە ئارادا نەبێ ؛ وەکوو ئەوە گوێ لە حـەدیثو قورئـانو ئامۆژگاری ئایینی ڕابگرێ • وە حەرامە مالی وەقف لە زەخرەفەو جوانکردنی مزگەوتا خەرجبکرێ • وە کەراهەتی هەیە یەکێ خواردنێکی بۆن ناخۆشی وەك : سیرو ، پیازو ، تووری ••• خواردبێ بچێتە ناو مزگەوتەوە ، یـان

هەیواێکی مزگەوت کە نوێژی جەماعەتی تێدا بکرێ • وە حەرامە بەکارهێنانی مزگەوت بۆ کارو پێشەی پیس وەکوو پینەچێتی • وە حەرامە تفو بەڵغەم کردنە ناو مزگەوت یان فڕەدانی بۆ دیواری مزگەوت • وە حەرامە بانگەوازو جارِدان لە مزگەوتداەوە دەرسوتنەوەو ئیرشادو ڕێنومایی و خوێندنەوەی شیعری ڕەوا ••• **دروستن بە مەرجێ کار نەکەنە سەر نوێژکەر** •

(وَاَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللهِ يَدْعُوهُ ، كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا) (١٩)

وە بڵێ : وەحیکراوە بۆ لای من ئەمە کاتێ بەندەی خودا کە محەمەدە بەندەیی بۆ خودای خۆی ئەکرد ئەو چەن کەسە لە جینەکان کە لە بەطن و نەخلە پێی گەیشتن ئەوەندە ئارەزوویان لە بیستنی قورئان بوو نزیك بوو بین بە پارچەگۆشتی بەدەنی ئەو •

لەسەر ئەم مەعنایە ئەبێ ئەم ئایەتە پەیوەندی بە هاتنی جینەکانەوە بێ لە جاری یەکەمدا بۆ خزمەتی حەزرەت •

وە هەندێ تر وایان مانا لێداوەتەوە : کاتێ حەزرەت هەڵئەستاو باسی خودای ئەکرد لەوانەبوو ئەو جنییانە کە حەزرەت چووبوو بۆ تەبلیغاتیان•• لەوانەبوو لەبەر قەرەبالغی و چوونەپێشەوە بین بە پارچەیێ لە لەشی حەزرەت •

قورطوبی لە تەفسیرەکەیا ئەڵێ : لە ئیبن‌ومەسعوودەوە دەگێڕنەوە کە حەزرەت ــ د ــ فەرمووی : فەرمانم پێدراوە قورئان بەسەر جینەکانا بخوێنمەوە ، دەی کێ لەگەڵما دێ ؟ هەموو بێدەنگ بوون ، جارێ تر

ئەوەی فەرموو ، هەم بێدەنگ بوون ، جاری سێیەم ئەوەی فەرموو ، جا ئیبن‌ومەسعوود ئەڵێ : من وتم : من دێم لەگەڵتا • جا حەزرەت کەوتە ڕێ هەتا گەیشتە (حجون) لای (شعبی ابو دب) ــ گۆڕی ئامینەی دایکی حەزرەت لەوێدایە ــ لە نزیکی مەکەدا . لەوێدا حەزرەت خەتی بە دەورما کێشاو فەرمووی : ئەم خەتە دەرنەچی ؛ پاش ئــەمــە ئەندازەیێ بــەرەو (حجون) ڕۆیشت جا جین داپەڕینو هاتن بۆ ئایو بە پێ بەردیــان تــل ئەکردەوەو ؛ بە دەم دەف‌لێدانەوە ، وەك چۆن ژنان دەف لێ ئەدەن ؛ بــە ڕێگەدا ئەڕۆیشتن ؛ هەتا دەوری حەزرەتیان گرتو داگیریانکرد ؛ لەوێدا من حەزرەتم نەدەبینی • منیش لە جێگەی خۆم ڕاستەوەبووم . حەزرەت ئیشارەی بۆ کردم کە لە جێگەی خۆما دابنیشم •

جا حەزرەت دەستی کرد بە قورئانخوێندن ؛ ئەو هەر دەنگی بــەرز ئەکردەوەو جنۆکەکان خۆیان ئەلکان بە زدویەوە ؛ بە حاڵ من ئەوانم ئەدی• جا دوای تەواوبوونی ئەو دانیشتنە حەزرەت هات بۆ لام فــەرمووی : ئەتویست بێیت بۆ لام ؟ وتم : بەڵێ ئەی پێغەمەری خودا • فەرمووی : لەو کاتەدا ئەوە بۆ تۆ نەدەکرا • ئەوانە جین بوون هاتبوون قورئان لــە من ببیسن • ئەوان دوازدە هەزار کەس بوون ، خەڵکی جــزیرەی (موصل) بوون •

وا دیارە ئەم کارە ماوەیێ پێش کۆچی حەزرەت بۆ مەدینە ڕووی‌دابێ‌و عەبدوڵلای کوڕی مەسعود لەم کاتەدا لەوێ بووە •

وەکوو لەمەوپێش نووسیم جاری چوارەم دوای کۆچی حەزرەت لە مەدینەی مونەوەرەدا بوە • وە وەکوو شــەهابی خەفاجی فەرمووی کــە حەزرەت شەش جار جینەکانی دیوە لەوانەیە ئەو دوو جارەیش لە مەدینەدا بووبێ •

(قل : اِنَّما اَدْعُو رَبّي ولا اُشْرِكُ بِهِ اَحَداً (٢٠) قُلْ : اِنّي لا اَمْلِكُ لَكُمْ نَفْعًا ولا رَشَداً (٢١) قُلْ : اِنّي لَنْ يُجيرَني مِنَ اللهِ اَحَدٌ ، ولَنْ اَجِدَ مِنْ دونِهِ مُلْتَحَداً (٢٢) اِلاّ بَلاغاً مِنَ اللهِ ورِسالاتِهِ ، ومَنْ يَعْصِ اللهَ ورَسولَهُ فَإِنَّ لَهُ نارَ جَهَنَّمَ خالِدينَ فيها اَبَداً (٢٣) حَتّى اِذا رَأَوْا ما يُوعَدُونَ ، فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ اَضْعَفُ ناصِراً واَقَلُّ عَدَداً)(٢٤)

ئەی پێغەمەری خۆشەویست ! بڵێ : هەر بانگ لە خودای خۆم ئەکەم، هاوبەشو هاوکارو هاوڕێی بۆ بڕیار نادەم • وە تۆ بڵێ : من هیچ زیانو سوودێکم بە دەست نیە بۆ ئێوەو هەرچیتان تووش ببێو پێتان بگات لە خوداوەیەو لە دەستەڵاتی منداا نیە •

تۆ بڵێ : **بێگومان کەس من پەنا نادا لە قاری خوداو پێجگە لە خودا** پەناو پشتم دەستناکەوێ • ئەوەندە نەبێ ڕاگەیاندنی ئایینم پێ سپێرراوەو ئەوەندەم پێ ئەکرێ فەرمانی خودا بە بەندەکانی ڕابگەیەنمو • پەیامی پێغەریم پێ سپێرراوە • واتە : من بەس بە فەرمانی خودا خاوەنی صیفەتی زاتی ڕیسالەتم لە لای خوداوە • وە خاوەنی ڕاگەیاندنی فەرمانەکانی ئەوم • جا هەرکەسێ فەرمانبەری خودا ئەکا ئەوە خاوەنی بەهەشتەو بەهەشت جێگەیەتیو ، هەرکەسێکیش لە خوداو پێغەمەری خودا یاخی ئەبێ ئەوە ئاگری دۆزەخ بەشیەتیو تیائەمێنێتەوە هەتا هەتایە •

جا واز بێنە با ئەو کافرانە لەسەر ئەو دەمارە وشکی خۆیانە بڕۆن هەتا ڕۆژێ دێت کە چاویان بەو سزا ئەکەوێ کە لە لای خوداوە بەڵێنیان پێدراوەو بۆیان دانراوە • جا لەو کاتەدا تێ ئەگەن کێ یارمەتیدەری کەمەو لاوازو بێکەسەو ژمارەی دۆستانی کەمە •

(قُلْ : اِنْ اَدْرِي اَقَرِيبٌ ما تُوعَدُونَ اَمْ يَجْعَلُ لَـهُ رَبِّي اَمَداً؟ (٢٥) عالِمُ الغَيْبِ فَلا يُظْهِرُ عَلى غَيْبِهِ اَحَداً! (٢٦) اِلاّ مَنِ ارْتَضى مِنْ رَسُولٍ . فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ ومِنْ خَلْفِهِ رَصَداً (٢٧) لِيَعْلَمَ اَنْ قَدْ اَبْلَغُوا رِسـالاتِ رَبِّهِمْ واَحاطَ بِما لَدَيْهِمْ . واَحْصى كُلَّ شَيْءٍ عَدَداً) (٢٨)

تۆ بفەرموو : من نازانم ئایا ئەو سزا کە وادەی دراوە پێتان ، یا ئـەو رۆژی قیامەتە کە بە سزاکەی ترسێنراون نزیکە یاخود خودا ماوەیەك دوای ئەخاو درێژەی پێ‌ئەدا !

ئـەو پەروەردگاری منە زانای پەنهانەکی تایبەتییەکانی هاتنی ئـەو رۆژەیەو . ئەو پەروەردگارە کەس لەهـ پەنهانەکییە تایبەتییانە ئاگادار ناکا . کەسێ نەبێ کە خۆی بیەوێ وەکوو پێغەمبەرێ لە پێغەمبەران ؛ ئەوە خودا لە بەردەمیەوەو لە پشتیەوە چەن پاسەوانێ رەوانەئەکا ئەو پێغەمبەرە ئەپارێزن لە زیانی شەیاتینەکان ؛ تا باش عیلمی خودا تەعەللوق ببەستێ بەوەوە کە ئەو پێغەمبەرانە پەیامی خودای خۆیان گەیاندوە بە خەڵکو خودا ئیحاطەی داوە بەوەدا لە لای ئەوانە لە زانیاریو ، هەموو شـتێکی ژمـارەکردوەو ئاگادارییانە .

خاوەنی تەفسیری بەیضاوی لەم جێگەدا ئەفەرموێ : ئایەتی (فلا يظهر على غيبه احدا ؛ الا من ارتضى من رسول)کراوە بە بەڵگە لەسەر ئـەوە (کەرامەت) نیەو داوای بوونی کەرامەت پووچو بەتاڵە ؛ چونکـە خودا فەرمووی : خودا کەس لەسەر غەیبو پەنهانەکی خۆی ئاگادار ناکا کەسێ نەبێ لە پێغەمبەران کە خودا خۆی بیەوێ ئاگاداری بکا .

وەڵامی ئەم قسە بە چەن جۆرە :

یەکەم : ئەڵێین : مەبەست لە (رسول) لێرەدا فریشتەیە • واتە : کەس ئاگاداری غەیبی خۆی ناکا ئەو کەسە نەبێ کە خۆی بیەوێ لە فریشتە • جا ئەو فریشتە پاش ئاگاداری خۆی بە فەرمانی خودا هەواڵ ئەدا بە پێغەمەران و بە پیاوچاکان •

دووەم : مەبەس لە ئاگادارکردن لەسەر پەنامەکی ئەوەیە ئاگادارکردنەکە راستەوخۆ لە خوداوەو بە بێ کەسێ تر بێ ؛ ئەم جۆرە ئاگادارکردنەوە لە پەنامەکییە هەر بۆ پێغەمەران دروستەو بەس • وەکوو خودا راستەوخۆ بە بێ فریشتە لە کێوی (طور) ا لەگەڵ حەزرەتی موسا داو ، لە میعراجا لەگەڵ حەزرەتی محەمەدا قسەی کرد • بەڵام کەرامەتی ئەولیاو پیاوچاکان بە هۆی فریشتەوەیە • ئەمە قسەکەی ئەو •

هەندێ تر وەڵامی ئەم ئایەتەیان وا داوەتەوە کە مەبەس لە جوملەی **(ولا یظهر علی غیبه) ئاگادارکردنەوە بەسەر زۆربەی غەیبیاتایە • وەکوو لە** (اظهار) دەرئەکەوێ و . کەرامەتی ئەولیا ئەو ئەندازە زۆرە نیە •

وە هەندێ تر ئەڵێین : ئەم (غیب)ە لێرەدا مەبەس زانینی کاتی هاتنی پاشەڕۆژە بە نیشانەی (وان ادری اقریب ما توعدون ... تا عالم الغیب..)

وە هەندێ تر ئەڵێین : **ئەم (قەصر)ە (اضافي)یە** ، واتە هەر پێغەمەران ئاگادار ئەکا نەك ئەستێرەناس و (کاهن)و نموونەی ئەوان • ئیتر مەبەس ئەمە نیە کە کەسێ تر ئاگادار ناکا ؛ چونکی زانینی پەنامەکی بە ئاگادارکردن و فێرکردنی خودا بۆ زۆر کەسە • (یختص برحمته من یشاء) •

وە هەندێ تر فەرموویانە : ئیضافەی غەیب بۆ لای ضەمیری باری تەعالا موفیدی غەیبێکە غەیری خودا هۆیەك نەبێ بۆ زانینی • واتە مەبەس

ئەو غەیبانەیە کە نیشانەو کەڕەسە بۆ زانینی بێ وەکوو جیهازی سەیرکردنی منداڵدانی ئافرەتو ، هەوای ئاسمانو ، دووربینی دۆزینەوەی ئاوی بیری دوور ... بەڵکو لەو غەیبانە بێ کە زۆر تاریك بێ وەکوو زانینی بەهەشتو دۆزەخو (سدرة المنتهی)وە ئەم جۆرە غەیبانە دەرناخا بۆ ڕەسوول نەبێ . بەڵام غەیبیاتەکانی تر وەکوو ئەو نموونانە ئەوە بە گەلێ کەسی ئەدا .

وە هەندێ کەس وتوویانە : (یظهـر) فیعلی موضـــاریعەو . بۆ ئیستیمرارەو نەفیەکە ڕوو ئەکاتە ئەو فیعلە (مستمر)ە . واتە هەمیشەو بـە ئیستیمرار غەیب دەرناخا بۆ ڕەسوول نەبێ ، بەڵام غەیری ڕەسوول ئـەوە غەیبی نیشان ئەدا بەڵام جارجار نەك هەمیشە .

سوورەتی (مزمل) لە سوورەتـە مەکەییەکانە ، ئایەتەکانی ١٠ و ١١ و ٢٠ نەبێ ئەوانە مەدەنین ، بیسـت ئایەتە ، دوای سوورەتی قەلەم هاتوەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(يا اَيُّهـا الْمُزَّمِّلُ ! (١) قُمِ اللَّيْلَ اِلاَّ قَلِيلاً : (٢) نِصْفَهُ ، اَوِ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلاً (٣) اَوْ زِدْ عَلَيْـهِ ورَتِّلِ الْقُـرْآنَ تَرْتِيلاً) (٤)

واتە ئەی کەسێ کە بە نوێنی نوستنی شەو خۆت پێچاوەتەوە ! شـەو هەستە بۆ نوێژ.یاخود ئەی کەسێ کە خۆت بە بەرگی رەهبەری پێچاوەتەوەو کراوی بە پێشەوای ئاددمیزادو پەری لە بەندەیی‌کردنو لە رەوشـتا ! لـە شەودا هەستە بۆ شەونوێژو ماوەیەکی کەم نەبێ هەر شـەونوێژ بکە ؛ ئەو ماوەیش نیوەی شەوبێ . واتە نیوەی بۆ شەونوێژو نیوەکەی تریشی بـۆ خۆت ، یاخود نیوەکەی خۆت کەمێکی زیاد بێ لە نیوەکەی دیکەو بەشـی شەونوێژەکە کەمتر بێ . وە لە شەونوێژەکەتا قورئانی پیرۆز بخوێنە بـە شێوەی تەرتیل ؛ یا لە هەموو کاتێکی قورئانخوێندندا بە تەرتیل ؛ واتە بە ئارامیو مۆڵەتو لەسەرخۆو بێ پەلەپەل قورئان بخوێنە . با حەرفەکانو صیفەتەکانیانو ئەداکەیان رەسابێو گوێگر باش کەڵکیان لێوەربگرێ .

لە سەعدی کوڕی هیشامەوە دەگێڕنەوە ئەڵێ : وتم بە عائیشـە ـ دایکی موسوڵمانان ـ : هەواڵم پێ بدە لە شەونوێژی حەزرەت ـ د ـ . ئەویش فەرمووی : ئایا سوورەتی (یا ایها المزمل) ناخوێنیتەوە ؟ وتم : بەڵێ.

فەرمووی : دەی خودا شەونوێژی لە سەرەتای ئەم سووردتەوە فەرزکرد ، جا حەزرەتو یارانی ئەونە شەونوێژیان کرد هەتا پێیان ئاوسا .

ئینتر کۆتایی سووردتەکە تا دوازدە مانگ نەهاتەخوارەوە . لە پاشـــا **کۆتاییەکەی هاتەخوارەوەو ئەو ئەرکە سووکەکراو شەونوێژ لەسەر خۆی و** یارانی بوو بە سوننەت دوای ئەوە کە فەرزبوو .

وە ئەبومونذیرو ئیبنو جەریر لە ئەبوعەبدوڕەحمانی ســـــەلەمییەوە دەگێڕنەوە فەرمووی : کاتێ کە (یا ایها المزمل)هاتە خوارەوە حەزرەتو **یارانی هەستان بۆ شەونوێژ هەتا ماوەی سالێ هەتا (فاقْرَؤا ما تَیَسَّرَ مِنَ القُرْآنِ) .**

هاتە خوارەوە .

(اِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلاً ثَقِيلاً (٥) . اِنَّ ناشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ اَشَدُّ وَطْئاً وَاَقْوَمُ قِيلاً (٦) . اِنَّ لَكَ فِي النَّهارِ سَبْحاً طَوِيلاً) (٧)

چەندتان بۆ کراو توانیتان قورئان بخوێنەوە . ئیسە لەمەولا وتارێکی قورسو بەنـــرخو بایەخـــدار بۆ تۆ دەنێرین وەکوو قورئان بێو قورئان فێربوونو فێرکردنی ئەوێ بۆ خۆتو پەیڕەوەکانت . وە ئـــەرکی وەهـــا هێزی دڵو نوورانیەتی ڕۆحی ئەوێ ئەوەیش بە یادو زیکری خودا ئەبێو ، شەونوێژ لەو یادانەیە کە یارمەتی ئینسان ئەدا بۆ هەڵگرتنی ئەرکی گرانو هەستانی ئینسان لەشەواو وازهێنان لە نوستن کە هەمووی ئاسایشە زەحمەتی زۆرترەو گرانترە لە بەندەیی‌کردن لە ڕۆژداو . دامـــەزراوترە لـــە بارەی خوێندنەوەی قورئانەوە لەبەر ئەوە کە کاتی ئارامیو خـــاتیتی دڵـــەو لەو

کاتانەدا باشتر بەندەیی خودا دەکرێ و خودا باشتری وەرئەگرێ و ئەمەیش ئەبێ بە هۆی ئەوە کە داوای شەونوێژت لێ بکرێ لەبەر گەیشتن بـــەو پاداشە • وە لە کاتی رۆژا مەیدانو ماوەیەکی درێژ بۆ هاتوچۆ هەیەو ئەتوانی قەرەبووی زەحمەتی شەونوێژەکەت بکەیتەوە بە ئاســـایش و نوســتن و هاودەمی خۆشەویستان •

(واذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وتَبَتَّلْ إِلَيْـهِ تَبْتِيلاً (٨) رَبُّ المَشْرِقِ والمَغْرِبِ ، لا إِلهَ إِلاَّ هُوَ فَاتَّخِـــذْهُ وَكِيلاً (٩) واصْبِرْ عَلَى ما يَقُولُونَ ،واهْجُرْهُمْ هَجْراً جَمِيلاً (١٠)وذَرْنِي والمُكَذِّبِينَ أُولِي النَّعْمَةِ ومَهِّلْهُمْ قَلِيلاً) (١١)

وە دەوام لەسەر یادی ناوی خودای خۆت بکـــە بە شـــەوو رۆژو دەسبەرداری خەریکبوون بە غەیری خوداوە بیە بە دەسبەرداربوون • واتە بە تەواوی خۆت بۆ خودای خۆت ساغ بکەرەوە بە دەوامی یادی خودای خۆتو مەشغوڵبوون بە تاعەتەوە •

ئـــەو خودایـــە خودای خۆرهـــەڵاتو خۆرنشـــینە ، هیـــچ پەرەستیارو بەندەیی بۆکراوێ نیە ئەو نەبێ • دەی بیکە بە جێگەی پەنـــاو پاڵپێوەدانی خۆتو خۆت بگرە لە بەرابەری ئەو قسە بێ مەعنایانەدا کـــە ئەوان بەرابەر بە خودا ئەیانکەن • وە لەو کافرانە دوور بکەوەرەوە بـــە دوورکەوتنەوەیەکی جوان لەگەڵ موداراکردنێکی پیاوانەدا • وە لێم گەڕێ بۆ ئەو بێ باوەڕانە کە خاوەنی نازو نیعمەتن و تۆزێ مۆڵەتیان بدە ، جا بزانە من چییان لێ ئەکەم •

(اِنَّ لَدَيْنا اَنْكالاً وجَحِيماً (١٢) وطَعاماً ذا غُصَّةٍ ، وعَذاباً اَلِيماً (١٣) يَوْمَ تَرْجُفُ الأَرْضُ والجِبالُ ، وكانَتِ الْجِبالُ كَثِيباً مَهِيلاً) (١٤)

به راستی له لای ئێمه کۆتو زنجیرو سزای دۆزەخی به تەئثیر هەیە ، هەروەها له لای ئێمه هەیه خواردەمەنییەکی وا که له گەروودا دەگیرێو قووت ناچێو سزایەکی سەختو به ئازار بۆ ئەو کافرانه هەیه لەو رۆژەدا که زەوی ئەکەوێته زەلزەلەو بومەلەرزەو کێوەکانیش لەگەلیـــا دەکەونـه هەشۆکەو ، لەو رۆژەدا کێوەکان ئەبن به کۆ گا لێکی بلاوەبوو بۆ هەوا .

(اِنّا اَرْسَلْنا اِلَيْكُمْ رَسُولاً شاهِداً عَلَيْكُمْ كَما اَرْسَلْنا اِلى فِرْعَوْنَ رَسُولاً (١٥) فَعَصى فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ فَاَخَذْناهُ اَخْذاً وَبِيلاً) (١٦)

به راستی ئێمه پێغەمەرێکمان ناردوه بۆ لای ئێود که شایەته لەسەر کردەوەتان له دنیاداو . له پاشەرۆژیشدا شایەنیتان لەسەر ئەدا ، وەکوو چۆن پێغەمەرێکی خاوەن عەزمو هیمەتم نارد بۆ لای فیرعەونی ناسزاو . بۆ لای دەستەکەی فیرعەون . فیرعەونیش نافەرمانی پێغەمەرەکەی کردو یاخی بوو ، جا گرتمان به گرتنێکی بەتینی ناهەموار ، دەی وەکـوو فیرعـــەون بـــه سەرسەختی خۆی له دەستمان دەرنەچوو ئێوەیش وەها ناتوانن له دەستمان دەرچن .

(فَكَيْفَ تَتَّقُونَ ــ اِنْ كَفَرْتُمْ ــ يَوْماً يَجْعَلُ الْوِلْدانَ شِيباً ؟ (١٧) السَّماءُ مُنْفَطِرٌ بِهِ . كانَ وَعْدُهُ

مَفْعولاً (۱۸) اِنَّ هذِهِ تَذْكِرَةٌ فَمَنْ شاءَ اتَّخَذَ اِلى رَبِّهِ سَبِيلاً) (۱۹)

جا ئەگەر ئێوە کافر ببن چۆن خۆتان ئەپارێزن نە ســـزای رۆژێکی دڕێژی ناباری وا کە منداڵان پیر ئەکاو ئاسمان بەو رۆژە کەرت ئەبێ ؟ واتە **بە هۆی عەلاقەی ئیرادەی خوداوە لەو رۆژەدا •**

وە هەر وەعدەیێ خودا دابێتی دێتەجێ . ئەمەی بە ئێوەم گەیاند دەرزو **پەندو ئامۆژگارییەکە خوداتان بیرئەخاتەوە ئەگەر خاوەن دڵ بن‌و هـەسـتی** بیرکردنەوەتان ببێ • جا هەرکەسێ ئەیـەوێ بگات بـە رەزای خودا بـا رێگەیەکی راستی رەوان لە فەرمانبەریو بەندەیی خودا بگرێو بڕوا بۆ لای خودای خۆی •

(اِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ اَنَّكَ تَقُومُ اَدْنى مِنْ ثُلُثَيِ اللَّيْلِ ، ونِصفَهُ ، وثُلُثَهُ ، وطائِفَةٌ مِنَ الَّذِينَ مَعَكَ . واللهُ يُقَدِّرُ اللَّيْلَ والنَّهارَ ، عَلِمَ اَنْ لَنْ تُحْصُوهُ ، فَتابَ عَلَيْكُمْ ، فَاقْرَؤُا ما تَيَسَّرَ مِنَ القُرْآنِ ، عَلِمَ اَنْ سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضى ، وآخَرُونَ يَضْـــرِبُونَ فِي الأَرْضِ ، يَبْتَغُونَ مِنْ فَضْلِ اللهِ ، وآخَرُونَ يُقاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللهِ ، فَاقْرَؤُوا مـا تَيَسَّرَ مِنْهُ ، واَقِيمُوا الصَّلاةَ وآتُوا الزَّكاةَ ، واَقْرِضُوا اللهَ قَرْضاً حَسَناً ، ومَا تُقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللهِ هُوَ خَيْراً واَعْظَمَ اَجْراً ، واستَغْفِرُوا اللهَ ، اِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ) (۲۰)

بێگومان خودای تۆ ئەزانێ کە تۆ شەونوێژ ئەکەی هەتا ماوەیێ کە لە دوو بەشی شەو کەمترەو ، بازێ جاریش تا نیوەی شەوو ، هەندێ جاریش

تا سێیەکی شەو ، وە کۆمەڵێکیش لەوانە کە وان لەگەڵتا بەشـــداری تـــۆ ئەکەن لەم شەونوێژەدا • وە خودا زانایە بە ئەندازەی شەوو ڕۆژو ، هەروا زانایە بەوە کە ئێوە ناتوانن وەختو کاتەکان بگرن هەتا کەمو زیاد نەکەنو، ناتوانن وا رایان‌بگرن کە کەمو زیاد نەکەن لەو ئەندازە کە شەونوێژیان تێدا ئەکەن • یاخود زانایە بەوە کە ناتوانن ئەم کاتانە بە تەواوی داگیربکەنو ، بیکەن بە یاسای مانەوەتان لە شەونوێژدا • وە خودا گەڕایـــەوە بۆ لای ئێوەو بە میهرەبانی بۆی ڕوانینو ، بەخششی ڕژان بەسەرتاناو . بەخشینی لەو دیاریکردنی کاتی شەونوێژەو خاترخۆی کردن تیایا •دەی هەرچەندتان بۆ ئەکرێ بە ئاسانیو بە ئارەزووی خۆتان شەونوێژ بکەن • خودا ئەزانێ کە لەمەولا هەندێکتان نەخۆش ئەبنو ، هەمیشە توانادارو بەدەستەلآت نابنو ، وا ئەبێ کە هەندێکتان بە هۆی ناساغییەوە هەموو شەونوێژەکاتتان بۆ بەڕێوە ناچێ • وە ئەزانێ کۆمەڵێ ترتان هەیە بۆ کاسبیو بازرگانی ئەڕۆن بە زەویداو داوای بەشو بەهرەو ڕۆزی لە خودا ئەکەن . جا لەو کاتانەدا کە لە سەفەردانو خەریکی کاسبین ناتوانن بە شەوا شـــــەونوێژ بکەن • وە **هەندێکی دیکەتان لە ڕێگەی خودادا جەنگ ئەکەنو ئەڕۆن بۆ غەزا • وە** کەسێ بەو کارە پیرۆزەوە خەریك بێ ناتوانێ نـــــەونوێژ بکا • دەی لە شەوەکانا بە خاترخۆیی خۆتان ئەوەنە بە ئاسانی بۆتان ڕێکەوت شەونوێژ بکەنو . هەمیشەو لە هـــەموو کاتێکدا نوێژە فەرزەکان بەجێ‌بێنن • وە زەکاتی مالّتان بدەن بەوانە خاوەن بەشنو زەکاتیان پێ‌ئەشێ • وە قەرزیش بدەن بە خودا بە قەرزی جوانی وا کە لـــــە کـــانی دەروونی خۆتانەوە بێ قەرزکردن لە لایەنی خوداوە بیدەن بە داماوان • **بە بێ ئەوەی چاوەڕوانی** سوپاسو دەستەوام بن لە لایەنی مانەوەرگرەکەوە : نان بدەن بـــە داماو . میواندار بکەن ، خزمەتی بێوەژنو هەتیوبارو داماو بکەن ••• وە هەرچی

ئێوە پێش خۆتانی بخەن لە مالّی دنیا لەبەر رەزای خودا ئەوە لە لای خوداوەند دەستتان ئەکەوێتەوە . واتە پاداشتان دەست ئەکەوێتەوە بە باشتر لەودی لە ریگەی خودادا داوتانە بە خەڵك ؛ وە بە گەورەتر لە بارەی پاداشەوە لە مالّە خەرج کراوەکەی خۆتان • وە داوای بەخشش و چاوپۆشی بکەن پاش ئەو قەرزدانە نەکا بە (ریا)و بەرچاوێنی یا بە خەیالێکی نابار ئەو مالّەتان خەرج کردبێ و پاداشەکەتان لە کیس بچێ • بە راستی خودا تاوانبەخش و میهرەبانە•

بزانن ! ئایەتی (ان ربك یعلم انك تقوم •••) لە بەرانبەری ئایەتی (قم اللیل الا قلیلا : نصفه او انقص منـــه قلیلا •••)وەیە • وە لەم ئایەتەدا فەرمانداوە بە شەونوێژ بە یەکێ لە سێ جۆر : یا نیوەی شـــەو ؛ یـا ئەندازەیێ کەمتر لە نیوەی شەو ؛ یا ئەندازێ زیاتر لە نیوەی شەو کە لە دوو بەشی شەو نزیك ئەبێتەوە • وە ئەوەی لە حاڵی حـەزرەتەوە دەرکـەوتوە ئەوەیە کە زۆربەی بەم شێوە زیادە شەونوێژی کردبێ ؛ جا بە نیوەی شەو ، جا بە کەمتر • بۆیە لە ئایەتی (ان ربك یعلم •••)دا ئەم رزو زنجیرەی هەڵبژاردوەو فەرموویەتی : (انك تقوم ادنی من ثلثی اللیل ونصفه وثلثه) •

وە لەسەر ئەو ریوایەتە کـە لە ــ دایکی موسـوڵمانان ــ عائیشەوە گێڕراوەتەوە ئایەتی یەکەمی سوورەتەکە بۆ واجبکردنی شەونوێژ بووەو ئایەتی (ان ربك یعلم •••) بۆ سووککردنی ئەو واجبەیەو لە واجبەوە کراوە بـە (ندب) • وە پاش هاتنەخوارەوەی ئەم ئایەتە شەونوێژ بوە بە (سوننەت) بۆ حەزرەتو یارانیو گەلەکەی • بەڵام سوننەتێکی وەها کە ئایەتی (تتجافی جنوبهم عن المضاجع •••) بەسە بۆ ستایش و تاریفکردنی ئەوانە کە ئـەو شەونوێژە بە دەوام ئەکەن ؛ وە ئەمە کە لەم ئایەتەدا خودا ئەفەرموێ : کەس نازانێ خودا چی پاداش و نیعمەتێکی بۆ ئەو کەســانە ئامادە کردوە لـە بەهەشتا •

سوورەتی (مدثر) لە سوورەتە مەکەییەکانە ، ٥٦ ئایەتە ، دوای سوورەتی (مزمل) هاتوەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(يا اَيُّها الْمُدَّثِّرُ ! (١) قُمْ فَاَنْذِرْ(٢) وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ(٣) وثِيابَكَ فَطَهِّرْ(٤)والرُّجزَ فَاهْجُرْ(٥)ولا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ(٦) ولِرَبِّكَ فَاصْبِرْ) (٧)

واتە : ئەی ڕەهبەرێ کە خۆت بە نوێنی مانّ پێچاوەتەوە . وە یا ئەی ڕەهبەرێ کە خۆت بە کالاّی ڕەهبەری و پێغەمەری ڕاستەوە پێچاوەتەوە ! خەڵکی بێئاگا لە سزای خودا بترسێنەو . تەنیا خودای خۆت بە گەورە بگرە ، ئەو گەورەییو ئیعتیبارە کە شیاوی زاتی پەروەردگارە ؛ وە بەرگو پۆشاکەکەت پاك بکەرەوە لە هەر شتێ کە لەگەڵ بەندەیی خودادا ناگونجێو، هەر شتێ ببێ بە هۆی سزای پاشەڕۆژ لێی دوور بکەوەرەوە ؛ وە حاڵت وا نەبێ کە ماڵی خۆت دا بە خەڵك ئەو ماڵە کە داوتە بە زۆری بزانیو منەت بخەیتە سەر کابرای ماڵپێدراوو شانازی بەسەردا بکەیت . واتە هەرچیت دا بە خەڵك بە کەمی دابنێ .

وە یا حاڵت وا نەبێ کە ماڵی خۆت دا بە خەڵك داوای ئەوە بکەیت لەو شتە کە داوتە زۆرت دەستبکەوێ . واتە یا هەر چاوت لە بەدەڵەوە نەبێ ؛ یاخود هەرچیت پێبدەن پێت باش بێت .

لە یەحیاوە دەگێڕنەوە ئەڵێ : پرسیارم لە (ام سلمە) کرد : کام قورئان پێش هەموو قورئان هاتوەتە خوارەوە ؟ ئەویش وتی : (یا ایها المدثر) • ئەڵێ : وتم من وام زانیوە کە سووڕەتی (اقرأ باسم ربك)ە یە • وتی : من هەواڵت نادەمێ بەوە نەبێ کە حەزرەت ــ د ــ فەرموویەتی • حەزرەت فەرمووی : لە ئەشکەوتی حیرادا مامەوە ، کە ماوەی مانەوەم تەواو کرد هاتمە خوارەوە ڕێگەم کەوتە ناو شیوێکەوە ، لەوێدا بانگم لێکرا • منیش تەماشای بەردەمو پشتی خۆمم کردو ، تەماشای ڕاستو چەپم کرد • کە تەماشام کرد ئەوەی بانگم ئەکا وا بەسەر کورسییەکەوە لە نێوان ئاسمانو زەویدا • جا هاتمەوە لای خەدیجەو پێم گوت : دامپۆشنو هەندێ ئاوی ساردم بەسەردا بڕێژن • ئەوانیش وایان کردو ، (یا ایها المدثر)م بۆ هات •

ئەم حەدیثە لەگەڵ ئەو ڕیوایەتەدا یەك ناکەوێ کە سابت بوە یەکەم ئایەتێ کە بۆ پێغەمەر هاتوەتەخوارەوە (اقرأ باسم ربك الذی خلق . خلق الانسان من علق ••)بوە •

جەلالەدینی سیووطی لە (اتقان)دا بۆ ئەم باسە چەند وەڵامی داوەتەوە:

یەکەم : ئەم پرسیارە کە لە (ام سلمە)کراوە دەربارەی یەکەم سووڕەتی تەواو کە یەکەم جار هاتوەتە خوارەوە کراوەو ، ئەو سووڕەتەیش کە یەکەم جارو بە تەواوی هاتوەتەخوارەوە •• (یا ایها المدثر) بوەو (اقرأ باسم ربك) لە پێشدا چەن ئایەتێکی هاتوەتەخوارەوەو . دوایی ئەو دواکەی هاتوەتەخوارەوە •

دووەم : مەبەستی پرسیارکەر ئەوە بوە : دوای ماوەیێ وەستانو بچڕانی وەحی کام سووڕەت هاتوەتەخوارەوە • واتە ئەوە بوو کە سەرەتای سووڕەتی (اقرأ) هاتەخوارەوە ماوەیێ وەحی وەستاو ئەوسا سووڕەتی (مدثر) هاتەخوارەوە •

سێیەم : ئەمەیە پرسیار لە یەکەم سووره‌تێ کراوە کە بۆ راگەیاندنو بانگکردن بێ بۆ ئایین • ئەوەیش سووره‌تی (مدثر) بوە •

چوارەم : یەکەم سووره‌تێ کە لەبەر سەبەبێ هاتبێتە خوارەوە سووره‌تی (مدثر) بوەو ، سووره‌تی (اقرأ) سەبەبێکی ئاشکرا پێش هاتنەخوارەوەکەی نەبوە •

(فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ (٨) فَذَلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ (٩) عَلَى الْكَافِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ (١٠) ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيداً (١١) ، وَجَعَلْتُ لَهُ مَالاً مَمْدُوداً (١٢) وَبَنِينَ شُهُوداً (١٣) وَمَهَّدْتُ لَهُ تَمْهِيداً (١٤) ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ (١٥) كَلاَّ إِنَّهُ كَانَ لِآيَاتِنَا عَنِيداً (١٦) سَأُرْهِقُهُ صَعُوداً (١٧) إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ (١٨) فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ؟ (١٩) ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ؟ (٢٠) ثُمَّ نَظَرَ (٢١) ، ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ (٢٢) ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ (٢٣) فَقَالَ : إِنْ هذا إِلاَّ سِحْرٌ يُؤْثَرُ ! (٢٤) إِنْ هذا إِلاَّ قَوْلُ الْبَشَرِ (٢٥) سَأُصْلِيهِ سَقَرَ (٢٦) وما أَدْراكَ مَا سَقَرُ ! (٢٧) لا تُبْقِي ولا تَذَرُ (٢٨) لَوَّاحَةٌ لِلْبَشَرِ (٢٩) عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ) (٣٠)

جا کاتێ فوو کرا بە صوورا ئەو رۆژەو ئەو کاتی فووکردن بەصوورا رۆژێکی گرانو سەختەو رۆژێکی ئاسان نیە بەسەر کافرەکانەوە • لێم گەڕێو وازم لێ بێنە لەگەڵ ئەو کەسانەدا کە خۆم بە تەنیاو بێ مالّو کەس دروستمکردووەو دوایی مالّو سامانێکی زۆرم پێداون بە بازرگانیو کشتوکاڵو حەیواندارییو ، دواییش چەن کوڕم پێدان کە لەگەڵیانا دەگەڕانو لە کۆڕو کۆمەڵدا لەگەڵیانا دادەنیشتن • وە پایەو شانیشم بۆ دامەزراند تا

نازناوی کرا بە ڕێحانەی قورەیش ، پاش هەموو ئەمانە تەمای ئەوەی هەیە بەش‌و بارەی تریشی بۆ زیاد بکەم .

نە نە شتی وا نیەو بەخشش‌و زیادە بۆ ئەوانە حەرامە . ئەو کابرایەکی سەرسەختی وابوو باوەڕی بە ئایەتەکانی ئێمە نەدەکردو سەرپێچی لێ ئەکردنو بەرهەڵستی دەکردن . جا لە تۆڵەی ئەوەدا لەمەولا تووشی مەینەت‌و ئازارێکی گەورەو گرانی ئەکەم ، مەینەتەکەی ئەوەیە کە ئەبێ بە کێوێکی ئاگری گەورەی بەرزی سەختدا سەربکەوێ .

بە راستی ئەو کابرایە زۆری بیرکردەوەو . زۆر تەگبیری لە دڵی خۆیدا کرد بۆ نانەدان لە قورئان . ئەی خودا بیکوژێ ! چۆنی تەقدیرکرد ؟ هەمتر خودا بیکوژێ ! چۆنی تەقدیر کردو چۆنی بیرکردەوە ؟ پاش ئەوە تەماشای کردو رووی خۆی گرژ کردو ناوچاوی ترش کرد ، نە پاشان پشتی هەڵکردو بازێ فێزی نیشاندا . جا وتی : ئەم قورئانە کە محەمەد ئەیخوێنێتەوە جادوویەکە چەرخ بە چەرخ دێت‌و دەوام ئەکاو ئەگێڕێتەوە . ئەم قورئانە هەر کەلامی ئادەمیزادە !

جا خودا ئەفەرموێت : لەمەولا ئەم کابرایە ئەهاومە ناو (سەقەر) ــ دۆزەخ ــ هەوە ، تۆ چووزانی سەقەر چییە ' سەقەر شوێنێکی وایە کەس ناهێڵێتەوە کە وەری‌نەگرێ‌و نەیباتە ناو خۆیەوە ، زیاد لەوەیش پێستی یەکەمی ئینسان داخ ئەکاو رەشی ئەکاتەوە . نۆزدە فریشتەی بەرپرسیارو کاربەدەستی بەسەرەوەبە ئامادەکراون بۆ سزادانی تاوانباران .

(وما جَعَلْنَا اَصْحابَ النّارِ اِلاّ مَلائِکَةً . وما جَعَلْنا عِدَّتَهُمْ اِلاّ فِتْنَةً لِلَّذِینَ کَفَرُوا . لِیَسْتَیْقِنَ الَّذِینَ

اُوتُوا الْكِتَابَ . وَيَزْدَادَ الَّذِينَ آمَنُوا إِيمَانًا وَلَا يَرْتَابَ الَّذِينَ اوتُوا الْكِتَابَ وَالْمُؤْمِنُونَ ، وَلِيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْكَافِرُونَ : مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ . وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ . وَمَا هِيَ إِلَّا ذِكْرَى لِلْبَشَرِ) (٣١)

وه به‌رپرسیارو کاربه‌ده‌ستو ده‌رگاوانه‌کانی دۆزه‌خمان هه‌ر له فریشته داناوه‌و به‌س . تا نه‌وعیان له گەڵ ئاده‌میزادو پەری (جن)دا جیابێو لـه سزاداندا دڵیان کز نه‌بێو دڵیان پێیان نه‌ســـووتێو بتوانن تاوانباره‌کان سزابده‌ن • وه ژماره‌که‌یشیانم کرد به فیتنه‌و تێکچوونی دڵی کافره‌کان که بڵێن : دۆزه‌خێ به‌م زۆرییه چۆن به نۆزده فریشته سه‌رپه‌رشتی ئه‌کرێو کاروباری به‌ڕێوه ئه‌چێ ؟ وه تا ئه‌وانه‌ی کیتابیان پێدراوه دڵیان پته‌و ببێو گومانیان نه‌بێ لـــه راستی ئـه‌م باســـه‌دا ، هه‌روه‌ها خـــاوه‌ن باوه‌ڕو موسوڵمانه‌کانیش باوه‌ڕ پته‌وو بێگومانبن • وه تا ئه‌وانه‌ی کـه دڵیـان نه‌خۆشه‌و کافرو بێباوه‌ڕن بڵێن : خودا خواستی چییه له‌وه‌دا که ژمـاره‌ی ئه‌وانه‌ی کردوه به نۆزده ؟ ئا به‌و شێوه خودا گومڕا ئه‌کا هه‌رکه‌سێ بیه‌وێ ــ له‌سه‌ر کارو بیرو باوه‌ڕی خۆیان ــ گومڕابان بکا • وه هیدایه‌تی ئه‌و که‌سه ئه‌داو شاره‌زای ئه‌کا که بیه‌وێ ــ ئه‌وانیش له‌سه‌ر بـیرو باوه‌ڕی خـۆیان ــ شـاره‌زایـان بکـسا • ئیتر کافـــرانو مـونافیـقو دووڕووان ته‌ماشای ئه‌وه ناکه‌ن که خودا ئه‌گه‌ر بیه‌وێ به بێ به‌رپرسیارو کاربه‌ده‌ستیش هه‌ر سزای ئه‌و که‌سانه ئه‌دا که بیه‌وێ سزایان بدا •

وه هه‌ڵئه‌گرێ ئه‌و نۆزده ، مه‌به‌ست نۆزده جۆر کاربه‌ده‌ســـتو به‌رپرسیار بێو ، هه‌ر به‌شێ له‌وان هه‌زاران تافیو که‌س بن •

وە یا هەڵنەگرێ ئەو نۆزدەیە فەرمانداری زۆر گەورە بن ؛ چونکی کەس بە سوپای خودا نازانێو ، نازانێ نەوعو جۆرو ژمارەیان چەندە خودا خۆی نەبێ • تەماشا ئەکەین لەم جیهانەدا کە ئەم خەڵکە گیرۆدە ئەبن هەر یەکێ بە جۆرە دەردێ گیرۆدە دەبێ کە لە دەردی ئەوانی دیکە نەچێو جیاوازییان زۆرە • وە دۆزەخ خۆیو ناوبردنی ئەوانە کە ئەخرێنە ناوی ناوبردنی بەرپرسیارەکانی هەر یادخستنەوەیەکی گەورەیی خودایە بۆ هۆشیارانو ئاگادارانی لە ئادەمیزاد تا ئاگایان لە خۆیان بێو فەرمانبەرداری خودا بکەن •

(كَلاَّ وَالقَمَرِ (٣٢) وَاللَّيْلِ إِذْ أَدْبَرَ (٣٣) وَالصُّبْحِ إِذَا أَسْفَرَ ! (٣٤) إِنَّهَا لَإِحْدَى الكُبَرِ (٣٥) نَذِيراً لِلْبَشَرِ (٣٦) لِمَنْ شَاءَ مِنكُمْ أَنْ يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ) (٣٧)

نەکەن نەخڵەتابن ئینکاری دۆزەخ ، یا ئینکاری پاسەوانەکانی ، یا ئینکاری ژمارەیان بە نۆزدە بکەن • دۆزەخ هەیەو پاسەوانی لەسەرەو ژمارەیان نۆزدەیە ، بەو جۆرە خودا ئەیزانێ •

سوێند بەو مانگە جوانە کە ئەبێ بە جێگەداری رۆژ لە کاتی شەوا ! وە سوێند بەو پەروەردگارە کە وای دروستکردوە رووناکی لە رۆژی تابان وەربگرێ ! وە سوێند بەو پەروەردگارە خاوەن حیکمەتە کە مەداری مانگی وەها دروستکردوە لە هەموو (٣٠) یا (٢٩) رۆژێکدا ئەم هەموو شێوە جوانانە نیشان بدا ! وە سوێند بە شەوی تاریکی ماندووان کاتێ کە پشتی هەڵکرد ! وە سوێند بە کاتی بەیانی لەو ساتەدا کە رووناکی ئەداتەوە ! ئەو دۆزەخە یەکێکە لە بەڵا زۆر گەورەکان لە هۆی ترسێنەری ئادەمیزادەوە •

وه ئینذار ئه‌کاو ئه‌ترسێنێ ئه‌و که‌سانه که ئه‌توانن له مه‌یدانی کارو کرده‌وه‌دا پێش بکه‌ون یا پاش بکه‌ون • وه حه‌ق وایه که هۆشیار ترسێنراو ئاگادارکرایه‌وه ئیتر بیر بکاته‌وه‌و بترسێ‌و خۆی له مه‌ینه‌ت رزگار بکا •

(كُلُّ نَفْسٍ بِما كَسَبَتْ رَهِينَةٌ (٣٨) إِلاَّ أَصْحَابَ الْيَمِينِ (٣٩) فِي جَنَّاتٍ يَتَسَاءَلُونَ (٤٠) عَنِ الْمُجْرِمِينَ (٤١) : ما سَلَكَكُمْ فِي سَقَرَ ؟ (٤٢) قالُوا : لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ (٤٣)، ولَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْكِينَ (٤٤) وكُنَّا نَخُوضُ مَعَ الخَائِضِينَ (٤٥) وكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ الدِّينِ (٤٦) حَتَّى أَتَانَا الْيَقِينُ (٤٧) فما تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ) (٤٨)

وه هه‌موو نه‌فسێ راگیرکراوه‌و دیلو داماوه به هۆی شوومی ئه‌و تاوانانه‌وه که له دنیادا کردوونی ته‌نیا ئه‌وانه نه‌بێ که نامه‌ی کرده‌وه‌یان ئه‌درێ به ده‌ستی راستیانه‌وه‌و به ده‌ستی راستیان وه‌ری‌ئه‌گرن ، ئه‌وانه وان له به‌هه‌شته‌کاناو رائه‌بوێرن •

جا ئه‌و که‌سانه که سه‌رفه‌رازو شادمانن له تاوانباره گیرۆده‌بوه‌کان ده‌پرسن : چی ئێوه‌ی هاویته‌ته ناو (سه‌قه‌ر) ؟ ئه‌وانیش ئه‌ڵێن : له نوێژکه‌ران نه‌بووین‌و ، له‌وانه نه‌بووین که خۆراك بده‌ین به گه‌داو داماوان‌و، له وتارو کرده‌وه‌ی پرپووچدا زۆر رۆئه‌چووین‌و . رۆژی قیامه‌تمان به درۆ ئه‌زانی ••• هه‌تا مردنمان پێ‌گه‌یشت‌و به‌رۆکی گرتین • جا ئه‌مانه که ئه‌مه شێوه‌و ره‌فتاری دنیایانه له پاشه‌رۆژدا تکای تکاکاران سوودیان پێ‌نادا •

(فَما لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ ؟ (٤٩) كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُسْتَنْفِرَةٌ (٥٠) فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ ! (٥١) بَلْ يُرِيدُ كُلُّ

امْرِیءٍ مِنْهُمْ اَنْ یُؤْتی صُحُفاً مُنَشَّرَةً (٥٢) کَلاَّ بَلْ لا یَخَافُونَ الآخِرَةَ (٥٣) کَلاَّ اِنَّهُ تَذْکِرَةٌ (٥٤) فَمَنْ شَاءَ ذَکَرَهُ (٥٥) ومَا یَذْکُرُونَ اِلاَّ اَنْ یَشَاءَ اللهُ ، هُوَ اَهْلُ التَّقْوی واَهْلُ المَغْفِرَةِ) (٥٦)

ئەوە چییە بۆیان پەیدا ئەبێ لە حاڵێکدا نیعراض ئەنێن و لائەگرن لە قورئان یا لە دەرزی دین و گەیاندنی ئەحکام . وایان لێ دێ ئەڵێی گوێدرێژن و لە شێر ترساون هەڵدێن و رائەکەن ؟

خەیر ئەمانە ئەوەندە دەماخ پووچن هەر یەکێ لەوان ئـەیەوێ لـە ئاسمانەوە چەن پەڕە کیتابێ بێتەخوارەوە بۆ سەریان . ئەوجا باوەڕ بە رەهبەر بکەن ؟ واز بێنن لە باسی ئەو نامەردانە . ئەوانە هەر باوەڕیان بە پاشەڕۆژ نیە • حاشا حەدیان نیە داوای پەڕەی ئاسمانی بکەن ؛ چونکی خودا بێ باك و بێ نیازە لەوان . وە حاشا لەو عەقڵە پووچە کە ئەوانی بایی کردوەو موبالات بە پاشەڕۆژ ناکەن • ئەبێ ئەوانە بفامن ئەم قورئانە حەق ئەخاتـەوە بیرو . یادنامەیە بۆ هۆشیاران • جا هەرکەسێ ئارەزووی هەیـە بـا بیخوێنێتەوەو نایشتوانێ بیخوێنێتەوە تا خودا خواستی نەبێ • وە خودای تەعالا شایاوە بۆ ئەوە هەموو کەسێ لێی بترسێ و ، شایاویشە بۆ ئەوە تاوان ببەخشێ •

سوورەتی (قیامەت) لە سوورەتە مەکەییەکانە ، (٤٠) ئایەتە ، دوای سوورەتی (قارعە) هاتوەتە خوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(لا اُقْسِمُ بِيَومِ القِيامَةِ ! (١) ولا اُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوّامَةِ ! (٢) ايَحْسَبُ الإنْسانُ اَلَّنْ نَجْمَعَ عِظامَهُ ؟! (٣) بَلى قادِرِينَ عَلى اَنْ نُسَوِّيَ بَنانَهُ) (٤)

وشەی (لا) زیادەو بۆ تەئکیدو پتەوکردنەوەی سوێند بەکاردێ . یا زیادە نیەو ئابتەو بۆ دانەدواوەی گومانی بەرانبەرد . یانی نە وا نیە کە تۆ گومان ئەبەی ، وە سوێند ئەخۆم .

وە هەر سوێندێ بە هەر شتێ بێ لە لایەنی خوداوە مەبەستە سوێند بە خالیقی ئەو شتەیە .

واتە : یانی سوێند بە رۆژی قیامەت ! کە رۆژێکی سامناکەو رۆژێ زیندووکردنەوەی گیانلەبەرانەو . رۆژی راکێشانیانە بۆ مەیدانی لێپرسینەوەی کردەوە . وە سوێند بە نەفسی (لوّامە) ! ئەو نەفسە کە زۆر لۆمەو سەرزەنشتی خۆی کردوە لەسەر بیروباوەڕی ناپارو کردەوەی ناهەمواروە ، لە قیامەتا شایەتە لەسەر ئەو تاوانانە کە لە دنیادا لۆمەی خۆی کردوە لەسەریان ... زیندووتانئەکەمەوە لێتانئەخوڕم بۆ کۆمەڵگاو پرسیاری بیروباوەڕو وتارو کردارتان . کەمو زۆر ، لێئەکەم .

بزانن ! کاتێ پرسیار لە حەزرەت کرا کە : رۆح چییە ؟ خودای تەعالا ئەو ئایەتەی نارەدەخوارەوە (ویسألونك عن الروح . قل : الروح من امر ربی ، وما اوتیتم من العلم الا قلیلا) • وە بە گوێرەی زاهیری ئایەتەکە زاناکانی پێشینانی ئیسلام قسەیان لە رۆح نەکردوە • بەڵام بە طەبیعەتی گوشادی ئایینی ئیسلامو زۆری ئومەتەکەو زانیارانی ئوممەتو تێکەڵبوونیان لەگەڵ فەلاسیفەی یۆنانەداو هاتنی پرسیار مەجبوور بوون کە بە قەدەر حاڵ لە رۆح بدوێن •

جا زۆربەی ئەوان وایان بڕیار داوە کە رۆح (جیسمێکی لەتیفە)و ، رەسایە لە هەموو ئەندامی زیندووی لەشدا ، وەکوو رەوان بوونی ئاو لەپەڕەی گوڵدا •

وە زانا بەرزەکان وەکوو ئیمامی غەزالی ــ خ ــو چەند زانای دیکە ئەوەیان بڕیارداوە کە رۆح (جسم) نیە بەڵکو جەوهەرێکی رووت لە مادەیە تەعەللوقی بە لەشەوە هەیە بە تەصەرروفو تەدبیرکردنبۆی ، وە تا کاتێ خودا خواستی ببێ ئەو رۆحە لەسەر ئەو پەیوەندییە بمێنێتەوە ئەمێنێتەوە • وە کاتێ ئەو خواستەی نەما ئەو پەیوەندییە نامێنێو ئەچێتەوە بۆ ئەو شێوەو وەزعە کە خودا بۆی دیاری ئەکا ، وە لە هەمانکاتدا پەیوەندی بە لەشەکەیەوە ئەمێنێ ، خوای لە گۆڕا بێ ، یا لە دەریادا ، یا لە هەوادا ، یا درندەیێ خواردیێتیو وجوودەکەی بووبێ بە زەرەاتی بلاو لە جیهانا • وە ئەوانە هەموو وان لە ژێر زانیاریو ئاگاداری خودادا •

هەروەها غەزالی کە یەکێکە لەو زانابەرزانە بیری لەسەر ئەوەیە کە (رۆح)و (نەفس) یەکێکن ، وە لەم بارەوە کە هۆی گیانداریو ژیانە ناوئەبرێ بە (رۆح)و ، لەو بارەیشەوە کە فەرماندارو هەڵسووڕێنەری کارە بە (نەفس) ناوئەبرێ •

وە پاش ئەوە کە رۆحو نەفس یەکێ بوون لەسەر رووناکی ئایەتەکانی قورئان جارجار بە صیفەتی (امارە)و ، جارجار بە صیفەتی (لوامـە)و ، جارجار بە (مطمئنە) ناوئەبرێ • وە ئەم سێ نەفسە هەر ئەو نەفسەن کـە لەگەڵ رۆحدا یەکێکن • بەڵام لە گیانی خۆیدا بە طەبیعەت ئەمارەیەو فەرمان ئەدا بە بەجێهێنانی ئارەزووی خۆی • وە پاش ئەوە کە بە بەندەیی و طاعەت مەشغوڵ کرا وای لێدێ لە ێوان ئەحوالی موختەلیفەدا ئەمێنێتەوە • لـە رووی زۆرهێنانی هێزی ئارەزووی بەدەوە ئارەزووی بەهێز ئەبێو کارو باری ناباری دێ بەسـەرداو تاوانئەکاو بەبـەر هێرشی هێزی (اطمئنان) رووئەکاتەوە بۆ لای حەقو عیبادەتو سەرزەنشتی خۆی ئەکا لەسەر گوناە ، وە لەم کاتەدا ناوئەبرێ بە (لوامە)، وە ئەگەر بە تەوفیقی خودا لەم حاڵەپەستە رزگار ببێو شیفای بۆ بێتو دامەزرێ ناوئەبرێ بە نەفسی (مطمئنە) • جا لێرەدا بۆیە نەفسی لەووامە هاتوەتە پێشەوە ، چونکی ئاگاداری لەسـەر تاوانەکان •

ئایا ئادەمیزادی بێباوەڕی دڵتاریك وا تێئەگاو گومان ئەبا کـە لـە پاش مردن ئێمە ئێسقانەکانی گردناکەینەوە لەبەر ئەوە رزیون یا وشك بوون ؟ یاخود مانیعێ هەیە لە دەستەڵاتی ئێمە ! حاشا ! ئەوە وا نیەو • ئێمە تەوانایین لەسەر ئەوە سەرپەنجەکانی ڕێك بخەینەوە بەو جۆرە خەتەو بـەو نەرمیو زبرییە کە لە دنیادا بوە دروستی بکەینەوە •

(بَلْ يُرِيدُ الْإِنسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ (٥) يَسْأَلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ ؟ (٦) فَإِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ (٧) وَخَسَفَ الْقَمَرُ (٨) وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ (٩) يَقُولُ الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ : أَيْنَ الْمَفَرُّ ؟ (١٠) كَلَّا لَا وَزَرَ (١١) إِلَى رَبِّكَ يَوْمَئِـــذٍ

الْمُسْتَقَرُّ (١٢) يُنَبَّأُ الإِنسانُ يَوْمَئِذٍ بِما قَدَّمَ وَاَخَّرَ (١٣) بَلِ الإِنْسانُ على نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ (١٤) ولَوْ اَلْقى مَعاذِيرَهُ (١٥)

ئێوە واز لە ئینسان بێنن ، زۆربەی ئینسان بە ئارەزووی خۆی ئەکاو حەز ئەکا لەسەر بەدڕەوشتیو ناڕاستی بڕوا لە داهاتووی ژیانیشیا • واتە وەکوو ئەو کافرانە ئەمڕۆ درۆزنو نافەرمانو یاخین بەرابەر بە خودا ئەوەیان ئەوێ لەمەولایش هەروەها بن • بۆیە بە دەمارەوە هاوار ئەکاو ئەڵێ : چ کاتێ رۆژی قیامەتو زیندووکردنەوەی مردوو ئەبێ ؟ لەو کاتەدا کە چاوی ئادەمیزاد ئەبڵەق بوو لەبەر ترسو سەرگەردانیو لەبەر بومەلەرزەی جیهانو، **رووناکی مانگ مەحو بوەوە ، رۆژو مانگ لە بێڕووناکیدا کەوتنەیەك ، یا کەوتنەیەك لە داکەوتنیانا بە ئاسمان وپەرتبوونیان لە مەداری خۆیانو** نیظامی کائینات تێکچوو ، جا ئینسانە بێ باوەڕەکە ئەڵێ : بۆ کوێ رابکەینو بەرەو کوێ هەڵبێین ؟ حاشا ! ڕێگەی ڕاکردن نیەو بۆ کوێ دەرئەچێ لە دەستی خودای گەورە ؟

عەرزت بەرزو نـزم لە یاسا دەرچوو
ئەستێرەی فەلەك هەموو بێنوور بوو
پەنـا هەر پەنـای زاتـی خودایـە
چرای ڕووناکـی لە ناو دڵـدایـە

وە هەر لەو شـوێنەدا کە خودا بڕیاری داوە کە سـارای کۆمەڵگاو کۆبوونەوەی خەڵکە بۆ پرسیار ئـەبێ ئادەمیـزادو بـاقی کۆکراوەکان گردبینەوەو لەو شوێنەدا هەموو ئینسانێ ئاگادار ئەکرێتـەوە بـە هۆی فریشتەی نووسەری کردەوەوە لەوەی کردوویەتی لە کردەوەکانو ئەوەیش نەیکردوەو لەناوچوە • نە ، تۆ واز لەو قسە بێنە کە بڵێن ئادەمیزاد لە لایەنی فریشتەوە ئاگادار ئەکرێ لە سـەر کـردەوەکانی ؛ چونکی ئینسان خۆی

شەهیدێکی ئاگاداری هۆشیارە لەسەر نەفسی خۆی و خۆی زۆر چـاك ئەزانێ چی کردوە ، با بە روالەت خۆی وا نیشان نەداو بە زمان عوزرو بیانوو بێنێتەوە لە بارەگای خودادا • بەڵام چونکە دەستو پێو ئەندامەکانی لەشی خۆی شایەتی لێ ئەدەن ئیتر ئەو بیانووانە سوودیان نیە ، یا هەرچی ئینسان لە دنیادا پەردە داداتەوە بەسەر خۆیا هیچی بۆ ناکرێو پاشەڕۆژ هیچ لـە خودا ون نابێو ئەندامەکانی تاوانبارەکە شایەتی لێئەدەن •

(لا تُحَرِّكْ بِـهِ لِسانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ (١٦) إِنَّ عَلَيْنَـا جَمْعَهُ وقُرْآنَهُ (١٧) فَإِذا قَرَأْناهُ فاتَّبِعْ قُرْآنَهُ (١٨) ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيانَهُ) (١٩)

وا باوە ئەم ئایەتانە بەو بۆنەوە بە تایبەتی لێردا هاتوونەتەخوارەوە کاتێکە حەزرەت ــ د ــ لەو ڕۆژەدا وەحی بۆ هاتوە زۆر پەلەپەلی کردوە بۆ خوێندنەوەی وەحیەکە نەبادا جوملەیێ یا زیاتر لە جوملەیێ فەرامۆش بکا ، ئەم ئایەتە بۆ ئەوە هاتەخوارەوە کە حەزرەت ــ د ــ لەو کاتانەدا پەلەپەل نەکا وەکوو چۆن قوتابی لە کاتی دەرزدا زۆر پەلەپەل بکا مامۆستاکەی پێی دەڵێ : پەلەپەل مەکە ، من دوایی دەرزەکەت تێئەگەیەنم •

یا هەر لەسەر ریزی قسەپێشوەکان بوەو خودا فەرموویەتی : مـادام ئینسان خۆی شایەتە لەسەر خۆیو بەڵگەی خۆی وا بە خۆیەوە ئیتر ئـەی ئادەمیزاد تۆ لەم کاتی حەشرەدا پەلەپەل لە خوێندنەوەی نامەی کردەوەتدا مەکە ، ئێمە لەسەر بەڵێنی خۆمان بە حیکمەتو عـەدالەت تۆ بێئیحتیاج ئەکەین لەمەو ، گردکردنەوەی کردەوەکانت لەسەر ئێمەیەو هەروا لەسـەر ئێمەیە کردەوەکانت پێبڵێیزو نامەی کردەوەکانت بەسەردا بخوێنینەوە ، جا

کاتێ ئێمە خوێندمانەوە تۆیش شوێنمان بکەوەو وەکوو ئێمە بیخوێنەرەوە • جا ئەگەر گومانێکت لە مەسەلەیەکدا بوو باوەڕت وا نەبوو بەو شتە ئێمە باش بۆت بەیان ئەکەین • وە ئەم ئایەتانە بۆ ئەم مەعنا زۆر لەبارن •

(كَلاَّ بَلْ تُحِبُّونَ الْعاجِلَةَ (٢٠) وتَذَرُونَ الآخِرَةَ (٢١)، وجُوهٌ يَوْمَئِذٍ ناضِرَةٌ (٢٢) إِلى رَبِّها ناظِرَةٌ (٢٣) ووجُوهٌ يَوْمَئِذٍ باسِرَةٌ (٢٤) تَظُنُّ اَنْ يُفْعَلَ بِها فاقِرَةٌ (٢٥) كَلاَّ ! إِذا بَلَغَتِ التَّراقِيَ (٢٦) وقِيلَ : مَنْ راقٍ ؟ (٢٧) وظَنَّ اَنَّهُ الْفِراقُ (٢٨) والْتَفَّتِ السّاقُ بِالسّاقِ (٢٩) إِلى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَساقُ) (٣٠)

وازیێنە لە پەلەکردن لە خوێندنەوەی قورئانا ، یا لە بایی‌بوون بە دنیاوە، ئێوە هەمیشە نیعمەتی حازری دنیاتان ئەوێو حازرخۆرنو کاروبارو پێویستی پاشەڕۆژ تەرک ئەکەن . لەگەڵ ئەوەدا کە ئەو رۆژە رۆژێکی زۆر گەورەو بە نرخەو ئەو رۆژە رۆژی چارەنووسو پاشەڕۆژی ئادەمیزادە ، لەو رۆژەدا چەن رووبەك زۆر جوانو بۆ زاتی خودای خۆیان ئەڕوانن ، وە چەن رووبەکیش ترشو تاڵو بێحاڵو ، گومان ئەبەن کە مامەڵەیەکی زۆر نابارو **ناهەمواریان لەگەڵا بکرێ ؛ چونکی نیشانەی خۆشی لە هیچ لایەکەوە نابینن،** وازیش بێنە لە هەڵبژاردنی دنیا بەسەر قیامەتدا ، کاتێ رۆحی ئادەمیزاد گەیشتە دانەی سەرسنگیو لەو کاتەدا وترا : کێیە دۆعایێ بەسەر ئەم ناساغەدا بخوێنێ ؟ وە یارۆی ناساغ باوەڕی بە هێزی هاتەسەر ئەوە کە ئەم دەردە تووشی ئەو بوە دەردی مەرگو جیابوونەوەی دۆستو خۆشەویستانو بەجێهێشتنی دنیایەو ، لەو کاتەدا قاچی بەیەکدا هاتو لاقەکانی بەیەکدا ئالآن

بە جۆرێ نەتوانێ لەیەکیان جیابکاتەوە .. لەو کاتەدا رۆیشتن و رەوانەکردنی ئادەمیزاد بۆ لای خودایەو ئەو دادگاری راستە .

بزانن ! لەم شوێنەدا چەن باسێ هەیە :

یەکەم : لە زاهیری ئایەتی (وجوه یومئذ ناضرة الی ربها ناظرة)ەوە دەرئەکەوێ کە موسوڵمانان لە رۆژی قیامەتدا رووخۆش و دڵشاد ئەبن و بە چاوپێکەوتنی خودا بەهرەمەند ئەبن . ئەو چاوپێکەوتنە بە دوو چاوی سەر ئەبێ بەڵێ ئێمە هەتا کاتی خۆی چلۆنیەتی ئەو دیتنە نازانین .

هەروا لە فەرموودەی پێغەمبەریشەوە کە جەریری کوڕی عەبدوڵلا دەیگێڕێتەوە ئەمە دەردەکەوێ . جەریر ئەڵێ : لە خزمەتی پێغەمبەرا دانیشتبووین ئەویش تەماشای مانگی کردو ، ئەو شەوە چواردەی مانگ بوو، فەرمووی : ئێوە لەمەولا ــ واتە لە پاشەڕۆژا ــ خودای خۆتان بە چاوو بە ئاشکرا ئەبینن وەکوو چۆن ئیستە ئەم مانگە ئەبینن ، هیچ بەرگریتان لێناکرێ لە دیتنیا . جا ئەگەر ئەتوانن غەڵەبەتان بەسەردا نەکرێ بۆ نوێژێ لە پێش خۆرکەوتن و خۆرئاوابوونا بیکەن . دوایی ئەم ئایەتەی خوێندەوە : (وسبح بحمد ربك قبل طلوع الشمس وقبل غروبها) .

وە موسلیم لە صەحیحەکەیدا دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر ئەرموویەتی : کاتێ خەڵکی بەهەشت چوونە بەهەشت خودا ئەفەرموێ : ئەتانەوێ شتێکتان بۆ زیادبکەم ؟ ئەوانیش ئەڵێن : خودایە ئایا نەتخستووینەتە بەهەشت ؟ ئایا رووت سپی نەکردووین ؟ لە ئاگر رزگارت نەکردووین ؟ ئەفەرموێ : جا پەردە لادەبرێ ، دوای ئەوە هەرچی شتیان دراوەتێ بە ئەندازەی روانین بۆ لای خودا پێیان خۆش نیە .

هەروەها لە پێش دەرکەوتنی گومانی ئەهلی بیدعەتا هەموو زانایانی دین لەسەر ئەوە یەکڕەسە بوون کە ئەو ئایەتە مانای چاوکەوتن بە زاتی خودایە .

وە بەربەرەکانی (مبتدعە) بۆ ئەم رایە هەر گومانە گومانی ئەوانیش لەسەر بناغەی قیاسی (غائب) لەسەر (شاهد)ە . واتە چاوپێکەوتن لە دنیادا هەندێ مەرجی هەیە ئەو مەرجانە بۆ بینینی خودا نایەنە جێ . بەڵام ئەم گومانە نرخی نیە ، چونکی ئەو مەرجانە عادەتین لە دنیادا پێویست ناکا لە قیامەتدا بێنەجێ . هەر وەکوو چۆن (حیـــاة)و (علم)و (ارادە)و (قدرة)و (سمع)و (بصر)و .. ثابتو دامەزراون بۆ خوداو لەسەر مەرجە عادەتییەکانیش نین . وە مادام بەڵگەی ئاشکرا بوو حەقی موسوڵمان وایە بێ دوودڵی ئەو مەبەستە وەربگرێ و باوەڕی پێبکا .

باسی دووهەم : لە (من راق)دا گەلێ تەفسیر هەیە : یانی هـــەندێ فەرموویانە : کێ دۆعا بۆ رزگاری ئەم کەسە ئەکا کە نزیکەمردنە ؟ وە هەندێ فەرموویانە: کێ کردەوەی ئەم کەسە بۆ لای خودا بەرزئەکاتەوە ؟ وە هەندێ فەرموویانە : ئەوە کێیە دەرمانێ ئەم نەخۆشە بکات ؟

باسی سێیەم : لە تەفسیری (والتفت الساق بالساق)دا هەندێ ئەڵێن: کینایەیە لە سەختیو سەغڵەتی حاڵی کابرای نزیك بەمردن . وە هـــەندێ ئەڵێن : لەسەر مەعنای ظاهیری ئایەتەکەیە ، واتە کە مردوو خرایە کفنەوە قاچی ئەکەون بەسەر یەکدا . هەندێکیش ئەڵێن : سەختی دنیا پێچرا بە سەختی قیامەتەوە . هەندێ تر ئەڵێن مانای وایە : دوا رۆژی دنیا لە یەکەم رۆژی قیامەت نزیك کەوتەوە .

(فَلا صَدَّقَ ولا صَلّی (۳۱) وَلٰکِنْ کَذَّبَ وتَوَلّی (۳۲) ثُمَّ ذَهَبَ اِلی اَهْلِهِ یَتَمَطّی (۳۳) اَوْلی لَکَ فَاَوْلی (۳٤) ثُمَّ اَوْلی لَکَ فَاَوْلی) (۳۵)

ئەم ئایەتە موقەددەرە بە (قول)ەوە . واتە لە لایەنی خوداوە . یا لە لایەنی فریشتەکانەوە ئەوترێ : ئەم زەلامە لە دنیادا نوێژی نەکرد ؛ چونکە باوەڕی بە خوداو پێغەمبەری خودا نەبوو . بەڵکوو بە درۆی ئەزانێو بـە درۆی دائەنانو پشتی لێهەڵکردن ، جا ئەم سزا لەم رۆژەدا چاترە بۆ تۆو موافیقی حیکمەتە . ئەمجاریش هەر چاکترە بۆ تۆو چاکترە •

هەندێ فەرموویانە : دەربارەی ئەبووجەهل هاتوەتەخوارەوە ؛ ئەگەر وایش بێ حوکمەکە عامە ؛ چونکی سەبەبی نوزووڵ تەخصیص ناکا •

(اَیَحْسَبُ الإنْسانُ اَنْ یُتْرَکَ سُدی ؟ (۳۶) اَلَمْ یَکُ نُطْفَةً مِنْ مَنِیٍّ یُمْنی ؟ (۳۷) ثُمَّ کانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوّی فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَیْنِ الذَّکَرَ والأُنْثی ؟ (۳۹) اَلَیْسَ ذلِکَ بِقادِرٍ عَلَی اَنْ یُحْیِیَ المَوْتی ؟) (٤۰)

خودای تەعالا بـە شـێوەی ئیستینکارەوە ئەفەرموێت : ئایا ئادەمیزاد گومان ئەبا ئاوا بێئەرکو تەکلیف بەرەڵا بکرێو هیچ پرسیاری لێ نەکرێ؟! حاشا وە کەڵلا ! حیکمەتو دادگەری خودا وابە کە پرسیاری لە بـارەی هەموو شتێکەوە لێ بکرێ • ئەوە بۆچی لە خۆی گۆڕاوەوکاتی نـەبووندو **لاوازی خۆی بیرچوەتەوە ! ئایا بناغەی دروستبوونی ئەو تۆمێ نەبوو کە لـە** باوکو دایکیەوە دەرچوو . دوای بەیەکگەیشتنیان بوو بە پارچە خوێنێو .

لە پاشان خودا رێکی‌خست‌و دروستی کرد • واتە لە پارچە خوێنەوە کردی بە پارچەیێ گۆشت‌و ، جا ئێسقانو رەگی بۆ دروست‌کردو گەورەی کردو کردی بە ئادەمیزادێکی رەساو ، بە هۆی ژنو ژنخوازییەوە منداڵی تێرینەو مێینەی لێدروست‌کرد • جا ئایا ئەو خودایە کە ئەم کارە گەورانەی کردوە تەوانای ئەوەی نیە مردوو زیندو بکاتەوە وەکوو لە پێشدا زیندوو بوون ؟ بەڵێ وەڵلا هەرگیز مومکینێ لە مومکینات نیە خودا تەوانا نەبێ بەسەریا •

لە ئەبوهورەیرەوە دەگێڕنەوە ــ خ ــ فەرموویەتی : حەزرەت ــ د ــ فەرمووی : هەرکەسێ لە ئێوە سوورەتی (والتین والزیتون)ی خوێندو گەیشتە دواییەکەی با بڵێت ! (بلی وانا علی ذلك من الشاهدین) • وە هەرکەسێ (لا اقسم بیوم القیامة)ی خوێندەوەو گەیشتە دواییەکەی با بڵێت: (بلی) • وە هەرکەسێ سوورەتی (والمرسلات)ی خوێندەوەو گەیشتە (فبای حدیث بعده یؤمنون ؟) بڵێ (آمنا بالله) • داوای ئیمانو ئەنجامی باش لە خودای میهرەبان ئەکەین •

سووره‌تی (انسان) له سووره‌ته مه‌دینه‌ییه‌کانه ، سی‌ویه‌ك ئایه‌ته ، دوای (الرحمان) هاتوه‌ته‌خواره‌وه .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(هلْ اَتى على الإنْسَانِ حِينٌ مِنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئاً مَذْكُوراً ؟ (١) اِنَّا خَلَقْنَا الإنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ اَمْشَاجٍ نَبْتَلِيهِ . فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعاً بَصِيراً (٢) اِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ ؛ اِمَّا شَاكِراً، و اِمَّا كَفُوراً) (٣)

ئایا هاتوه به‌سه‌ر ماده‌ی ئاده‌میزادا له‌و کاته‌دا که ماده‌ی (عنصری) بوه . واته کاتێ که گڵ بوه له زه‌ویدا ؛ یا بوه به گیای گه‌نم ؛ وه یا دانه‌وێڵه، یا ئاردو هه‌ویرو نان . یا خوێنی ساف له له‌شی ئه‌و که‌سه‌دا که ئه‌و نانه‌ی خواردوه ؛ یا کاتێ بوه به تۆم له پشتی باوکاو له سنگی دایکدا .. ئایا هاتوه به‌سه‌ریا له‌م کاتانه‌دا کاتێ له چه‌رخ که ئه‌م ئاده‌میزاده شتێ نه‌بوه ناوی بێت به زمانا ؟ به‌ڵێ بێگومان هاتوه به‌سه‌ریا . ده‌ی وه‌کوو ئێمه له نه‌بوون دروستمان‌کردوه ئه‌یشتوانین پاش ئه‌وه که مرد دووباره دروستی بکه‌ینه‌وه بۆ عاله‌میکی تازه هه‌تا به ئه‌نجامی بیرو باوه‌ڕو کرده‌وه‌ی خۆی بگات .

به‌ڵێ به‌ێ‌گومان ئێمه ئاده‌مزادمان دروست‌کرد له نوطفه‌یێ ، له تۆمێ ، که تێکه‌ڵ بوو له تۆمی باوك‌و دایکی حاڵمان وابوو ویستمان بێگوێزینه‌وه له ئاوه‌وه بۆ خوێن، بۆ گۆشت‌پاره . بۆ گیانله‌به‌ریی . بۆ ده‌رچوون له منداڵدان بۆ رووی جیهانێ . ته‌کینی بیرو باوه‌ڕی چاك‌ و کرده‌وه‌ی پاك‌و ره‌وشتی

روونا‌کی لێبکەین ، بۆیە کردمان بە ئادەمیزادێکی شنەواو بینا • وە پاش تەواوکردنی مادەو صوورەتی ئینسانیو شێوەی جوانیو . عەقڵو هۆشی تیژی زۆرزانی شارەزای ڕێگەی پیرۆزی ژینو دینمان کرد بە ناردنی ڕەهبەرانی بەرزو ڕێگەی خێرو شەرمان پێ نیشاندا • ئیتر خۆی‌و ئارەزووی خۆی ؛ کەیفی خۆیەتی ، ئایا ئەبێ بە ئادەمیزادێکی پاکی دڵڕوونا‌ك کە ڕێگەی راست ئەگرێ هەتا پیرۆزی خۆی وەرئەگرێ ، وە یا ڕێگەی بەدبەختی ئەگرێتەبەر هەتا لە دنیا ئەچێتەدەرو لەوێوە بۆ مەحشەرو ، لەوێوە بۆ دۆزەخ ؟

(اِنَّا اَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَلاسِلَ وَاَغْلالاً وسَعِيراً (٤) اِنَّ الأبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ كَانَ مِزاجُهَا كافُوراً (٥) عَيْناً يَشْرَبُ بِها عِبادُ اللهِ يُفَجِّرونَها تَفْجِيراً (٦) يوفُونَ بِالنَّذْرِ ويَخافُونَ يَوْماً كانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيراً (٧) ويُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلى حُبِّهِ مِسْكِيناً ويَتِيماً واَسِيراً (٨) اِنَّما نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللهِ لا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً ولا شُكُوراً (٩) اِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبِّنَا يَوْماً عَبُوساً قَمْطَرِيراً (١٠) فَوَقَاهُمُ اللهُ شَرَّ ذلِكَ الْيَوْمِ ولَقَّاهُمْ نَضْرَةً وسُروراً (١١) وَجَزَاهُمْ بِما صَبَرُوا جَنَّةً وحَرِيراً) (١٢)

ئیمە چەن زنجیرێکی درێژمان ئامادەکردوە بۆ کافرەکان بۆ ڕاکێشانیان، وە چەن کۆتێ بۆ دەستو گەردنیان ، وە ئاگرێکی بڵێسەدار بۆ سزادانو سووتاندنیان • وە بە بێ گومان موسوڵمانە چاکەکان لە پیاڵەی جواندا شەرابی تێکەڵکراو لە کافوور ئەخۆنەوە ، ئەو کافوورەیشی لە بەر

یێن‌خۆشی‌و تامۆچێژی بەلەزەت تێکەڵ ئەکرێ • حاڵی ئەو شەرابە وایە لە سەرچاوەیەکەوە دەرئەچێ‌و تەنها بەندە تایبەتییەکانی خودا لێی ئەخۆنەوە• وە ئەو بەندانە ئەتوانن شەرابی ئەو سەرچاوە رابکێشن‌و جۆگەی لێ هەڵبگرن بۆ هەرکوێ ئەیانەوێ • واتە بە بێ زەحمەت‌و ماندوبوون ئەتوانن ئـــەو شەرابە ڕەوان بکەن بۆ هەر شوێنێ خۆیان ئارەزوو بکەن •

ئەو موسوڵمانە چاکانە ئەوانەن هەر نەزرێکیان کردبێ جێبەجێی ئەکەن‌و ئەیبەنە سەرو . لە ڕۆژێ ئەترسن کە شەڕی ئەو ڕۆژە بـــلاّو ئـــەبێتەوە‌و پەرەئەسێنێ • وە خواردەمەنی خۆیان ئەدەن ــ لەگەڵ ئەوەدا کە خۆیـــان پێویستیان پێیەتی‌و حەزیان لێیەتی ــ یا لەسەر خواست‌و ڕەزای خودا ••• بە ئینسانی گەداو ، بە منداڵی هەتیوو ، بە کەسێ بە دیل گیرابێ ؛ وە بە زمانی خۆیان بە ئاشکرا ؛ یا بە زمانی دڵ پێیان ئەڵێن : ئێمـــــە لەبـــــەر ئـــەوە خواردەمەنیتان پێ‌ئەدەین بە هیوای دەسکەوتنی ڕەزامەندی خوداین ، وە داوا ناکەین‌و لە ئێوەمان ناوێ پاداشمان بدەنەوە بە ماڵو سوپاسمان بکەن لەبەر ئەوە کە ئێمە بە ڕاستی لە ڕۆژێکی سەختی درژی زۆر نابار ئەترسین• جا لەبەر ئەوە ئەوان دڵیان وەها پاکبوو بە دڵسۆزی ئـــەو خزمەتەو ئـــەو نانداینەیان کردبوو خودا ڕزگاری کردن لە شەڕی ئەو ڕۆژەو شـــادمانی‌و خۆشی پێبەخشین‌و پێگەیاندن • وە پاداشی دانەوە لەسەر ئەوە کە خۆیان گرتبوو لەسەر تاوانەکردن‌و دەسبەرداربوون لە بەدکاری‌و بەجێهێنـــانی واجباتی خۆیان بە درێژایی زەمان •• بە دانان‌و نیشتەجێکردن لە بەهەشتاو بە بەرگ‌و پۆشاکی حەریری نەرم‌و ناسک •

(مُتَّكِئِينَ فِيها عَلَى الأَرَائِكِ ، لا يَرَوْنَ فيها شَمْساً وَلاَ زَمْهَرِيراً (١٣) ودانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلالُهـــا وذُلِّلَتْ قُطُوفُهـــا

تَدْلِيلاً (١٤) ويُطافُ عَلَيْهِمْ بِآنِيَةٍ مِنْ فِضَّةٍ واَكْوَابٍ كانَتْ قَوارِيرا(١٥) قَوارِيرَ مِنْ فِضَّةٍ قَدَّرُوها تَقْدِيراً(١٦) ويُسْقَوْنَ فِيها كَأْساً كانَ مِزاجُها زَنْجَبِيلاً (١٧) عَيْناً فِيها تُسَمَّى سَلْسَبِيلاً) (١٨)

حاڵی ئەو موسوڵمانە چاکانە وایە لە بەهەشتدا لەسەر کورسییەکانیان بە خۆشی پاڵ ئەدەنەوەو ، نە گەرما ئەبینن و نە سەرما . وە دارەکانی بەهەشت دائەنەوێن و سێبەری دارەکان ئەیدا بەسەریانا ، وە میوەکانیان وا نزم بوەتەوە هەرکاتێ بیانەوێ دەستیان بۆ ببەن بێ ئەرك و زەحمەت دەستیان پێیان ئەگات .

وە گەردش ئەکرێ لەسەریان بە چەن کاسی زیوین و بە چەن کووپێکی ناسکی جوان کە مادەکەیان زیوەو ، ئەوانە خاوەنی صەفای شووشەو مادەی زیون ، وە شێوەیان لەسەر ئەو بارەیە کە خۆیان ئارەزوویان کردوەو بە خەیاڵ رێکیان خستوە ، وە لەو بەهەشتانەدا چەن گلاسێ شەرابیان ئەدرێتێ بۆ خواردنەوە کە لەبەر تامو بۆنخۆشی زەنجەفیلی تێکەڵکراوە . وە ئەم مەشرووباتە لەسەر چەشمەیێ دەرئەچێ کە بە سەلسەبیل ناوئەبرێ لەبەر ئاسانی هاتنەخوارەوەی لە پیاڵەداو ئاسانی رۆچوونی لە گەروودا .

(ويَطوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدانٌ مُخَلَّدونَ اِذا رَاَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤاً مَنْثُوراً) (١٩)

وە چەن غولامێ بەسەر ئەهلی بەهەشتدا دەگەڕێنو هەمیشە ئامادەن بۆ خزمەتکردن ، کاتێ چاوت پێیان بکەوێ وا گومان ئەبەی کە دوڕو

جەواهیرن لەبەر پاکیو رووناکی ناوچاویان وە لە دوڕی بلاوی ناو مەجلیس ئەچن لە ئامادەیی هاتوچۆیانا •

(وا ذَا رَاَيْتَ ثَمَّ رَاَيْتَ نَعِيماً ومُلْكاً كَبِيراً (٢٠) عالِيَهُمْ ثِيابُ سُنْدُسٍ خُضْرٌ وَ اسْتَبْرَقٌ ، وحُلُّوا اَسَاوِرَ مِنْ فِضَّةٍ ، وسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَراباً طَهُوراً (٢١) اِنَّ هذا كانَ لَكُمْ جَزَاءً وكانَ سَعْيُكُمْ مَشْكُوراً) (٢٢)

وە کاتێ تەماشا بکەی لەو بەهەشتانەدا نیعمەتێکی زۆر لە بەرگو پۆشاکی نەرمو نیانو لە میوەی خۆشو گەواراو ، لە جۆرەها مەشروبات لە ئاوی زەلاڵو ، لە شیرو ، لە هەنگوینو گۆشتی پەلەوەرو دەستەلاتی بێئەندازەو زۆر ••• ئەبینی کە بۆ هەموو کەسێ هەیە بە جۆرێ کە بە دڵیا هاتوەو ، نە بە چاو دیویەتیو ، نە بە گوێ بیستوویەتی • وە چەن بەرگی حەریری سەوزی ناسکو ئەستووریان بەسەر لەشەوەیەو لەبەردایەو ، چەن بازنی زیویان لە دەستدایەو ، خودا شەرابی حەلاڵی دەرخوارد داون • وە بانگیان لێئەکرێ : ئەم خۆشیو رابواردنە بۆ ئێوە کراوە بە پاداشی هەوڵو تێکۆشانتان لە فەرمانبەرداریو بەجێهێنانی ئەرکی ئاینیدا ؛ لە وازهێنان لە ئارەزووی نەفسیو ، بەجێهێنانی کاری بە ئازارو ، هەستان بۆ نوێژ لە کاتی سەرماو گەرماداو ، رۆژوو گرتن لە کاتی ناهەمواراو . بەخشینی ماڵ لە کاتی پێویستیدا بەو ماڵەو ، تەسلیمبوون بە قەزاو رازی بوون بە فەرمانی خودا • ئەمانە هەموو لە لای خودا مەقبوولنو ، ئەم رۆژەو ئەم شێوە پاداشتانە هەتا هەتایە •

(اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنا عَلَيْكَ القُرْآنَ تَنْزِيلاً (٢٣) فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ ، ولا تُطِعْ مِنْهُمْ آثِماً اَوْ كَفُوراً) (٢٤)

ئێمە قورئانمان بۆ تۆ ناردەخوارەوە جاربەجارو بە پێی پێویست بۆ ئەوە کە هەر بازێکی بێ بە دەرماڵێکی بەسوود بۆ چەن کەس . دەی تۆیش خۆت بۆ فەرمانی خودای خۆت بگرەو ؛ ئەگەر ئازارێکت تۆش بێ بە خۆشی وەری‌بگرە . وە ئەگەر یارمەتیت داوا کرد خودا بە خاوەن حیکمەت تەماشا بکە ؛ وە پەیڕەوی ئەو دوژمنانە مەکە ؛ چ ئەوانە کە دوژمنایەتیەکەبان وا لە دڵاناو دەری‌ناخەنو ، چ ئەوانە کە دەری‌ئەخەن .

دەگێڕنەوە : ئەم ئایەتانە دەربارەی ئەبوجەهل هاتنەخوارەوە . کە هەڕەشەی کردو وتی : ئەگەر محەمەدم چاوپێبکەوێ ئەڕۆم بۆیی‌و پێ ئەتێمە سەر ملی !

وە هەندێ ئەڵێن : دەربارەی عوتبەی کوڕی ڕەبیعەو ، وەلیدی کوڕی موغیرە هاتوونەتە خوارەوە . هاتن بۆ خزمەتی حەزرەتو وتیان : واز لەم داوای پێغەمەڕێتی خۆتە بێنە ، ئەگەر ماڵت ئەوێ پێتئەدەینو ! عوتبە وتی کچەکانم لە جوانترین کچانی قورەیشنو لەو کچانەت ئەدەمێ بە بێ مارەیی! جا وا دیارە (ئاثم) بۆ عوتبەو (کفور) بۆ ئەبوجەهل بێ .

(وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلاً (٢٥) وَمِنَ اللَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ وَسَبِّحْهُ لَيْلاً طَوِيلاً (٢٦) إِنَّ هَؤُلاءِ يُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ وَيَذَرُونَ وَرَاءَهُمْ يَوْماً ثَقِيلاً (٢٧) نَحْنُ خَلَقْنَاهُمْ وَشَدَدْنَا أَسْرَهُمْ ، وَإِذَا شِئْنَا بَدَّلْنَا أَمْثَالَهُمْ تَبْدِيلاً) (٢٨)

ئەی ڕەهبەر تۆ لەسەر زیکری خودای خۆت دەوام بکەو ؛ ئادەمیزاد بانگ بکە بۆ خودابەیەکناسی‌و فەرمانبەرداری‌و ، لە بەیانی‌و ئێوارەدا نوێژەکانت جێبەجێبکەو ، لە هەندێ کاتی شەودا سوجدە بۆ خودا ببەو ،

نوێژی فەرز بکە ــ واتە مەغریبو عیشاء ــ وە نوێژی بۆ بکە لە کاتی درێژ لە شەوا ، نیوەی شەو یا کەمتر یا زیاتر . وە هەرگیز وەکوو ئادەمیزادی بێئاگا دامەنیشە . بە راستی ئەو بێئاگایانە رابواردنی ئەم دنیا حازرەیان ئەوێو . ڕۆژێکی گران وەکوو پاشەڕۆژبەجێدێڵن و ئەیخەنە دوای خۆیانەوە واتە پشتگوێی ئەخەنو موبالاتی پێ ناکەن . ئەوانە نافامن کە ئێمە لە بەر حیکمەتی خۆمان مۆڵەتیان ئەدەین . ئەنا ئێمە ئەوانمان دروستکردووەو جمگەکانی لەشیانمان پتەو کردووەو هەر کاتێ خواستمان بێ وێنەی ئەوانە ئەگۆڕین بە گۆڕینی جەزری . یا حوکمو فەرمــانو هێزو ڕێزیــان لێ وەرئەگرمەوەو ئەیانکەم بە ژێردەستەو لارەمل ، وە یــا هــەر لــە ڕەگ‌و ریشەوە دەریانئەکەم .

داری بێبــەر و بێ نــرخو سێبەر
ریشــەی بســووتێ ، با نەیەتە دەر

(اِنَّ هٰذِهِ تَذْكِرَةٌ ، فَمَنْ شاءَ اتَّخَذَ اِلىٰ رَبِّهِ سَبِيلاً (٢٩) وَمَا تَشاؤُنَ اِلاّ اَنْ يَشاءَ اللهُ ، اِنَّ اللهَ كانَ عَلِيماً حَكِيماً (٣٠) يُدْخِلُ مَنْ يَشاءُ فِي رَحْمَتِهِ ، وَالظّالِمِينَ اَعَدَّ لَهُمْ عَذاباً اَلِيماً) (٣١)

واتە : ئەم سوورەتە خودا ئەخاتە بیری ئادەمیزاد ، دەی هەر کەسێ ئەیەوێ بگا بە خودای خۆی با ڕێگەیێ بگرێ تا بیگەیەنێ بە خودا . وە ئێوە ناتوانن خواستی ئەوە بکەن تا خواستی خودا (تعلــق) نەبەســتێ بە خواستی ئێوەوە . بە راستی خودا زانایە بــە هــەموو کارێو . خــاوەن حیکمەتە لە هەموو تەصەڕوفێکدا ، هەر کەسێ بیەوێ ڕەحمی پێبکا ئەیخاتە ناو ڕەحمەتی خۆیەوەو ، سزایەکی سەختیشی بۆ ستەمکارەکان داناوە .

بزانن ! لێرەدا چەن باسێ هەیە :

یەکەم : لە ظاهیری (سبیلا)وە دەرئەکەوێ کە رێگە بۆ لای خودا زۆر بێ ، لەگەڵ ئەمەیشدا لەسەردەمی قورئانا رێگەی گەیشتن بە خودا هەر قورئانەو بەس ! وە وەلآمی ئەم قسە ئەمەیە : هەرچەن لەو ئیسمە نەکیرەوە وا دەرئەکەوێ رێگەی خودا زۆرن • بەلآم مەبەس لێرەدا ئەو رێگە تایبەتی ئیسلامەیە کە ناوەرۆکی قورئانی پیرۆزە •

وە هەندێ تر ئەڵێن : مەبەست لە (سبیل) ئەصڵی دین نیە کە قورئانە ، بەڵکوو مەبەست رێگەی گەیشتنە بە فەهمی دین •

وە رێگەی ئەم فەهمە زۆرە ؛ بۆ نموونە : هەندێ کەس بە بیستن لە مامۆستای تەربیەو ، هەندێ بە هاوڕێیی پیاوانی چاکو پاك ، وە هەندێ بە هۆی وریایی‌و بیرکردنەوەو بەڵگەدۆزینەوەی خۆیەوە •

وە هەندێ فەرموویانە : مەبەست لە (سبیل) رێگەی گەیشتنە بە پاداش‌و قەبوولی حوضووری خودا • وە ئەم رێگە زۆر زۆرە • هەندێ بە جیهادەو ، هەندێ بە مالّخەرجکردنەو ، هەندێ بە صەرفی زانستو فێربوونیەتی‌و . هەندێ بە ئاشتکردنەوەو ناوبژی‌کردنی ناو خەڵکەو ، هەندێ بە خزمەتی بەدەنی‌و ، هەندێ بە خواردەمەنی دانو •• تاد •

دوەم ئەمەیە : هەندێ کەس وتوویانە ظاهیری ئەم ئایەتە وایە کە خواستی ئینسان بە دەستی خۆی نیەو ئەمە ئەکێشێتەوە بۆ سەر نەبوونی ئیختیارو نەبوونی ئیختیار پێچەوانەی رێبازی موسوڵمانانە !

وەلآمی ئەمە ئەوەیە : هەرچەن ظاهیری ئایەتەکە وەهایە بەلآم لە واقیعدا وا نیە ؛ چونکی مادام خودا لە ئەزەلدا عیلمی بوە کابرا نە داهاتوودا ئەو (استعداد)ە کە هەیەتی چۆنی صەرف ئەکا •• لەسەر ئەو عیلمە ئیرادەی ئەو

شتەی کردووە . عیلم شێوەی کردەوەی ئینسان نیشان ئەدا • واتـە خودا ئەزانێ پاش ئەوە ئینسانێکی دروست کردو عەقڵو توانای پێدا ئەو کەسـە بە زاتی خۆی (استعداد)ەکەی لە چاکەدا بە مەیلی خۆی صەرف ئەکا ، وە یابە مەیلی خۆی لە خراپەدا صەرفی ئەکا • خودا ئیرادەی ئەو کارەو ئیرادەی کابرا بۆ ئەو کارە ئەکا • بەم پێیە کاتێ خودا لە داهاتوودا ئیرادەی (تعلق)ی بەست بەوەوە کە ئیرادەی کابرا بێتەجێگەو بەو ئیرادەیە کە ڕوو ئەکا لـــە شتەکە ئەو شتە بکرێ خودا ئیرادە ئەزەلییەکەی تەطبیق کردوە کـە تابیعی عیلمەکەی خۆیەتی • وە ئاشکرایە عیلمەکەیشی کەشفی ئەوەی کردوە کابرا بە خواستی خۆی تەوجیهی عەزمی خۆی ئەکا بۆ مەبەستەکەی خۆی •

جا لـەم باســـەدا نووسیومـە :

دووڕە لـە هۆش‌و فامـی ئادەمـــی
خەلیفـەی خودای چەرخی عالەمی
نەوعـی ئادەمـی بێ هۆش‌و فـام بێ
بێ عەقڵو عیلمو یاســاو نیظـام بێ
ئادەم بەڕێزە لـە لای خـوداوەنـد
ئەبـێ زانا بێ‌و ژیـرو هۆشـمەند
نابێ بێ بەش بێ لە حەزی نەفسـی
یا بێ بارە بێ لـە نووری قودسـی
جا بـۆ ئەنجامـی نیظامـی تەکلیف
کـە لە خوداوە بۆی هات بە تەشریف
دەسمایەی پێدا عەقڵو ئیسـتیعداد
هـەروا عولوومـی تەعلیمی ئوسـتاد
خواست‌و ئارەزوو بـۆ شەهوەتڕانی
ئەخلاقـی بەرزی نەوعی ئینسـانی
هەتا حامیل بـێ بـۆ باری تەکلیف
هەتا قابیل بێ بۆ دەرزی تەشـریف

ئەنا کەس ناڵێ بە شەخصی مردوو :
هەستە لەم شوێنا لاچۆ زوو بەزوو !
یاخود بە عادەت کەس ناڵێ بە شێت :
ئاڵات لەخۆت بێ کەس نەیەتە ڕێت !
قەت ناڵێ بە کوێر : بڕوانە بۆ ڕێ
هەتا بەردێکت نەیەتە بەرپێ ...
ئەمانە دوورن لە نیظامی عام
چ جای نیظامی خالیقی عەللام !
خۆ لەو لایشەوە خودا عالمە
بەوەی زاڵمەو ، بەوەی سالمە
هەر لە ئەزەلدا خودای (لایزال)
ئەزانێ هەموو حاڵی استقبال
ئەزانێ فلان چۆن ڕێکەوێ بۆی
ماڵی خەڵك ئەبا بۆ ماڵەکەی خۆی
چۆن ئیستیعدادی خۆی ئەخاتە کار
چۆن دێتە سەر صەرفی ئیختیار
ئیرادە ئەکا بە پێی ئەو عیلمە
کارێ تۆ ئەیکەی ، حەربە یا سیلمە
جا تەعەللوقی ئیرادەی ثانی
نابێ بە ئیجبار ئەگەر بزانی
هەروا ئیجادی عەمەلی مەکسووب
موخالیف نیە بۆ عەینی مەطلووب
چونکە ئیجادی بۆ یارۆی مەعلووم
لەسەر خواستی تۆ کرا بە مەرسووم
(نامی) وا ئەڵێ بە دڵڕووناکی
عیلم کاشیفەو حاکی بە چاکی

سووره‌تی مورسه‌لات ، له سووره‌ته مه‌که‌ییه‌کانه ، ئایه‌تی ٤٨ نه‌بێ ، ٥٠ ئایه‌ته ، دوای سووره‌تی (همزه) هاتوه‌ته‌خواره‌وه .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(والمُرْسَلاتِ عُرْفاً ! (١) فَالعَاصِفَاتِ عَصْفاً ! (٢) والنَّاشِرَاتِ نَشْراً ! (٣) فَالفَارِقَاتِ فَرْقاً ! (٤) فَالمُلْقِيَاتِ ذِكْراً ! (٥) عُذْراً اَوْ نُذْراً ! (٦) اِنَّما تُوعَدُونَ لَوَاقِعٌ) (٧)

واته : سوێند بەو فریشتانه که یەك له دوای یەك پۆل‌پۆل ڕەوانەکراون و گەڕاون به جیهانا ، وەکوو بای (عاصیفه)به هێز ! وه سوێند بەو فریشتانه که شەریعەتیان به جیهاندا بڵاوکردوەتەوە ! یاخود نوفووسی بـه نەزانی مردوویان به عیلم و زانستی ئیلهامی زیندوکردوەتەوە ، وه به هۆی ئـەو عیلمەوە حەقیان له بەتاڵ و ناحەق جیاکردوەتەوە ، وه بەو فریشتانه ذیکریان هێناوه بۆ لای پێغەمەران تا ببێ به بەڵگه بۆ ئەهلی حەق و ، به ئینـذار بۆ ئەهلی کوفر .

یاخود سوێند بەو ئایەتانی قورئانی پیرۆزه که یـەك لـه دوای یەك ڕەوانەکراون بۆ لای پێغەمەرو کتێبه ئاسمانییەکانی دیکـەیان (عصف) کردوه ، واته کوتاونیەتەوە به گۆڕینی ئەحکامی فەرعی و ، نەشری ئاثاری هیدایەتیان کرد له خۆرهەڵات و خۆرنشیناو حەقیان له بەتاڵ جیـاکردەوەو زیکری حەقیان له جیهاندا بڵاوکردەوه .

یاخود سوێند بەو بایانه که ڕەوانەکراون به سزا بۆ سـەر گەلێکی

ناهەموارو ئەو گەلەیان بەربادکردوە ! وە بەو بایانە کە بوون بە هۆی رەحمەتو هەوریان بەرزکردوەتەوە لە ئاسماناو بوون بە هۆی رژاندنی بارانی رەحمەت ! وە بەو بایانە کە بوون بە هۆی بلاوکردنەوەی هەورو مەنعیان کردن لە باراندنی باران ! سوێند بەمانە هەمو ! ئەوەی کە بەڵێنتان پێدراوە لە قیامەتو مردنی گیانلەبەران و زیندوکردنەوەیان و حەشرو نەشریان و گەیشتنیان بە شوێن و ماڵی پاداش و تۆڵە .. ئەوە راستەو گومانی تێدا نیە .

(فَإِذَا النُّجُومُ طُمِسَتْ (٨) وَإِذَا السَّمَاءُ فُرِجَتْ (٩) وَإِذَا الْجِبَالُ نُسِفَتْ (١٠) وَإِذَا الرُّسُلُ أُقِّتَتْ (١١) لِأَيِّ يَوْمٍ أُجِّلَتْ (١٢) لِيَوْمِ الْفَصْلِ (١٣) وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الْفَصْلِ (١٤) وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ) (١٥)

ئەگەر ئەپرسن ئەو رۆژی قیامەتی بەڵێن پێدراوە کەی دێتە جێ ، بزانن کاتێ کە ئەستێرەکانی ئاسمان رووناکییان نەماو تاریك بوون و . کاتێ کە ئاسمان پارچەپارچە بوو ، وە کاتێ کێوەکان بە بن کران وەکوو خەرمان شەن بکرێو ، کاتێ کە پێغەمبەرەکان کاتو وادەیان بۆ دیاری کرا بۆ ئەوە بێن بۆ شایەتی لەسەر گەلەکانیان لە رۆژی بڕینەوەی ئاژاوە لە نێوان بەندەکانی خودادا . وە تۆ چووزانی ئەو رۆژی بڕینەوەی ئاژاوەی نێوان خەڵکە چ رۆژێکە ! رۆژێکی زۆر سەختو دژوارە . هاوار لەو رۆژەدا بۆ ئەو کەسانە کە حەقو راستیو ئایین بەدرۆ ئەخەنەوە .

(أَلَمْ نُهْلِكِ الْأَوَّلِينَ (١٦) ثُمَّ نُتْبِعُهُمُ الْآخِرِينَ ؟ (١٧) كَذَلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ (١٨) وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ (١٩)

ئایا ئێمە کافرەپێشوەکانمان لەناونەبردوەو بەربادمان نەکردوونو دوای ئەوانیش چینە دواییەکانیشیانمان بە شوێن ئەواندا لەناو نەبردوە ؟ هەر بەو جۆرە مامەڵەو ڕەفتار لەگەڵ تاوانبارانداو دەکەین ، هاوارو ماڵکاولی لەو ڕۆژەدا بۆ ئەو کەسانە کە پێغەمەرانیان بەدرۆ خستوەتەوە •

وە ئەتوانین بڵێین مەبەست لە (اولین) کافرە زۆر کۆنەکانەو ، مەبەست لە (آخرین) کافرانی مەکەیە لە سەردەمی حەزرەتداو ، مەبەست لە (مجرمین) تاوانبارانی دوای چەرخی حەزرەتە . وەکوو تاوانبارانی پاش ئەو تا ڕۆژی قیامەت

(اَلَمْ نَخْلُقْكُمْ مِنْ ماءٍ مَهِينٍ (٢٠) فَجَعَلْنَاهُ فِي قَرَارٍ مَكِينٍ (٢١) اِلى قَدَرٍ مَعْلُومٍ (٢٢) فَقَدَرْنا ، فَنِعْمَ القادِرُونَ ؟ (٢٣) وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ) (٢٤)

ئایا من ئێوەم لە ئاوێکی بێنرخو قیزەون دروستنەکردوە کە دوای ئەوە لە ئارامگایەکی دامەزراودا وەکوو منداڵدان بێ دامانناوە هەتا ئەندازەیەکی زانراو لە کاتو تەوانامان هەبوو لەسەر ئەوە کە کردمان ؟ جا ئێمە تەوانایەکی زۆر باشین •

(اَلَمْ نَجْعَلِ الأَرْضَ كِفاتاً (٢٥) اَحْيَاءً وَاَمْوَاتاً (٢٦) وجَعَلْنَا فِيها رَوَاسِيَ شَامِخَاتٍ وَاَسْقَيْنَاكُمْ ماءً فُراتاً ؟ (٢٧) وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ) (٢٨)

ئایا ئێمە زەویمان نەکردوە بە داگیرکەر بۆ ئێوە چ زیندوو بنوچ مردوو بن ؟ بەڵێ زەویمان کردوە بە مەڵبەندی گشتیو دروستمان کردوە لە

زەویدا چەن کێوێکی گەورەی دامەزراوی بوڵەندو ، ئاومانداں بە ئاوێکی خۆشی گەوارا • دەی ئەم نیعمەتانە پێویستی سوپاسن بۆ خودا ، جا هەرکەسێ باوەڕ بە پەروەردگار بکاو سوپاسی بکا ئەوە خۆشیو ئاسایشی هەیەو هەرکەسێ بێباوەڕی نیشان بدا ئەوە وەیلو هاواری بۆ دانراوە •

(اِنْطَلِقُوا اِلى ما كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ (٢٩) اِنْطَلِقُوا اِلى ظِلٍّ ذِي ثَلاثِ شُعَبٍ (٣٠) لا ظَلِيلٍ ولا يُغْنِي مِنَ اللَّهَبِ (٣١) اِنَّها تَرْمِي بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ (٣٢)كَاَنَّهُ جِمالَةٌ صُفْرٌ (٣٣) وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ (٣٤) هذا يَوْمُ لا يَنْطِقُونَ (٣٥) ولا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ (٣٦) ويْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ (٣٧) هذا يَوْمُ الْفَصْلِ جَمَعْناكُمْ والأَوَّلِينَ (٣٨) فَإِنْ كانَ لَكُمْ كَيْدٌ فَكِيدُونِ (٣٩) وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ) (٤٠)

واتە : لە لایەنی فریشتەی بەرپرسیاری سزاوە پێیانئەوترێ : یالّلا بڕۆن بۆ لای ئەو زیندانی سزایە کە باوەڕتان پێنەدەکردو بە درۆتان دائەنا ، بڕۆن بۆ لای ئەو دووکەڵە گەرمە کە بوە بە سێ بەشو شاخەوە ؛ خاوەن سێبەرێ نیە کە سوودی لێ وەربگیرێو ، چاری بڵێسەی گەرمای دۆزەخیش ناکا • واتە ئەو سێبەرە دووکەڵی دۆزەخەو هەوری سایەدار نیەو ، مادەیێ نیە کە گەرما لابەرێ بەڵکوو خۆی لە گەرمای دۆزەخ پەیدا ئەبێ •

ئەو خانووی زیندانی سزایە کە دۆزەخە پزیسکی وا فڕێئەدا لە گەورەییدا وەکوو باڵەخانە وەهایە ، وە ئەو پزیسکە لە گەورەییو زەردیدا وەکوو وشتری زەرد وایە • یاخود لە درێژیدا وەکوو گوریسی کەشتی وایە• جا هاوار لەم رۆژەدا بۆ ئەوانە کە باوەڕیان بە خوداو پێغەمەر نەدەکرد ، یا باوەڕیان بە بوونی ئەو دۆزەخە نەدەکرد •

ئه‌و رۆژه رۆژێکه ئه‌و کافرانه قسه به ده‌میانا نایێو ماوه‌ی قسه‌کردنیان نادرێ هه‌تا عوزرێ بێننه‌وه • هاوار له‌و رۆژه‌دا بۆ بێباوه‌ڕه‌کان • ئه‌و رۆژه رۆژی بڕینه‌وه‌ی ئاژاوه‌و حوکمدانه به‌سه‌ر زاڵماندا له ســـه‌ر حـــه‌قی ستەمێکراوان •

ئه‌ی کافرانی قوره‌یش ئێوه‌م له‌گەڵ کافره پێشوه‌کاندا گرد کردوه‌ته‌وه، جا ئه‌گەر حیله‌و فێڵێکتان هه‌یه‌و به‌و فێڵه ئه‌توانن خۆتـــان رزگار بکـــه‌ن فه‌رموون ئه‌و فێڵه‌مان له‌گەڵدا بکه‌ن ! هاوار له‌م رۆژه‌دا بۆ بێباوه‌ڕه‌کان •

(اِنَّ الْمُتَّقِـــينَ فِي ظِـــلالٍ وعُيونٍ (٤١) وفَـواكِـــهَ مِمَّـــا يَشْتَهُونَ (٤٢) كُلُوا واشْرَبُوا هَنِيئاً بِما كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ (٤٣) اِنَّا كَـذلِكَ نَجْـزِي الْمُحْسِنِينَ (٤٤) وَيْـلٌ يَوْمَئِـــذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ)٤٥)

به راستی ئه‌وانه که ئه‌هلی ته‌قوا بوون له دنیادا ــ له رۆژی قیامه‌تدا وان له ژێر سێبه‌ری باخی به‌هه‌شتاو وان له‌سه‌ر چه‌شمه‌ی ئاوه زه‌ڵاڵه‌کاناو. وان له ناو چه‌ن جۆر میوه‌دا له‌وانه که ئاره‌زوو ئه‌که‌ن بیانخۆن • پێیـــان ده‌وترێ : بخۆن له‌و خواردەمه‌نییانه‌و ، بخۆنه‌وه له‌و چه‌شمه خۆشانه ؛ ئه‌مه‌یش پاداشی ئه‌وه‌یه که له دنیادا ئه‌تانکرد ، بێگومان ئێمه وه‌ها پاداشی خاوەن چاکه‌کان ئه‌ده‌ینه‌وه‌و ، هاوار بۆ ئه‌وانه که بێباوەڕ بوون •

(كُلُوا وتَمَتَّعُوا قَلِيلاً اِنَّكُمْ مُجْرِمُونَ (٤٦) وَيْـلٌ يَوْمَئِـــذٍ لِلْمُكَـــذِّبِينَ (٤٧) واذا قِيـلَ لَهُمُ : ارْكَعُوا لا يَرْكَعُونَ (٤٨) وَيْلٌ يَوْمَئِـــذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ (٤٩) فَبِـــاَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ؟) (٥٠)

وە بە تاوانبارەکانیش دەوترێ : بخۆنو بخۆنەوەو ، ماوەیەکی کەم لە دنیادا رابوێرن بە راستی ئێوە تاوانبارن ، هاوار بۆ ئەوانە کە بێباوەڕن. وە کاتێ بەو کافرانە بوترێ : نوێژ بکەنو رووکووعی تێدا ببەن ئەوان رووکووع نابەن ، هاوار بۆ بێ باوەڕەکان . جا ئیتر پاش وتاری خودا باوەڕ بە چ وتارێ ئەکەن ؟ (آمنا بالله رب العالمین) .

سووره‌تی نه‌بەء له سووره‌ته مه‌که‌ییه‌کانه ، چل‌ویه‌ك ئایه‌ته .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ ؟ (١) عَنِ النَّبَإِ العَظِيمِ (٢) الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ(٣) كَلاَّ سَيَعْلَمُونَ(٤) ثُمَّ كَلاَّ سَيَعْلَمُونَ)(٥)

کافره‌کانی قوره‌یش کاتێ باسی هاتنی رۆژی قیامه‌تیان ئه‌هێنایه پێشه‌وه له‌ناو خۆیاندا به گاڵته‌و گه‌پەوه پرسیاریان ده‌کردو ئه‌یانوت : که‌ی رۆژی قیامەت دێت ؟ وه جاربه‌جار به هه‌مان مه‌به‌ست پرسیاریان له حه‌زره‌ت ئه‌کردو ئه‌یانوت : که‌ی رۆژی قیامەت دێتو ؟ قیامەت چۆنەو ؟ چلۆن دێته‌جێ ؟ جا خودای ته‌عالا به ئیستینکاره‌وه ئەم ئایه‌تانه‌ی نارده‌خواره‌وه

واته : ئەو کافرانه پرسیار له چی ئه‌که‌ن ؟! له‌و رووداوه گرنگه گه‌وره که ئەوان جیاوازییان تیایا هه‌یه ؛ که بازێکیان ئه‌ڵێ : هه‌رگیز شتی وا روونادا، وه هه‌ندێکیان به گومانه‌وه ئەمه ده‌ڵێن . خودا له‌سه‌ر ئەو وتاره نابارە بـه سه‌ختی سه‌رزه‌نشتیان ئه‌کاو پێیان ئه‌ڵێ : له‌مه‌ولا ئه‌زانن ، بـه بێ‌گومان له‌مه‌ولا ئه‌زانن که ئەو رووداوه هه‌یه‌و رۆژێکی سه‌خت‌و ترسناکه .

(اَلَمْ نَجْعَلِ الأَرْضَ مِهاداً ؟ (٦) والْجِبالَ اَوْتاداً ؟ (٧) وخَلَقْنَاكُمْ اَزْوَاجاً (٨) وجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتاً (٩) وجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاساً (١٠) وجَعَلْنَا النَّهارَ مَعاشاً (١١) وبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعاً شِدَاداً (١٢) وجَعَلْنَا سِراجاً وَهَّاجاً (١٣) واَنْزَلْنا مِنَ

المُعْصِرَاتِ ماءً ثَجَّاجاً (١٤) لِنُخْرِجَ بِهِ حَبّاً ونَبَاتاً (١٥) وجَنَّاتٍ اَلْفَافاً ؟) (١٦)

واتە : ئەم ئادەمیزادانە بۆچی ئەوەندە بێ هۆش و گۆشن ؟ بۆ چاویان ناکەنەوە تا تەماشای ئەم دەسگاو بارەگا گەورە بکەن کە بە هێزی ئێمە دروستکراوە ؟ بۆچی بیر لەم یاسای شەوو رۆژە ناکەنەوە کە کاتی کاسبی و **ژیوارو ئارام و ئاسایشە ؟ بۆ ناڕوانن بۆ یاسای کۆمەڵایەتی و بۆ رەسم و** یاسای خێزانو ژنو مێردایەتی ؟ کە ئەمانە هەموو بەڵگەی روونا کن لەسەر بوونی پەروەردگارێکی تەوانا کە ئەم جیهانەی لە نەبوونەوە هێناوەتە بوون، وە کەسێك بتوانێ لە نەبوونەوە جیهانێکی ئاوا دروستبکات ئەتوانێ بوودیش نابوود بکاتو ، رۆژی قیامەت بێنێ •

ئایا ئێمە ئەم زەوییەمان نەکردوە بە ئارامگای ئەوانو ؟ کێوەکانم نەکردوە بە مێخ بۆ دامەزراندنی زەوی و راگرتنی میزانی جموجوولی لە کاتی خولانەوەو هەڵسووڕانی بە دەوری خۆیداو بە دەوری رۆژا ؟ وە ئێوەم کردوە بە خاوەن هاوجووت ، واتە هەندێکتان بە نێرو هەندێکتان بە مێ ، تا کامەرانی هەردوو بێتەجێ ، وە نوستنم کردوە بە هۆی ئاسایشتان لەبەر دوورخستنەوەتان لە هەستکردن بە بینراو ، وە شەومان بۆ کردوون بە بەرگو پۆشاك ، واتە شەوان لە دوژمنان ئەتانشارنەوەو پەردەن لە نێوان ئێوەو بێگانەدا • وەرۆژمان بۆ کردوون بە هۆی ژیانو کاتی پەیداکردنی ژیوار ، وە حەوت ئاسمانی خاوەن هێزو ویسمانمان لە پشت سەرتانەوە دروستکردوەو ، لە ناو ئەو ئاسمانانەدا چرایەکمان دروستکردوە کە ئەدرەوشێتەوە • وە دامانپەڕاندو بارانمان بۆتان بە هۆی ئەو با بەهێزانەوە کە هەورەکان ئەگوشن ئاوو بارانێکی لێزمەو خورزم بۆ ئەوە بەو ئاوە

گیای خاوەن دانە وەکوو گەنمو جۆو هاووێنەیانو ، گیای وایش کە خۆی ئەبێ بە لەوەڕ بۆ گیانداران .. لە زەوی دەربکەیێو بڕوێنین بەو بارانـە چەن باخاتێ کە دارەکانیان بە یەکا پێچراونو تێکەڵ بوون وەك بێشـــەو جەنگەڵ .

(اِنَّ یَوْمَ الفَصْلِ کانَ مِیقاتاً (۱۷) یَوْمَ یُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ اَفْوَاجاً (۱۸) وفُتِحَتِ السَّمَاءُ فَکانَتْ اَبْوَاباً (۱۹) وسُیِّرَتِ الجِبَالُ فَکانَتْ سَرَاباً) (۲۰)

بە راستی رۆژی بڕیارەوەی ئاژاوەو حوکمدان لـە نێوان (مدعی)و (مدعی علیه) دا بوە بە کاتو وادەی دیاریکراو بۆ گەیشتنی هەرکەسێ بە پاداشی بیرو باوەڕو کردەوەی خۆی ، وە رۆژێکە کە فوو ئەکرێ بە (صور)ا جا هـــەموو گیانداری مردوو زیندووئەکرێنەوەو ، هەمووتان پۆل‌پۆل دێن بۆ لای مەیدانی لێپرسینەوەو ؛ ئاسمانەکان ئەکرێنەوەو لەبەر زۆری دەرگا ئەڵێی هەموو بوون بە دەرگا ، وە کێوەکان هەوائەخڕێنو بە وێنەی سەرابیان لێ دێ ، واتە لە دووڕەوە وەك تەم دیارنو کاتێ نزیك بوویتەوە بەو جۆرە نیە کە لە دووڕەوە دەتبینی .

بزانن ! ئەگەر ئەم فووپێداکردنە بە فووپێداکردنی دووهەم تەفسـیر بکرێتەوە پێویستە ئەو دەرگاکردنەوەو خستنەڕێو بەرزکردنەوەی کێوانە بە رووداوی پێش کاتی لێپرسینەوەی قیامەت تەفسیربکرێتەوە . وە ئەگەر بە فووی یەکەم تەفسیر بکرێتەوە ئەوە ئەو دەر گاکردنەوەو کێوخستنەڕێگە لە جێگەی خۆیاندان ، بەڵام ئەبێ (فتاتون افواجا) بە تەقدیری هاتنەکەی تەئویل بکرێ نەك بە هاتنەکە خۆی ؛ چونکە لە کاتی فووی یەکەمدا هەر عالەم وێران ئەبێو بەس .

(اِنَّ جَهَنَّمَ كانَتْ مِرْصاداً (٢١) لِلطّاغِينَ مَآباً (٢٢) لابِثِينَ فِيها اَحْقاباً (٢٣) لا يَذُوقُونَ فِيها بَرْداً ولا شَراباً (٢٤) اِلاَّ حَمِيماً وغَسّاقاً (٢٥) جَزاءً وِفاقاً (٢٦) اِنَّهُمْ كانُوا لا يَرْجُونَ حِساباً (٢٧) وكَذَّبُوا بِآياتِنا كِذّاباً (٢٨) وكُلَّ شَيْءٍ اَحْصَيْناهُ كِتاباً (٢٩) فَذُوقُوا فَلَنْ نَزِيدَكُمْ اِلاَّ عَذاباً) (٣٠)

بێگومان دۆزەخ بڕیاردراوە بە شوێنی چاوەڕوانی فریشتەی سزا بۆ هێنانی تاوانبارەکان ، وە دانراوە بە شوێنو مەڵبەندی ئەوانە کە لە دنیادا بایی بوونو لە سنووری شەرم لایانداوە ، ئەمانە بە سزاوە لە دۆزەخدا زەماتێکی دوورو درێژ ئەمێننەوە ، چەرخ لە دوای چەرخو ، سەدە لە دوای سەدە .

صەدسال (حەقب)یکە ، لە پاش دووصەدسال
ئەبێ بە (احقاب) بە ئەدنا کەمال
مەبەس لێرەدا نەبڕانەوەیە
بۆ ئەهلی دۆزەخ بە هەزاران سال

وە لەو ماوە دوورو درێژەی دۆزەخدا ئاوێکی سارد یا تەڕاییەکی بەلەزەت ناچێژن ، خواردنەوەیان هەر ئاوێکی گەرمی ڕێخۆڵەبڕو ، ئاوێکی پیسی قیزەونی وێنەی زریچکاوی لەشی بریندارە ، دۆزەخییەکانو ئەو تۆڵە کە لێیاندەکرێتەوە بەم شێوە تۆڵەیەکی موافیقو ڕێکو سەربەسەری بیروباوەڕی ناهەمواری ئەوانە ؛ چونکی بە ڕاستی ئەو کافرانە بە هیچ جۆرێ بە تەمای لێپرسینەوەی بیرو باوەڕو کردەوەی ناباڕ نەبوون ؛ چونکی باوەڕیان بە ڕۆژی قیامەت نەبوو ، باوەڕیان بە پەروەردگاری تەوانا نەبوو ، وە ئەگەر بە هەزاران ساڵ بسانایاتەوە لەسەر ئەو بیرو باوەڕە ناباڕەو لەسەر ئەو کردەوە ناهەمواڕە ئەمانەوە ، وەکوو ئەڵێن سزای نەبڕاوە تۆڵەی بێباوەڕیی

نەبڕاوەیە • خودا فەرموویەتی : (ولو ردوا لعادو لما نهوا عنه) • ئەوانـە وەکوو چاوەڕوانی لێپرسینەوەیان نەدەکرد سانۆبەسانۆو مانگ بەمانگو ڕۆژ بەڕۆژ بێباوەڕیو گاڵتەکردنیان بە ئایەتەکانی قورئانی ئێمە ، یا بە بەڵگەکانی تەنهاییو یەکیەتی ئێمە ئەکرد ، وە هەموو کەمو زۆرێ لە ئەحوالی ئـەو کافرانەمان نووسیوەو تۆمارمان کردوون بە شێوەیەکی تەواو • دەی بچێژن **هەرگیز لە سزا زیاتر هیچتان بۆ زیاد ناکەین • لە حەدیثی شەریفا هەیە : ئەم** ئایەتە سەختترین ئایەتی قورئانە لەسەر ئەهلی دۆزەخ • خودا پەنامان بدا •

(اِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازاً (٣١) حدائِقَ وَاَعْنَاباً (٣٢) وكواعِبَ اَتْرَاباً (٣٣) وكَاْساً دِهاقاً (٣٤) لا يَسْمَعُونَ فِيهـا لَغْواً ولا كِذَّاباً (٣٥) جَزَاءً مِنْ رَبِّكَ عَطاءً حِساباً (٣٦) رَبِّ السَّماوَاتِ والأَرْضِ ومَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمانِ . لا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطاباً (٣٧)

بە ڕاستی هەیە بۆ لەخوداترساوان گەیشتن بە ئەنجامێکی چاك ، یا بۆ ئەوان هەیە مەیدانێکی گوشاد بۆ ڕابواردنو لەزەتوەرگرتن ، وە ئەو مەیدانە گوشادە هەندێکی باقچەی میوەدارە کە میوەکەیان تڕێیەو ؛ بۆیان هەیـە **چەن حۆریی تازەمەمك کردووی هاوتەمەنو ، پیالەی پڕ لە شەرابی پاك و ،** لەو بەهەشتانەدا وتاری پووچو درۆو بێسوود نابیسن • ئەمانەیان پێئەدرێ بە پاداشی کردەوەیان لە لایەنی خودای تۆوە بە کەرەمو بەخشین بە شێوەیێ کافی بێ بۆیانو کەمو کووڕیی تێدا نەبێ ئەو خودای تۆیە کـە خودای ئاسـمانەکانو زەوییو نێوانی ئەوانەو ؛ خودای میهرەبانەو ؛ خودایەکی وەهایە کەس لەو عالەمە خاوەن خیطابو خاوەن ئیعتیراضو خاوەن حساب نیە لەسەر خودای تەعالا ؛ چونکی لە هەموو کارەکانیا بە عەدالەتو فەضڵو میهرەبانی ڕەفتار ئەکا •

(يَومَ يَقُومُ الرُّوحُ والملائِكَةُ صَفّاً ، لا يَتَكَلَّمُونَ اِلاّ مَنْ اَذِنَ لَهُ الرَّحْمان ، وقالَ صَواباً (٣٨) ذلِكَ اليَوْمُ الْحَقُّ فَمَنْ شاءَ اتَّخَذَ اِلى رَبِّهِ مَآباً (٣٩) اِنّا اَنْذَرْناكُمْ عَذاباً قَرِيباً ، يَوْمَ يَنْظُرُ المَرْءُ ما قَدَّمَتْ يَداهُ ، ويَقُولُ الكافِرُ : يا لَيْتَني كُنْتُ تُراباً !) (٤٠)

لەو رۆژەدا کەس هیچ بەدەس نیەو کەس ناتوانێ هیچ قسەیێ بکا ، لەو رۆژەدا کە جوبرەئیلو هەموو فریشتەکان بە ریز ئەوەستنو ، بە خێرو شەڕ هیچ وتارێ بە دەمیانا نایێ ، کەسێ نەبێ خودا ئیذنی بـداو ئەویش قسەی باش بکا • ئەو رۆژە رۆژێکی حەقو دامەزراوە ، جـا هەرکەسێ ئارەزووی هەیە با رێگەیێ بگرێ کە بیگەیەنێ بە خێرو پاداش لە لای خودا• ئێمە بە سزایەکی سەخت ئەتانترسێنینو پێتان ئەڵێین : بەم زوانە سزایەکی سەخت دامەزگیرتان ئەبێ ، ئەو سزایش بۆیە بە نـزیك دادەنرێ چونکـە قیامەت هەر دێتو گومانی تێدا نیەو هەرچیش بێت نزیکە • لەو رۆژەدا ئادەمیزاد ئەڕوانێ بۆ ئەوەی لە دنیادا بە دەستی خۆی کردوویەتیو پێش خۆی خستوەو ناردوویەتی بۆ ئەو رۆژە • وە کافریش هاوارئەکاو ئەڵێ : خۆزگا هەر گڵ بوومایێو دروستنەکرایەم هەتا موکەللەف نەبوومایێو تووشی لێپرسینەوە نەبوومایە •

سوورەتی (نازیعات) لە سوورەتە مەکەییەکانــە ، چلو شــەش ئایەتە ، دوای سوورەتی نەبەء هاتوەتــە خوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(والنَّازِعَاتِ غَرْقاً ! (١) والنَّاشِطَاتِ نَشْطاً ! (٢) والسَّابِحَاتِ سَبْحاً ! (٣) فَالسَّابِقَاتِ سبْقاً ! (٤) فَالمُدَبِّرَاتِ أَمْراً ! (٥) يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ (٦) تَتْبَعُهَــا الرَّادِفَةُ (٧) قُلُوبٌ يَوْمَئِذٍ واجِفَةٌ (٨) اَبْصَارُها خَاشِعَةٌ (٩) يَقُولُونَ : أَإِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِي الحَافِرَةِ ؟ (١٠) أَإِذَا كُنَّا عِظَاماً نَخِرَةً ؟! (١١) قالُوا : تِلْكَ اذاً كَرَّةٌ خَاسِرَةٌ (١٢) فَإِنَّما هِيَ زَجْرَةٌ واحِدَةٌ (١٣) ، فَإِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ) (١٤)

سوێند بەو فریشتانە کە گیانی کافرەکان لە لەشــیان بــە ســەختی دەردەکێشن ! وە بەو فریشتانە کە گیانی موسوڵمانەکان بە خۆشی و ئارامی دەردێنن ! وە سوێند بەو فریشتانە کە وەکوو مەلەوان بە ئاسانی بە دنیادا ئەڕۆن بۆ بەجێهێنانی فەرمانی خودا ! وە ســوێند بەو فریشتانە کــە لە فریشتەکانی دیکە پێشدەکەون لە جێبەجێکردنی فەرمانەکاندا ! وە سوێند بەو فریشتانە کە تەدبیری ئیشوکار ئەکەنو چاری تەنگوچەڵەمەی جیهــــان ئەکەن ! سوێند بە هەموو ئەم شتە پاکانە قیامەت بەرپا ئەبێو ، ئەم جیهانە

روو لە لەناوچوون ئەکا ، لەو رۆژەدا کە هەرچی لە بارەیدا بێ بجووڵێتەوە ئەکەوێتە تەکانو هاتوچۆو ، بە شوێنی ئەو تەکانو جونبوشەدا دێ ئەوەی

بەشوێنیدا دێت • وە ئەوەی داکەوێ لە ئەستێرەو مانگ‌و رۆژو باقی مەوادی کائینات لە عالەمی زەوی‌و ئاسمانا گەلێ دڵ هەن لەو رۆژەدا کە وان لە هاتوچۆو چەپۆکانا ، وە چاوی خاوەنەکانیان لە ترسایەو بەرەو زەوی ئەڕوانێ •

وە ئەم کافرانەیش ئەوەندە بێ هەستو هۆشن ئەڵێن : ئایا ئێمە لە چاڵی گۆڕ دەرئەهێنرو جارێکی تر زیندووئەبینەوە ؟! ئایا کاتێ دوای ئەوە **بووین بە ئێسقانی رزیو زیندووئەکرێینەوە ؟! ئەگەر ئەمە بێ‌و بێتەجێ** گەڕانەوەیەکی زیانبارەو خاوەنەکەی لە زیاندایە ؛ چونکی لە کاتی ژینی دنیادا ئینکاری کردوە لەگەڵ هەموو پاداش‌و تۆڵەیەکدا • جا مادام بێتەجێ ئەبێ ئێمە سزا بدرێین • ئەوانە ئیمرۆ بە هەموو هێزێ ئەڕۆن بە گژی ئەم **بیرو باوەڕەدا کەچی ئەوەنە ئەزانی کە تاقە دەنگێکی بە هێزو بە سام روو** ئەداو بەو دەنگە ئەو مردووانە زیندووئەبنەوەو دوایی لێئەخوڕرێن بۆ کۆمەڵگای قیامەت‌و سارای لێپرسینەوەو ، ئەوەنەی پێ ناچێ تەماشا ئەکەن وان لە زەوییەکی سافی سپی‌و چۆڵدا راوەستاون •

(هَلْ اَتاكَ حَدِيثُ مُوسى ؟ (١٥) اِذْ نادَاهُ رَبُّهُ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوى (١٦) اِذْهَبْ اِلى فِرْعَوْنَ اِنَّهُ طَغى (١٧) فَقُلْ هَلْ لَكَ اَنْ تَزَكّى (١٨) وَاَهْدِيَكَ اِلى رَبِّكَ فَتَخْشى ؟ (١٩) فَاَراهُ الآيَةَ الْكُبْرى (٢٠) فَكَذَّبَ وَعَصى (٢١) ثُمَّ اَدْبَرَ يَسْعى (٢٢) فَحَشَرَ فَنادى (٢٣) فَقالَ : اَنا رَبُّكُمُ الأعلى ! (٢٤) فَاَخَذَهُ اللهُ نَكالَ الآخِرَةِ والاُولى (٢٥) اِنَّ فِي ذلِكَ لَعِبْرَةً لِمَنْ يَخْشى) (٢٦)

ئایا رووداوو به‌سه‌رهاتی موسا گه‌یشتوه به تۆ ؟ کاتێ که خودا بـه میهره‌بانی خۆی بانگی کردو ئه‌ویش له‌و ده‌مه‌دا له شیوی پیرۆزی (طوی)دا بو له (سینا)دا •• بانگی لێکردو فه‌رمووی : ببه به پێغه‌مه‌ری من‌و بـۆ بۆ لای فیرعه‌ون ، پاشای قیبطییه‌کان‌و ، به‌نی ئیسرائیل له ولاّتی میصردا • به راستی فیرعه‌ون بایی بوه‌و لـه سته‌مکاریدا له سنوور ده‌رچوه‌و ئه‌وپه‌ڕی گرتوه • جا پێی بڵێ : ئـایـا ئه‌تەوێ ئاره‌زووی نه‌فسـی خـۆت لـه لادان‌و ده‌مارو بایی‌بوون پاکبکه‌یته‌وه خۆت له سـته‌مکردن له داماوو هه‌ژاران‌و گیرۆده‌کردنی داماوان به کوشتن‌و رزگار بکه‌ی ، جـا تۆبـه بکه‌ی له‌و کاره ناباراته‌و من شاره‌زات بکـه‌م بۆ لای خودای خۆت جـا بیناسی‌و لێی‌بترسی‌و خودا به راستی بپه‌رستی ؟

وه موسا به یارمه‌تی خودا موه‌فه‌ق بوو ، وه خودا ئـه‌و موعجیزه گه‌وره‌یه خسته به‌رچاوی که وه‌رگه‌ڕانی داڕێکه به ماڕێک‌و عاسـایێ بـه ئه‌ژدیهایێ • له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌یشـدا فیرعـه‌ون هـه‌ر بـاوه‌ڕی پێنه‌کـردو به‌درۆی‌خسته‌وه‌و ، به جادووگه‌ری دانا •

[یا پاش ئه‌وه خودا فه‌رمانی دا به موسـا ـ مووسـاچوو بۆ لای فیرعه‌ون‌و بانگی‌کرد بۆ ڕێگه‌ی خوداو ، دوای ئه‌وه موعجیزه گه‌وره‌که‌ی نیشان دا ، که‌چی ئه‌و هه‌ر باوه‌ڕی پێنه‌کرد !]

وه پاش ئه‌وه پشتی هه‌ڵکردو به ناو ولاّته‌که‌دا گه‌ڕاو ، سـوپایه‌کی زۆری گردکرده‌وه ، جا به راسه‌ریانه‌وه راوه‌ستاو وتی : من خودای گه‌وره‌ی ئێوه‌م ! جا خودای ته‌عالا قاری جۆشاو ، گرتی‌و تۆڵه‌ی به‌رو دوای لێ کرده‌وه •

بزانن ! ئه‌م عیباره‌ته بۆ ئه‌وه ئه‌شێ که هه‌رچی تاوانی فیرعه‌ون هه‌بوه، کۆنه‌و تازه ، خودا تۆڵه‌ی هه‌مووی لێ سه‌ندوه •

وە هەندێ لە زانایان وتوویانە : فیرعەون لە پێش ئەم عیبارەتەدا وتبووی : (ما علمت لکم من اله غیری) جا لە پاشان وتی : (انا ربکم الاعلی) وە خودا حەقی هەردوو قسەکەی لێ سەند ، لە دنیادابە خنکاندنی لە ئاوی نیلداو ، لە پاشەڕۆژیشدا بە ئاگری دۆزەخ واتە : ئەم تۆڵەی بۆ بڕیاردا.

وە بە راستی لەم تۆڵەلێسەندنەوەدا پەندو ئامۆژگاری هەیە بۆ کەسێ کە لە خودا بترسێ .

(ءَاَنْتُمْ اَشَدُّ خَلْقاً امِ السَّمَاءُ ؟ بَناهَا (٢٧) رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوَّاهَا (٢٨) واَغْطَشَ لَيْلَهَا واَخْرَجَ ضُحاهَا (٢٩) والأَرْضَ بَعْدَ ذٰلِكَ دَحاهَا (٣٠) اَخْرَجَ مِنْهَا ماءَهَا ومَرْعاهَا (٣١) والْجِبالَ اَرْساهَا (٣٢) مَتاعاً لَكُمْ وِلأَنْعامِكُمْ) (٣٣)

ئەی ئادەمیزادی دوور لە ئینسافو بیری جوان ! باش بە دڵ بڕوانن ئایا ئێوە بەهێزترو دامەزراوترن لە بارەی مادەی دروستکراوەوە یا ئاسمان ؟ وە یا ئێوە زەحمەتترو گرانترن لەسەر خالیق لە بارەی دروستکردنەوە یا ئاسمان؟ دیارە بە هەردوو بارەکەدا ئەڵێن : ئاسمان . جا خودایێ کە ئاسمانی وەها دروستکردوە ناتوانێ ئێوە دروست بکاتەوە لە عالەمی تازەدا ؟ ئەگەر بە عەقڵێکی ساف تەماشا بکەن ئەزانن کە خودا تەوانایە بەسەر هەموو شتێکدا بە بێ جیاوازی لە نێوان گەورەو بچووکدا .

جا خودا باسی دروستکردنی ئاسمانو ئەوەی وا لە ئاسمانەکانا ئەکاو ئەڵێ : ئەو ئاسمانەی دروستکردوەو رێکیخستوەو ، بەرزییەکەی زیادکردوە بە جۆرێ شیاو بێ بۆ دروستکردنی ئەوەی وا لە خواریەوە لە مەوادی عونصوری . وە کاتی شەوەکانی تاریك کردوەو پرتەوی رۆژی لە

رۆژدا دەرخستوەو بلاوی کردوەتەوە بە جیهانا • وە لە پاش ئەم کارە جوانە کە دروستکردنی تاریکی شەوانو رووناکی رۆژانـە زەویشی راخستوەو گوشادی کردوەتەوەو بەش‌بەشی کردوە بە سارای بێ‌ئاوو ئاوداراو بـە دەشتو دەرو هەردەو کۆسارا ، وە ئاوی لە کەمەرەی کێوەکانو لە قوولایی شیوانو لە سارای سازگاری جوان دەرکـردوەو ، پاکـژو لەوەرگـای گیاندارەکانی بە مەوادی شـیاو بۆ ژیوار ئامـادەکردوە ، وە کێوەکـانی دامەزراندوەو ... ئەمانەی هەموو دروستکردوە لەبەر ژیاندنی ئێوە بـە خۆشی ، ئەگەر ئێوەیش بە قەی حاڵ تێکۆشن • جا ئایا رەوای حەقە لەگەڵ ئەم هەموو نیعمەتەدا لە باتی پەرستیاریو سوپاسی نیعمەتی خودا دەس بە ئینکاری وجوودی خودا بکەن ؟ وە یا هاوبەشو هاوڕێی بۆ دابنێین ؟ دیارە رەوا نیە •

(فَإِذَا جاءَتِ الطَّامَّةُ الكُبْرى (٣٤) يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الإِنْسانُ ما سَعى (٣٥) وبُرِّزَتِ الجَحِيمُ لِمَنْ يَرى (٣٦) فَأَمَّا مَنْ طَغى (٣٧) وآثَرَ الْحَياةَ الدُّنْيا (٣٨) فَإِنَّ الجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوى (٣٩) وَأَمَّا مَنْ خافَ مَقامَ رَبِّهِ ونَهَى النَّفْسَ عَنِ الهَوى (٤٠) فَإِنَّ الجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوى) (٤١)

جا کاتێ کە بەڵای گەورە هات ، ئەو بەڵایە کە جیهـان داگیر ئەکا ، وەکوو نەفخەی دووهەم بێ ، یا وەکوو هاتنی قیامەت بێ بە زیندووکردنەوەی گیانلەبەرانو لێخۆڕینیان بۆ کۆمەڵگای لێپرسینەوە ، کـە ئەمەیش لـە رۆژێکدایە هەر ئادەمیزادێ بیری ئەوانە ئەکاتـەوە کـە کاتی خۆی بۆی بێکۆشاوە •

وە لەو رۆژەدا دۆزەخ دەرئەخرێو نیشان ئەدرێ بۆ کەسێ چاوی دینێ ببێ • لەو رۆژەدا موکەللەفەکان دوو بەشن : ئەو کەسانە کە بایی بوونو لە فەرمانی خودا دەرچوونو ،ژینی دنیایان هەڵبژاردوە بەسەر پاشەڕۆژداو ، خۆشیو ئارەزووی نەفسی خۆیان خستوەتە پێش چاودێری حەقو بەندەیی خوداوە •• ئەوە بێگومان دۆزەخ جێگەیانە •

بەڵام هەرکەسێ ترسی ببێ لە راوەستانی خۆی لە حوزووری خودادا، یاخود ترسی هەبێ لە پایەی بەرزی بارەگای حەقو بە هۆی ئەو ترسو **بیمەوە خۆی لە هەواپەرستی بگێڕێتەوەو ، ڕێگەی فەرمانبەرداری خودا** بگرێتەبەر •• بێگومان ئەوە بەهەشت شوێنو ئارامگای ئەو کەسەیەو ، تیایدا ئەمێنێتەوە هەتاهەتایە •

(يَسْأَلونَكَ عَنِ السَّاعَةِ : اَيَّانَ مُرْساهَا ؟ (٤٢) فِيمَ اَنْتَ مِنْ ذِكْراهَا ؟! (٤٣) اِلى رَبِّكَ مُنْتَهاها (٤٤) اِنَّما اَنْتَ مُنْذِرُ مَنْ يَخْشاهَا (٤٥)كَاَنَّهُمْ ، يَوْمَ يَرَوْنَها ، لَمْ يَلْبَثُوا اِلاَّ عَشِيَّةً اَوْ ضُحاهَا) (٤٦)

پرسیارتلێ ئەکەن لە کاتی تەواوبوونی ئەم جیهانە جوانەو ، کاتی داهاتنی جیهانی تازە کە بە رۆژی قیامەت ناسراوە •• ئەپرسن : کەی دادێ؟ چلۆن دێتەجێ ؟

من پێت ئەڵێم : تۆ وای لە چ میزانێکدا لە باسکردنی ئەو رۆژەدا ؟ یانی لە خۆتەوە ئەیزانی ؟ یا ئیذنت دراوە باسی بکەی ؟! واتە تۆ عەلاقەت نیە بە وەڵامی ئەم پرسیارە نابارانەوە • وە یاخود : لە بەرچی ئەم پرسیارە ئەکەن ؟ نەفسی تۆو ڕەوانەکردنی تۆ لە لایەنی خوداوە بۆ موژدە بە خێر بۆ

فه‌رمانبه‌رانو ، ترساندنی تاوانباران نه جومله‌ی به‌ڵگه‌و نیشانه‌کانی هاتنی رۆژی قیامه‌ته • وه له واقیعدا ، هه‌رچه‌ن تۆ له نیشانه‌کانی ئه‌و کاره‌ساته‌ی، به‌ڵام زانستی کاتی دیاریکراوی‌و ته‌واوبوونی ئه‌و (ثانیه)یه که ئه‌نکی به هاتنی ئه‌وه‌وه له لای خودای ته‌عالایه‌و که‌س نایزانێ ئه‌و نه‌بێ • تـۆ هه‌ر ئاده‌میزادێکی ترسێنه‌ری له لایه‌نی خوداوه‌و به‌رپرسـیاری ئه‌وه‌ی کـه ئاده‌میزادان له سزاو تۆڵه‌ی خودا بترسێنی بۆ که‌سێ باوه‌ڕی پێی هه‌یه‌و له هه‌وڵو دادی ئه‌و رۆژه ئه‌ترسێ • وه کاتێ ئه‌و رۆژه دێ ئه‌و کاره‌سـاتـه روو ئه‌دات •• ئه‌وانه‌ی وان له رۆژی ئه‌و رووداوه‌دا وا ئه‌زانن له دنیادا نه‌بوون‌و نه‌ماونه‌ته‌وه ئێواره‌یه‌ك یان چاشته ڕۆژێ نه‌بێ •

وه‌هـا ترس‌و بیم دڵیان دائـه‌گـرێ
ئه‌و کاته‌ی گیاندار یه‌ك‌به‌یه‌ك ئه‌مرێ
کـه قه‌ت نه‌ژیاون لـه رووی جیهانا
هیچیان نه‌دیـوه لـه رووی زه‌مانـا
مه‌گـه‌ر سـه‌عاتێ کاتـی ئێـواران
یا چاشـته‌نگاوێ لـه رۆژگـاران

سووره‌تی (عبس) مه‌که‌ییه‌و ، چل‌و دوو ئایه‌ته ، دوای سووره‌تی (نجم) هاتووه‌ته‌خواره‌وه .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(عَبَسَ وتَوَلّى (١) اَنْ جاءَهُ الأَعْمى ! (٢) وما يُدْرِيكَ ؟ لَعَلَّهُ يَزَّكّى ! (٣) اَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرى (٤) اَمَّا مَنِ اسْتَغْنى (٥) فَاَنْتَ لَهُ تَصَدّى (٦) وما عَلَيْكَ اَلاّ يَزَّكّى (٧) واَمَّا مَنْ جاءَكَ يَسْعى (٨) وهوَ يَخْشى (٩) فَاَنْتَ عَنْهُ تَلَهّى !) (١٠)

ده‌گێڕنه‌وه : رۆژێ پێغه‌مه‌ر ــ د ــ قسه‌ی له‌گه‌ڵ شه‌خصێکا له‌ پیاوه به‌رزه گه‌وره‌کانی قوره‌یش ئه‌کرد . وه له ڕیوایه‌تێکی دیکه‌دا : له‌ گه‌ڵ کۆمه‌ڵێ له‌واندا که بڕێتی بوون له : عه‌باس‌و . ئه‌بوجه‌هل‌و ، ئوبه‌یی کوڕی خه‌له‌ف‌و ، وه‌لیدی کوڕی موغیره . ئه‌یویست هانیان بدا بۆ هاتنه‌سه‌ر ڕێگه‌ی وه‌رگرتنی ئایینی ئیسلام . له‌و کاته‌دا عه‌بدوڵلای کوڕی شوره‌یحی کوڕی مالیك ، که به (ابن ام مکتوم) ناوبانگی ده‌رکردوه ، هات بۆ خزمه‌تی حه‌زره‌ت ــ د ــ و عه‌رزی‌کرد : ئه‌ی پێغه‌مه‌ری خودا فێرم بکه‌له‌وه‌ی خودا فێری کردووی . چه‌ن جارێ ئه‌مه‌ی دووپات کرده‌وه . حه‌زره‌ت هه‌ر وه‌ڵامی نه‌دایه‌وه چونکه هه‌ر به‌وانه‌وه خه‌ریك‌بوو زیاتر بایه‌خی به‌وان داو ، گوێی به قسه‌که‌ی عه‌بدوڵلا نه‌دا . جا حه‌زره‌ت ڕوێشته‌وه بۆ ماڵێ له‌و کاته‌دا (عبس) هاتەخواره‌وه . به شێوه‌ی سه‌رزه‌نشتی حه‌زره‌ت

هه‌تا عه‌بدوڵڵا دڵی بێته‌وه جێ‌و له هه‌موو که‌سێ ده‌رکه‌وێ که ئایینی ئیسلام راگرتنی دڵی یه‌ك زه‌لامی به ره‌وشتی پاکی له لا چاکتره له هه‌موو شتێکی تـر .

واته : محه‌مه‌د رووی گرژ کردو لای هه‌ڵسووڕاند به‌ولادا ، له‌بـه‌ر ئه‌وه که ئه‌و ئاده‌میزاده کوێره هات بۆ لایی‌و پرسیارێکی لێ‌کرد . ئـه‌ی محه‌مه‌د تۆ چووزانی ئه‌و زه‌لامه چۆنه ؟ له‌وانه‌یه له چڵك‌و چه‌په‌ڵی نه‌فس پاك ببێته‌وه به هۆی ئه‌و وه‌ڵامه‌وه که له تۆی وه‌رئه‌گرێ . یاخود له ده‌رزی ڕێنومایی تۆوه ببێ به خاوه‌ن زانیاری نه‌فسی‌و ئـه‌و زانیـاریه قازانجی پی‌بگه‌یه‌نێ . به‌ڵام که‌سێ که خۆی به بێ نیاز بزانێ‌و گوێی له ئایین‌و ئامۆژگاری نه‌بێ ئه‌وه تو خۆتی له‌گه‌ڵ خه‌ریك ئه‌که‌یت‌و ئامۆژگاریی ئه‌که‌یت له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌یشدا که سوود له ئامۆژگاریه‌که‌ت وه‌رناگرێ . زیاد له‌وه‌یش تۆ هیچت نایه‌ته سه‌ر ئه‌گه‌ر ئه‌و ئیمان نه‌یه‌نێ ! به‌ڵام ئه‌و که‌سه که دێت بۆ لات‌و به تاوو جۆشی دڵه‌وه له خودای خۆی ئه‌ترسێ‌و ئه‌یه‌وێ شتت لێ فێر ببێ تـۆ گوێی پێ ناده‌یی‌و موبالاتی پێ ناکه‌ی ! ده‌خیله جارێ تر کاری وا مه‌که‌و له‌سه‌ر باری چاودێری ئه‌و دڵسۆزانه ره‌فتار بکه .

بزانن ! ئه‌م شێوه گله‌یه که له حه‌زره‌ت کراوه له‌وه‌وه‌یه که حه‌زره‌ت شتێکی واز لێ‌هێناوه که سـوود له کردنه‌که‌یدا بوه وه‌کوو چاودێری‌و گوێدان به عه‌بدوڵڵا بێ ، ئه‌نا به میزانی ئوصوول هه‌رکارێ که مه‌صله‌حه‌تی گشتی تێدا بێ وه‌کوو راکێشان‌و هێنانی ئه‌و کافره گه‌ورانه ئـه‌وه زۆر گرنگتره لـه چاودێری تاقه که‌سێ ؛ چونکی ئه‌گه‌ر موسـوڵمان بیوونایێ خه‌ڵکێکی زۆریان له‌گه‌ڵدا موسوڵمان ئه‌بوو .

(كَلَّآ إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ (١١) فَمَنْ شَاءَ ذَكَرَهُ (١٢) فِي صُحُفٍ

مُكَرَّمَةٍ (١٣) مَرْفُوعَةٍ مُطَهَّرَةٍ (١٤) بِأَيْدِي سَفَرَةٍ (١٥) كِرَامٍ بَرَرَةٍ) (١٦)

دەخیلە جارێ تر کاری وا لەگەڵ موسوڵمانانا مەکە ، ئەم سووڕەتە **قورئانە کە دێت بۆ لای تۆ ئەسبابی ئەوەیە کە ئادەمیزادی هۆشیار فێری** حەق ببێ پێی‌و لای خودا زۆر بەڕێزەو پاکڕاوەتەوەو دوورخراوەتەوە لە دەستبۆبردنی شەیتانەکان ، وە وا بە دەستی چەن فریشتەیەکی خاوەن ڕێزو **خێرۆمەندو فەرمانبەر بۆ خوداوە •**

بزانن ! دەگێڕەوە ئەو سووڕەتانە کە ئیستە وان لە قورئانی پیرۆزا هەرکام لەوان لە لاپەڕەیەکی تایبەتیدا فریشتە نووسیویەتیەوەو لە ئاسمانی حەوتەمدا دانراونو • جوبرەئیل لەسەر فەرمانی خودا لە ئاسمانەوە وەری‌گرتوونو هێناونی بۆ پێغەمبەر •

(قُتِلَ الاِنْسَانُ ، ما اَكْفَرَهُ ! (١٧) مِنْ اَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ ؟ (١٨) مِنْ نُطْفَةٍ خَلَقَهُ فَقَدَّرَهُ (١٩) ثُمَّ السَّبِيلَ يَسَّرَهُ (٢٠) ثُمَّ اَماتَهُ فَاَقْبَرَهُ (٢١) ثُمَّ اِذا شَاءَ اَنْشَرَهُ)(٢٢)

جا بۆ ئیشارە بۆ لای ئەو کافرانە کە بە ڕێنوماییەکەی حەزرەت رووبان نەکردە حەق خودای تەعالا ئەفەرموێت : بۆ بکوژرێ ئینسان [گیانی دەرچێ !] ئەوە چی وەها کافری کردوە بەو کوفرە ڕەشە بێ رووناکییە ؟ بۆ بیرناکاتەوە کە خودا لە چی دروستی کردوە ؟ لە نوتفەیێ دروستی کردوەو هەموو بەشەکانی لەشی لە : ئێسقانو ، ڕەگو ، پێستو ، گوشت ••• لەو تۆزە تۆوە (نوتفە) دیاری کردوە • هەروەها لەو تۆزە تۆوەدا بەشەکانی تری لەشی لە نادیاریو هۆش‌و بیرو شێوەو روخسارو

خوو ره‌وشتی ره‌سه‌نی‌و نارِه‌سه‌نی که له باوكو دایكه‌وه بۆی هاتوه‌و ، خه‌تو خاڵو دیمه‌نو شێوه‌یێ که‌ده‌یه‌نه‌وه سه‌ر باوكو دایکی ... داناوه که چاودێری ئه‌م جۆره شتانه له توانایی خودادا نه‌بێ له توانای که‌سدا نیه . وه له پاش ئه‌وه که دروستکردنه‌که‌ی ته‌واو بوو کاتی ده‌رچوونی هـات رێگه‌ی ده‌رچوونی بۆ ئاسان کردوه . وه یاخود لـــه پاش ده‌رچوون‌و گه‌وره‌بوونی رێگه‌ی که‌سبی چاکه‌و خراپه‌ی بۆ دروستکردوه به هۆی هه‌ستو هۆش‌و بیرو مامۆستای ده‌رزو فێرکردنه‌وه ... به کورتی : بـه هه‌موو جۆرێ یارمه‌تی داوه بۆ ماوه‌ی ژیانی دنیا ، وه له پاش ئه‌و ماوه که بۆی بڕیار داوه ئه‌یسرێنێ‌و ئه‌خرێته ناو گۆڕه‌وه هه‌تا یێن نه‌کاو ئازاری که‌س نه‌دا ، یا درِنده نه‌یخوا ، یا له ژێرپێی ئاژه‌ڵدا نه‌ڕوا . جا پاش ئه‌وه هه‌ر کاتێ خواستی زیندووکردنه‌وه‌ی کرد بۆ لێپرسینه‌وه‌ی رۆژی قیامه‌ت ، له زه‌ویدا یا له هه‌ر شوێنێکدا ماده‌ی هه‌بێ به‌رزی ئه‌کاته‌وه‌و گیانی ئه‌کاته‌وه به‌به‌رداو ئه‌یبا بۆ شوێنی لێپرسینه‌وه‌و کێشانه‌ی کارو بارو کرده‌وه‌ی .

(كَلاَّ لَمَّا يَقْضِ ما اَمَرَهُ (٢٣) فَلْيَنْظُرِ الإِنْسـانُ اِلى طَعامِهِ : (٢٤) اَنَّا صبَبْنَا الماءَ صَبّاً (٢٥) ثُمَّ شَـقَقْنَا الأَرْضَ شَقّاً (٢٦) فَاَنْبَتْنا فِيها حَبّاً (٢٧) وعِنَباً وقَضْباً (٢٨) وزَيْتُوناً ونَخْلاً (٢٩) وحَدائِقَ غُلْباً (٣٠) وفاكِهَةً واَبّاً (٣١) مَتاعاً لَكُمْ وِلاَنْعامِكُمْ) (٣٢)

واز له‌وه بێنه کـه ئاده‌میزاد بـه ته‌واوی حه‌قی خزمـه‌ت به‌جێ‌یێنێ ، له‌و کاته‌وه که‌وتوه‌ته سه‌ر زه‌وی تا ئیسته ئه‌و فه‌رمانه که خودا داویه به‌سه‌ر ئاده‌میزاددا هێشتا به ته‌واوی به‌جێی نه‌هێناوه‌و ، ئاده‌میزاد نیه به‌رابه‌ر بـه

خودا کە ناتەواویەکی نەبێ ، ئایا توانیویەتی سوپاسی نیعمەتەکانی بکا بە تەواوی ؟ جا با ئادەمیزاد بڕوانێ بۆ ئەو خواردەمەنییە کە ئەیخوات ، چۆن دروست کراوە ؟ چۆن پێگەیشتوەو بە هۆی چیەوە پێگەیشتوە ؟ بە هۆی ئەوەوە پەیدا بوە کە ئێمە ئاوی بارانمان لە ئاسمانەوە رژاندوەتە خوارەوەو، زەویمان بەو بارانە تەڕکردوەو ، ئەو تۆمی دانەو گوڵو گیایە کە لە ناویدایە رواندووەتەوە ، جا زەویمان شەق‌کردوە هەتا چووزەی ئەو تۆوە رواوە لە ژێر زەوییەوە سەرکەوێ‌و سەر دەرێنێ •

وە یاخود بە کەرەسەی جووتیاری زەویمان لەت کردوە ، جا دانەو ریشەی ترێ‌و گیای خۆراکی ئاژەڵو ئادەمیزادمان وەك داری زەیتوونو خورما تێدا رواندوە ، هەروەها چەن باخچەیەکی وامان سەوز کردوە کە دارە زۆرەکانی بەیەکدا چوون وەکوو مووی لوول . وە چەن داری میوەو چەن گیای وەهامانتێدا رواندوە بۆ خۆراکی‌خۆتانو بۆ لەوەڕی‌ئاژەڵەکانتان بەکەڵك بێن •

(فَإِذا جاءَتِ الصَّاخَّةُ (٣٣) يَوْمَ يَفِرُّ المَرْءُ مِنْ اَخِيهِ (٣٤) واُمِّهِ واَبِيهِ (٣٥)وصاحِبَتِهِ وبَنِيهِ (٣٦)لِكُلِّ امْرِئٍ مِنهُمْ يَوْمَئِذٍ شَاْنٌ يُغْنِيهِ (٣٧)وجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُسْفِرَةٌ (٣٨) ضاحِكَةٌ مُسْتَبْشِرَةٌ (٣٩) ووجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْها غَبَرَةٌ (٤٠) تَرْهَقُها قَتَرَةٌ (٤١) اولائِكَ هُمُ الْكَفَرَةُ الفَجَرَةُ) (٤٢)

جا کاتێ ئەو کارەساتە سامناکە وەکوو فووپێداکردن بێ بۆ قیامەت کە بە هێزی دەنگ‌و تیژییەکەی گوێ کەڕ دەکات •• هات ، لەو رۆژەدا کە پیاو لە دەست براو باوك‌و دایك‌و ژن‌و کوڕی خۆی هەڵدێ • واتە ئەوەندە

پەرێشانو سەرقاڵە لەبەر خۆی سەر کەسێ ناپەرژێ • لەو رۆژەدا هەموو کەسێ سەرقاڵیو تەنگەتاوییەکی وای هەیە هەموو شتێکی لەبیر ئەباتەوەو ئاگای لەکەس نامێنێ • لەو رۆژەدا چەن روخسارێ هەن زەردبام وەکوو ئاڵتوونو ، رووناك وەك ئاوێنەو ، کەیفخۆشو دەمبەپێکەنینو موژدەوەرگر لە فریشتەی رەحمەتەوە •

وە چەن روخسارێکیش تۆزیان بەسەرا باریوەو ، رەشی تاوانباری دایگرتوون ، خاوەنی ئەو روخسارانە لەگەڵ ئەوەدا کە کافرنو باوەڕیان بە خوداو پێغەمەر نیە (فاجر)یشن ، بەدرەوشتو بێئەدەبو درۆزنن •

خودا بـە بەهای رەهبەری پڕنـوور
بمانپارێزێ لە (کوفر)و (فوجور)

دەگێڕنەوە لە حەزرەتی عائیشەوە ــ خ ــ کـە حـەزرەت ــ د ــ فەرموویەتی : ئەو کەسانە کە قورئان ئەخوێنن‌و قورئانەکەیان لەبەرە وەکوو کەسێکن لەگەڵ فریشتەی نووسەری قورئانا بێ لەو کاتەدا کـە لە لەوح وەری‌ئەگرن • وە ئەو کەســـە کە قورئان ئەخوێنێ‌و دەوری ئەکاتەوەو لەسەرشانی گرانە دوو پاداشی هەیە •

لە ئیین‌و عەبباسەوە دەگێڕنەوە ــ خ ــ کە حەزرەت ــ د فەرموویەتی : لەرۆژی قیامەتدا خـــەڵق کۆ ئەکرێنەوە بۆ لێپرســـــینەوە بە رووتی‌و پێخاوسی‌و خەتەنە نەکراوی ! لەو کاتەدا ژنێ عەرزی کرد : جا لەوێدا خەڵکی بۆ یەکتر دەڕوانن • حەزرەت ــ د ــ فەرمووی : (لکل امرىء منهم يومئذ شان يغنيه) واتە هەرکام لەوانە تەنگوچەڵەمەیەکی وای هەیە ئاگای لەوە نیە بۆ خەڵـــکی تر بڕوانێ !

سوورەتی (تەکویر) لە سوورەتە مەکەییەکانە ، بیست‌و نۆ ئایەتە ، دوای سوورەتی (مسد) هاتوەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ (١) وَإِذَا النُّجُومُ انكَدَرَتْ (٢) وَإِذَا الجِبَالُ سُيِّرَتْ (٣) وَإِذَا العِشَارُ عُطِّلَتْ (٤) وَإِذَا الوُحُوشُ حُشِرَتْ (٥) وَإِذَا البِحَارُ سُجِّرَتْ (٦) وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ (٧) وَإِذَا المَوْءُدَةُ سُئِلَتْ : (٨) بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ ؟ (٩) وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ (١٠) وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ (١١) وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ (١٢) وَإِذَا الجَنَّةُ أُزْلِفَتْ (١٣) عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا أَحْضَرَتْ) (١٤)

لە ئیبن‌وعومەرەوە دەگێڕنەوە ــ خ ــ کە حەزرەت ــ د ــ فەرمووبەتی: کەسێ حەز ئەکا بڕوانێ بۆ رۆژی قیامەت وەک ئەوەی لەبەر چاویا بێ با سوورەتی (اذا الشمس کورت) بخوێنێتەوە .

واتە : لە کاتێکدا رۆژ پێچرایەوەو تێکدرا ، واتە پرتەوی نەما ، وە لە کاتێکدا کە ئەستێرەکان داکەوتن‌و داوەرین‌و وردبوون‌و لە جیهانا نەمان‌و رووناکییان نەما ، وە لە کاتێکدا کێوەکان خرانە جوولە لە سەر تەختی زەوی، وە یا لە هەوادا ، وە لە کاتێکدا ئەو وشترە سك‌پڕانە کە سکیان دە مانگەو نزیکی زایینن فەرامۆش کران‌و خاوەنەکانیان لێیان نەپرسین . وە لە کاتێکدا حەیوانە کێویەکان گردکرانەوە لە هەموو لایەکەوەو ، لە کاتێکدا دەریاکان

گه‌رم كرانو وایان لێهات وه‌ك بكوژێنو ، له كاتێكدا گیانو له‌شه‌كان گردكرانه‌وه ، وه یا ئه‌و نه‌فسانه‌ی له‌یه‌كه‌وه نزیكنو پێكه‌وه ده‌گونجێن (دز له‌گه‌ڵ دزاو پیاوچاك له‌گه‌ڵ پیاوچاكدا) كه‌وتنه‌یه‌كو ، له كاتێكدا كچه زینده‌به‌چاڵكراوه‌كان زیندووكرانه‌وه‌و لێیان پرسرا : كه به چ تاوانێ كوژراون‌و زینده‌به‌چاڵ كراون ؟

كاتی خۆی عه‌ره‌ب كچیان زینده‌به‌چاڵ ئه‌كرد له ترسی ئابڕووچوون كه له شه‌ڕو هه‌رادا بگیرێن‌و ببرێن ، یا له به‌ر نه‌بوونی‌و برسێتی • ئایینی ئیسلام ئه‌و خووه ناباره‌ی هه‌ڵگرت •

وه له‌و كاته‌دا كه نامه‌ی كارو كرده‌وه‌ی ئاشكرا كراو درایه ده‌ستی‌و هۆشیار كرایه‌وه بۆ لێپرسینه‌وه‌و كێشانه‌ی كرده‌وه • وه له‌و كاته‌دا كه ئاسمان له خێمه‌گای دوورخرایه‌وه وه‌كوو چۆن حه‌یوانێ كه‌وڵ ئه‌كرێ‌و پێسته‌كه‌ی لائه‌برێ • وه له‌و كاته‌دا كه دۆزه‌خ ئه‌خرێته جۆشی گه‌رمییه‌وه، وه له‌و كاته‌دا كه به‌هه‌شت له موسوڵمانان نزیك ئه‌خرێته‌وه ، له‌و كاتانه‌دا هه‌موو نه‌فسێ رووبه‌ڕووی كارو كرده‌وه‌ی خۆی ئه‌بێته‌وه‌و ئه‌زانێ چی له دنیادا بۆ خۆی ئاماده كردووه‌و پێش خۆی ناردوویه •

(فَلا اُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ (١٥) الجَوَارِ الْكُنَّسِ ! (١٦) واللَّيْلِ اِذا عَسْعَسَ ! (١٧) والصُّبْحِ اِذَا تَنَفَّسَ (١٨) اِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ (١٩) ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي العَرْشِ مَكِينٍ (٢٠) مُطَاعٍ ثَمَّ اَمِينٍ (٢١) وما صَاحِبُكُمْ بِمَجْنُونٍ (٢٢) ولَقَدْ رَآهُ بِالاُفُقِ المُبِينِ (٢٣) وما هُوَ على الغَيْبِ بِضَنِينٍ (٢٤) وما هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ (٢٥) فَاَيْنَ تَذْهَبُونَ ؟ (٢٦)

اِنْ هُوَ اِلاّ ذِکْرٌ لِلعالَمِینَ (۲۷) لِمَنْ شاءَ مِنْکُمْ اَنْ یسْتَقِیمَ (۲۸) وماتَشاؤنَ اِلاّ اِنْ یَشاءَ اللهُ رَبُّ العالَمِین)(۲۹)

واتە سوێند بەو ئەستێرانە کە جاربەجار دێنە بەرچاوو ئەگەڕێنەوە لە خەتی ڕۆیشتنی خۆیانا بەرەوپاش و ، جاربەجاریش بە خەتی خۆیانا ئەڕۆنو جاربەجاریش لەبەرچاوا ونئەبن ! وە سوێند بە کاتی شەو کە دێ ، یا کاتێ ئەڕواو تەواو ئەبێ ! وە سوێند بە بەیانی کاتێ کە ڕووناك ئەبێتەوە ! واتە سوێند بەو خودایە کە ئەوەندە تەوانایە ئەم وەزعە غەریبانەتان پیشان ئەدا ! ئەو قورئانە وتراوی سەر زمانی فریشتەیەکی فورستادەی بەڕێزە لای خوداو خاوەن هێزو دەستەلاتە لە لای خودای عەرش • وە بە فەرمانی خودا لە ئاسمانا لە ناو فریشتەکانا ئیطاعەی ئەکرێ . وە سوێند بەو خودایە ئەم هاوڕێی ئێوەو ئەم خاوەن دەعوەتو پەیامی ئێوە کە محەمەدە ــ د ــ شێت نییەو بە چاوی سەر لە کەناری ئاسماندا جوبرەئیلی بە ڕوونی چاو پێکەوت• وە ئەو محەمەدە لە گەیاندنی پەیامو ڕوونکردنەوەی حەقیقەتدا ڕژد نییەو دڕێغی لە کاری خۆیدا ناکاتو چی پێ سپێراوە بەتەواوی جێبەجێی دەکا• وە ئەم قورئانە وتاری شەیتانی دوور لە ڕەحمەت نیە • بۆ کوێ ئەڕۆنو ئەم قسە پەڕێشانانە چۆن ئەدۆزنەوە ؟ ئەم قورئانە هەر ذیکرو یادی خودای هەموو جیهانە بۆ هەر کەسێ لە ئێوە کە بیەوێ ڕاست بێو لەسەر حەق خۆگر بێ • ئێوە مەیلی ئەو ئیستیقامەتە ناکەن هەتا خودای جیهان مەیلی نەکا •

بزانن ! لەم شوێنەدا چەن باسێ هەیە:

یەکەم : ئەمە تەفسیری ئایەتی (فلا اقسم بالخنس الجوار الکنس ••)بوو لەسەر ئەو مانا کە لە ناو زانا فەلەکییە کۆنەکاندا باوە • وە ئەو تەفسیرە

لەسەر ئیعتیباری پێنج ئەستێرە لە حەوت گەڕۆك (سـبعەی سیارە)ـ دامەزراوە ، ئەو پێنجەیش بریتین لە (عطـارد)و (زهـرە)و (مریخ)و (مشتری)و (زحل) ؛ کە ئەو حەرەکەی بەرەوپاش‌و حەرەکـەی توندی بەهێزیان لەبەر چاوا ئەبینرێ‌و جاربەجاریش لەبەرچاوا ونئەبن • ئەم باسە لە جێگەی خۆیدا روون کراوەتەوە •

ئەگەرنا هـەندێ تـر ئـەم ئایەتەیان بەسـەر هەموو ئەسـتێرەکاندا تەطبیق‌کردوە ؛ وە وایان فەرموە : ئەم ئەستێرانە هـەموویان لە چەرخی خۆیاندا جووڵان‌و گەڕانیان هەیەو . جاربەجار لە بەرچاو ونئەبن‌و پـاش ماوەیێ ئەگەڕێنەوە بۆ ئەو شوێنە کە خودا بۆ هەڵهاتنیانی داناوە •وە لەو شوێنەوە هەڵدێنەوە ••• هەروا بەم شێوە هەتا خودا خواستی ببێ لەسـەر ئەم بارو دۆخە دەوام ئەکەن •

دوەم : مەبەس لە ئایەتی (انه لقول رسول کریم) ئەمەیە کە وتاری سەر زمانی جوبرەئیلە • واتە لە لای خوداوە فەرمانی پێدراوە کە ئـەو ئایەتانە لە (لوح المحفوظ) وەرگیراون‌و لە ئاسمانا نوسخەیان دانراوە بـە هەمان لەفظ بەسەر حەزرەتیاندا بخوێنێتەوە • ئیتر هیچ مەبەست ئەوە نیە کە ئەو ئایەتانە قسەی جوبرەئیلن ؛ چونکی قورئانی پیرۆز وتاری خودایەو ، ئەمە بە بەڵگەی عەقڵی‌و نەقڵی دامەزراوە • خودا لە سوورەتی شوعەرادا فەرموویەتی : (نزل به الروح الامین علی قلبك) • وە لە سوورەتی (بروج)دا فەرموویەتی : (بل هو قرآن مجید فی لوح محفوظ) . وە لە سـوورەتی (واقعە)دا فەرموویەتی : (انه لقرآن کریم فی کتاب مکنون ؛ لا یمسه الا المطهرون تنزیل من رب العالمین) •

سووره‌تی (انفطـار) له سووره‌ته مه‌که‌ییه‌کانه ، نۆزده ئایه‌ته ، دوای (نازعات) هاتوه‌ته‌خواره‌وه .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(إِذَا السَّماءُ انْفَطَرَتْ (١) وَإِذَا الْكَواكِبُ انْتَثَرَتْ (٢) وَإِذا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ (٣) وَإِذا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ (٤) عَلِمَتْ نَفْسٌ ما قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ) (٥)

واته : کاتێ ئاسمانه‌کان پارچه‌پارچه بوون‌و ، ئه‌ستێره‌کان داوه‌رینه خواردوه ، وه کاتێ ده‌ریاکان به هۆی بومه‌له‌رزه‌ی زه‌وییه‌وه هه‌موو بوون به یه‌ك ده‌ریا ، واته پەرده له نێوانیاندا نه‌ما ، وه له کاتێکدا گۆڕه‌کان هه‌ڵگه‌ڕانه‌وه،واته به هۆی بومه‌له‌رزه‌ی هاتنی قیامه‌ته‌وه ناوه‌کانیان ده‌رکه‌وت ... له‌و کاته‌دا هه‌موو نه‌فسێ ئه‌زانێ به‌و کارو کرده‌وه باشانه کردوونی‌و به‌وانه‌یش نه‌یکردوون . یا به‌و کارانه له کاتی خۆیاندا کردوونی‌و به‌وانه دوای‌خستوون .

(يا أَيُّها الإِنسانُ ! ما غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ ؟ (٦) الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ فَعَدَلَكَ (٧) فِي أَيِّ صُورَةٍ ما شاءَ رَكَّبَكَ) (٨)

ئه‌ی ئاده‌میزاد ! چی تۆی بایی کردوه به‌رابه‌ر به ته‌وانایی خودای خاوه‌ن به‌هره‌و به‌خشنده‌ی خۆت ؟ ئه‌و خودایه که له نه‌بوون دروستی

کردووی‌و ، هه‌موو ئه‌ندامه‌کانی بۆ ڕێکخستوویت‌و ، پارچه‌کانی له‌شتی ڕ شیاوی‌و گونجاوی بۆ دروستکردووی‌و ، له هه‌ر شێوه‌یه‌کدا حیکمه‌تی گرتی ته‌رکیبی کردی .

به سـپی‌و سـووری ره‌نگـی مه‌رجانـی
یا به شـێوه‌ی جـوان لـه ئه‌سـمه‌رانی
بـه چـاوی بـازی دووربینـی کـه‌ژاڵ
بـه قامـه‌تی سـه‌رو به وێنه‌ی شمشاڵ
ده‌ماخ بـه پەرداخ بـۆ هێزی حه‌واس
لـه بـۆ ته‌میزی ئه‌نواعـی ئیحسـاس
سـینه ده‌فینـه‌ی هـێزی لـه‌طائیف
ئامـاده‌ی فـه‌وزی نـووری مـه‌عـاریف
دڵ بـه ئیسـتیعداد بـۆ فام‌و شـوعوور
بـۆ ده‌رکـی ئه‌شـیا لـه نزیـك‌و دوور
بـه شکڵ‌و شـێوه‌ی هه‌یوڵاو صـووره‌ت
بووی بـه سه‌رمه‌شـقی ئه‌هلی به‌صیره‌ت
ئـه‌م نیعمه‌تانـه خـودا پێبـداوی
لـه دنیـا ده‌رچـوو شۆره‌ت‌و نـاوی

× × ×

تو خوا پێم بڵێ ئه‌ی جوانی بێ عه‌یب !
خۆت ته‌شریفت برد بـۆ عالەمی غه‌یب ؟
عه‌رضـه‌ی حاڵی خۆت دا بـه باره‌گـا
له‌سـه‌ر ئه‌مشـێوه تـه‌رکیبت بکـا ؟
یا ئـه‌و بـه که‌ره‌م تۆی ئیختیـار کـرد
صـووره‌ت‌نومایـی بـه تۆ ئیظهـار کرد ؟
دیاره هۆشـیاری بـه شێوه‌ی ئینصاف
بـه فه‌ضـڵی خـودا ئه‌کـه‌ی ئیعتیراف

جا مادام وایە بۆ حەق ناناسی ؟
لە سەر نیعمەتی بۆ بێ سوپاسی ؟

× × ×

چاو بۆ موتالای ئاثاری قودسە
نەك بۆ تەماشای ئارەزووی نەفسە
زمان بۆ زیکرو دەرسی بەسوودە
نەك لە بۆ باسی غەیرەمەقسوودە
گوێ بۆ بیستنی دەرزی عوللوومە
نەك بۆ بیستنی ئاوازی بوومە
دەس بۆ نووسینی نامەی نەصرەتە
نەك بۆ دەس‌خامەی نامەی حەسرەتە
دەی تاکەی پەڕەی عومرت ئەکەی طەی
چاو هەڵنابڕی روو لە خودا کەی ؟
گیانی عەزیزم تا ماوەت ماوە
کۆتایی بێنە لەم دانەو داوە !
وەرگەڕێرەوە بە تەوبەی نەصووح
بەڵکوو بۆ گیانت بێتەخوار فوتووح
چەن ساتێ ماوە لە کاتی حەیات
بیکە بە پایەی دەسمایەی نەجات
بپاڕێرەوە لە بارەگای غەیب
بۆ کووژانەوەی سیانامەی عەیب
ئەوەن بێ پەیە دەریای ئیحسانی
ئەتبەخشێ لە گشت بارەی نوقسانی
(نامی) ئەنالێ لە دەرگای رەحمەت
بۆ عەفوی خۆی‌و ماباقی ئوممەت

× × ×

(كَلاَّ بَلْ تُكَذِّبُونَ بِالدِّينِ (٩) وإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحافِظِينَ (١٠) كِراماً كاتِبِينَ (١١) يَعْلَمُونَ ما تَفْعَلُونَ (١٢) إِنَّ الأَبْرارَ لَفِي نَعِيمٍ (١٣) وإِنَّ الفُجّارَ لَفِي جَحِيمٍ (١٤) يَصْلَوْنَها يَوْمَ الدِّينِ (١٥) وما هُمْ عَنْها بِغائِبِينَ (١٦) وما أَدْراكَ ما يَوْمُ الدِّينِ؟ (١٧) ثُمَّ ما أَدْراكَ ما يَوْمُ الدِّينِ؟ (١٨) يَوْمَ لا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِنَفْسٍ شَيْئاً، والأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلّهِ) (١٩)

نەکا کەس بایی بێ وەکوو کافرەکان کە ئەم فەرموودەی خودا لـە شانیانا هاتوەو ئەڵێت: بە راستی ئێوە بێ باوەڕن بە دینو، بە راستی چەن نیگابانی گەورەو بەڕێز لە لای خودا وان بە راسەرتانەوەو بە فەرمانی خودا بیرو باوەڕو کردەوەکانتان دەنووسنو، زاناو ئاگادارن بە هەموو شتێ کە ئێوە ئەیانکەن. وە پوختەی نووسراوەکەیشیان ئەوەیە کە: بێگومـان پیاوە موسوڵمانە خێرومەندەکان لە رۆژی قیامەتدا وان لە ناو نازو نیعمەتدا. وە کافرە بەدرەوشتە بەدکارەکانیش وان لە دۆزەخداو لـە رۆژی تۆڵەو لێپرسینەوەدا ئەچنە ناو دۆزەخەوە. وە تۆ چووزانی رۆژی تۆڵە چییـە؟ هەمتریش تۆ چووزانی رۆژی تۆڵە کام رۆژەیە؟ رۆژێکە هیچ کەسێ خاوەن هیچ شتێ نیەو، هیچ کەس هیچی بۆ کەسی تر بۆ ناکرێ بە یاسای عەدالەت، هەرچەند بە بارەی فەضڵ چارەی هەندێ کار ئاسانە. وە لەو رۆژەدا هەموو کارو بارێو هەموو بەخشینو قارێ هەر بۆ خودایەو. هەر وەهایە هەتـا هەتایە.

سوورەتی (مطففین) لە سوورەتـە مەکەییەکانە ، سیوشەش ئایەتە ، ئەمـە دوا سوورەتێکە کـە لە مەکەدا هاتوەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ (١) الَّذِينَ اِذا اكْتالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ (٢) وَاِذا كالُوهُمْ اَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ (٣) اَلا يَظُنُّ اُولائِكَ اَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ ؟ (٤) لِيَوْمٍ عَظِيمٍ (٥) يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ العالَمِينَ) (٦)

وەیل : هاواره ، یا شـوێنێکی ناهەمواره لە ناو دۆزەخدا بۆ ئـەو کەسانەیە کە (مطففین)ن واتە ترازووبازی ئەکەن : کاتێ کە بە مەنو پێوانە یا بە کێشو ترازوو شتێکیان بۆ خۆیان لە مالّی خەڵك پێوانەکرد بە تەواوی وەری دەگرن ، وە کاتێ شتێ بە پێوانە یا بە کێشانە بدەن بە یەکێ گزیو دزی لێئەکەنو ، مالّەکەیان بە تەواوی نادەنێو ، زیانیان لێ ئەدەن . ئایا ئەم ئادەمیزادانە باوەڕیان بەوە نیـە کـە بێگومـان لـە رۆژی قیـامەتدا زیندووئەکرێنەوە ؟ ئەو رۆژە رۆژێکی گەلێ گەورەیەو کاری گەورە تیایا روو ئەداەئەو رۆژەیە کە ئادەمیزاد رائەوەستێنرێن بۆ لێپرسینەوەو کێشانەی کردەوەو بیرو باوەڕیان لە لایەن خودای پەروەردگاری هەموو جیهانەوە.

لە فەرموودەی حەزرەتدایە : پێنج گوناح هەن پێنج بەڵایان لەگەڵدایە: هەر گەلێ پەیمان بشکێنن خودا دوژمەکانیان بەسەردا زاڵ ئەکا . وە هەر گەلێ حوکم بە غەیری دوستووری خودا بکا فەقیری زاڵ ئەبێ بەسەریانەوە

هەر قەومێ زیناکردن بلاوبێتەوە تیایانا مردن زۆر ئەبێ لە ناویانا • وە هەر قەومێ لە پێوانەو کێشانەدا غەش بکەن گیرۆدەی قاتی ئەبن • وە هەر قەومێ زەکات نەدەن بارانیان لێ ئەگیرێتەوە •

لە ئیبنوعومەرەوە دەگێڕنەوە ــ خ ــ کە حەزرەت ــ د ــ فەرموویەتی: رۆژێك دەبێ کە خەڵك بۆ خودای جیهان رائەوەستن ــ کە رۆژی پرسیارە ــ ئەوەندە ئەوەستن هەتا یەکێکیان هەتا نیوەی گوێچکەی لە عەرەقی خۆیدا ئەچەقێ •

(كَلاَّ اِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفِي سِجِّينٍ (٧) وما اَدْراكَ مَا سِجِّينٌ ؟ (٨) كِتَابٌ مَرْقُومٌ (٩) وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ! (١٠) الَّذِينَ يُكَذِّبُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ (١١) وما يُكَذِّبُ بِهِ اِلاَّ كُلُّ مُعْتَدٍ اَثِيمٍ (١٢) اِذا تُتْلى عَلَيْهِ آياتُنا قالَ : اَساطِيرُ الأَوَّلِينَ ! (١٣) كَلاَّ بَلْ رانَ عَلى قُلوبِهِمْ ماكانُوا يَكْسِبُونَ (١٤) كَلاَّ اِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ (١٥) ثُمَّ اِنَّهُمْ لَصالُوا الْجَحِيمِ (١٦) ثُمَّ يُقالُ: هذا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ) (١٧)

(کلا) بۆ زەجرو لۆمەو سەرزەنشتە لە کردەوەی تەطفیفو بێئاگابوون لە زیندووبوونەوەو پرسیارو کێشانە • بە راستی نامەی کردەوەی ئەو کەسانە کە لە ڕێگەی راست لائەدەن وا لە ناو (سجین)دا ، وە تۆ چووزانی (سجین)چیە ؟ سیجین کتێبێکی گەورەیە کە نامەی کردەوەی ئەو ئادەمیزادە بەدکارانە لەوێدا نووسراوەتەوە•جا هاوار لەو رۆژی هێنانی دەفتەری کردەوەیە! هاوار بۆ ئەوانە کە باوەڕیان بە خوداو ئایینو یاسای ئیسلام نەکردوە • ئەو

بێباوەڕانە کە باوەڕیان بە رۆژی لێپرسینەوەو تۆڵە نیەو بە درۆی ئەزانن • وە کەس ئەم رۆژە بە درۆ دانانێ یەکێ نەبێ کە بە تەواوی لای‌دابێو لە ناو تاوانو بەدکاریدا نوقم بووبێ ؛ بە جۆرێ کاتێ کە ئایەتەکانی ئێمەی بەسەردا بخوێنرێتەوە ئەڵێ : ئەمانە لە ئەفسانەو چیرۆکە کۆنەکانە کە لە ناو پێشینانا باو بوون ! حاشا شتی وا نیە • بەڵام ئەوانە تاوانو بەدکارییەکانی خۆیان بوون بە پەردەو وان بەسەر دڵیانەوەو دڵیان داگرتوونو ئیتر هیچ وەرناگرێو هیچی تێ ناچێ •

باسی پەردەکەیش مەکە • ئەو کەسانە لە رۆژی قیامەتدا لـە دینی خودای تەعالا بێبەشو مەحجووبنو ، لەو بەشە گەورەدا بارەیان نیە • وە پاش ئەوەیش ئـەوانە ئەخرێنـە ئاگری دۆزەخـەوە • دوای ئـەوەیش پێیانئەوترێ : ئەمە ئەو ئاگرەیە کە ئێوە بە درۆتان دائەناو بە پێغەمەرەکانتان ئەوت : شتی وا نیەو ئەم باسانەی ئێوە ئەفسانەی پێشینانەکانە •

لە ئەبوهورەیرەوە دەگێڕنەوە ـ خ ـ کە پێغەمبەر ـ د ـ فەرموویەتی: کاتێ بەندەیێ لە بەندەکانی خودا گوناحێکی کرد نوختەیەکی ڕەش لەسەر دڵی پەیدا ئەبێ ، جا ئەگەر دەسبەردار بوو تەوبەی کردو داوای لێخۆشبوونی لە خودا کرد دڵی ڕووناك ئەبێتەوە • وە ئەگەر گەڕایەوە بۆ سەر گوناحەکەو تەوبەی نەکرد ئەوە ئەو نوختە ڕەشە زیاد ئەکا هەتا بەرزئەبێتەوە بەسـەر دڵیاو دڵی بە تەواوی دائەگرێ • ئەمە ئەو (ران) دیە کە خودا فەرموویەتی: (کلا بل ران علی قلوبهم) •

(كَلاَّ اِنَّ كِتَابَ الأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ (١٨) وما اَدْرَاكَ ما عِلِّيُّونَ؟:(١٩) كِتَابٌ مَرْقُومٌ (٢٠) يَشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُونَ(٢١) اِنَّ الأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ (٢٢) على الأَرَائِكِ يَنْظُرُونَ (٢٣)

تَعْرِفُ فِي وجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ (٢٤) يُسْقَوْنَ مِنْ رَحِيقٍ مَخْتُومٍ (٢٥) خِتامُهُ مِسْكٌ ، وفِي ذلِكَ فَلْيَتَنافَسِ المُتَنافِسُونَ (٢٦) ومِزاجُهُ مِنْ تَسْنِيمٍ (٢٧) عَيْناً يَشْرَبُ بِها المُقَرَّبُونَ) (٢٨)

واز له کرده‌وه‌ی ناهه‌موار بێنن‌و کاری باش بکه‌ن ، به راستی کیتابچه‌ی خاوه‌ن کرده‌وه باشه‌کان وا له ناو(علیین)دا ، تۆ چووزانی (علییون) چییه ؟ کتێبێکی گه‌وره‌یه له لایه‌نی فریشته‌ی خوداوه نووسراوه فریشته نزیکه‌کانی باره‌گای خودا حازرو ئاگادارن له نووسینه‌وه‌یی‌و ئه‌وان نووسیوپانه‌ته‌وه • واته وه‌کوو چۆن نامه‌ی کرده‌وه‌ی خراپه ئه‌نێررێ بۆ سجین که کتێبه گه‌وره‌که‌ی کرده‌وه خراپانه ، نامه‌ی کرده‌وه باشه‌کانیش بۆ ناو (علیین)ئه‌نێررێ •

وه له ناو (علیین)دا نووسراوه : بێگومان ئاده‌میزاده باشه‌کان وان له ناو نیعمه‌تی به‌هه‌شتا ، وه وان له‌سه‌ر کورسییه به‌رزه به‌رێزه‌کان ، ئه‌ڕوانن به ناو به‌هه‌شته‌کاناو له ده‌مو چاویانا جوانی‌و سیمای نیعمه‌تداری ئه‌ناسی • وه ئه‌وانه ئاودێری ئه‌کرێن له شه‌رابێ له ناو بلوورێکی مۆرکراوا که مۆره‌که‌ی میسکی بێن‌خۆشه • وه بۆ په‌یداکردنی شه‌رابی وا باش داوخوازان به‌رانبه‌رکێ بکه‌نو خۆیان بۆ کاری وا پیرۆز ماندوو بکه‌ن • وه ئه‌و ئاوه‌یش که تێکه‌ڵی ئه‌و شه‌رابه ئه‌کرێ له سه‌رچاوه‌ی (تەسنیم) هێنراوه که سه‌رچاوه‌یه‌کی نزیکانی باره‌گای باری ئاوی لێ‌ئه‌خۆنه‌وه .

(اِنَّ الَّذِينَ اَجْرَمُوا كانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ (٢٩) واِذا مَرُّوا بِهِمْ يَتَغامَزُونَ(٣٠) واِذا انْقَلَبُوا

إِلَى أَهْلِهِمُ انْقَلَبُوا فَكِهِينَ (٣١) وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوا : إِنَّ هَؤُلَاءِ لَضَالُّونَ (٣٢) وما أُرْسِلُوا عَلَيْهِمْ حافِظِينَ (٣٣) فَالْيَوْمَ الَّذِينَ آمَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ (٣٤) عَلَى الْأَرائِكِ يَنْظُرُونَ (٣٥) هَلْ ثُوِّبَ الْكُفَّارُ مَا كانُوا يَفْعَلُونَ ؟) (٣٦)

بە راستی ئەو کەسانە کە خاوەن تاوانو کردەوە خراپن کاتی خۆی لە دنیادا بە خاوەن ئیمانەکان پێئەکەنینو گاڵتەیان پێئەکردنو ، کاتێ بە لایانا ڕائەبوردن بە چاو ئیشارەیان بۆ یەکتر ئەکرد بە مەبەستی سووکیو گاڵتەکردن بە موسوڵمانەکان ، وە کاتێ ئەگەڕانەوە بۆ ناو کۆمەڵەو خێزانی خۆیان بە شادمانیەوە ئەگەڕانەوە لەسەر ئەو کەشخەکردنیانە بەسەر موسوڵمانەکانا • وە کاتێ چاویان پێیان ئەکەوت ئەیانوت : ئەمانەی لە یاسای بتپەرستی لایانداوە گومڕان • ئەم قسانەیشیان ئەکردو ئاوا درێژدادڕییان دەکرد لەگەڵ ئەوەیشدا ئەمان نیگابانو بەرپرسیاری موسوڵمانەکان نەبوونو بۆ ئەوە نەێڕابوون کە نیگابانی ئەوان بن • جا ئەمڕۆیش موسوڵمانەکان بە کافرەکان پێئەکەنن لە بەهەشتداو ، بەسەر کورسی بەرزەوە بە بەهەشتدا ئەڕوانن • جا ئایا کافرەکان تۆڵەی ئەوەیان درایەوە کە لە دنیادا دەیانکردو ، ئایا گەیشتن بەوەی کە شیاوی بوون ؟ وەڵام ئەمەیە : بەڵێ •

پەروەردگاری زانای تەوانا
دوو دادگای وای بۆ عالەم دانا

یه‌کـه‌م دادگـای عـه‌ذابی (ادنـی)
بـۆ بیرکردنـه‌وه‌ی هۆشیاری زانـا
له‌م رووی جیهانا به ده‌س‌به‌سـه‌ری
بـه کزی‌و لاتـی‌و بـه ده‌ربه‌ده‌ری
ده‌رگـای ئه‌م سیجنه‌ی لێ‌ئه‌گرێته‌وه
به‌ڵکـو لـه تـاوان بگه‌ڕێتـه‌وه
دادگـای دووهـه‌م ناوی (سه‌قه‌ر)ه
دوژمنـی گیانـی پەری‌و به‌شـه‌ره
پەنا بـه‌و خودا ئـه‌م سیجنه‌ی دانا
له ده‌ردو ئێشـی هانامـه ، هانـا
خودا ! بـه کـه‌ره‌م لای بـده لێمان
ئالای سـه‌تتاری بیـه‌خشـه پێمـان

سووڕەتی (انشقاق) لە سووڕەتە مەکەییەکانە ، بیست‌و پێنج ئایەتە ، دوای سووڕەتی (انفطار) هاتووەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(اِذَا السَّماءُ انْشَقَّتْ (١) واَذِنَتْ لِرَبِّهـا وحُقَّتْ (٢) واِذا الأَرْضُ مُدَّتْ (٣) واَلْقَتْ ما فِيها وتَخَلَّتْ (٤) واَذِنَتْ لِرَبِّها وحُقَّتْ (٥) يـا اَيُّهـا الإنْسـانُ اِنَّكَ كادِحٌ اِلى رَبِّكَ كَدْحاً فَمُلاقِيهِ) (٦)

کاتێ کە ئاسمان لەت‌لەت‌و پارچەپارچە بووو تۆزی وەکوو هـەور لێ دەرچوو ، بۆ فەرمانی خودای خۆی ئامـادە بوو ، ڕام‌بوو ، گوێی بۆ گرت . (واتە ئەوەی کە خودا ویستی هات بەسەریا) . وە کاتێ کە زەوی تەخت ڕاکشاو درێژ بوو ، یانی کێوەکانی لەسەر نەماو بوون بـە گەردو تۆزو ، ڕووی زەوی ساف بوو ، وە ئەوەی تیایا بوو لە ماددەی بەنرخ ، لە دانراوو دروستکراو فڕێ‌دایە دەرو ، لە واقیعا فەرمانی خودای بەجێ‌هێناو. قیامەت هاتەجێ .. ئەی ئادەمیزاد تۆ بۆ لای خودای خۆت ڕائەکەیت بۆ وەرگرتنی پاداشی کردەوەت بە ڕاکردن . واتە بە قەسـدو دڵپێدانو دڵ پێوەبوون .

(فَاَمَّا مَنْ اُوتِيَ كِتابَهُ بِيَمِينِهِ (٧) فَسَوْفَ يُحاسَبُ حِساباً يَسِيراً (٨) ويَنْقَلِبُ اِلى اَهْلِهِ مَسْروراً (٩) واَمَّا مَنْ

اوتِيَ كِتَابَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ (١٠) فَسَوْفَ يَدْعُو ثُبُوراً (١١) وَيَصْلَى سَعِيراً (١٢) اِنَّهُ كَانَ فِي اَهْلِهِ مَسْرُوراً (١٣) اِنَّهُ ظَنَّ اَنْ لَنْ يَحُورَ (١٤) بَلَى اِنَّ رَبَّهُ كَانَ بِهِ بَصِيراً) (١٥)

بوخاری‌و موسلیم له عائیشه‌وه ـ خ ـ ده‌گێڕنه‌وه ئه‌ڵێت : بیستم که حه‌زره‌ت ـ د ـ ئه‌یفه‌رموو : که‌س حسێبی ناکرێ له قیامه‌تا ئیللا بـه هیلاکا ئه‌چێ ! منیش عه‌رزم‌کرد : ئه‌ی پێغه‌مه‌ر خودا بسکا به قوربانت ! ئه‌وه نیه خودا ئه‌فه‌رموێت : (فاما من اوتی کتابه بیمینه فسوف یحاسب حسابا یسیرا) ؟ جا پێغه‌مه‌ر فه‌رموو : ئه‌وه‌ی که له قورئاندا ئه‌فه‌رموێت حیسابه له‌سه‌ر دیمه‌نو رانواندنو مه‌به‌س حه‌قیقه‌تی موناقه‌شه‌و حیساب نیه. ئه‌گه‌رنا هه‌رکه‌سێ موناقه‌شه‌ی له‌گه‌ڵدا بکرێت له حسابدا به‌رباد ئه‌بێ .

پەنا بە خودای بەخشندەی وەهـاب
لە موناقـەشـەو تەدقیقی حسـاب
ئەسـبابی طاعـەت خـودا ئەینێرێ
هێزی هیمەتیش هەر ئەو ئەیسپێرێ
ئیخلاصیش ئەگەر بێنێتە رووی کـار
ذەرەی لـە نرخـا ئـەژی بـە ملیار
جا ئەگەر خودایش نیعمەت بژمێرێ
لەسـەر ئەو کەسـە طاعەت ئەژمێرێ
باش دەرئەکـەوێ هەرچی طاعـەتـە
ناگـا بە سوپاس بـۆ ئەو نیعمەتـە
ئەمجـار پێم بڵێ : چیت وا بە لاوە
بیکـەی بـە طاعەت بە لای خوداوە ؟
خودا ! تۆ خوداو ئێمە بەندەی تـۆ
بیکـە بـە خاتـر دۆسـتی کۆنـەو نۆ
یانی محەمـەد رەهبـەری ئیسـلام
ببەخشـە لێمان تاوان (بالنمـام)

واتە : جا کاتێ مەیدانی حیساب ئەگیرێ هەرکەسێ نامەی کردەوەی بدرێ بە دەستی راستیەوە ئەوە لە کاتی حیسابا حیسابی بە ئاسانی لەگەڵدا ئەکرێ • موناقەشەی لەگەڵا ناکرێ لە هەندێ شتی وردی وەهادا کە ئادەمیزاد بە زەحمەت ئەتوانێ خۆیان لێ رزگار بکات • وە پاش تەواوبوونی حیسابەکەی بە ئاسانی ئەگەڕێتەوە بۆ ناو خاوو خێزانو ماڵو منداڵی ، یا بۆ لای هۆزی ، یا بۆ لای برادەرانی لە دینا •• بە شادی •

وە هەرکەسێکیش نامەی کردەوەی لە لای پشتیەوە پێ بدرێ ئەوە جیهانی لەسەر تەنگ ئەبێو دەست ئەکا بە هاوارکردنو ئەچێتە دۆزەخ . وە ئەگەر نازانن بۆچی وای بەسەردێ ؟ بزانن ! لەبەر ئەوەیە کە کاتی خۆی لە ناو هۆزو خزمو خوێشەکەیا کەشخەچیو خاوەن فیزو دەماری بێ ئەساسو بایی‌بوو بوو بە خۆیو بە ژیانو دارایی خۆیو ، قسەی راستی نەدەبیست. وە گومانی وا بوو هەرچی بکا لەسەری ئەڕواو ، ناگەڕێتەوە بۆ لای خوداو، پرسیاری پاشەڕۆژی نیە • واتە باوەڕی بە رۆژی قیامەت نەبوو • خەیر گومانەکەی پووچ بوو ، بە راستی خودا بینا بوو بە حاڵی لە دنیاداو خودایێ وا ئاگادار بێ ئەبێ دادگایەکی ببێو حیسابو کیتابێکی ببێ بەسەر جیهانا•

(فَلَا اُقْسِمُ بِالشَّفَقِ ! (١٦) واللَّيْلِ وما وَسَقَ ! (١٧) والقَمَرِ اذا اتَّسَقَ ! (١٨) لَتَرْكَبُنَّ طَبَقاً عَنْ طَبَقٍ (١٩) فَمَا لَهُمْ لا يُؤْمِنُونَ ؟ (٢٠) وَاذا قُرِيءَ عَلَيْهِمُ القُرْآنُ لا يَسْجُدُونَ ؟) (٢١)

سوێند ئەخۆم بەو کەسە کە رووناکی پاش رۆژ ئاوابوون بە ناسکیو بێزیانی رائەگرێ ! وە بەو کەسە شەوی تاریك دێنێتە پێشەوە لەگەڵ ئەو

شتانەدا کە دای‌ئەپۆشێ لە کردەوەی پەنامـەکی‌و لە دەرچوونی دڕندەی دەشت‌و دەرو کێوان‌و زاڵبوونی خاوەن حەق بەسەر دوژمنانا ! یا سوێند بەو نوێژو تاعەتە کە لە خەڵوەتی شەودا بە ئیخلاصی دڵ لەبەر ڕەزای خودا ئەکرێ ، وە ئەو خێراتە ئەبەخشرێتەوە تیایاو کەس پێیان نازانێ ! وە بـەو کەسە کە مانگی دروست‌کردوەو دەری‌ئەخا بەسەر عالەمدا لەو کاتەدا بـە تاوی ڕووناکی پڕ ئەبێتەوە • واتە لە شەوی چواردەدا بە دەوام بـە بێ تێکچوونی یاساو نیظام ! بەو پەروەردگارە ئەم کارانەی پێ ئەکرێ ئـەی ئادەمیزاد ئێوە سواری چەن کارو باری ناهەموار ئەبن لە پاش ئەوە کـە کاری ترتان ڕەدکرد تەنگوچەڵەمەتان بەسەرادێ لە لەشی خۆتان‌و نەوەو دەست‌و پەیوەندتانا ، وە لە پەیداکردنی ژیواراو لە بەگژاچوونی دوژمنی ناهەمواراو ، لە ئازاروەرگرتن لە کردەوەی بێسوودا و ، لە مردن‌و ئازاری سەرەمەرگداو ، لە سزاو پرسیاری گۆڕاو ، لە زیندووبوونەوەو لێخورین بۆ کۆمەڵگای مەیدانی قیامەت‌و • پرسیاری کردەوەو ، بردن بۆ دۆزەخ‌و ، سزای ئاگرو **تۆڵەلێسەندنەوەی کردەوەی ناڕەواتانا ••• دەی کـە ئیمان** ناهێنن چیتان دەس‌ئەکەوێ ؟ وە کاتێ قورئانی پیرۆزیان بەسەردا ئەخوێنرێ بۆچی سەر دانانەوێنن‌و بۆچی فەرمانبەری ناکەن‌و بە ڕاستی سوجدە بۆ خودا نابەن ؟

یاخود وتار لەگەڵ یارانیایەو ئەفەرموێت : سوێند ئەخۆم ئێوە سواری **پایەی‌بەرزئەبن لەپاش‌پایە،دەعوەت‌و پەیام‌و ئایینتان لەجیهاندا بڵاوئەبێتەوەو،** ناووشۆرەتی بەرزیتان دنیا دائەگرێ‌و ، خودا بەرزتئەکاتەوە بۆ عالەمی ئاسمان‌و عەرش‌و بۆ موناجات لەگەڵ خۆیاو ، کۆچت پێ ئەکا بۆ مەدینە ، **ئەمجار لە پایەی پەنامەکی بەرزئەبێتەوە بۆ پایەی ئاشکراکاری‌و ، لە پایەی** بەرگری لە نەفس‌و گیانەوە بۆ سوپاکێشی‌و ، لە ولاتی عەرەبستانەوە بۆ باقی

جیهانو ، له نەزانی ئوممەتەوە بۆ زانیاریو لەطائیفی بەرزو بالآ ... ئیتر ئەم‌کافرانە بۆچی سەر بۆ حەق دانانەوێنو ، بۆچی باوەڕ بە خودا ناکەن ؟

(بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُكَذِّبُونَ (٢٢) واللهُ اَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ (٢٣) فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيمٍ (٢٤) اِلاَّ الَّذِينَ آمَنُوا وعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ) (٢٥)

کافرەکان هەر لەسەر بێ باوەڕیو بەدکاری خۆیان ئەمێننەوەو خودا زاناترە لەوان بەوەی وا لە دڵیانا لەدوژمنیو کینە بەرابەر بە موسوڵمانەکان. جا موژدەیان بدەرێ بە سزایەکی سەختو ئێش گەیێن ، ئەوانەیان نەبێ کە باوەڕ دەکەنو ، کردەوەی باش ئەکەن ئەوانە پاداشێکی نەبڕاوەیان هەیە .

سوورەتی بوروج ، لـە سوورەتە مەکەییەکانە ، بیسـتو دوو ئایەتە ، دوای سوورەتی (شمس) هاتوەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(والسَّمَاءِ ذاتِ البُروجِ ! (١) والْيَوْمِ المَوْعُودِ ! (٢) وشاهِدٍ ومَشْهُودٍ ! (٣) قُتِلَ اَصْحابُ الأُخْدُودِ ! (٤) النَّـارِ ذاتِ الوَقُودِ (٥) اِذْ هُمْ عَلَيْهـا قُعُودٌ (٦) وهُمْ عَلى ما يَفْعَلُونَ بِالمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ ! (٧) وما نَقَمُوا مِنْهُمْ اِلاّ اَنْ يُؤْمِنُوا بِاللهِ العَزِيزِ الحَمِيدِ ! (٨) الَّذِي لَـهُ مُلْكُ السَّماواتِ والأَرْضِ واللهُ على كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ) (٩)

سوێند بە ئاسمانی خاوەن بورج ؛ واتە خاوەن دەرگای گەورە ؛ یـا خاوەنی ئەستێرە گەورەکان . یا خاوەنی ماواو شوێن بۆ مانگ وەکوو لـە جێگەی خۆیدا باس‌کراوە • یا خاوەن دوازدە بورجە مەشهوورەکە کە بریتین لە بورجی حەمەڵو ، ثەورو ، جەوزاء بۆ بەهارو • سەرەطانو ، ئەسـەدو ، سونبولە بۆ هاوینو • میزانو ، عەقرەبو ، قەوس بۆ پاییزو • جـەدیو ، دەلوو ، حووت بۆ زستان • سوێند بە رۆژی وادەپێدراو بو پاداشی خێرو شەرِ کە رۆژی قیامەتەو ! بە رۆژی شایەت لەسەر خێر کە رۆژی جومعەیەو شایەتی ئەدا لەسەر هاتنو نەهاتنی موکەللەفەکان بۆ نوێژی جومعە ! وە بـە رۆژی مەشهوود کە رۆژی عەرەفەیە ! سوێند بە هەموو ئەمانە کافرەکانی مەکە ، ئەوانەیان دەوام لەسەر کوفرو سزادانی موسوڵمانان ئەکەن مەلعوونو

دوورن لە رەحمەتی خودا ، وەکوو (اصحاب الاخدود) . یاخود مەعنای سوێندەکان ئەڕژێ بەسەر جوملەی (قتل اصحاب الاخدود) ا . واتە سوێند بە خالیقی ئەوانە کە باسمانکردن (اصحاب الاخـدود) شیاوی دۆعای بەقارنو ، بەرباد ئەبن لە ئاگری دۆزەخا . ئەو کۆمەڵە سـتەمکارە کـە خەندەکیان هەڵئەکەندو ئاگریان تێدائەکردەوە ، ئاگری خاوەن سووتەمەنیو بە بڵێسەو گڕی بەرز . وە ئەو ئیستیحقاقو شیاوی بۆ سزایانە دامەزرا لەو کاتەدا کە ئەوان بەسەر ئەو خەندەکە پڕ لە ئاگرانەوە دانیشتبوونو سـەیری خاوەن ئیمانەکانیان ئەکرد کە ئەخرانە ناو ئەو ئاگرەوەو ئەسووتێنران ، وە ئەوان ئاگاداری ئەو کارەساتە بوون کە بەسەر موسوڵمانەکانیانا ئەهێنا . وە کە ئەمەیش بەو خاوەن باوەڕانە دەکرا هیچ خراپەیەکیان نەبوو ئەوە نەبێ کە ئیمانیان بە خودا ئەهێنا ، خودایێ کە خاوەن عیززەتەو ستایشکراوە لەسەر هەموو کارێ لە کارەکانی . ئەو خودایە کە موڵکی ئاسمانەکانو زەوی بۆ ئەوەو ئەو ئاگاداری هەموو کارەساتێکە .

دەگێڕنەوە : پاشایەك بوە جادووگەرێکی هەبوو ، کاتێ گەیشـتە تەمەنی پیریی غولامێکی نارد بۆ لای کە فێری جادووگەری بکا ، وە ئـەو غولامە هەموو رۆژێ ئەڕۆیشت بۆ لای جادووگەرەکە دەرزی وەرئەگرت، وە لە رێگەیدا راهیبێ هەبوو لای ئەدا بۆ لایو ، بە خواستی خودا دڵی بۆ لای دین راکیشاو رۆژ بە رۆژ دیانەتی باشتر ئەبوو . رۆژێ لە رێگەکەیا مارێکی دی رێگەی لە خەڵك گرتبوو ، ئەویش بەردێکی هەڵگرتو وتی : خودایا ! ئەگەر راهیبەکەت لە جادووگەرەکە خۆشتر دەوێ ئەم مارە بکوژە، وە بەردەکەی لێداو مارەکەی کوشت . ئەو غولامە دڵی لەسەر ئەوە دامەزرا کە راهیبەکە راستەو ، رۆژ بە رۆژ ئیشو کاری بەرز ئەبوەوەو بە رەزای خودا ئیشی لە وزە بەدەری دەکرد ، هەتا وای لێ هات کوێری سـکومای

خۆش‌ئەکردەوەو ، بەڵەکی رزگار ئەکردو ، دۆعـــای بۆ چاکبوونەوەی نەخۆش ئەشیا .

وە لەو سەردەمەدا وەزیری پاشا نەخۆش کەوتو ئەو غولامە دۆعای بۆ کردو چاك بوەوە ، پاشا لێی‌پرسی : چۆن چاك بوویتەوە ؟ وتی : خودا شیفای بۆ ناردم . پاشا تووڕە بوو سزای دا ، هەتا پێی‌وت : من بە هۆی غولامەکەی خۆتەوە شیفام بۆ هات . وە پاشا ناردی غولامەکەیان هێنـا ، سزای ئەویشی دا هەتا وتی : ئەو راهیبە فێری دۆعای کردووم . پاشـــا ناردی راهیبەکەیان هێنا ، فەرمانی دا بە مشار کردیان بە دوو پارچەوەو ، غولامەکەیشی نارد بۆ کێوێ هەتـا لەو کێوەوە بیخـــەنەخوارەوە . وە غولامەکەیان برد بۆ لووتکەی کێوەکە ، لەوێدا غولامەکە لە خودا پارایەوە هەتا ئەو زەوییە کەوتە بوومەلەرزەو هەموو ئەو خەڵکە لەگەڵیا بوون لـە کێوەکەوە هەڵدێرانو مردنو ، غولامەکە دەرچوو ڕۆیشتەوە بۆ شار !

ئەمجار پادشا لە کەشتیدا ناردی بۆ وڵاتێکی دوور بەڵکوو بخنکێ ، کاتێ کەشتی کەوتە جوولەو ئەڕۆیشت هەڵگەڕایەوەو هەموو خەڵکەکـە خنکان تەنیا غولامەکە نەبێ ئەو بە تەنیا رزگار بوو ! ئەمجا غولامـــەکە گەڕایەوە بۆ لای پاشا پێی‌وت : ئەگەر ئەتەوێ من بکوژی بۆت ناکرێ هەتا هەموو خەڵکەکە گردئەکەیتەوەو تیرێ لە تیردانەکەی خۆم دەربێنەو بڵێ: (بسم الله رب الغلام) پاشا وای‌کرد ، وە کاتێ کوڕەکە بـەو جۆرە لـە بەرچاوی خەڵکەکەدا مرد ، هەموو خەڵکەکە موسوڵمان بوون . وە پاشا زۆر لە حاڵی خەڵکەکە پەرێشان بوو . فەرمانی دا کە خەندەکی دوورو درێژ هەڵکەنن‌و ئاگری تیا بکەنەوەو هەرکەس نەگەڕایەوە بۆ لای دینی پاشـا بیخەنە ناو ئەو ئاگرە ! تا ژنێکیان هێنا منداڵێکی لە باوەشدا بوو لە ترسی منداڵەکەی خۆی گرت لە چوونەناو ئاگرەکە ، لەو کاتـــەدا منـــداڵەکە

هاتەزمانو وتی : دایە بڕۆ بۆ ناو ئاگرەکەو بزانە کە تۆ لەسەر حەقی ! جا ژنەکە ڕۆیشتە ناوی‌و لەسەر ئایینی ڕاستی خۆیان مانەوە هەتا سووتان .

وە لە حەزرەتی عەلییەوە دەگێڕنەوە ــ خ ــ ئەڵێ : هەندێ ــ یا پاشایەکی ــ ئاگرپەرست خوطبەی خوێندەوەو وتی : ڕەوایە بۆ ئینسان خوشکی خۆی مارەبکاو خەڵک بەقسەیان نەکرد ، ئەویش فەرمانی دا چاڵیان هەڵکەندو ئاگریان تیاکردەوەو هەرکەس ئەو بیری ئەوەی وەرنەدەگرت دەیانسووتاند !

هەندێ ئەڵێن : کاتێ کە (نجران) نەصرانییان وەرگرت (ذی نواس)ی جوولەکە لە هۆزی (حمیر) خەڵکەکەی لە چاڵی ئاگردا سووتاند !

(اِنَّ الَّذِینَ فَتَنُوا المُؤْمِنِینَ والمُؤْمِنَاتِ ، ثُمَّ لَمْ یَتُوبُوا، فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ ولَهُمْ عَذاب الحَرِیقِ (١٠) اِنَّ الَّذِینَ آمَنُوا وعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الأَنْهَارُ ذلِكَ الفَوْزُ الكَبِیرُ) (١١)

ئەو کەسانە کە خاوەن ئیمانەکان ، لە پیاوو ژن ، گیرۆدە ئەکەنو دواییش بیرناکەنەوەو ئیمان نایەنن‌و تەوبە لەو کردەوە نابارانە ناکەن .. ئەوانە سزای دۆزەخو سووتاندێکی بەتین‌و لەئەندازە بەدەریان بۆ بڕیاردراوە . واتە لەسەر کوفری کافران سزای ئاگری دۆزەخ هەیەو ، لەسەر گیرۆدەکردنی خاوەن ئیمانەکانیش زیادە سزایان هەیە بە سووتاندێکی بەتین ، بە عەدالەتی خودا .

وە ئەوانەیش ئیمانیان هێناوەو کردەوەی باش ئەکەن بێگومان چەن بەهەشتێکیان بۆ بڕیاردراوە کە لە ژێر دارەکانیانەوە جۆگە ئاوی سافی

زه‌لاّل ره‌وان ئه‌بێ ، وه ئه‌م به‌هره گه‌یشتنه به پایه‌ی گه‌وره له لای خودای میهره‌بانه‌وه •

(اِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ (١٢) اِنَّـهُ هُوَ يُبْـدِئُ وَيُعِيدُ (١٣) وَهُوَ الغَفُورُ الوَدُودُ (١٤) ذُو العَرْشِ المَجِيدُ (١٥) فَعَّالٌ لِما يُرِيدُ) (١٦)

به راستی هه‌لمه‌تی خودای تۆ بۆ سه‌ر ئه‌وانه که دوژمنی دین‌و ئایینن‌و ئازاری موسوڵمانان ئه‌ده‌ن زۆر سه‌خت‌و گرانه ، خودا هه‌ر کاتێ دوژمنی دین بگرێ زۆر به توندی ئه‌یگرێ • خودا ئه‌گه‌ر ده‌نگی بکا له سـزادا هه‌ندێ دوای بخات له‌به‌ر حیکمه‌تێکه ، کاتێ که‌وته تۆڵه‌سه‌ندنه‌وه هه‌رگیز مۆڵه‌ت نادا • خودا زۆر ته‌وانایه ، بۆ ته‌وانایی ئه‌و به‌سه که ئینسانی لـه ئه‌بوون دروست‌کردوه‌و له پاش مردن دووباره زیندوویان ئه‌کاته‌وه •

وه خودا تاوانبه‌خش‌و میهره‌بانه ئه‌گه‌ر به‌نده‌کان رووبکـه‌نه خوداو ئیقرار به گه‌وره‌یی ئه‌و بکه‌ن ، وه خودا خاوه‌نی عه‌رشی به‌رین‌و به‌ڕێزه •

وه یا خودا گه‌وره‌یه له ذات‌و صیفات‌و ئه‌فعالا • وێنـه نه بۆ زاتێ هه‌یه ، نه بۆ صیفاتی‌و ، نه بۆ ئه‌فعالی •

ذاتـی پاکـی ئـه‌و دارای که‌مالـه
نوقصانی صـیفات بـۆ ئه‌و مه‌حالـه
ئـه‌فعالـی وه‌کـوو صـیفاتی وایـه
هـه‌ر کارێ چه‌نهـا حیکمه‌تـی تیایه

وه خودا خواستی له‌سه‌ر هه‌رچی بێ بێگومان ئه‌یکا ، وه هـه‌رچی خواستی لێ نه‌بێ نابێ‌و نایکا • له حه‌دیثی شه‌ریفدایه : (ما شاء الله کان وما لم یشأ لم یکن) •

ئەوەی خواستی حەق لە بۆی نازڵ بێ
بێشوبهەو گومان ئەبێ حاصڵ بێ
(لن یصیبنا الا ما کتب)
ئینسان بەم نەصە ئەبێ عاقڵ بێ
درکێ بێ مەیلی خودا لێت نادا
ئەگەرچی عاقڵ نابێ غافڵ بێ
شەوو رۆژ بڕۆ بۆ جەمعی ئەسباب
ئینسان لە ئەسباب نابێ ماتڵ بێ
بەڵام ئەسبابی کائینات هەموو
بە تەوفیقی حەق ئەبێ کامڵ بێ
هانایە (نامی) بۆ بارەگای حەق
بەتکوو کەرەمێ بۆ ئەو واصڵ بێ

(هَلْ اَتاكَ حَدِيثُ الجُنُودِ : (١٧) فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ ؟ (١٨) بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ (١٩) واللهُ مِنْ وَرَائِهِمْ مُحِيطٌ (٢٠) بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَجِيدٌ (٢١) فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ) (٢٢)

ئەی رەهبەر ئایا باسی سوپای پڕ جەفای قیبطییەکانو فیرعەون هاتوەتە لای تۆ ؟ وە بەسەرهاتی گەلی صالح لە نەتەوەی ثەمودت بیستوە ؟ کە چۆن لە فەرمانی خودا یاخی بوونو ؟ چوون بە گژی صاڵحداو ؟ چۆن بەرهەڵستی موسایان کردو ؟ چۆن خودا رەگی لە زەویدا دەرهێنان ؟ بە دڵ واز لەو باسانە بێنە ، ئەوانەی لە قورەیش و هاوبیرەکانیان کوفری خودای خۆیان ئەکەن وان لە ئینکارو تەکذیبێکی نەبڕاوەدا ، بەڵام وا ئەزانن لە دەستی خودا دەرئەچن ؟ خودا لە پشتەوە دەوری داون ، بە خۆیان نەزانیوە

هەتا گەمارۆ دراون • واز لەم کافرانە بێنە راستی بە خەیاڵی کـەس لەناو ناچێ ، ئەو وتارە کە بۆ تۆ هاتوەو کراوە بە یاسای ئیسـلام قورئانێکی پیرۆزو خاوەن رێزەو بە خەتی قودرەتی خودا لەگەڵ باقی کتێبەکاندا لەسەر لەوح نووسراونو ، لەوحیش پارێزراوەو دەسـتی قودرەتی خودا نەبێ نایگاتێ •

کەلامـی خودا ئـەوەی نـەفسـییە
صـیفەتی زاتـی پاکـی قودسـییە
نەحەرفە نە لەفظ نە جینسی ئەصوات
خاصەی خودایە لە جوملەی صیفات
کەلامـی لەفظی ئەمیش وەکوو ئـەو
دووڕە لـە دەستی خەڵکی کۆنەو نەو
مەرقوومی خاصـی (لوح المحفوظ)ە
بـە عینایـەتی خـودا مەلحووظـە
لـە عەلاقـەی عـام بەرییە بـەری
لـە هێڵ ی‌مەلـەك ئادەمـیو پـەری
(لا یمسـە الا المطهـر)
(یقدسـە القلـب المنـور)
(نامی) بە فەیضی قورئانی عەظیم
ئەگـات بە عەفـوی ڕەحمانی ڕەحیم

سوورەتی (طاریق) ، لە سوورەتە مەکەییەکانە ، ١٧ ئایەتــە ، دوای سوورەتی (بلد) هاتوەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(والسَّمَاءِ والطَّارِقِ ! (١) وما اَدْرَاكَ ما الطَّــارِقُ ؟ : (٢) النَّجْمُ الثَّاقِبُ (٣) اِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَمَّا عَلَيْها حَافِظٌ) (٤)

سوێند ئەخۆم بە ئاسمانو بە طاریق ! وە تۆ چووزانی طاریق چیــە ؟ طاریق ئەستێرەیەکی پڕتەوداری وەهایە کە پەردەی تاریکی ئاسمان ئەدڕێ . سوێند ئەخۆم بەوانە ! بە راستی هەموو نەفسێ لە نوفووسی حەیوانیو نوفووسی ئینسانی نیگابانی لەسەرە بۆ پارازتنی لــەو ئافاتانە کــە خودا ئەیەوێ پارێزراوبن.لێیان .

(فَلْيَنْظُرِ الإنْسَانُ مِمَّ خُلِــقَ ؟ (٥) خُلِقَ مِنْ مــاءٍ دَافِقٍ (٦) يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ والتَّرَائِبِ (٧) اِنَّهُ عَلى رَجْعِهِ لَقَادِرٌ (٨) يَوْمَ تُبْلى السَّرَائِرُ (٩) فَما لَهُ مِنْ قُوَّةٍ ولا نَاصِرٍ) (١٠)

ئەو ئادەمیزادە کە خودا نیگابانیەتی بۆچی وەها لە خودایێ یاخی ئەبێ کە کردەوەکانی لە جیهاندا دیارە ؟ با تەماشا بکا بزانێ خۆی لە چی دروست ـ کراوە ؟ لە ئاوێکی بازرەقەبەستوو دروستکراوە کە لە نێوان ناوشانی پیــاوو سەرسنگی ژن دەرئەچێ .

به راستی ئەو خودایە کە لەو ئاوە خاوەن مایـە ئـەم ئادەمیزادەی دروستکردوە تەوانایە لەسەر زیندووکردنەوەو پرسیارلێکردنی ، وە لـەو رۆژەدا زیندووی ئەکاتەوە کە هەموو ئەحوالێکی پەنامەکی دەرئەکەوێ . وە لەو رۆژانەدا ئادەمیزاد لە گیانی خۆیدا هێزی دیفاع لە خۆیی نیەو ؛ کەسیش نیە ؛ بێجگە لەخۆی ؛ هەوڵی بۆ بداو یارمەتی بدا .

(والسَّمَاءِ ذَاتِ الرَّجْعِ ! (١١) والأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ ! (١٢) إِنَّهُ لَقَوْلٌ فَصْلٌ (١٣) ومَا هُوَ بِالْهَزْلِ (١٤) إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْداً (١٥) وأَكِيدُ كَيْداً (١٦) فَمَهِّلِ الكَافِرِينَ أَمْهِلْهُمْ رُوَيْداً) (١٧)

سوێند بە ئاسمانی خاوەن باران ! وە سـوێند بە زەوی‌ی خـاوەن نوفووذی هەناسەدار بۆ سەوزبوونی گیاو گوڵ ! ئەم قورئانە فەرموودەی خودایەو فەرموودەیەکی وایە کە حەق لە ناحەق جیا ئەکاتەوەو واتـەیەکی گەپو گاڵتە نیە .

بە راسـتی ئـەو کافرانە جۆرەها فڕوفێڵ ئەکەن بۆ بەتاڵکردنەوەی قورئانو دوورخستنەوەی خەڵك لە باوەڕپێکردنی ، وە ئێمەیش کاری خاوەن حیکمەتی ورد ئەکەین بۆ دامەزراندنی لە دڵی هۆشیارانا . جا تۆ مۆڵەتی ئەو کافرانە بدە بە مۆڵەتێکی وا لەگەڵ چاوەڕوانی بـۆ ئەنجـامی کاریاندا بێ تا ماوەیەکی کەم . هەتا حاڵیت بکەم چیان بەسەردا دێنم !

پەنجـەی نەرمـی تـۆ ناگـا بە پۆڵاد
فریـاد لە هۆشـی بێهۆشـان ! فریاد !

سوورەتی (أعلی) لە سوورەتە مەکەییەکانە ، نۆزدە ئایەتە ، دوای سوورەتی (تکویر) هاتوەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الأَعْلى (١) الَّذِي خَلَقَ فَسَوّى (٢) وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدى (٣) وَالَّذِي اَخْرَجَ الْمَرْعى (٤) فَجَعَلَهُ غُثَاءً اَحْوى (٥) سَنُقْرِئُكَ فَلا تَنْسى (٦) اِلاَّ ما شَاءَ اللهُ ، اِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا يَخْفى (٧) وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرى) (٨)

واتە : ناوی پیرۆزی پەروەردگاری خۆت ، کە لە هەموو شتێ بەرزترە، دوور بخەرەوە لەوە بە بێ ڕێزو حورمەت بەکار بێت ، وە لە سەر مەعنای واقیعی خۆی بەکاری بێنە .

وە یاخود تەقدیسو تەنزیهی خودای خۆت بکە ، کە لە هەموو شتێ بەرزترە .. لە نیسبەتدانی شەریکو نوقسانی بۆ عیلمو خواستو کەلامو تەوانایی ... وە باوەڕت وەهابێ کە ئەو زاتە خاوەنی هەموو کەمالاتێکە .

ئەو خودایە کە ئیبداعی عالەمی کردو ئیجادی مەوجوودانی کرد بە ئیرادەو زانستی خۆیو بە هێزی قودرەتو تەوانایی خۆیو ، ڕێکی خست بۆ ئەو کارانە کە بۆی دروستکردوون . وە ئەو خودایە کە تەقدیری زاتو صیفاتی مەخلووقاتی خۆی کردو هەر یەکێ لە هەر جۆرو کۆمەڵو بەشێ لەوانەی شارەزا کرد بۆ جۆرێ بیرو باوەڕو کارو کردەوەو ژینو ژیوارو تەمێو تەربیە . وە ئەو خودایە کە گیای لەوەڕی گیانلەبەرانی لە زەوی

دەرکرد بە نێ باران‌و بە هەوای دەشت‌و کۆساران‌و دانیە بەر شـەپۆلی هەواو بای خاوەن نەشەو نساو پرتەوی رۆژی خاوەن سوود • جا پاش ئەوە کە ماوەی نەشەی تەواوبوو کردی بە پووشێکی رەش‌بام • واتە ئـەو شەوق‌و شەفافە کە بووی نەیساو ئەو رەنگە بووی پەڕی •

وەکوو ئینسانێ بترسێ لـە مـار
یا لـە ئینسانی هـاری سـتەمکـار
رەنگـی ئالی رووی زەرد ئەبێتـەوە
خـەتـی شـیرینی ئـەکووژێتـەوە
ئەو خوێنەی وەکوو یاقـووت وەهایە
ئەبـێ بـە ئاوی بـێ رەنگ‌و سـایە
خۆشـی نامێنێ لـە نـاو دەروونـی
بوونـی وەرئەگرێ شـێوەی نەبوونی
خودا بـە کەرەم بـە میهـرەبانـی
بمانپارێزێ لـە پـەریشـانـی
ئیرشـادمان بکـا بۆ عەقڵ‌و ویجدان
بۆ نیشاندانی ویجـدان بـە مەردان
بـە راسـتی دنیـا گیـای بەهـارە
لـە پاش ماوەیـێ پووشـی کۆسارە
کـەسـمان نەبینی تا سـەر بە باری
بـژی بـە خۆشـی لـە رۆژگـاری

وە بە تەئکید لەسەر زمانی جوبرەئیلی ئەمین قورئانت پێ ئەخوێنین‌و تۆیش هیچت لێی لەبیرناچێتەوە ، ئەو شتە نەبێ خواسـتی خودا وەهابێ لەبیرت بچێتەوە ، وەکوو ئەو ئایەتە کە خوێندنەوەی نەسـخ‌کراوەتەوە ، وەکوو ئایەتی ژمارەی (رضاع)ێ کە تەئثیر بکا ، وە ئایـەتی رەجم بۆ پیاوو ژنی زیناکار لە کاتی ئیحصانا ... بە راستی خودا بـە ئەحوالی ئێوە

ئەزانێ ، ئەوەی دیارەو ئەوەی پەنهانەو ، مەیدانی ئەوە نادا هیچت لەبیر بچێتەوەو ، ئامادەیشت ئەکەین بۆ رێگەیێ کە ئاسان بێ بۆ زاڵبوون بەسەر لەبەرکردنی قورئانی پیرۆزدا ؛ وەکوو تەوفیقی دەورکردنەوەی قورئان . یا وەکوو هێزدان بە هێزی لەبەرکردن بۆ خسەبطو راگرتنی ئەحواڵ .

(فَذَكِّرْ اِنْ نَفَعَتِ الذِّكْرى (٩) سَيَذَّكَّرُ مَنْ يَخْشى (١٠) ويَتَجَنَّبُها الأَشْقى (١١) الَّذي يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرى (١٢) ثُمَّ لا يَمُوتُ فِيها ولا يَحْيى (١٣) قَدْ اَفْلَحَ مَنْ تَزَكّى (١٤) وذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلّى (١٥) بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيا (١٦) والآخِرَةُ خَيْرٌ وَاَبْقى (١٧) اِنَّ هذا لَفِي الصُّحُفِ الاُولى(١٨) صُحُفِ اِبْرَاهِيمَ ومُوسى) (١٩)

جا پاش ئەوە کە خودا رێگەی وەرگرتنو لەبەرکردنی قورئانی بۆ ئاسان کردیو ، خۆت تێرو تەسەڵکرد لە خوێندنەوەیی و لە رەفتارکردن بە ئەمرو نەهیەکەی ئەمجار ئەبێ وەعظو رێنومایی خەڵکی پێ بکەی ئەگەر رێنومایی‌کردن سوودی هەبێ ، وە لە واقیعیشدا وایەو سوودی بۆ هەندێ کەس هەیە ؛ چونکە بە بێ گومان بیر لە حاڵی خۆی ئەکاتەوەو ، کردارو رەفتاری خۆی باش ئەکا کەسێ کە لە خودا بترسێ . وە ئینسانی بەدی بەدرەفتاری لە خودا یاخی لە ئامۆژگاریو رێنومایی دوورئەکەوێتەوەو خۆی لێ لاێدا ، ئەوەیش ئەو کەسەیە کە بێگومان دۆزەخ جێیەتی ، ئەو ئاگرە کە زۆر لە ئاگری دنیاگەورەترە . وە یاخود ئەرواتە ناو ئاگری زۆر بەتین نەك ئاگرە سووکەکان ؛ چونکە دۆزەخیش چەن چینو پلەی هەیەو زۆر سەرسەختو بەدبەختەکان ئەڕۆنە ناو پایە زۆر گەورەکانیان . وە لە پاش

ئه‌وه چوونه ناو ئاگره‌که‌وه تیادا ئه‌مێننه‌وه‌و نامرن ؛ چونکی له‌و دنیادا مردن نیه ؛ جا وه‌کوو نامرن زیندوویش نابن به زیندوێتێکی سوودمه‌ند .

وه به راستی له ئاگر رزگار ده‌بێ که‌سێ که له گیانی خۆیدا پاك بێ ، واته تێکۆشێ بۆ پاککردنه‌وه‌ی ده‌رووني خۆی له به‌دبیری‌و به‌دخه‌یالی‌و به‌ده‌وشتی‌و ؛ بیری گه‌وره‌یی خودا بکاته‌وه‌و به زمان ناوی ببا له سه‌ره‌تای نوێژه‌کانیه‌وه‌و ؛ جا نوێژه‌که‌ی به راستی‌و ڕێکی به (الله اکبر) بکا . به‌ڵام ئیوه . ئه‌ی کافران ، **ژیانی دنیا هه‌ڵئه‌بژێرن‌و ئه‌م ژیانه ئه‌شکێننه‌وه به‌سه‌ر** ژیانی پاشه‌ڕۆژدا ، له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌دا که ژیانی پاشه‌ڕۆژ باشترو ده‌وامدارتره . به راستی ناوه‌ڕۆکی ئه‌م سووره‌ته‌و ئه‌مه‌ی لێره‌دا باس‌کراوه له پەڕه‌ی کتێبه کۆنه پێشوه‌کانیشدا هه‌یه که ئه‌و کتێبانه بریتین له : صه‌حیفه‌کانی حه‌زره‌تی ئیبراهیمی خه‌لیل که باپیره‌ی خۆته‌و . صه‌حیفه‌کانی حه‌زره‌تی موسا ؛ که **ئه‌ویش وه‌کوو تۆ هه‌ر له ئامۆژگاری‌و ڕێنوماییدا خۆی ماندووکردو ، به** ئیستیقامه‌ت‌و یه‌کباری پایه‌ی به‌رزی له لای خودا وه‌رگرت .

سوورەتی (غاشیە) لە سوورەتە مەکەییەکانە ، بیستو شەش ئایەتە ، دوای (ذاریات) هاتوەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(هَلْ اَتاكَ حَدِيثُ الغَاشِيَةِ ؟ (١) وجُوهٌ يَوْمَئِذٍ خاشِعَةٌ (٢) عامِلَةٌ ناصِبَةٌ (٣) تَصْلى ناراً حَامِيَةً (٤) تُسْقى مِنْ عَيْنٍ آنِيَةٍ (٥) لَيْسَ لَهُمْ طعَامٌ اِلاَّ مِنْ ضَرِيعٍ (٦) لا يُسْمِنُ، ولا يُغْنِي مِنْ جُوعٍ (٧)

ئایا باسی ئەو بەڵاو موصیبەتە گەورەت پێگەیشتوەو بیستووتە کە دنیا دائەگرێ و گیانلەبەران ، بە تایبەتی ئادەمیزادو پەریی ، ئەکەونە بەریو ، بە باری گرانی ئەو گیرۆدە ئەبن ؟ لەو کات و رۆژەدا چەن رووپێ کزو داماون و چەن ئیشێ ئەبینن و ئەیکەن کە پێی ماندوو ئەبن ، وەکوو لێخورین بۆ مەیدانی پرسیارو ، ماتڵبوونی ماوەیەکی زۆر لەوێداو ، شەرمەساریو تاوانباریو ، بردن بۆ دۆزەخو ، سزاوەرگرتن بە جۆرێ کە نەفس ئاسایشی پێنامێنێو ، خاوەنی ئەو رووانە کە بەم شێوەن ئەچنە ناو ئاگری گەرمو ، ئاویان ئەدرێتێ **لە سەرچاوەیێ کە زۆر گەرمەو ریخۆڵە ئەسووتێنێو ، خواردەمەنییان نیە** درکی وشترخوار نەبێ ، ئەم خۆراکە نە خاوەنەکەی قەڵەو ئەکاو ، نە بریێتی ئەشکێنێ چ جای ئەوە سوودی زیادەی بێ !

ئەم رووو روخسارانە هەندێکن لە ئەهلی دۆزەخ ، وە هەندێکی تریان خۆراکیان (زەقووم)ەو ، هەندێکیان (غسلین)ە ، وە یا هەر خاوەنی ئەو

رووانه جارجار له وشترخوارو ، جارجار له (زه‌قووم)و ، جارجار له (غسلین) ئه‌خوٚن .

خوارده‌مه‌نییان نه‌ك بوٚ ژیانه
به‌ڵكو بوٚ ژانو ئێشی گیانه
دڕكی (وشترخوار) بدرێ به (ئینسان)
ده‌م‌و ، قورگ‌و ، سك ... ئه‌بڕێ یه‌كسان
شه‌رابێكی وا ڕێخوٚله ببڕێ
بوٚ دوٚزه‌خ نه‌بێ كێ ئه‌بێ بیكڕێ ؟!

(وجُوهٌ يَوْمَئِذٍ ناعِمَةٌ (٨) لِسَعْيِها راضِيَةٌ (١٩) فِي جَنَّةٍ عالِيَةٍ (١٠) لا تَسْمَعُ فِيها لاغِيَةً (١١) فِيها عَيْنٌ جارِيَةٌ (١٢) فِيها سُرُرٌ مَرْفُوعَةٌ (١٣) واَكْوابٌ مَوْضُوعَةٌ (١٤) ونَمارِقُ مَصْفُوفَةٌ (١٥) وزَرابِيُّ مَبْثُوثَةٌ) (١٦)

وه له‌و ڕوٚژه‌دا چه‌ن ڕوویه‌كیش هه‌ن خاوه‌ن نازو نیعمه‌تو گوشادن، له كرده‌ی خوٚیان په‌شیمان نین‌و رازین به‌و هه‌وڵو كوٚششه كه له دنیادا كردوویانه ؛ چونكه پاداشه‌كه‌ی زوٚر باشه ، وه وان له ناو به‌هه‌شتی پایه‌به‌رزدا ، یا له به‌هه‌شتێكدا كه شوێنه‌كه‌ی به‌رزه . له‌و به‌هه‌شتانه‌دا وتاری پووچ‌و بێسوود نابیسن ، سه‌رچاوه‌ی ئاوی جوان‌و ڕه‌وانی تێدایه ، كورسی‌و قه‌نه‌فه‌ی به‌رزی به‌ڕیزی تێدایه ، چه‌ن گوزه‌ی بچكوله‌ی بێ ده‌سك‌و لووله‌ی تێدایه كه له به‌رده‌ستیانا دانراون‌و ، چه‌ن سه‌رینی ڕیزكراوی تێدایه‌و ، چه‌ن ڕایه‌خی به‌نایه‌خ له‌به‌ر پێیانا داخراوه .

(اَفَلا يَنْظُرُونَ الى الإبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ؟ (١٧) والى السَّماءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ؟ (١٨) والى الجِبالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ؟ (١٩) والى

الأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ؟ (٢٠) فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ (٢١) لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُسَيْطِرٍ (٢٢) إِلاَّ مَنْ تَوَلَّى وَكَفَرَ (٢٣) فَيُعَذِّبُهُ اللهُ الْعَذَابَ الأَكْبَرَ (٢٤) إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ (٢٥) ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ) (٢٦)

ئەوە بۆچی ئەو کافرانە بیرناکەنەوە لە جیهانا تا تەوانایی خودایان بۆ دەربکەوێ و باوەڕ بەوە بکەن کە خودا ئەتوانێ بیانمرێنێ و زیندوویشیان بکاتەوە ؟ کاتێ کە سواری وشترەکانیان ئەبن و بە دەشت و ساراداً ئەڕۆن بۆ بە چاوی عەقڵ بیرناکەنەوە و تەماشای وشترەکانیان ناکەن کە چۆن دروستکراون و ؟ چەن بە تەوانان لەسەر هەڵگرتنی باری قورس و لەسەر ڕۆیشتن لە ولاتی زۆر گەرماو . بە خواردەمەنی درێژ و دارو گیا قنیات ئەکاو دانەکەوێ و ؛ دە ڕۆژ خۆی لەبەر تینوێتیدا دەگرێ و . چۆن رامە بۆ خاوەنەکەی هەرچەند منداڵێکی بێ هێزو دەستەڵات بێ ؟ وە بۆ تەماشای ئاسمان ناکەن چۆن بە راسەریانەوە بەرز کراوەتەوە و بە جوانی ئەستێرەکان جوانکراوە ؟ وە بۆ تەماشای کێوەکان ناکەن چۆن وا دامەزراون کە ئەڵێی مێخی داچەقاون و داناڕووخێن بەسەر خەڵکی زەویدا ؟ وە بۆچی تەماشای زەوی ناکەن چۆن پانکراوەتەوە و چۆن کراوە بە ئارامگای ئادەمیزاد ؟ ئەوە بۆ ناڕوانن بۆ جۆرەها مەخلووقات لەگەڵ بیری هۆشیاریدا هەتا حاڵی بین کە خۆیان لە خۆیانەوە و بە بێ دروستکەرێ پەیدا نەبوون و ؟ بەڵکوو دروستکەرێ هەیە و ڕۆژێ هەیە بۆ پرسیار لە بیرو باوەڕو کردەوە؟ جا کە ئەوان هان لە خامۆشی و بێهۆشیدا تۆ هەر ئەوەندەت بە دەستە کە ڕێنومایی بکەیی و فەرمانی خودایان پێ ڕابگەیەنی ؛ چونکە تۆ هەر ڕێنومایی کەری و حەق نیشاندەری و هەر نیشاندانت لەسەرەو تۆ زاڵ نیت

به‌سه‌ر ئه‌وانه‌داو تا ئیسته هێزی زاڵبوونت پێنه‌دراوه ، هه‌میشه ڕێنومایی‌یان بکه به‌گشتی ، ئه‌وانه نه‌بێ که پشتیان له مه‌یدانی بیستنی ئامۆژگاریی هه‌ڵکردوه‌و ، کوفر به خوداو به تاڵو ته‌نیایی خوداو پێغه‌مه‌ری خوداو که‌لامی خودا ئه‌که‌ن •

ئه‌م جۆره ئاده‌میزادانه وه‌کوو یه‌کەم دوژمنێکی جیهانی وان بۆ بڵاوکردنه‌وه‌ی راستی‌و ره‌وشتی به‌رزو به‌مانه • جا له به‌رانبه‌ری ئه‌م به‌دبه‌ختیه‌وه خودای ته‌عالا سزای ئه‌دا به سزایه‌کی وا که له‌و سزا گه‌وره‌تر بێ ئه‌و بیری لێئه‌کرده‌وه • وه ئه‌مانه هه‌ر حاڵێکیان ببێ له ده‌ستی ئێمه ده‌رناچن ، دوای ژیانیان له دنیادا گه‌ڕانه‌وه‌یان بۆ لای ئێمه‌یه‌و پرسیاری کردارو ره‌فتاریان له‌سه‌ر ئێمه‌یه که ئێمه زاناترو ته‌واناترین له‌سه‌ر هه‌موو حسابێ •

سوورەتی فەجر لە سوورەتە مەکەییەکانە ، سێ‌ئایەتە ، دوای سوورەتی لەیل هاتوەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(والفَجْـرِ ! ولَيالٍ عَشْرٍ ! (٢) والشَّـفْعِ والوَتْرِ ! (٣) واللَّيْلِ إذَا يَسْرِ ! (٤) هَلْ فِي ذلِكَ قَسَمٌ لِذِي حِجْرٍ ؟) (٥)

سوێند بە بەرەبەیانی هەموو رۆژێ کە کاتی دەرکەوتنی پرتەوی تەوانایی خودایە ! بە دەرکەوتنی پرتەوی زیکبوونەوەی رۆژ لـە پاش داگـرتنی پەردەی رەشی تاریکی بۆ جیهانی سەرزەوی ! وە یا سوێند بە بەرەبەیانەکانو دە شەوەکانی دەی کۆتایی مانگی رەمەزان کە هیوای پرتەوی رەحمـەتی خودایان تێدائەکرێ بە هۆی (لیلة القدر) ەوە ! وە یا بە دە بەرەبەیانو دە شەوەی سەرەتای مانگی قوربان کـە کاتی زیارەتی خانەی خودایـە لـە موسوڵمانانی هەموو رووی دنیاوە !

وە سوێند بە جووتو تاق ! واتە بە مەخلووقات کە بە زۆری دووددوون. وە بە خالیق کە تاقو تەنیایە ! وە یا بە (نەوعی متناسل)و نەوعی بێنەسل لە فریشتەو ئادەمیو پەریی !

وە یا بە ئینسان کە تێکەڵی خەڵك ئەکەن بۆ ئیفادەو ئیستیفادە ، وە ئەو تاقانە کە کەناریان لە عالەم گرتوە بۆ طاعەتو بەندەیی‌کردن ! سوێند بە شەوی خەڵوەتی زیکری خودا کاتێ کە تەواو ئەبێو ، مەلائیکە کردەوەکانیان تێدا بەرزئەکەنەوە بۆ بارەگای خودا .

جا ئایا لەم سوێندانەدا سوێندێکی بەڕێز هەیە بۆ هۆشیار ؟ بەڵێ مادام سوێندخۆرەکە خودای تەواناو بەهێزە • وە وەڵامی سوێندەکە (مقدر)ە ؛ واتە ئەو کافرانە سزائەدرێن •

(اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ؟ (٦) اِرَمَ ذاتِ العِمادِ (٧) الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُها فِي البِلادِ (٨) وَثَمُودَ الَّذِينَ جابُوا الصَّخْرَ بِالْوادِ (٩) وَفِرْعَوْنَ ذِي الأَوْتادِ (١٠) الَّذِينَ طَغَوْا فِي البِلادِ (١١) فَأَكْثَرُوا فِيهَا الفَسادَ (١٢) فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذابٍ (١٣) اِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصادِ)(١٤)

واتە : ئەو کافرانە کە وان لە زەمانی تۆدا سزا ئەدرێن لەسەر ئەو کوفرو سەرسەختییەیان وەکوو کافرە پێشوەکان سزا دران • ئایا نازانی خودای تەعالا چیکرد بە گەلی عادی (ئیرەم) لە ئەولادی سامی کوڕی نووح کە خاوەنی قەسرو بالاخانەی بەرز بوون ؟ یا خاوەنی ڕێزو بالای جوان • بەڵام مانای یەکەم لەگەڵ ئەوەدا باشتر دەگونجێ کە خودا فەرموویەتی : ئەو بینایانە کە وێنەیان دروست نەکراوە لە شارەکانا لە پێش ئەواندا . وە خودا چۆن بە بای فەنا بەربادی کردنو ؛ چۆن مامەڵەی لەگەڵ گەلی ئەموودا لە نەتەوەی عاد کرد ؟ ئەوانە کە بەردیان لە کێوەکانی (وادی القری) لە نزیکی وڵاتی (اردن)دا دەبڕی ؛ کە چۆن بە بوومەلەرزە لەناوچوونو شوێنەواریان نەما •

وە خودا چۆن قاری گرت لە فیرعەون کە چوارمێخەی لە زەویدا دائەکوتاو دەستو پێی ئینسانی ئەبەست بەو مێخانەوە بۆ ئەوە کاتێ سزایان ئەدا نەتوانن خۆیان رزگار بکەن • ئەو گەلەی کە بایی بوونو لایاندا لە

ئەندازە لە شارەکاندا بە : کوشتنو ، تالآنکردنو ، ناموس‌بردنو ، هەموو جۆرە بەدرەوشتییەکیان کرد ... جا خودا جۆرەها سزای بەسەرا رژاندن ؛ چونکی بە راستی خودا وا لە کەمینی موراقەبەی بەندەکانیداو ئاگای لە هەموو کارو باریکیانە . وە مادام لە کەمیندایە بۆیانو تەماشایان ئەکا :

(فَاَمَّا الإِنْسَانُ اِذا مَا ابْتَلاهُ رَبُّهُ فَاَکْرَمَهُ ونَعَّمَهُ ، فَیَقولُ : رَبِّي اَکْرَمَنِ (١٥) واَمَّا اِذَا ما ابْتَلاهُ فَقَدَرَ عَلَیْهِ رِزْقَهُ ، فَیَقُولُ : رَبِّي اَهَانَنِ ! (١٦) کَلاَّ بَلْ لا تُکْرِمُونَ الیَتِیمَ (١٧) ولاَ تَحاضُّونَ عَلی طَعامِ المِسْکِینِ (١٨) وتَأکُلُونَ التُّراثَ اَکْلاً لَمّاً (١٩) وتُحِبُّونَ المالَ حُبّاً جَمّاً (٢٠) .

کاتێ خودا ئادەمیزادی تاقیکردەوەو ، ڕێزی گرتو نازو نیعمەتی ڕژاند بەسەریا بە کەشخەوە ئەڵێ : خودای خۆم ڕێزی گرتووم . وە ئەگەر بە بارەکەی تردا خودا تاقیبکاتەوە ، واتە ڕۆزیو بژێوی لەسەر کەم بکاتەوە ئەوە ئەڵێ : خودای خۆم سووکی کردووم ! حاشا ! خودا نە دەوڵەمەندکردنی بەلاوە ڕێزگرتنەو ، نە بەگەداکردنی بەلاوە گاڵتەپێکردنە . ئەمانە لە ئیرادەیەکی تایبەتییەوە پەیدا ئەبن لەبەر حیکمەتێکی تایبەتی ، ئەگەرنا گەلێ دەوڵەمەند هەن کە دوژمنی خودانو ، گەلێ گەدا هەن دۆستی خودان . ئەمانە کە ئەم قسە ئەکەن کردەوەکانیان لە قسەکەیان نابارتر . ئێوە ڕێزی منداڵی هەتیوی داماو ناگرنو ، **هانی خەڵک نادەن لەسەر خواردەمەنیدان بە** گەداو بێنەوایانو ، مااڵی میراتی مردوەکان ئەخۆن بە خواردێکی وەها کە حەرام ئەخاتە پاڵ حەاڵڵو ناپرسن لە حەرامو ناترسن لە خواردنی ، وە مااڵی دنیاتان خۆشئەوێ بە خۆشویستێکی زیاد لە ئەندازە .

(كَلاَّ ! اِذَا دُكَّتِ الأَرْضُ دَكّاً دكّاً (٢١) وجَاءَ رَبُّكَ والمَلَكُ صَفّاً صَفّاً (٢٢) وجِيءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ . يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الإنْسانُ ، وانَّى لَهُ الذِّكْرى ؟ ! (٢٣) يَقُولُ : يا لَيْتَنِي قَدَّمْتُ لِحَياتِي !(٢٤)فَيَوْمَئِذٍ لا يُعَذِّبُ عَذَابَهُ اَحَدٌ (٢٥)، ولا يُوثِقَ وثَاقَهُ اَحَدٌ) (٢٦)

واز لەم بێ ئیستیقامەتی حاڵەو لەم بێ موبالاتی بەژیانە بێنن . کاتێ کە زەوی بە بوومەلەرزە کوتراوە هەتا رۆچوو ئەو بەرزی کێوو هـــەردەیە نەماو . شوێنەواری هێزو قارو دەستەلاتی خودا دەرکەوتو ، قیامەت هاتو فریشتە فەرمانبەرەکانی رۆژی قیامەت پۆلپۆل بە ریـز هاتن . وە لـەو رۆژەدا دۆزەخ هێنراو ئامادەکرا بۆ وەرگرتنی تاوانباران . لـەو رۆژەدا ئادەمیزاد بیرئەکاتەوە لە بیرو باوەڕو کارو کردەوەی خۆیداو . لە کـردنی هەندێ کار پەشیمان ئەبێتەوەو.پەنجەی پەشیمانی دەگەزێ کە بۆ وای کردو، بۆ وای نەکرد ؟ بەڵام دوای چی ؟ پاش ئەوە هیچی بۆ نەمایەوە ؟ تـــازە پەشیمانی چ سوودێکی دەبێ ؟ لەو کاتەدا بە داخو خەفەتەوە دەڵێ : کاشکی لە رۆژگاری ژیانمدا کاری چاکم بۆ ئەم رۆژە بناردایەو خێرم بۆ ئیستە پێش بخستایە ! وە لەو رۆژەدا کەس ناتوانێ وەکوو خودا سزای کافرەکان بداو ، کەس ناتوانێ وەکوو خودا کەس بخاتە کۆتو زنجیرەوەو . ئەوەی شیاوی بن پێی ئەگەنو ، ئەو سزای حەقیانە ئەدرێ بەسەریانا .

(يا اَيَّتُها النَّفْسُ المُطْمَئِنَّةُ ! (٢٧) ارْجِعِي اِلى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً (٢٨) فَادْخُلِي فِي عِبَادِي (٢٩) وَادْخُلِي جَنَّتِي) (٣٠)

وە خودای تەعالا ، یا فریشتەی فەرمانبەر بە زمانی خۆیانو ئیجازەی خودا ئەڵێن : ئەی نەفسە دامەزراوەکان کە دامەزراون بـە یادی خودای تەعالا ! بگەڕێرەوە بۆ لای خودا بە حاڵێ کە تۆ لە خودای خۆت رازیت ، ئەوەندە پایەو مایەت پێ ئەدا ، وە خودایش لێت رازییە • دەی بڕۆرە ریزی بەندە تایبەتییەکانی منەوەو بڕۆ بۆ ناو بەهەشـــتی ئامادەکراو بۆ خاوەن طاعەتەکان •

ئەمەیە موژدەی پـیرۆزی ئەنجام
نامە وەرئەگـرێ بۆ (دار السلام)
(نامی) وەهایە ئومێدی بە حـەق
بگـا بـە جەزای ئیمانو ئیسـلام

سووڕەتی (بەلەد) لە سووڕەتە مەکەییەکانە ، بیست ئایەتە، دوای سووڕەتی (ق)هاتووەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(لا اُقْسِمُ بِهٰذا البَلَدِ ! (١) وَاَنْتَ حِلٌّ بِهٰذا البَلَدِ ! (٢) وَوالِدٍ وما وَلَدَ ! (٣) لَقَدْ خَلَقْنَا الإنْسَانَ فِي كَبَدٍ (٤) اَيَحْسَبُ اَنْ لَنْ يَقْدِرَ عَلَيْهِ اَحَدٌ ؟ (٥) يَقُولُ : اَهْلَكْتُ مالاً لُبَداً (٦) اَيَحْسَبُ اَنْ لَمْ يَرَهُ اَحَدٌ ؟) (٧)

سوێند ئەخۆم بەم شارە کە مەکەیە لە کاتێکدا تۆ وای لەم شارەدا لەبەر پایەی تۆ ! وە سوێند ئەخۆم بە باوکی خاوەن پایەت کە ئیبراهیمی خەلیلە ، ئەو ئیبراهیمە کە خۆی‌و ئیسماعیلی کوڕی‌و نیشتمانی خۆی کرد بە قوربانی بڵاوکردنەوەی وتارو کرداری حەق کە (لا اله الا الله)و دادگەری بوو لە دنیادا ! وە سوێند ئەخۆم بەو کوڕەی کە محەمەدە ــ د ــ کە لەسەر سیرەتی ئەو باوکە بەرزە ژیانی خۆی لە ڕێگەی خودابەیەکناسی‌و دامەزراندنی دادگەریدا صەرفکرد ! سوێند بەوانە ئەخۆم ئێمە ئینسانمان ، بە شێوەی گشتی ، لەناو زەحمەت‌و ئازارا دروستکردوە . لە تاریکستانی منداڵدان لە تاریکستانی سکی دایکیانا . وە بە شێوەی تایبەتی ئادەمیزادی پاکنیهادی خاوەن ئینصاف‌و دادمان دروستکردوە لە ناو ئازاری بەرگری دوژمنان‌و هەڵگرتنی باری ئیدارەی پەیڕەوان‌و ، وازهێنان لە ئارەزووی نەفسی بۆ پێکهاتنی غایاتی پیرۆز ، وەکوو دەرکردنی وتوویژەی بێسوودی شەیتانەکانی

ئینسانو جین لەناو دڵاناو ، نوورانیکردنی دڵی بەختیاران بە نووری ئیمانو ئەخلاقی سەربەرزیو دوورکەوتنەوە لە رەفتاری بەدکاران .

وە تۆیش ئەی رەهبەری پاکژەوشت تۆیش یەکێکی لە مەردانی جیهانو پێویستە هەمیشە لەو ئازارەدا بی تا لە پاشەڕۆژدا لە گوڵزارا بی ، نەخسوس لە خۆگرتنا بی لە دوژمنایەتی دوژمنەکانت ، وەکوو (ابوالاشد) لە هۆزی (بنی جمح) کە زۆر بەهێز بوو ، وە لەسەر چەرمی دەباخدراو رائەوەستاو دە کەس ئەو چەرمەیان لە هەموو لایەکەوە رائەکێشاو چەرمەکەیان لە ژێر پێیدا ئەبچڕاندو ئەو لە شوێنی خۆیدا نەدەجووڵا ! جا ئەو کابرایە دوژمنایەتی حەزرەتی زۆر ئەکردو ، خودا ئەم ئایەتەی دەربارەی ئەو نارەدخوارەوە • (ایحسب ان لن یقدر علیه احد) واتە : ئەو زەلامە وا گومان ئەبا کەس دەستی بەسەریا ناڕوا تا تۆڵەی هەموو پێشەرمییەکی لێبکاتەوە ؟ بە دەمارەوە ئەڵێ : من مانو دارایەکی زۆرم لە ناو هۆزەکەی خۆمدا خەرجکردوە • ئایا وا گومان ئەبا کە کەس چاوی لێی نەبوەو ئاگای لێی نیە کە ئەو مانەی لە رێگەی مەبەستی پووچو بێسوودا خەرج کردوە ؟ بەڵکوو لە رێگەی گومڕاکردنی ئادەمیزادی زەمانی خۆیدا تا ئیمان بە پێغەمەری خودا نەیەنن ؟

(اَلَمْ نَجْعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِ ؟ (٨) ولِساناً وشَفَتَيْنِ ؟ (٩) وهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ ؟) (١٠)

ئایا ئەم ئادەمیزادە کە خۆی ئەنوێنێ بەوەی مانو دارایی خۆی خەرجکردوە ئەم دارایەی لە کوێ بوە ؟ ئایا ئێمە دوو چاومان پێ نەداوە هەتا بتوانێ بە دنیادا بڕوانێو دارایی پێپەیدا بکا ؟ یاخود دارایی پێشینانی خۆی پێ بپارێزێو تەماشای باقی واجباتی خۆی بکا ؟ وە ئایا ئێمە زمانمان

پێ نەداوە هەتا بتوانێ قسە بکاو ئەوەی وا لە دڵیا بە خەڵکیا رابگەیەنێو ، قسەو باس لەگەڵ بەرانبەری خۆیدا بکا هەتا حەق دەربکەوێ ؟ ئایا دوو لێوی رێکسان پێ نەداوە هەتا جوانی ڕوخساری بپارێزێو وتووێژی بە باشی بۆ بکرێ ؟ وە ئایا ئێمە شارەزامان نەکردوە بۆ دوو مەمکەی دایکی هەتا بیانمژێ ؟ یاخود شارەزامان نەکردوە بۆ دوو رێگەی چاکەو خراپە ؟

واتە : ئەگەر ئێمە ئەم ئەندامانەمان پێ نەدایێ ، وە یا دڵی خـاوەن هەستمان بۆ دروستنەکردایێ ئەو چۆن ئەگەیشت بەو پایەو مایە ؟ وە چۆن ئەیتوانی دارایی خەرج بکا ؟ وە بێجگە لەوە ئەوانەم بۆ ئەوە پێنەداوە کە دوژمنایەتی لەگەڵ دینی مندا بکاو ، پێغەمەری من زوێرو دڵگران بکا • وە زیاد لەمانەیش ئەو خێرە من پێم خۆش بێ ئەو نەیکردوە •

(فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ (١١) وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ ؟ (١٢) فَكُّ رَقَبَةٍ (١٣) أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ (١٤) يَتِيماً ذَا مَقْرَبَةٍ (١٥) أَوْ مِسْكِيناً ذَا مَتْرَبَةٍ (١٦) ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ (١٧) أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ (١٨) وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ (١٩) عَلَيْهِمْ نَارٌ مُؤْصَدَةٌ) (٢٠)

پاش ئەو هەموو هێزی ئەندامە کە پێمداوە هەرگیز خۆی نەخستە ناو کارێکی بەنرخی واوە خودا پێی خۆش بێ ، تۆ چووزانی ئەو کارەبەنرخە چیە ؟ : ئەو کارە بریتییە لە بەرەڵاکردنی گەردنی ئادەمیزادێ کە لە زنجیری بەندەییدا بێ ، یا خواردەمەنیدان لە ڕۆژی خاوەن زەحمەتی برسێتیدا بـە هەتیوێ کە خزمو نزیکی خۆی بێ ، یا بە گەدایێ زۆر داماوو دەسڵەگلاّ بێ،

وە پاش ئەمانە خۆیشی لەوانە بێ کە باوەڕی بە خوداو پێغەمەری خودا ببێ؛ چونکی بە بێ ئەو باوەڕە کردەوە بێ سوودە • وە لەوانە بێ کە ئامۆژگاری ئادەمیزاد بکا لەسەر خۆگرتنو بەرهەڵستیکردنی شەڕو خراپەو ، خۆگرتن لەسەر دەسبەرداربوونی حەرامو کردنی پێویستیەکانی سەرشانی • وە ئامۆژگاری بکا بە رەحمەتو میهرەبانی کردن لەگەڵ موستەحەقانا •• ئەو کەسانەی ئەمە پیشەو رەفتاریان بێ ئادەمیزادگەلێکی خاوەن پیرۆزین ، یا کەسانێکن کە نامەی کردەوەیان ئەدرێ بە دەستی راستیانەوە •

وە ئەو کەسانە کە کافر بوونو ئینکاری ئایەتەکانی من ئەکەن ئەوانە کەسانێکن خاوەنی شوومیو نەگبەتین ، یاخود نامەی کردەوەیان ئەدرێ بە دەستی چەپیانەوە • ئەوانە وان لە ئاگرێکی دەرگاداخراوداو دەرگایان لەسەر داخراوە • پەنا بە خودا !

سوورەتی شەمس ، لە سوورەتە مەکەییەکانە ، پازدە ئایەتە ، دوای سوورەتی قەدر هاتوەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(والشَّمْسِ وضُحَاهَا ! (١) والقَمَرِ اِذا تَلاهـا ! (٢) والنَّهَارِ اِذا جَلاّهَا (٣) واللَّيْلِ اِذَا يَغْشَـــاهَا ! (٤) والسَّمَاءِ ومَـا بَنَاهَا ! (٥) والأَرْضِ ومَا طَحَاهَا ! (٦) ونَفْسٍ ومَا سَوَّاهَا! (٧) فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وتَقْوَاهَا ! (٨) قَدْ اَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا (٩) وقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا) (١٠)

سوێند بەو رۆژەو بە رووناکیو پرتەوی جیهانگیری ! وە سوێند بە مانگ کاتێ لە دەرکەوتندا بە دوای رۆژا دێ ، کاتێ ئەو ئاوا ئەبێ ئەمیش دەرئەکەوێ وە شەوو رۆژ هەموو رووناك ئەبن ! وە سوێند بە کاتێ رۆژ لەو کاتانەدا بە هەوای ساف‌و بێگەرد پرتەوی رۆژ بە تەواوی دەرئەخا ! وە سوێند بە کاتی شەو کە بە تاریکی خۆی رۆژ دائەپۆشێ ! وە سوێند بە ئاسمانو بینای ئاسمان ! یا بەو کەسە کە دروستی کردوەو حەقیقەتی نازانرێ! سوێند بە زەوی بەراکشانەکەی ! یا بەو کەســـە کـــە لە شـــوێنی خۆیدا رایکێشاوەو بە هێزو توانای خۆی بە هۆی (جاذبـــە)وە رایگرتوە ! وە سوێند بە نەفسی ئینسانیو بەو کەسە کە رێکیخستوە بۆ صیفاتی زاتیەی خۆیو بۆ (استعدادات)ی جۆراو جۆرو ، تێگەیاندوە لە لادانی لە رێگەی راستو رۆیشتنی بەسەر رێگەی راستا ؛ چونکە هەموو ئادەمیزادێ لەسەر

یاسای تێگەیشتن بە عەقڵی خۆی چاڵکو خراپ لەیەك جیاکەرەوە پاش ئەو تێگەیاندنە (فطریە) بە هۆی ناردنی پێغەمبەرەوە ــ د ــ بە ساغیو رووناکی خێرو شەڕو بەشو جۆرەکانیانی بەیانکردووە ، توانای ئامادەیی بۆ کردنی هەردوو لایانی پێداوە • جا دوای ئەمە ئەگەر ئەو ئادەمیزادە هێزو توانای خۆی بۆ پاککردنەوەی نەفسی خۆی بەکار هێناو ، کردەوەی چاکەی کرد ئەوە سەرفەرازو سەرکەوتووە • وە ئەگەر هێزو تواناکەی خۆی بۆ پیرۆزیو کاری چاکە بەکار نەهێنا ئەوە بە تاوان گیرۆدەیە • جا ئەو کەسە کە نەفسی خۆی پاککردەوە ئەوە لە ئازارو بێزار رزگار ئەبێ ، وە ئەو کەسەیش کە نەفسی خۆی بە خراپەو هەواو ئارەزووی بەد ••• پرکاتەوە ئەوە بێ بەشو نائومێدو دوور لە خێرو خۆشییەو ، ئازارو سزا بەشیەتی .

خوا بۆ خاتــری کەرەمی زاتت
بە فەیضی جیلوەی قودسی صیفاتت
وەکوو ئەو نەفسە پێت دا ئیستیعداد
تەنویــری بکــە بە نووری ئیرشــاد
ئیلهامی بکــە بە فەیضی قودســی
هەتا رزگاربێ لە شــوومی نەفسی
چاوبکاتەوە بــەرەو حەســەنات
بەشێ وەربگرێ لــە رەحمــەتی زات

(كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَاهَا (١١) إِذِ انْبَعَثَ أَشْقَاهَا (١٢) فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللهِ : نَاقَةَ اللهِ وَسُقْيَاهَا ! (١٣) فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ بِذَنْبِهِمْ فَسَوَّاهَا (١٤) وَلا يَخَافُ عُقْبَاهَا) (١٥)

هۆزی ئەموود حەزرەتی صالحیان بە درۆزن داناو باوەڕیان پێنەکرد

له‌به‌ر بایی‌بوونو لادانی خۆیان له‌حه‌ق ، له‌و کاته‌دا که خراپترین پیاوی ئه‌و گه‌له که (قداری‌کوڕی سالف)بوو له‌گه‌ڵ کۆمه‌ڵێ له‌وانه‌دا که هاوبیری بوون راسته‌وه‌بوونو، ده‌مار گرتی نیازی کوشتنی وشـتره‌که‌ی حه‌زره‌تی صالحی کرد • کاتێ که نیشانه‌ی ده‌سوه‌شاندنیان ده‌رکه‌وت ئه‌و پێغه‌مه‌ره که خودا بۆی ناردبوون ــ که حه‌زره‌تی صالح بوو ــ ترساندنی‌و وتی : خۆتان بپارێزن له ده‌ستبردن بۆ ئه‌و وشتره‌و بۆ به‌شه ئاوه‌که‌ی ! ئه‌وانیش به دروزنیان داناو گوێیان به ئامۆژگاریه‌که‌ی نه‌داو ، وشتره‌که‌یان پەی‌کرد! جا خودا سزایه‌کی گشتی دا به‌سه‌ریانا به هۆی ئه‌و تاوانه‌وه کـه ئه‌وان کردیـان ، وه ئـه‌و سـزای ڕێخست به فه‌رمانـدان بـه جوبره‌ئیل بۆ ژێراوژوورکردنی ولاّته‌که‌یان ، وه هه‌رگیز خودا ناترسێ‌و گوێی له ئه‌نجامی ئه‌و کاره نیه که پێی‌کردن • ئه‌م جومله وه‌کوو گاڵتـه وایه بـه‌و گه‌له • ئه‌فه‌رموێت : سزادانه‌که‌یانم پشت‌گوێ نه‌خست‌و سزام‌دانو لێیشـیان نه‌ترسام !

له عه‌بدوڵلاّی کوڕی (رفعه)وه ده‌گێڕنه‌وه ــ خ ــ لـه حـه‌زره‌تی بیستوه : کاتێ خوتبه‌ی ئه‌خوێنده‌وه فه‌رمووی له ته‌فسـیری (اذا انبعث اشقاها)دا پیاوێکی به ده‌سته‌لاّتی به‌هێزی خـاوه‌ن نرخ‌و ڕێـز له‌گه‌له‌که‌یا وه‌کوو (ابو رفعه) ڕۆیشت ئه‌و وشتره‌ی پەی کرد •

سووردتی (لەیل) ، لە سووردتە مەکەییەکانە ، بیستوویەك ئایەتە ، دوای سووردتی (اعلی) هاتوەتە خوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(واللَّيْلِ اِذَا يَغْشٰى ! (١) والنَّهارِ اِذَا تَجَلّٰى ! (٢) ومَا خَلَقَ الذَّكَرَ والأُنْثٰى ! (٣) اِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتّٰى (٤) فَاَمَّا مَنْ اَعْطٰى واتَّقٰى (٥) وصَدَّقَ بِالْحُسْنٰى (٦) فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرٰى(٧) واَمَّا مَنْ بَخِلَ واسْتَغْنٰى (٨)وكَذَّبَ بِالحُسْنٰى(٩) فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرٰى(١٠)وما يُغْنِي عَنْهُ مالُهُ اِذَا تَرَدّٰى) (١١)

سوێند بە تاریکی شەو کاتێ رۆژی رووناك دائەگرێ ! وە سوێند بە رۆژی رووناك کاتێ پرتەوی دەرکەوت ! وە بەوەی دروستی‌کردوە لە نێرو مێ ! وە یا بە هێزی ئیجادی نێرو مێ ! سوێند بەمانە بێگومان ســـەعی‌و تێکۆشینی ئێوە جیاجیایەو چەن جۆرە • جا هەرکەسێ مالّی خۆی لە رێگەی خودادا بدا ، یا زەکاتی مالّی خۆی بدا بە پێشیاوانی‌و ، خۆی لە تاوانباری بپارێزێ‌و ، باوەڕ بکا بە پایەی بەرزو صیفەتی زۆر جوان کە گەیشتنە بـــە بەهەشت‌و رەزای خودا •• ئەوە ئێمە ئامادەی ئەکەین بۆ پلەی زۆر باش کە چوونە بۆ بەهەشت •

بەڵام ئەو کەسە کە رژدو بێوەفا بێ بەرابەر بەوە کە خودا ئـــەمری پێکردوەو خۆی بێنیاز بزانێ لە خوداو باوەڕ نەکا بە پلەی باش •• ئەوە

ئێمەیش ئامادەی ئەکەین بۆ ئەنجامی خراپو ، کاتێکیش کە تیاچوو مالو دارایەکەی هیچی بۆ ناکاو بەکاری نایێ .

(إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَى (١٢) وَإِنَّ لَنَا لَلآخِرَةَ وَالأُولَى (١٣) فَأَنذَرْتُكُمْ نَاراً تَلَظَّى (١٤) لا يَصْلاهَا إِلاَّ الأَشْقَى (١٥) الَّذِي كَذَّبَ وَتَوَلَّى (١٦) وَسَيُجَنَّبُهَا الأَتْقَى (١٧) الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّى (١٨) وَمَا لأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَى (١٩) إِلاَّ ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الأَعْلَى (٢٠) وَلَسَوْفَ يَرْضَى) (٢١)

بە راستی ئێمە بە پێی حیکمەتی خۆمان لەسەرمانە رێنومایی ئادەمیزادو پەریی بکەین بۆ پیرۆزیو بەختیاریی ، وە بێگومان دنیاو قیامەت بۆ ئێمەیەو لە فەرمانی ئێمەدایە ، دەی ئەتانترسێنم بە ئاگرێ کە بڵێسە ئەبەستێو ناچێتە ئەو ئاگرەوە کەسێکی زۆر شەقاوەتباری وەها نەبێ کە باوەڕ بە خوداو پێغەمەری خودا ناکاو بە درۆیان ئەزانێو پشت لە فەرمانی حەق هەڵئەکا . وە لەمەولا لەو ئاگرە دوورئەخرێتەوە ئەو کەسە کە زۆر لە خودا ئەترسێو خۆی لە تاوان ئەپارێزێو مالی خۆی لە رێگەی خودادا ئەدا بە خەڵکو ، ئەیەوێ پاك بێ لە چلکی باوەشکردن بە مالیحەراما . وە بۆ کەس نیە لەسەر ئەو نیعمەتێ هەتا جەزای بدرێتەوە ، بەڵکوو هەر لەبەر خوداو بە هیوای گەیشتن بە پاداشی خوداو لەبەر رەزامەندی خودای خۆی ئەو کارە ئەکا . وە لەمەولا کاتێ ئەگات بە خزمەتی خودا ، لە خودا رازی ئەبێو بەشو بارەیەکی باشی دەست دەکەوێ .

بزانن ! ئایەتی (لا یصلاها)بە گوێرەی ظاهیرەکەی هەر بۆ کافران ئەبێو ، ئایەتی (سیجنبها الاتقی)یش بە ظاهیر هەر بۆ ئینسانە بەرزەکان

ئەبێ . کە وابێ ئینسانی مامناوەندی بێجێگە ئەمێنێتەوە ! وەلآمی ئەم گومانە ئەمەیە : مەبەست لە ئایەتی یەکەم چوونەناودۆزەخی هەمیشەییە ، واتە هەتا هەتایە ئەوە جێگەی ئـەبێ . وە دوورکەوتنەوەی ئایـــەتی دواییش بۆ دوورکەوتنەوەیەکی وایە کە خاوەنەکەی زۆر بەرێز بێ . کە وابێ دروستە مام ناوەندی بڕۆنە دۆزەخ ، بەلآم نەك بە دەوام بەڵکو بـە ئەنـــدازەی تاوانەکەیان .

سوورەتی (ضحی) لە سوورەتە مەکەییەکانە ، یازدەئایەتە ، دوای سوورەتی (حجر) هاتوەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(والضحى ! (١) واللَّيْلِ اذَا سَجى ! (٢) ما وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلى (٣) وَلَلْآخِرَةُ خَيْرٌ لَكَ مِنَ الاُولى (٤) وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضى) (٥)

لە جوندوبی کوڕی سوفیانەوە دەگێڕنەوە ــ خ ــ ئەڵێ : حەزرەت ــ د ــ تۆزێ نارەحەت بوو ، دوو شەو یاسێ شەو نەهاتە دەرەوە ، لــەو کاتەدا ژنێ هات بۆ لای حەزرەت پێیوت : هیوام وایــە شــەیتانەکەت بەجێیهێشتبێو ئیتر وازت لێبێنێ ! لەم دوو سێ رۆژەدا نایبینم بێ بۆ لات! جا ئەم ئایەتانە (والضحى والليل ...) هاتنەخوارەوە .

وە دووبارە لە جوندوبەوە دەگێڕنەوە ئەڵێ : لەگەڵ حەزرەتدا بووم لە ئەشکەوتێکدا ، لەوێدا پەنجەیەکی خوێناوی بوو ، جا حەزرەت ــ د ــ فەرمووی :

هــل انت الا اصبــع دميت ؟
وفى ســبيل الله مــا لقيت ؟

واتە : تۆ هەر پەنجەیەك نیت خوێناوی بوویت ؟ ئەوەی تووشت بوە لە ڕێگەی خودادایە ؟ ئەڵێ : ماوەیێ پاش ئەوە جوبرەئیل نەهات بۆ خزمەتی حەزرەت ــ د ــ و کافرەکان وتیان : (قد ودع محمد)واتە : خودا وازی لە

محەمەد هێناوە • جا خودا ئەم ئایەتەی ناردەخوارەوە : (ما ودعك ربك وما قلى) •

واتە : سوێند بە کاتی چێشتەنگاو ! کە کاتی (اعتدال)ی رۆژەو کاتی پاکی‌و جوانی پرتەویەتی • وە سوێند بە کاتی شەو ! کە خەڵکەکەی ئارامبوون ، وە یا تاریکی جێگەی خۆی گرت •• خودای تۆ وازی لە تۆ نەهێناوەو لێت زیز نەبوەو قاری لێنەگرتووی • وە پاشەڕۆژت لە ئیستەت باشتر ئەبێ ؛ چونکی ئەو نەبڕاوەیەو ئەم ئەبڕێتەوە • وە ئەو کاتی مانەوەیە لەگەڵ وەرگرتنی پاداش‌و نیعمەتا بە بێ ئازاری لەش یا ماندووبوونی دڵ • وە یاخود کاتی ئەمەولات ــ لە دنیادا ــ لە رابوردووت باشتر ئەبێ ؛ چونکی رۆژ بەڕۆژ بەرەوبەرزی‌و بڵاوبوونەوەی دینەکەت ئەڕۆیت‌و ، لەمەولا خودا لە بەش‌و پایەو گەل‌و سەرکەوتن‌و زاڵبوون بەسەر دوژمنانا ••• ئەوەندەت ئەداتێ کە لە خودای خۆت رازی بی •

لە صەحیحی موسلیمدا لە عەبدوڵلای کوڕی عەمری کوڕی عاصەوە دەگێڕێتەوە : کە حەزرەت ــ د ــ ئەو ئایەتەی خوێندەوە کە خودا لە باسی ئیبراهیمدا فەرموویەتی : (فمن تبعنی فانه منی ، ومن عصانی فإنك غفور رحیم) • وە فەرموودەی عیسا کە فەرموویەتی : (ان تعذبهم فانهم عبادك •••) جا حەزرەت ــ د ــ هەردوو دەستی بەرزکردەوەو فەرمووی : (اللهم امتی ! امتی !) خودایا گەلەکەم ! گەلەکەم ! دوایی گریا • جا خودا فەرمووی بە جوبرەئیل : بڕۆ بۆ لای محەمەد ــ خودای تۆ باشتر ئەو ئەناسێ ــ لێی‌بپرسە : بۆچی ئەگریت ؟ ئەویش هات بۆ خزمەتی‌و عەرزی‌کرد، ئەمیش فەرمووی : سزای گەلەکەم • جا جوبرەئیل رۆیشتەوە عەرزی خودای کرد • خودا فەرمووی : بڕۆ پێی‌بڵێ : ئێمە لە بارەی گەلەکەتەوە رازیت ئەکەین‌و دڵت زویر ناکەین •

وە لە حەدیثا هەیە : کاتێ ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە حەزرەت فەرمووی: وەڵاهی کە وابێ رازی نابم یەک کەس لە گەلەکەم لە ئاگردا بێ .

پەنـا بـەو خودا عەطای وەهایـــە
بـاعیشی ڕەزای ڕەســـوولەڵلایە
خودا بۆ خاطـر عەطای ئەحمەدی
پێتمـان کـەڕەم کە عەفوی ئەبـەدی

(اَلَمْ یَجِدْكَ یَتیماً فَآوی ؟ (٦) وَوَجَدَكَ ضَالاً فَهدی ؟(٧) ووَجَدَكَ عائِلاً فَأَغْنی ؟ (٨) فَأَمَّا الْیَتیمَ فَلا تَقْهَرْ (٩) وَاَمَّا السّائِلَ فَلا تَنْهَرْ (١٠) وَاَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ) (١١)

واتە : چۆن خودا واز لە تۆ دێنێو لێت زوێر ئەبێ ؟ ئەو لە سەرەتای ژیانتەوە تا ئیستە چاودێرێت ئەکاو بەرزت ئەکاتەوە ، ئایا تۆی نەدی بـە هەتیوی بێباوکو جێگەی پێدای لە خانەدانی (عبدالمطلب) داو بە کەرامەت ژیای ؟ تۆی نەدی بە ناشارەزایی ڕێگەی نوبووەتو پەیامو ڕێنومایی گشتی؟ بەڵکوو بێ ئاگاو بێ هەواڵ بووی لە وەزعی خوداپەرستی لە پاشان شارەزای کردی بۆ ئایینی بەرزی ئیسلامو کردتی بە ســـەرچاوەی چاوکرانەوەو جڵەوکێشی سوپای ئادەمیزاد بۆ سەر دوژمنانی هەستو هۆش‌و ڕەوشتو خووی بەختیاری ؟ وە تۆی دەستکەوت بە گەداو بێماڵو ، دارایی ڕژاند بەسەرتاو بێنیازی کردی لە جیهان ؟ جا کە تۆ خۆت ئێش‌و ئازاری دەردی هەتیویت دیوەو ، ئەزانی ناشارەزایی‌و نەدارایی چەند سەختن کە هەتیوێکت دی قاری لێمەگرەو ، بە میهرەبانی بیلاوێنەو ، پێیبگەیەنەو ، داخوازێکی نان‌و ئاوو ماڵو حاڵت دی سەرزەنشتی مەکەو ، بە گوێرەی توانا یارمـەتی بدە ، وە مادام ئەو هەموو نیعمەتی ماڵو حاڵو عیززەتو حیکمەتی دەروونی‌و

پیرۆزی پەیامەی ... پێداوی باسی نیعمەتەکانی خودا بەسەر خۆتەوە بکەو دان بە پێویستی راگرتنو چاودێری حوقووقو تەمێکردنی خاوەن نیعمەتانا بێو ، سوپاسی خودا بکە ، با هەموو لایێ روو بکەنە نیعمەتدەری حەقیقی کە خودایە .

سوورەتی (شەرح) ، لە سوورەتە مەکیەیەکانە ، حەشت ئایەتە ، دوای سوورەتی (ضحی) هاتوەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ؟! (١) وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَ (٢) الَّذِي اَنْقَضَ ظَهْرَكَ ؟ (٣) وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ ؟(٤) فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْراً (٥) إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْراً (٦) فَإِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ (٧) وَإِلى رَبِّكَ فَارْغَبْ) (٨)

سەرەتای ئەم سوورەتە بە (استفهامی انکاری)هاتوەو ئەڕواتە مانای تەقریرو دامەزراندنی (مدخولی) حەرفە نەفیەکە .

واتە : ئێمە شەرحی سنگی تۆمان کردو ، سینەمان گوشاد کردیەوە بە : نووری پێغەمەڕێتیو ، پەیامو ، زانستو ، حیکمەتو ، خوو ڕەوشتی مەردی بە هیمەتو ، هاوڕێی بەغیرەت ، وە ئەو بارە قورسەمان لە سەر شانت لابردو ئەو زەحمەتەمان لەسەر پشت هەڵگرتی کە پشتێتی هێنابوە دەنگ .

وە لە واقیعدا مەبەست لە (وزر) لەم ئایەتەدا ئەو زەحمەتو دڵتەنگییەیە کە لە سەرەتای پێغەمەڕیەتییەوە بەسەریا هات ، کە بریتی بوو لە بانگکردنی ئادەمیزادی دەوروبەری خۆی بۆ ئایینی ئیسلام ؛ کە ئەم کارە ماوەیەکی زۆر لە پەنامەکیو ژێر پەردەو ترسو ناخۆشیدا بوو ، لە لایەنی کافرانەوە سزا

ئەدرانو ئازاریان ئەچەشت ، هەتا حەزرەت ـ د ـ ناچار بوو کە دووجار موسوڵمانەکان کۆچ پێ بکاو بیانێرێ بۆ وڵاتی حەبەشستان خۆی و کەمێ لە یارانی نەبێ ... چونکە ئەم سوورەتە لە سووڕەتە دواییەکانی مەکەیە • ئەگەرنا عادەتەکانی زەمانی جاهیلییەتو نەفامی عادەتی زەمانی فەترەت بوونو لەو زەمانانەدا تەکلیف نەبوو • وە حەزرەت ـ د ـ لە سەردەمی فەترەتیشدا لە ئادابی نەفامی دوور بوەو ، لەسەر پاکی و دڵڕووناکی و ڕەوشتی مەردانە ژیاوە • وەکوو کتێبەکانی مێژوو سیرەت شایەتی لەسەر ئەمانە ئەدەنو ، پێغەمەر ـ د ـ پێش پەیامیش بە ئەمینو ڕاستگۆ ناسراوە •

واتە : بە میهرەبانی خۆمان دڵتمان ڕووناك کردەوەو ، تەوەکولو هێزی دەروونیمان پێدایی و ، ئەو باری قورسی دەعوەتو بانگکردنە کە پشتی ئازار ئەدای لەسەرمان لابردی ، وە ناوو شۆرەتو پایەو شانمان بەرزکردیتەوە ، لە دوو وشەی ئیسلامییەتدا ناوت کەوتە پاڵ ناوی خودا (اشهد ان لا اله الا الله ، واشهد ان محمدا رسول الله) ، وە لە دنیای حیجازاو لە وڵاتی (جزیرة العرب)دا ناو هەر ناوی تۆ بوو ، وە باس هەر باسی تۆ بوو •

بە ڕاستی لەگەڵ تەنگی گوشادیو ، لەگەڵ زەحمەتدا ڕەحمەتو ، لەگەڵ گەدابیدا دارایی و ، لەگەڵ سەرکزیدا سەربەرزیی هەیە • دووبارەی ئەکەمەوە بۆت هەتا دڵت ئەستوور ببێ : لەگەڵ صەبرو خۆگرتندا شادمانی هەیەو ئەمە یاسای خودایە لە جیهاندا ، بە زۆری ئەم یاسا ئەڕوا بە ڕێدا ، ئەگەر بۆ بازێ کەس وا نەبێ ئەڵبەتە بۆ ئەوانەیە کە لەسەر ئەساسی نامەردیو تاوانباری خۆیان خودا فەرمانی داوە کە تۆماریان بپێچێتەوەو ناویان لەسەر پەڕەی وجوود بکووژێنێتەوە • (ان الله لا یغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بأنفسهم) •

وه ئه‌وانه که ئه‌یانه‌وێ مێژوو بگۆڕن له تاریکی نه‌زانینو ستەمکاری‌و نامه‌ردی‌و نه‌فامییه‌وه ... بۆ باری زانیاری‌و دادگه‌ری‌و پیاوه‌تی هه‌ر زاڵ ئه‌بن‌و له ته‌نگانه ده‌رئه‌چن بۆ خۆشی .

جا کاتێ له ئازاری راگه‌یاندنی پەیام رزگار بوویتو فه‌رمانی خودات گه‌یاند ئیتر مه‌یل بکه بۆ لای به‌نده‌یی‌کردنی تایبه‌تی خۆتو روو ناککردنه‌وه‌ی ده‌روون. به ئه‌نواری قودسی ، وه مه‌یل بکه بۆ لای پاڕانه‌وه‌ی په‌نامه‌کی له خودای خۆت که ئه‌وه له سه‌رووی هه‌موو ئاواتێکه‌وه‌یه‌و پاڵفته‌ی هه‌موو که‌رامه‌تێکه .

سوورەتی (تین) لە سوورەتە مەکەییەکانە ، هەشت ئایەتە ، دوای سوورەتی بوروج هاتوەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(والتِّينِ ! والزَّيْتُونِ : (١) وطُورِ سِينِينَ ! (٢) وهذا البَلَدِ الأَمِينِ : (٣) لَقَدْ خَلَقْنَا الإِنْسانَ فِي اَحْسَنِ تَقْوِيمٍ (٤) ثُمَّ رَدَدْناهُ اسْفَلَ سافِلِينَ (٥) الا الَّذِينَ آمَنُوا وعَمِلُوا الصَّالِحاتِ فَلَهُمْ اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ (٦) فَما يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ ؟ (٧) اَلَيْسَ اللهُ بِأَحْكَمِ الحاكِمِينَ ؟) (٨)

لەپێش زانینی تەفسیری ئایەتەکاندا بزانن !

تەقویم : لە زمانی عەرەبدا راستکردنەوەی شتەو ، لە عورفی عامدا بریتییە لە سەرو سیماو شێوەی دیمەنی • لە عورفی خاصیشدا بەو شتە دەڵێن : کە نەوعێ لە نەوعێ جیاکەرەوە ؛ وەکوو (ناطق) کە ئینسان لە گیانلەبەرانی دیکە جیادەکاتەوە •

وە (تین) و (زیتون) وەکوو بۆ ئەو دوو بەری میوەی ناسراوە بەکار دەبرێن •• ناویشن بۆ دوو شوێنی تر لە ولاتی شامدا بە مەعنای گشتی • ئیمامی رازی فەرموویەتی : ئیبنو عەبباس فەرموویەتی : ئەوانە دوو کێون لە خاکی پیرۆزدا ، بە سورەییانی پێیان دەوترێ : (طورتینا)و (طورزیتا)؛ چونکە شوێنی رووداندنو سەوزبوونی ئەو دوو جۆرە میوەن•وەك ئەوە وایە

خودا فەرمووبێتی : سوێند ئەخۆم بە شوێن‌و جێگای پێغەمەران ؛ کێـوی (تین) تایبەتی حەزرەتی عیسایە ــ د ــ و ، (زەیتوون) جێگای زۆربەی پێغەمەرانی بەنی ئیسرائیلە لە خاکی شام‌و ، طور جێگەی حەزرەتی مووسایە ــ د ــ و (البلد الامین) شوێنی پێغەمەری ئێمە محەمەدە ــ د ــ • کە وابێ مەبەست لەم سوێندانە رێزبۆدانـــان‌و بەگەورەگرتنی پێغـــەمەران‌و بڵندکردنەوەی پایەیانە •

جا دوای ئەم پێشەکییە ئەڵێین : خودا ســوێند ئەخواو ئەفەرموێ : سوێند بەو کێوی (طورتینا) کە جێگـــەی لە دایکبوونی عیسای کوڕی مەریەمە ــ د ــ بە بێ پەیوەندی باوك ! سوێند بە (طورزیتا) کە جێگەی لەدایکبوون‌و پەیدابوونی کۆمەڵێکە لە رەهبەرانی دین ! وە ســوێند بــە (طورسینا) کە جێگەی بەپێغەمەربوونی مووسای کوڕی عیمرانە ــ د ــ ! وە سوێند بەم شاری مەکە کە خودا ئەمینی کردوەتەوەو بە دووری گرتوە لە داگرتنی ستەمکاران ! واتە : سوێند بە خۆم کە ئەو زاتانەم لەم شوێنانەدا دروست‌کردوەو کردوومن بە چرای رووناکی لە بۆ جیهان ! ئێمە ئادەمیزادمان لە جوانترین شێوەی گیانلەبەراندا دروست‌کردوە • وە یا لەگەڵ جوانترینی (فەصلی مقوم) و (ذاتیەی ممیزەی نەوعدا) کە نەفسی خـــاوەن هۆش‌و هەست‌و هۆشیارە •• دروستمان کردوەو تواناو هێزمان پێداوە بۆ لایەنەکانی خێرو شەڕ ، بۆیە کردوومن بە جێگری خۆم لە زەویدا ، لە پاشا بە هۆی خراپی کردارو کەوتنەدوای بیرو باوەڕی نابارو پیشـــەی ناهـــەموارەوە هەموویانم لە بەرزی بەختیارییەوە گەڕانەوە بۆ لای چاڵی بەدبەختی قووڵی لە هەموو شوێنێ دوورتر ، ئەوانەیان نەبێ کە باوەڕیان بە خوداو پێغەمەری خودا کردوەو کردەوەکانیان باش‌بوە •• ئەوانە پاداشێکی نەبڕاوەیان بۆ هەیە •

ئیتر لە پاش ئەوە کە پەروەردگار ئەم هەموو هێزو تەوانای پێداوی، لەم شێوە جوانەدا دروستی کردووی ، داوای کارێکیشی لێ کردووی کە لەگەڵ ژیانێکی ئارامدا بۆت بکرێ ، داوای پیرو باوەڕێکیشی لێکردووی کە ببێ بە بناغەی هەست بە مەسئوولییەتکردنو وێژدانی بەنرخ ... ئیتر چی تۆ دڵگران ئەکا لە وەرگرتنی دینو ئەبێ بە هۆی ئەوە کە باوەڕ بە دین نەکەیتو ئەو یاساجوانە خوداییە بە درۆ دابنێی ؟ ئایا پەروەردگاری تۆ باشترینی فەرماندارانی نیە لە هۆی بەدیهێنانو رێکخستنی ئەسبابی کارو کردەوە ؟ بەڵێ ، وەڵلاهی باشترین فەرماندارەو عەیب لە بارەگایا نیە .

وە لەسەر مانالێکدانەوەی (تین)و (زیتون) بەو دوو بەری دارە ناسراوە .. خودا ئەفەرموێ : سوێند بەو کەسە کە هەنجیری دروست کردوە ، کە خۆراکێکی وایە مادەی بێ سوودی تێدا نیەو ، ناسکو جوانەو، زوو هەزم ئەکرێو ، قازانجی زۆرە : چاری بەڵغەم ئەکاو ، گورچیلە پاک ئەکاتەوەو ، خەڵتە لە گمێزدانا لائەباو ، سوودی بۆ سیو جگەر هەیەو ، لەش قەڵەو ئەکاو ، چاری دەردی مەیاسیری ئەکاو ، سەرماو ئازاری سەرما لە لەش لائەبا .. !

هەروا سوێند بەو کەسە کە زەیتوونی دروستکردوە کە بۆ پێخۆر بەکاردێو ، رۆنەکەی وەکوو رۆنی ئاژەڵ بۆ خواردەمەنی بەسوودەو ، لە خڵتەی رۆنەکەی چرا دائەگیرسێنرێو ، بۆ چەورکردنی رەگو جمگەی لەش بەکەڵکە !

وە سوێند بەو کەسە کە کێوی طووری سیناو شاری مەکەی دروستکردوە کە هەردوو لایان بێ کشتوکاڵو سەوزینو ، لەگەڵ ئەوەیشدا بوون بە شوێنی رەهبەرانی خاوەن پایەو جیهان لەوانەوە گەیشت بە مایەی

پیرۆزی نه‌بڕاوه ! ئاده‌میزادمان له دیمه‌نێکی جوانو ، عه‌قڵێکی ڕێك‌و ره‌واندا دروستکردوه‌و ، له‌گه‌ڵ ئه‌و ره‌نگ‌ڕێژییه جوانه‌یشدا ره‌هبه‌رانم بۆ ناردوون هه‌تا ڕێنومایی‌یان بکه‌ن بۆ ڕێگه‌ی پیرۆزی ، له ئه‌نجامدا ده‌رکه‌وت هه‌موو ئه‌و ئاده‌میزادانه پیروباوه‌ڕو کرده‌وه‌ی ناباریان بۆ خۆیان هه‌ڵبژێرنو ئێمه‌یش پاشه‌وپاش هه‌مووانمان هێنایه‌وه بۆ ئه‌و پایه که‌مترین پایه‌یه‌و له خوار هه‌موو پله‌و پایه‌یه‌که‌وه‌یه ، ئه‌وانه‌یان نه‌بێ که باوه‌ڕیان به خوداو پێغه‌مه‌ران کرده‌وه‌و کرده‌وه‌ی باشیان کرده‌وه .. ئه‌وانه پاداشێکی نه‌بڕاوه‌یان هه‌یه ، ئیتر چی واتان لێ‌ئه‌کا باوه‌ڕ به ئایین نه‌که‌نو یاسای خودا به‌درۆ دابنێن ؟ ئایا خودا فه‌رماندارێکی وه‌ها نیه که له هه‌موو فه‌رماندارێ باشترو عادلترو کاردامه‌زراوتر بێ ؟ به‌ڵێ خودا دارای هه‌موو ته‌واوییه‌که‌و له که‌مو کووڕی‌و ناته‌واوی دووره . (سبحان الله وبحمده ، سبحان الله العظیم) .

سوورەتی (عەلەق) لە ســـوورەتە مەکەییەکانە ، نۆزدە ئایەتە ، یەکەم سوورەتی قورئانە کە بۆ پێغەمبەر هاتوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ (١) خَلَقَ الإِنْسانَ مِنْ عَلَقٍ (٢) اِقْرَأْ وَرَبُّكَ الأَكْـرَمُ (٣) الَّذِي عَلَّمَ بِالقَلَمِ (٤) عَلَّمَ الإِنْسانَ ما لَمْ يَعْلَمْ) (٥)

لە بوخاریو موسلیمدا دەگێڕنەوە : یەکەمشتێ کە بۆ حەزرەت ــ د ــ رووی دا ، لە وەحی ، ئەوە بوو کە خەوی راستی ئەدیو ، هەر شتێکی لە خەودا ئەدی وەکوو شەوقی رۆژ بۆی دەرئەکەوت،واتە ناڕاستی تێدا نەبوو.

دوای ئەوە ئەوەی بەلاوە جوانو باش بوو کەنار لە خەڵك بگرێو گۆشەنشین بێ . هەموو ساڵێ ئەچوو بۆ ئەشکەوتی (حراء) لە نــزیکی شاری مەکەداو ، چەن شەوێ لەوێدا ئەمایەوەو ، تۆشەی ئەو ماوەیە لەگەڵ خۆیدا ئەبرد . کە ئەوە تەواو ئەبوو دووبارە ئەڕۆیشتەوە بۆ لای خەدیجەی خێزانی ــ خ ــ تۆشەی بۆ دروست ئەکردەوەو ئەچوەوە بۆ ئەشکەوتەکە.. هەتا کاتێ جوبرەئیل ــ د ــ هاتەخوارەوە بۆ لای بۆ ئەشکەوتەکە . لەوێدا پێی گوت : (اقرأ) بخوێنە ! حەزرەت ــ د ــ فەرمووی : خوێندەوار نیم . حەزرەت ئەفەرموێ : جوبرەئیل گرتمیو گوشاردمی بە خۆیەوە تا ئازارم پێگەیشت . جا بەرەڵای کردمو فەرمووی : بخوێنە ! منیش وتم : خوێندەوار نیم . جا گرتمیو وشاردمی بە خۆیەوەو بەرەڵای کردمو فەرمووی : بخوێنە!

منیش وتم : خوێندەوار نیم • تا سێ جار • ئەم جاری سێیەمە کە بەڕەڵای کردم فەرمووی : (اِقرأ باسم ربك الذی خلق •••) تا دوایی ئایەتی پێنجەم•

واتە : ئەی ڕەهبەر بخوێنە بە یارمەتی ناوی پەروەردگاری خۆتەوە ، ئەو پەروەردگارە کە هەموو شتێکی دروستکردوە ، بە تایبەتی ئادەمیزادی لە پارچە خوێنێ دروستکردوە کە لە تۆمی باوکو دایکەوە پەیدا ئەبێ • بخوێنەو بزانە کە خودای تۆ خودایەکی وایە میهرەبانیو بەخششی لە هەموو شتێ زۆرترە • ئەو خودایە بە هۆی نووسینەوە بە خامە زانیاری پیشانی ئادەمیزاد داوەو ، ئادەمیزادی فێری ئەو شتانە کردوە کە نەیزانیون •

ئەم ئایەتانە ئیشارەتن بۆ ئەوە کە ئیتر چەرخی نەزانیو نەخوێندەواری ڕابوردو چەرخی زانستو نووسینو کتێبدانان لە جیهاندا هاتەپێشەوە ، بۆ ئەوە کە ئادەمیزاد لە تاریکستانی بێ دینیو نەزانیو دڕندەیی دەرچێ بۆ ڕووناکستانی ئایینپەرستیو زانیاریو ئارامیو پیرۆزی •

(كَلاَّ اِنَّ الإنْسَانَ لَيَطْغَى (٦) اَنْ رَآهُ اسْتَغْنَى (٧) اِنَّ اِلى رَبِّكَ الرُّجْعَى (٨) اَرَاَيْتَ الَّذِي يَنْهَى (٩) عَبْداً اِذَا صَلَّى ؟ (١٠) اَرَاَيْتَ اِنْ كَانَ عَلَى الْهُدَى (١١) اَوْ اَمَرَ بِالتَّقْوَى ؟ (١٢) اَرَاَيْتَ اِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى ؟ (١٣) اَلَمْ يَعْلَمْ بِاَنَّ اللهَ يَرَى ؟!) (١٤)

وازیێنە لەوە کە خودا حەز لە خوێندنو زانیاریو بەوێژدانی ••• ئەکات ، ئادەمیزاد تەبیعەتەکەی وایە کە تەماشای خۆی کردو لەوە حاڵی بوو کە نانو ئاوو جێگەو شوێنی هەیەو بێنیازە لە خەڵکو ، لە دەورو بـەری خۆیدا کەسی وا نیە زاڵ بێ بەسەریا •• لەخۆیەوە بایی ئەبێو ، لە سنووری

نیظام‌و یاسای حەق لائەداو ، هەرچی خۆی بیەوێ‌و حەزی لێ بکا بە رەوای ئەزانێ‌و ئەیکاو ، ئامۆژگاری ئینسانی ، یا دەرزی ئاسمانی وەرناگرێ !بەڵام کارێکی زۆر خراپ ئەکا ؛ چونکی هەرچۆن بێ گەرانەوەی ئادەمیزاد لە ئەنجامدا هەر بۆ لای خودایەو خودا ئاگای لە هەموو کارێکیەتی‌و تۆڵەی لێ ئەسێنێتەوە .

بۆ بەڵگە لەسەر بایی‌بوونی ئادەمیزاد تەماشای (ابو جهل)و ئەحوالی ناهەمواری بکە . ئا هەوالم پێ‌بدە لەو کابرایە کە نەهی ئەکا لە بەندەیێ لە بەندە هەڵبژاردەکانم وەکوو محەمەد بێ ـ د ـ کاتێ کە هەڵئەستێ نوێژ ئەکا بۆ خودا ئەوە بۆچی ئامادە ئەبێ بۆ ئازاردانی‌ئەو زاتە ؟ ئا ئاگادارم بکەن لە حاڵی ئەو نوێژکەرە ئەگەر لەسەر باری ئیصلاح‌و شارەزاکردنی ئادەمیزاد بێ ؟ یاخود ئادەمیزادێ بێ بیەوێ سەرجڵەوی فەرمانداری وەربگرێ‌و فەرمان بدا بە خۆپارازتن لە بێ ئیطاعەیی خودا ؟ وە یاخود ئادەمیزادێکی وابێ کە باوەڕی بە حەق نەبێ‌و پشت لە دین هەڵبکا ؟ ئایا ئەم کابرای نەهی‌لەنوێژکەرە نازانێ خودا ئاگاداره لە ئەحوالی محەمەد هەرچۆن بێ ؟ بۆچی حەوالەی خودای ناکاو لەسەر چی بە ناحەق ئازاری دڵی ئەدا ؟

(كَلاَّ ! لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ لَنَسْفَعاً بِالنَّاصِيَةِ (١٥) ناصِيَةٍ كاذِبَةٍ خاطِئَةٍ (١٦) فَلْيَدْعُ نادِيَهُ (١٧) سَنَدْعُ الزَّبانِيَةَ (١٨) كَلاَّ لا تُطِعْهُ واسْجُدْ واقْتَرِبْ) (١٩)

واز لە ئامۆژگاری وێنەی ئەبوجەهل بێنە ! ئەگەر ئەبوجەهل دەسبەردار نەبێ لەم بێشەرمییەی مووی پێشی سەری رائەکێشین ، یا

ڕای‌ئەکێشین بە مووی بەری سەری ، ئەو بەری سەرە کە پێشەسەرێکی درۆزنی تاوانبارە ، یانی ئەوەندە درۆزنە نیشانەی ئەو درۆزنییە لە ناوچاوانیا دیارەو ، ئەوەندە تاوانبارە تاوانباری لە ناوچاوانی دەبارێ !

وەکوو زانراوە کە تاوانبارەکان بە دیمەنو شـــێوەی ناوچاوانیانا ئەناسرێن ، جا لەو کاتەدا کە ئێمە بە تیسکی سەری ڕای‌ئەکێشین با هاوار بکاو کۆمەڵو هاودەنگو هاونیشتەی خۆی بانگ بکا ، با یارمـــەتی بدەنو ڕزگاری بکەن • ئێمەیش زەبانییەکانو دەرگاوانانو بەرپرسیارانی دۆزەخ بانگ ئەکەین • جا واز لە حاڵی ناباریان بێنە ، تۆ گوێ بـــەوانە مـــەدەو پەڕەوییان مەکەو دەسبەرداریان بە • وە کوڕنووش بۆ خودای پەروەردگاری جیهان ببەو ، بەو سوجدەبردنە خۆت لە خودا نزیك بکەرەوە ؛ چونکی بەندە لە کاتی سوجدەدا لە هەمووکاتێ زیاتر لە خوداوە نزیکە •

لە ئیبنو عەبباســـەوە دەگێڕنەوە ــ خ ــ ئەڵێ : ئەبوجەهل وتی : ئەگەر محەمەد ببینم لە لای کەعبەدا نوێژ بکا پێ‌ئەنێم بە گەردنیا ! ئـــەم قسە گەیشت بە حەزرەت ــ د ــ ئەویش فەرمووی : ئەگەر ئەبوجەهل کاری وەها بکا فریشتە بە ئاشکرا ئەیفڕێنن •

لە ڕیوایەتی موسلیمدا ئەفەرموێ : ئایا محەمەد لە ناو ئێوەدا ڕووی خۆی تۆزاوی ئەکا ؟ واتە لەسەر زەوی سوجدە ئەبا ؟ وتیا ن: بەڵێ • ئەویش وتی : سوێند بە (لات)و (عوززا) ئەگەر ببینم شتی وەها بکات پێ‌ئەنێم بەسەر ملیا ! جا هات بۆ لای حەزرەت ــ د ــ لەکاتێکدا نوێژی ئەکرد ، کەچی لەسەر قنگ چیچکەی کردو بە هەردوو دەستی ــ دەستی ئەوەشاند ! وتیان : ئەوە چیت لێ قەوماوەو بۆ وا ئەکـــەی ؟ وتی : لـــە تێوان منو محەمەدا چەن خەنەکێکی پڕ لە ئاگر هەیەو ، چەن باڵێ وان لە بەرچاوما !

جا حەزرەت فەرمووی : ئەگەر ئەبوجەهل لە من نزیك‌ببوایەتەوە فریشتە ئەیانڕفاندو پارچە پارچەیان ئەکردو هەر پارچەیەکیان ئەبرد لەشوێنێ فڕەیان ئەدا ! جا خودا ئەم ئایەتانەی نارەدەخوارەوە : (كلا ان الانسان ليطغى ان رآه استغنى ... تاتایەتی كلا لاتطعه) .

وە موسلیم ئەگێڕێتەوە ئەڵێ : کە ئەبوجەهل هات تەماشای کرد حەزرەت نوێژی ئەکرد ، ئەویش وتی : من نەموت .. نوێژ مەکە ؟ جا حەزرەت بە تونديی قسەی لەگەڵدا کرد . ئەبوجەهل وتی : تۆ خۆت ئەزانی کەس نیە کۆمەڵو هاودەمو هاونیشتەی لە من زیاتر بێ ! جا خودا ئەو ئایەتەی نارەدەخوارەوە : (فليدع ناديه ، سندع الزبانيه) .

ئیبنو عەباس ئەفەرموێت : وەڵلاهی ئەگەر ئەهلی نادیەکەی لەو شوێنەدا بانگ بکردایە زەبانییەی خودا ئەیانگرتو ئەیانبرد .

سوورەتی (قەدر) ، لە سوورەتە مەکەییەکانە ، پێنج ئایەتە، دوای سوورەتی (عبس) هاتوەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ (١) وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ ؟ (٢) لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ (٣) تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ (٤) سَلَامٌ هِيَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ) (٥)

واتە : بە راستی ئێمە قورئانمان لە شەوی (ليلة القدر)دا ناردوەتە خوارەوە ، تۆ چووزانی (ليلة القدر) چیەو پایەی طاعەت لەو شەوەدا چەندێکە ؟ خێرو پاداشی بەندەیی‌کردن لەو شەوەدا لە بەندەیی‌کردنی هەزار مانگ خێرترە ، کە ئەو شەوەیان تێدا نەبێ • فریشتەی رەحمەتو (روح) کە جوبرەئیلی ئەمینە لەو شەوەدا بە ئیزنی خودا دێنەخوارەوە بۆ تەوزیعو رێکخستنی هەر کارێ کە لەو ساڵەدا بڕیاردراوە جێبەجێ بێ • وە ئەو شەوە هەمووی هۆی سەلامەتیو پیرۆزییە • واتە تا بەرەبەیانی ئەو شەوە هەر خێرو پیرۆزی دێتەخوارەوە •

لەم شوێنەدا چەن باسێ هەیە :

یەکەم : خاوەن تەفسیرەکان تێکڕا ئەڵێن : ئەم ئایەتە مەعنای وایە کە قورئانمان لە (ليلة القدر)دا ناردوەتەخوارەوە ، بەڵام بە صەراحەت ناوی

قورئانی نەبردوە ؛ چونکە لە سیاقی ئایەتەکەوە کە ئەفەرمویّت : (انا انزلناه فی لیلة القدر) قورئان دەرئەکەوێ و ئینزال بۆ قورئانە •

باسی دووهەم : ئاشکراو زانراوە کە قورئانی پیرۆز لە ماوەی بیستو سێ ساڵدا هاتوەتەخوارەوە • کە وابێ ئەم ئایەتە تەئویل بکرێ بەم جۆرە یا مەبەس ئەوە بێ : دەستمانکردوە بە نازدنەخوارەوەی قورئان لە شـــەوی (لیلة القدر)دا ، واتە هەندێکیمان لەو شەوەدا نازدە خوارەوە •

وە یاخود لەسەر ئەو ریوایەتە بڕۆین کە لە شەوی (لیلة القـدر)دا هەموو قورئانمان لە (لوح المحفوظ)ەوە نازدوەتە خوارەوە بۆ ئاسـمانی یەکەم ، ئەوسا لە ماوەی بیستو سێ ساڵدا بە گوێرەی پێویست نازدوومانەتە خوارەوەو حەزرەتی جوبرەئیل هێناویەتی بۆ حەزرەت ــ د ــ •

باسی سێیەم : ئەو شەوە بۆیە ناوبراوە بە (لیلة القدر) کە شـــەوی رێزو پایەیە بۆ طاعەتکردن لەبەر ئەوە کە شەوی هاتنەخوارەوەی قورئانـە کە وەکوو ئاوی ژیانی دڵی هۆشیارانەو ، هەر دڵێ ئەو قورئانە وەربگرێ نامرێ •

وە یا لەبەر ئەوە کە ئەو شەوە شەوێکە فریشتەی بەرپرسیاری خودا تەقدیرو بڕیاری ئیشو کاری ئەو ساڵەی تێدا ئەکەن تا (لیلة القـــدر)ی رەمەزانی داهاتوو •

باسی چوارەم ئەمەیە : (لیلة القدر)وا لە مانگی رەمەزاندا لەبەر ئەوە خودا فەرموویەتی : قورئان لە (لیلة القدر) دا هاتوەتەخوارەوە • وە هەم فەرموویەتی : قورئان لە مانگی رەمەزاندا هاتوەتەخوارەوە • ئەم دوو قسە ئەوە ئەگەیەنن کە بە بێ گومان قورئان لە مانگی رەمەزاندا هاتوەتەخوارەوە•

به‌ڵام ئه‌و شه‌وی (ليلة القدر)ه کام شه‌وه‌یه ؟ ئه‌وه‌ده‌رنه‌خراوه‌و ئاشـکرا نه‌کراوه • زانایانی دین له‌م باره‌وه گه‌ڵێ قسه‌یان هه‌یه : هه‌ندێ فه‌رموویانه: شه‌وی یه‌که‌می ره‌مه‌زانه•هه‌ندێ تر فه‌رموویانه : شه‌وی حه‌ڤده‌ی ره‌مه‌زانه• وه هه‌ندێ تر ده‌فه‌رموون : شه‌وی بیست‌و یه‌که‌می ره‌مه‌زانه‌و ؛ هه‌ندێ تر رۆژێ تریان دیاری کردوه •

وه له واقیعدا چونکه حه‌زره‌ت فه‌رموویه‌تی : له ده شـــه‌وی دوایی ره‌مه‌زاندا بۆی بگه‌ڕێن •• ئه‌وه راجیح ئه‌وه‌یه که له شه‌وه تاکه‌کانی ده‌ی دوایی ره‌مه‌زاندا بێ • وه له‌به‌ر ئه‌وه وێکراوه هه‌تا موسوڵمانان تێکۆشن بۆ زیندووکردنه‌وه‌ی شه‌وه‌کانی ره‌مه‌زان به تایبه‌تی شـــه‌وه تاقه‌کانی ده‌ی دوایی • جا هه‌رکه‌سێ خوا یارمه‌تی بدا هه‌وڵ بۆ زیندووکردنه‌وه‌ی هه‌موو شه‌وه‌کانی ره‌مه‌زان ئه‌دات به‌ڵکوو بگات به خێرو پیرۆزی ئه‌و شه‌وه •

باسی پێنجه‌م : ئه‌و فریشتانه که له‌گه‌ڵ جوبره‌ئیلدا دێنه‌خواره‌وه بـــه گوێره‌ی ئایه‌ته‌که ئه‌بێ هه‌موویان فریشته‌ی خودا بن‌و هاتنی هه‌موویان له‌به‌ر ده‌رخستنی رێزو گه‌وره‌یی ئه‌و شه‌وه بێ •

وه هه‌ندێ ؛ فه‌رموویانه هـــه‌ر ئـــه‌و فریشتانه‌ن که به‌رپرسیارن لـــه دیاری‌کردنی رۆزی به‌نده‌کانی خودا •

باسی شه‌شه‌م : له مانای (سلام هی حتی مطلع الفجر)دا گه‌ڵێ قســـه کراوه :

هه‌ندێ فه‌رموویانه : مانای وایه ئه‌و شه‌وه تا به‌یانی فریشته‌ی ره‌حمه‌ت سه‌لام له‌و موسوڵمانانه ئه‌که‌ن که حازری زیندووکردنه‌وه‌ی ئه‌و شه‌وه‌ن •

هه‌ندێ تر فه‌رموویانه : مه‌عنای ئه‌وه‌یه که له‌و شه‌وه‌دا گیانی موسوڵمانان دوورو بێ زیان ئه‌بێ له (القای)شه‌یتان •

هەندێکی تریش فەرموویانە : مانای وایە لەو شەوەدا بەڵاو موصیبەتو ئافات نیە •

باسی حەوتەم ئەمەیە : کە راجیح وایە (لیلة القدر) هەتا رۆژی قیامەت لە هەموو ساڵێکدا لە مانگی رەمەزانا هەیە دنیا هەرچۆن بێ ؛ بگۆڕێ یا نەگۆڕێ •

سـووره‌تی (بینـه) ، له‌و سـووره‌تانه‌یه که له مه‌دینه‌دا هاتوونه‌ته‌خواره‌وه ، هه‌شت ئایه‌ته ، دوای سووره‌تی تـه‌لاق هاتوه‌ته‌خواره‌وه .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ والْمُشْرِكِينَ مُنْفَكِّينَ حَتَّى تَاْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ (١) رَسُولٌ مِنَ اللهِ يَتْلُو صُحُفاً مُطَهَّرَةً (٢) فِيها كُتُبٌ قَيِّمَةٌ (٣) ومَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ اِلاَّ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ (٤) ومَا اُمِرُوا اِلاَّ لِيَعْبُدُوا اللهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ ويُقِيمُوا الصَّلاةَ ، ويُؤْتُوا الزَّكَاةَ ، وذلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ) (٥)

ئه‌م سووره‌ته له سه‌رزه‌نشتی کافره‌کاندا هاته‌خواره‌وه له‌سه‌ر ئه‌وه که کاتی خۆی ئه‌هلی کیتاب ، له گاورو جوولەکه ، ئه‌یانوت : هه‌تا پێغه‌مه‌ری ئاخرزه‌مان ده‌رنه‌که‌وێ ئێمه ئه‌م دینی خۆمانه ، وه یا ئه‌م باوه‌ڕی خۆمانـه ته‌رك ناکه‌ین که‌چی پاش ئه‌وه که پێغه‌مه‌ری ئاخر زه‌مان هـات ئینکاریـان کردو شوێنی نه‌که‌وتن .

واته کافره‌کان له ئه‌هلی کیتاب گاورو جوولەکه‌و ، کافره هاوبـه‌ش بۆ خودا دانه‌ره‌کان له وه‌زعی خۆیان جیانه‌ده‌بوونه‌وه هه‌تا به‌ڵگه‌یه‌کیـان ده‌س‌نه‌که‌وێ‌و نه‌یێ بۆ لایان ، وه ئه‌و به‌ڵگه ره‌سوولێکه له لایه‌نی خوداوه

چەن پەڕەی قورئانی پاك لە شتی خراپیان بۆ بخوێنێتەوە ، وە لەو چەن پەڕەدا چەن نووسراوێکی بەنرخ هەبێ • کەچی ئەو ئەهلی کیتابانە بەش‌بەشو کۆمەڵ‌کۆمەڵ نەبوونو زۆربەیان کافرو کەمیان موسوڵمان نەبوون •• دوای ئەوە نەبێ کە ئەو بەڵگەو حوججەتەیان بۆ هات کە خۆیان داوایان ئەکرد • واتە : ئەوەتا پێغەمبەرو قورئانیان بۆ هاتوە کەچی ئەوان باوەڕی پێ‌ناکەن‌و بەش‌بەش بوون • ئەمە لە کاتێکدا ئەو پێغەمبەرە کە هاتوە بۆ لایان داوای شتی زیادەی لێ نەکردوون‌و ، ئەمریان پێ‌نەکراوە بەوە نەبێ کە بەندەیی بۆ دینی خودا بکەن‌و ، خۆیان تەنیا بۆ ئەو ساغ‌بکەنەوەو ، هاوبەش‌و هاوڕێی بۆ بڕیار نەدەن‌و ، لە هەموو پیرو باوەڕێکی ناهەموار لادەن‌و ، نوێژەکانیان بە ڕەسایی بکەن‌و ، زەکاتی ماڵو داراییان بە تەواوی بدەن • وە ئەمە یاسای دینی ڕاستەو ، ئەمەی فەرمانیان پێدراوە بە کردنی شتێکی ئاسان‌و بێ‌ئەرکە •

(اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا اولائِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ) (٦)

جا بێگومان ئەوانەی لە ئەهلی کیتاب‌و هاوبەش‌بۆخوداپڕیاردەرەکان کوفر بە خوداو پێغەمبەر ئەکەن وان لەناو ئاگری دۆزەخداو تیایا ئەمێنێنەوە هەتاهەتایە ، وە ئەوانە بەدترین‌و خراپترینی کەسن •

(اِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اُولائِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ (٧) جَزَاؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا اَبَداً ، رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ، ذلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ) (٨)

وه بەراستی ئەو کەسانەیش کە باوەڕیان بەخوداو پێغەمەر کردوەو ، کردەوەی باشیان کردوە ئەوانە باشترینی کەسن • پاداشیان لە لای خوداوە چەن بەهەشتێکە کە بە (جنات عدن) •• واتە بەهەشتی تێدامانەوەو جێگەی دانیشتن ــ ناسراون ، ئاوی جۆباری جوان لە ژێر دارەکانیـانەوە ڕەوان ئەبێ • ئەو کەسانە ئەو جێگا خۆشانە جێگەیانەو ، تیایاندا ئەمێننەوە هەتا هەتایە • خودا لەوان ڕازی بوەو ئەوانیش لە خودا ڕازی بوون • وە ئـەم پایەو پاداشە بەشی کەسانێکە لە خودای خۆیان بترسنو باوەڕ بە خوداو پێغەمەری خودا بکەنو ئاداب‌و پێویستیەکانی دین بە باشی بەجێبێنن •

لە ئەنەسەوە ــ خ ــ دەگێڕنەوە کە حەزرەت ــ د ــ بە ئوبەیی کوڕی کەعبی فەرموو : خودا فەرمانی پێداوم سووڕەتی (لم یکن)ت بەسـەردا بخوێنمەوە ، ئەویش عەرزی‌کرد : خودا ناوی بردووم ؟ فەرمووی : بەڵێ • جا ئەویش لە خۆشی ئەو فەرموودەی حەزرەتەوە گەڵێ گریا •

سوورەتی (زەلزەلە) لە سوورەتە مەدینەییەکانە ، هەشت ئایەتە، دوای سوورەتی (نیساء) هاتوەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(اِذا زُلْزِلَتِ الأَرْضُ زِلْزَالَها (١) واَخْرَجَتِ الأَرْضُ اَثْقالَها (٢) وقالَ الإِنْسانُ : ما لَها ؟ (٣) يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ اَخْبارَها (٤) بِأَنَّ رَبَّكَ اَوحى لَها (٥) يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ اَشْتاتاً لِيُرَوْا اَعْمالَهُمْ (٦) فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقالَ ذَرَّةٍ خَيْراً يَرَهُ (٧) ومَنْ يَعْمَلْ مِثْقالَ ذَرَّةٍ شَرّاً يَرَهُ) (٨)

کاتێ کە لەسەر فەرمانی خودا تەکان بە زەوی درا بۆ تێکدانی ئەم جیهانەو ، بەو تەکانە هەرچی وا لە ناو زەویدا لە کانو خەزێنەو شتی بەنرخو لەشی مردوەکان ... هەمووی خستەدەرەوەو ، ئادەمیزاد لە سەرەتای کارەساتەکەدا وتی : ئەوە چیبە زەوی بۆ وا ئەکا ؟ لەو رۆژەدا زەوی دێتە وتارو ، قسە لەگەڵ ئادەمیزادا دەکاو ئەڵێ : پەروەردگاری جیهان فەرمانی پێداوە ئاوا وێران بێ ، جا لەو رۆژەدا (واتە لە ئەنجامی فووپێداکردنی یەکەمدا کە ئەگات بە فووپێداکردنی دووهەم) مردوەکان زیندووئەکرێنەوەو، ئادەمیزاد هەموو لە گۆڕستانی خۆیان دەردەچنو ، جیاجیاو پۆلپۆل بە گوێرەی پایەیان بەرەو مەیدانی لێپرسینەوە ئەکەونە رێ ، بۆ ئەوە پاداشی کردەوەکانیان بخرێتە بەرچاویانو نیشانیان بدرێ • جا هەرکەسێ بە قەی سەنگی مێروولە سوورەیێ چاکەی کردبێ پاداشەکەی ئەبینێ ، وە هەرکەسێ بە قەی سەنگی مێروولە سوورەیێ خراپەی کردبێ پاداشەکەی ئەبینێ •

له ئه‌بوهوره‌یره‌وه ده‌گێڕنه‌وه ــ خ ــ ئـه‌ڵێ : حـه‌زره‌ت ــ د ــ (یومئذ تحدث اخبارها)ی خوێنده‌وه‌و فه‌رمووی : ئه‌زانن که هه‌واڵی زه‌وی چییه‌و چ قسه‌یه‌ك ئه‌درکێنێ ؟ عه‌رزیان‌کرد : خوداو پێغه‌مه‌ری خودا ئه‌زانن• فه‌رمووی : هه‌واڵی زه‌وی ئه‌مه‌یه : که شایه‌تی بدا له‌سه‌ر هه‌موو پیاوو ژنێ به‌وه‌ی له دنیادا له‌سه‌ر پشتی زه‌وی کردوویانه • ئه‌ڵێ : فلاّن که‌س فلاّن رۆژ له فلاّنه شوێنا فلاّنه کرده‌وه‌ی کرد •

سوورەتی (عادیات) ، لە سوورەتە مەکەییەکانە ، یازدە ئایەتــە ، دوای سوورەتی (عەصر) هاتوەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(والعَادِيَاتِ ضَبْحاً ! (١) فَالمُورِيَاتِ قَدْحاً ! (٢) فَالمُغِيرَاتِ صُبْحاً ! (٣) فَاَثَرْنَ بِهِ نَقْعاً (٤) فَوَسَطْنَ بِهِ جَمْعاً (٥) إِنَّ الإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ (٦) وَإِنَّهُ عَلى ذلِكَ لَشَهِيدٌ (٧) وَإِنَّهُ لِحُبِّ الخَيْرِ لَشَدِيدٌ) (٨)

سوێند بە ئەسپی ئەوانە کە لە رێگەی خودادا جیهاد ئەکەن ، ئــەو ئەسپانە کە غار ئەکەنو هەناسەی توند ئەدەن ! وە بەو ئەسپانە کە بە نــاڵی سمیان ئاگر لە بەردی رێگە دەرئەکەن ! وە بەو ئەسپانە کە لە بەرەبەیاندا هێرش بە خاوەنەکەیان دەبەن بۆ سەر دوژمن ، جا لەو بەرەبەیانەدا تەپوتۆز هەڵئەستێنن و خۆیان ئەکەن بە ناو کۆمەڵەی دوژمندا ! سوێند بەمانەو بە دروستکەری ئەمانە ! ئادەمزاد بەرابەر بــە خــودای خۆیان کــوفر ئەکـــەنو ناسوپاسن ، وە ئادەمیزاد خۆی شایەتی ئەم حاڵەی خۆیەتی ، وە ئادەمیزاد ماڵی دنیای زۆر خۆش ئەوێ و ئەو خۆشەویستییەی زۆر بەهێزە .

(اَفَلا يَعْلَمُ إِذَا بُعْثِرَ ما فِي القُبُورِ (٩) وحُصِّلَ ما فِي الصُّدُورِ (١٠) إِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَخَبِيرٌ) (١١)

ئایا ئادەمیزاد نازانێ کاتێ کە مردووان لە گۆڕ دەرکرانو بەرەو گۆڕ

ڕێخراوو ، ئەوەی لە دڵاندا بوە لە نیازو مەبەستی چاکەو خراپە هەمووی دەرخرا .. ئایا نازانێ کە خودای ئەوان ئاگاداری هەموو کارێکیانەو زانایە بە هەموو شتێکیان ؟

بەڵێ صەد قەسەم بە کیبریای زات
زەرەیێ بێ لە ڕووی کائینـــات
هـەر لـە ئـەزەلا هەتـا هەتایـە
خودا ئەیـزانێ بێ ئیشـــتیباهات

سووڕەتی قاریعــە ، لە سووڕەتە مەکەییەکانە ، یازدە ئایەتــە ، دوای سووڕەتی (قوڕەیش) هاتوەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(القارِعَةُ (١) ما القارِعَةُ (٢) وما اَدْرَاكَ ما القارِعَةُ ؟ : (٣) يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كالفَرَاشِ المَبْثُوثِ (٤) وتَكُونُ الْجِبَالُ كالعِهْنِ المَنْفُوشِ (٥) فَاَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوازِينُه (٦) فَهُوَ فِي عِيشَةٍ راضِيَةٍ (٧) وأمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوازِينُه (٨) فَأُمُّه هاوِيَةٌ (٩) وما أَدْرَاكَ ماهِيه ؟ (١٠) نَارٌ حامِيَةٌ) (١١)

ئەو کارەساتە کە لە جیهاندا ڕووئەداو لە قورئاندا بە (قارعە) (واتە جیهان کوتینەر) ناوبراوە چیە ؟ ئەو کارەساتە زۆر ناهەمواروە ، تۆ چووزانی ئەو کارەساتە چیە ؟ ئەوە کارەساتێکە لە جیهاندا ڕوو ئەدا لە ڕۆژێکدا کە ئادەمیزاد وەکوو پەپوولەی بلاوەبوو وانە لە سەرلێشێواوی‌و بلاوەبوونی بێشیرازەداو لە سەرگەردانییاندا وەکوو ئەو پەپوولانە وانە کە گێژ ئەبن‌و بە گەرماوە ئەســـووڕێنەوەو ، کێوەکانی ســـــەرزەویش وەکوو خوریی شیی‌کراوەوانە ، جا پاش ئەو کارەساتە کە بە هۆی فووپێداکردنی یەکەمەوە ڕووئەداو لە پاش فووی دووهەم کە مردوو بـــە تەوانایی خودا زینـــــدوو ئەکرێنەوە ئادەمیزاد هەموو ئەبرێن بۆ مەیدانی کێشانی کردەوە ، جا ئەو کەسانە کە کێشی خێراتیان قورسەو ، تای ترازووی چاکەیان سلاوی بەسەر خراپەیاندا هەیەو ، چاکەیان لە خراپەیان زۆرترە ئەوانە وان لە ناو ژیان‌و

رابواردێکی وادا که جێگه‌ی ره‌زامه‌ندی خۆیانه‌و به دڵو گیان لێی‌رازین.

وه ئه‌و که‌سانه‌یش کێشانه‌و تای ترازووی چاکه‌یان سووکه‌و تـای خراپه‌یان سـلاوی هه‌یه به‌سه‌ر چاکه‌دا ، یان تای چاکه‌یان هیچی تێدا نیه ، ئه‌وان وان له ناو دۆزه‌خداو ، دایکی ئه‌وان هاوییه‌یه ! تۆ چووزانی هاوییه چیه ؟ ئاگرێکی زۆر به‌جۆش‌و تاوه :

ناکووژێته‌وه بـه ده‌ریـایێ ئـاو
ته‌ئثیری ئه‌گـا بـه جـه‌رگـو هه‌نـاو
که تینوویان بوو حـه‌میم وه‌رئه‌گرن
ریخۆلـه ئه‌کا بـه پەڕۆی سـووتاو
یانی سه‌راسه‌ر ئـه‌هلی جه‌هه‌ننه‌م
وێنه‌ی خه‌ڵووزه: له‌ش‌و،سه‌رو،چاو!

سوورەتی (تکاثر) لە سوورەتە مەکەییەکانە ، هەشت ئایەتە، دوای سوورەتی (کوثر) هاتوەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(اَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ (١) حَتَّى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ (٢) كَلاَّ سَوْفَ تَعْلَمُونَ (٣) ثُمَّ كَلاَّ سَوْفَ تَعْلَمُونَ (٤) كَلاَّ لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ (٥) لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ (٦) ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ (٧) ثُمَّ لَتُسْئَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ) (٨)

واتە : خۆبەگەورە تەماشاکردنو بەرانبەرکێکردن لەگەڵ هاوڕۆژەکانتانا بە زۆری دارایی‌و نەوەو خێزانو هۆزو دەستەڵاتو پایەو شانی دنیایی خودای لەبیربردنەوەو بێئاگاو هۆشی کردن ، تا کاتێ ڕۆژتان تەواو بوو چوون بۆ زیارەتی گۆڕستان ، واتە هەتا ئاکامتان هاتو مردن .

وە یاخود پەیوەندی بە دنیاوە بێئاگای کردنو دەستەو بەستەی خۆتان ژمارە ئەکرد ، هەتا چوون بۆ سەر گۆڕستانو مردوەکانتان ژمارە کرد ، تا بزانن کام لا ژمارەتان زۆرترە .

ئەم مەعنا لەسەر ئەوەیە کە کۆمەڵی (بنو عبدالمناف)و (بنوسهم) کەوتنە بەرانبەرکێ لە زۆری ژمارەداو ، بەرەی مەناف لە بەرەکەی تر زۆرتر دەرچوون . لە پاشان بەرەی سەهم وتیان : ئێمە شەڕو ئاشووبو هەرا بەربادی کردین‌و لە چەرخی نەفامیدا زۆرمان مردن ، وەرن بچین

مردوه‌کانیش بژمێرین ! مردوه‌کانیان ژمارد به‌ره‌ی سه‌هم زۆرتر ده‌رچوون. جا ئه‌م ئایه‌تانه هاتنه‌خواره‌وه .

واته : ئێوه به شتی بێسوودەوه خۆتان خه‌ریك مه‌که‌ن ، روو بکه‌نه دین‌و خوداپه‌رستی‌و ، یاسای عه‌دل‌و ، ئه‌خلاق‌و خوو ره‌وشـتی به‌رزو ، دوورخستنه‌وه‌ی فیتنه له جیهان ، ئه‌گه‌رنا ژماره‌ی هۆز که‌م بێ یا زۆر مادام زه‌لامه‌کانی باش نه‌بن بێ سوودە .

جا خودا بۆ سه‌رزه‌نشتیان له‌و جۆره بێ ئاگاییه‌و ، ترساندنیان له سزای پاشه‌ڕۆژ ئه‌فه‌رموێت : له پاشه‌ڕۆژی نزیکدا ئاگادار ئه‌بن‌و دووباره ئه‌ڵێم: له‌مه‌ولا ئه‌زانن که پاشه‌ڕۆژ چۆنه‌و سزا چۆنه . بۆ جاری سێهه‌م ئه‌ڵێم : ئه‌گه‌ر زانستی پته‌وو به‌هێزتان ببوایێ ئه‌تانزانی‌و (علم الیقین) تان به‌وه په‌یدا ئه‌کرد که دۆزه‌خ هه‌یه‌و راسته ، به‌ڵام ئێوه ئامادە نین بۆ به‌ڵگه هێنانه‌وه‌و زانسته‌وه‌رگرتن له به‌ڵگه بۆیه باوه‌ڕ به دۆزه‌ختان بۆ په‌یدا نابێ . جا دوای ته‌واوبوونی ئه‌م جیهانی پڕ بێ‌ئاگاییه‌و بێهۆشییه ئه‌که‌ونه قیامه‌ته‌وه‌و بـه چاوی سه‌ر دۆزه‌خ ئه‌بینن ، له پاشان سوێند ئه‌خۆم که پرسیارتان لێ ئه‌کرێ له‌و نیعمه‌تانه که پێتان دراوه‌و ئێوه پێیان لێ نایێن ، یاخود پێ له‌وه نایێن که خودا ئه‌و نیعمه‌تانه‌ی پێداون . یاخود دان به‌وه‌دا ده‌نێن که له خوداوه‌ن به‌ڵام سوپاسیان ناکه‌نو ، وا ئه‌زانن به هێزی شانو قۆڵی خۆتان په‌یداتـــان کردوون !

له‌م سووره‌ته‌دا سێ باس هه‌یه :

یه‌که‌م : خاوه‌ن ته‌فسیره‌کان فه‌رموویانه : (لترون الجحیم) نـابێ به وه‌ڵام بۆ (کلا لو تعلمون علم الیقین) ؛ چونکی جوابی (لو) له (اثبات)ا ئه‌بێ به (نفی) وه‌کوو (لو کنت اسدا لافترست) ، وه له (نفی)دا ئه‌بێ

بە (اثبات) وەکوو (لو لم تکن انسانا ما نطقت) • وە بەم یاسایە ئەبێ دیتنی دۆزەخ بۆ موخاطەبەکان نەیەتە جێ ، لەگەڵ ئەوەیشدا کە بینینی دۆزەخ بۆ ئەوان راستەو گومانی تێدا نیە ، وەکوو خودا فەرموویەتی : (ثم لترونها عین الیقین) • بەڵام هەندێ لە زانایانی تەفسیر فەرموویانە : ئەم (اشکال)ەکاتێ دێتە جێ کە (رؤیة) بە مەعنا دیتن بێ بە چاو ، بەڵام ئەو (رؤیة)ەی لە (لترون الجحیم) وەردەگیرێ مەبەست (رؤیة) ی بە مەعنا عیلمەو پوختەی مەعنای ئایەتەکە ئەمەیە : ئەگەر (استدلال)تان بە دەلیلی قەطعی بکردایە عیلمتانبە دۆزەخ دەست ئەکەوت بە عیلمیقەطعی لەم دنیاداو بەم جۆرەبێ ئاگا نەدەمانەوە • بەڵام چونکە ئەمە ناکەن لە دنیادا عیلمتان دەست ناکەوێ تا رۆژی قیامەت ، ئەوسا بەم دوو چاوی سەرە دۆزەخ ئەبینن •

باسی دوەم : زانایانی تەفسیر لە بەیانی ئەو نیعمەتانەدا کە پرسیاریان لەسەر ئەکرێ گەلێ قسەیان کردوە :

یەکەم : ئەمینیو لەشساغی •

دوەم : لەشساغیو (فەراغەت) واتە خەریك نەبوونی ئادەمیزاد بە باری ناپارەوە •

سێهەم : هێزی بیستنو بینین •

چوارەم : لەزەتی خواردەمەنی تەڕو وشکە •

پێنجەم : خواردەمەنی قاوەڵتیو شێوە •

شەشەم : سك تێرێو ، ئاوی ساردو ، سێبەری خانوو خێوەتو ، رێکی رەوشتو ، خۆشی نوستن •

حەوتەم : رەوانەکردنی پێغەمەر ــ د ــ •

هه‌شته‌م : عه‌قڵ •

نۆهه‌م : ئیمانو باوه‌ڕی دامه‌زراو •

ده‌هه‌م : ژنی موناسب له‌گه‌ڵ مێردا •

یازده‌هه‌م : دراوسێی باش •

دوازده‌هه‌م : برا‌ده‌رو دۆستی راست •

سیازده‌هه‌م : فه‌رمانداری دادگه‌ر •

وه هه‌ندێ فه‌رموویانه : نیعمه‌ته‌کانی خودا له‌به‌ر زۆری ناژمێررین • له‌وانه : عه‌قڵی ساغو ، له‌شی ساغو ، ژیواری باشو ، ئه‌مینی له نه‌فسو ماڵو که‌رامه‌تو ، باوه‌ڕی دامه‌زراو له ناویاندا گه‌وره‌ترین نیعمه‌ته •

وه ئه‌م پرسیارکردنه بۆ هه‌مووانه ، کافرو موسوڵمان ئه‌گرێته‌وه ، به‌ڵام بۆ کافر به گه‌رمیو بۆ موسوڵمان به نه‌رمی ئه‌ێنو روو ئـه‌دا • وه پرسیار له سوپاسی نیعمه‌ته‌کانه ، واته ئه‌ڵێن : ئه‌و نیعمه‌تانه‌ت ده‌س‌که‌وت بۆ سوپاسی خودات له‌سه‌ر نه‌کردن ؟

له عه‌بدوڵڵای کوڕی شوخه‌یره‌وه ــ خ ــ ده‌گێڕنه‌وه ئه‌ڵێ : چوومه خزمه‌ت پێغه‌مه‌ر ــ د ــ سووره‌تی (الهاکم التکاثر)ی ده‌خوێنده‌وه ، جـا فه‌رمووی ئاده‌میزاد ده‌ڵێ : ماڵه‌که‌م ! ماڵه‌که‌م ! ئایا بۆی هه‌یه له ماڵه‌که‌ی جگه له‌وه‌ی که ئه‌یکا به خێرو چاکه‌و ، ئه‌وه‌ی له پێش خۆیه‌وه ده‌ینێرێ‌و ، ئه‌وه‌ی که ئه‌یخوا ئه‌وه ئه‌ڕواو له‌ناو ئه‌چێت‌و ، ئه‌وه‌ی له‌به‌ری ئه‌کا ئـه‌وه شرِ ئه‌ێ‌و دائه‌ڕزێ ؟

وه ئه‌بوهوره‌یره له پێغه‌مه‌ره‌وه ــ د ــ ده‌گێڕێته‌وه که فه‌رموویه‌تی : یه‌کەم شتێ له نیعمه‌ته‌کان پرسیاری له‌سه‌ر ئه‌کرێ له ئاده‌میزاد لـه رۆژی

قیامەتدا ئەوەیە پێی‌دەوترێ : ئایا تەندروستی لەشمان باش نەکردیتو لە ئاوی سارد تێرو پاراومان نەکردی ؟

باسی سێیەم : لە هەموو قورئاندا لەم سوورەتەدا نەبێ ناوی (گۆڕستان) نەبراوە •

جا بزانن ! دیدەنیو سەردانی گۆڕ باشترین دەرمانە بۆ دڵێ کە رەشو رەقو چڵکن بێ ؛ چونکی تەماشاکردنی گۆڕ مردن بیری ئادەمیزاد دەخاتەوەو ، ئادەمیزاد لە هەواو ئارەزووی دنیا دوور ئەخاتەوەو ، ئەبێ بە هۆی رووکردنە خوداناسیو تەوبەکردن لە تاوانو دەس‌بەرداربوون لە ئارەزووبازی • وە پێغەمبەر ــ د ــ لە سەرەتای ئیسلامەوە رێگەی سەردانی گۆڕستانی نەداوەو لە دواییدا رێگەی داوە ، وەك ئەفەرموێ : (کنت نهیتکم عن زیارة القبور ، فزوروا القبور ؛ فانها تزهد فی الدنیا ، وتذکر الآخرة) •

وە لەم رێگەدانەدا ژنو پیاو جیانەکراونەتەوە ، وە ئەو فەرموودەیە کە دەفەرموێ : (لعن زوارات القبور) مەعنای براوەتە سەر ئەو ژنانە کە بۆ دیدەنی یاسای بێشەرعی دەڕۆن بۆ گۆڕستان ؛ وەك لەسەر گۆڕەکان بە دەنگی خۆش مردوەکان ئەلاوێننەوەو ، قسەی درۆو ، تاریفی بێجێو ، پیاهەڵدانی ناشەرعی بۆ مردوەکە ئەڵێن •

وە یا بۆ ژنانێکە خۆیان جوان بنو بە بێ چارشێوو سەرپۆش بڕۆن خۆیان دەربخەنو بێگانە تەماشایان بکا • یا هەر بۆ ئەو ژنانە کە بۆ مەبەستی ناشەرعی خۆیان بڕۆن بۆ سەر گۆڕستان ، ئەگەرنا ژن با جوانیش بێ مادام کە خۆی دابپۆشێو لەگەڵ مەحرەمدا یا لەگەڵ چەن ژنێکی بەحورمەتو بەئەدەبا بڕوا بۆ دیدەنی گۆڕستان ئەوە قەی ناکا •

وە ئەو کەسە کە دیدەنی گۆڕستان ئەکا پێویستە مەبەستی ڕەزای خوداو بیرکردنەوەی قیامەتو مەبەستی باشکردنی خۆی بێو هەنگاو بەسەر گۆڕەکانا نەنێو لە زەوییەکی واوە بڕوا گومانی وابێ ئادەمیزادی تیا نەبێ ، هەروا لەسەر گۆڕەکان دانەنیشێ ، بە تایبەتی ڕێزی ئەو گۆڕانە رابگرێو کاتێ گەیشت بە گۆڕستان سەلامیان لێ بکاو ، بڵێت : (السلام علیکم دار قوم مؤمنین وانا ان شاء الله بکم لاحقون) ئێوە زوو جێگیر بوونو ئێمەیش لە دوای ئێوەوە دێین •

وە کاتێ گەیشتە ئەو گۆڕە تایبەتییە کە ئەیەوێ زیارەتی بکا لـە لای ڕوویەوە بڕوا سەلامی لێ بکاو دۆعای بۆ بکاو هەرچەند توانـای هەیە قورئان بخوێنێ بە نیەتی گەیشتنی پاداشەکەی بۆ ئەو ، لە دواییـدا بۆی (هەدییە) بکا • وە ئەگەر ئەو کەسە لە پیاوچاکان بوو ، یـا لـە ئەولیاو پێغەمەران بوو دۆعا بکا بو ئەوە کە خودا پایەی ئەو بەرز بکاتەوەو ، دۆعا بۆ خۆیشی بکا ؛ چونکە گۆڕستانی پیاوچاکان شوێنی پیرۆزییەو ، زۆر نزیکە خودا ئەو دۆعا گیرا بکا •

وە دروستە تکا بکا لە لای خودا بە وەسیلەی ڕۆحانییەتی ئەو زاتەوە• بۆ نموونە بڵێ : خوایە ! بۆ خاتری پایەی پاکیو دڵسۆزی ئەم زاتە ، یا بۆ خاتری ڕۆحانییەتی پاکی ئەم زاتە ، یـا بـۆ خاتری کردەوەو خزمەتی ئـەم زاتە پاکە عەفوم بکە ، یا ئەم نەخۆشینەم لەسەر لابە •

سوورەتی عەصر ، لە سوورەتە مەکەییەکانە ، سێ ئایەتە ، دوای سوورەتی شەرح هاتوەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(والعَصْرِ ! (١) اِنَّ الإنْسانَ لَفِي خُسْرٍ (٢) اِلاَّ الَّذِينَ آمَنُوا وعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ، وتَواصَوْا بِالْحَقِّ ، وتَواصَوْا بِالصَّبْرِ) (٣)

خودا ئەفەرموێ : سوێند بە زەمانە کە جێگەی پەیدابوونی کارەسات و رووداوی وایە ئادەمیزادی هۆشیار سەرگەردان ئەکاو ، بە ئاشکرا ناچاری ئەکا لەسەر ئەوە ئیعتیراف بکا بە وجوودی پەروەردگار !

وە یا سوێند بەو زەمانە کە پێغەمەری ئاخرزەمانی تێدا رەوانەکراو بوو بە هۆی بەختیاری ئەوانە کە رووبان لە حەق کردو تەعلیماتی ئەویان وەرگرت ! وە یا سوێند بە نوێژی عەصر کە کاتی هاتنەخوارەوەی بەرەکەت و رەحمەتەو ، فریشتەی رۆژی تیا سەرئەکەونو ، فریشتەی شەوی تیا دێنەخوارەوە !

سوێند بەمانە ، وە یا سوێند بە خالیقی ئەمانە ! ئادەمیزاد بە گشتی وان لە زیاندا ، ئەوانە نەبێ کە باوەڕ بە خوداو پێغەمەری خودا بکەنو هەرچی ئەو پێی گەیاندوون وەری بگرن • وە ئەوانە کە کردەوەی باش ئەکەن لە نەکردنی حەرامو کردنی شتی پێویست • وە بە تایبەتی لە ناو

کۆمه‌ڵی ئاده‌میزادا ئامۆژگاری ئه‌که‌ن بۆ یه‌کدی به وه‌رگرتنی حـه‌ق کـه ڕێگه‌ی ئیسلامه‌و ، هه‌ر کارێکه ڕێکی ئیسلام بێ‌و ، ئامۆژگاری بۆ یه‌کدی ئه‌که‌ن به خۆڕاگرتن بۆ زه‌حمه‌تو ، ئه‌رکی ده‌سبه‌رداربوون لـه حه‌رامو ، کردنی واجبو ، سونه‌ت ، وه له‌بـه‌ر ئازاری دوژمنانی ســـته‌مکاری له‌دڵێزارو ، له به‌ر تانه‌و ته‌شه‌ری ئینسانی به‌دخووی ناهه‌مواراو ، له به‌ر هاوڕێتی ناچاری هاوڕێی به‌دڕه‌وشتی به‌دکارا ... خودا په‌نامان بداو لامان‌دا له‌وانه به ره‌حمه‌تی خۆی . (ئامین) .

سووره‌تی (همزه) ، له سووره‌ته مه‌که‌ییه‌کانه ، نۆ ئایه‌ته ، دوای سووره‌تی (قیامه) هاتووه‌ته‌خواره‌وه .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍ (١) الَّذِي جَمَعَ مَالاً وعَدَّدَهُ (٢) يَحْسَبُ اَنَّ مالَهُ اَخْلَدَهُ (٣) كلاَّ لَيُنْبَذَنَّ فِي الحُطَمَةِ (٤) وما اَدْرَاكَ ما الحُطَمَةُ ؟ (٥) نارُ اللهِ المُوقَدَةُ (٦) الَّتي تَطَّلِعُ عَلى الأَفْئِدَةِ (٧) اِنَّها عَلَيْهِمْ مُؤْصَدَةٌ (٨) فِي عَمَدٍ مُمَدَّدَةٍ) (٩)

ئەم سووره‌ته دەربارەی ئەخنەسی کوڕی شوره‌یق ، یا وەلیدی کوڕی موغیره هاتەخواره‌وه ، که زۆر تانەدەرو ناوو ناتۆره دانەر بووڵو ، گەڵێ غەیبەتی پێغەمەریان ئەکرد .

خودا ئەفەرموێ : هاوارو وەیل بۆ هەموو ئادەمیزادێکی تانەوەشێنو ناوو ناتۆره دەرهێنەر ، ئەو کەسە که مالێکی کۆکردوەتەوەو جار له دوای جار ئەیژمێرێو وا ئەزانێ که به هۆی ئەو مالەوە ئەمێنێتەوەو هەرگیز نامرێ ، وە یاخود ئەو مالەی کردوە به زەخیرەی ئامادەکراو بۆ رۆژی رەشو کاتی لێقەومان . گومان وا ئەبا که ئەو مالە زۆرە ئەیپارێزێ لە ئازارو نایەڵێ گیرۆدە بێ .

با خەیاڵی وا نەکا که ئەو مالە سوودی هەیە بۆی له دنیا یا له قیامەتدا ،

سوودی دنیا به ئاسایشی دڵه که ئەو نیه‌تی‌و ، به رزگاری‌و سـه‌رفرازی پاشه‌ڕۆژه که ئەو لێی بێ بەشه • بێگومان له ڕۆژی خۆیدا ئەخرێته نـاو (حطمه) ، تۆ چووزانی حوطەمه چیه ؟! ئاگرێکـه له لایـه‌نی خوداوه هەڵگیرساوه بۆ سزادانی پیاوانی یاخی‌و بێباوەڕ • ئاگرێکی وەهایـه ئەگاته ناوەڕاستی دڵ ، دەرگای ئەو ئاگره داخراوه لەسەر ئەوانه وان لـه ناویدا ، له کات‌و حاڵێکدا که ئەوانه سەرباری ئاگره‌که وان لـه کۆتێکی درێژی راکێشراودا •

واته ئەو ئادەمیزاده تانەدەری ناوو ناتۆره دروستکەرانه ئەخرێنه ناو هۆده‌یەکی قەپاتی دەرگا داخراوەوە ، پێکانیان ئەخرێته ناو کۆته‌وه ، ئەو کۆته درێژەو ، بەشی زۆر کەس ئەکاو ، ئەو هۆده پڕ ئەکرێ لـه ئاگرو دەرگاکەیشی لەسەر ئەو کەسانه دائەخرێ وان له ناویدا • پەنا به خودا له هۆدەو کۆت‌و ئاگری وەها !

سوورەتی فیل ، لە سوورەتە مەکەییەکانە ، پێنج ئایەتە ، دوای سوورەتی (الکافرون) هاتوەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِاَصْحَابِ الفِيلِ ؟ (١) اَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ (٢) وَاَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْراً اَبَابِيلَ (٣) تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ (٤) فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ ؟) (٥)

ئایا نازانی خودای عادلو دادگەر چۆن کارێکی کرد بەو میرو سوپای خاوەن فیلە ؟ ئایا ئەو دەستەو بەستەو ئـەو فرۆفێڵە کـە بۆ وێرانکردنی کەعبەیان دانابوو خودا نەیکرد بە کارێکی زایەی بێسوودو ؟ ئایا سوپایەك لە پەلەوەری (طیرا ابابیل)ی بە پۆڵپۆڵ بەهەوادا فڕیوی بۆ نەناردن کـە چەند وردە بەردێکی لە جۆری (سەنگی گڵ)یان بۆ فڕەئەدانو ئەو بەردانە ئەیاندا لە سەری ئەو سوپایەو ئەچوونە ناو دەماخو سکیان ؟

واتە زەهرێکی لی پەیدابوو کاری لە ناوسك و مێشکی ئەوان کردو ، وجوودی ئەوانی چۆڵکرد لە دەماخی ساغو ناوسکی پەرداخو کردنی بە کاو قومامێ کە ئاژەڵ لە دەمیدا جـاوییێتیو کاوێژی کـردێ .. لەشی سەربازەکانی ئەو سوپایە وای بەسەرهات . یانی هەموویان دارزان .

دەگێڕنەوە : لەو سـاڵەدا کە حەزرەتی محەمەد ـ د ـ لەدایك بوو

ئه‌بره‌هه‌ی کوڕی صه‌باحی ئه‌شره‌م ــ که له لایه‌نی ئه‌صحـه‌مه‌ی پاشـای حه‌به‌شه‌وه کرابوو به والی ولاّتی یه‌مه‌ن ــ کلیسایه‌کی له شاری صه‌نعـاء دروست‌کردو ، ناوی نا (قلیس)و ، ویستی ئه‌وانه که ئه‌ڕۆن بۆ حـه‌جی (که‌عبه) وه‌ریان‌بگێڕێ‌و رووبان بکاته زیاره‌تی ئه‌و کلیسایه‌و ده‌نگوباسی که‌عبه نه‌مێنێ • جا پیاوێ له هۆزی که‌نانه ڕۆیشت شه‌و له ناویدا دانیشت‌و پیسی تێکردو پیسی کرد !

کاتێ ئه‌بره‌هه به‌وه‌ی زانی قاری له عه‌ره‌ب‌و شوێنی عیباده‌تی عه‌ره‌ب، که که‌عبه‌یه ، گرتو ، سوێندی خوارد : ئه‌بێ که‌عبه بڕووخێنێ‌و وێـرانی بکا !بۆ ئه‌م مه‌به‌سته سوپایه‌کی گه‌وره‌ی ڕێکخست‌و دوو فیلی له‌گه‌ڵ ئه‌و سوپادا نارد ، یه‌کێ له فیله‌کان ناوی مه‌حموود بوو •

ڕۆیشتن تا نزیکی مه‌کـه بوونه‌وه ، له‌وێـدا هه‌رکاتێ فیله‌کانیـان ڕووئه‌کرده حه‌ره‌می مه‌که ئه‌نوستن‌و هه‌ڵنه‌ئه‌سان • وه کاتێ رووبان ئه‌کردنه جێگه‌یه‌کی تر به په‌له ئه‌ڕۆیشتن • جا خودای ته‌عالا له نزیکی مه‌که‌دا چه‌ن پۆل له‌و **(طیرا ابابیل)ه‌یه یه مه‌ریانا خسته هه‌واو هه‌ر یه‌کێ له‌و** باڵندانه به فه‌رمانی خودا سێ به‌ردی پێ‌بوو : یه‌کێ به ده‌نووکیه‌وه‌و، دوان به‌هه‌ردوو پێیه‌وه ، له هه‌واوه ئه‌و به‌ردانه‌یان ئه‌خسته‌خواره‌وه به‌سه‌ر ســـوپاکه‌ی ئه‌بره‌هه‌دا ، کاری ئه‌و به‌ردانه وه‌هابوو هه‌ر له سه‌ریانه‌وه تـا ناوســکی دائه‌ڕزاندن‌و ئه‌مردن • به‌م جۆره خودا ئه‌و سوپایه له‌ناوبردو ، شـــاری مه‌که‌و ماڵی خودا له سته‌میان پاڕێزرا •

سوورەتی قورەیش ، لە سوورەتە مەکەییەکانە ، چوار ئایەتە، دوای سوورەتی (تین) هاتوەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(لِإِيلافِ قُرَيْشٍ (١) إِيلافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ والصَّيْفِ (٢) فَلْيَعْبُدوا رَبَّ هذا البَيْتِ (٣) الَّذِي اَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ ، وآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ) (٤)

هەندێ فەرموویانە (جار)و (مەجروور)ی (لایلاف قریش)بەسراوە بە (فجعلهم کعصف ماکول)ی کۆتایی سوورەتی پێشوەوە ، وە هەندێ تر ئەڵێن : پەیوەندی بە فەرموودەی خودا (فلیعبدوا)وە هەیە .

واتە : بۆ خاتری ئەوە کە هۆزی قورەیش خوو بگرن بە هاتوچۆ کردنەوە لە زستانا بۆ ولاتی یەمەنو لە هاوینا بۆ شام ئەم کارەساتەم بەسەر (اصحاب الفیل)دا هێنا تا ئەوان لەناو بچنو سەر لە ولاتەکە نەشێوێنن . وە لە واقیعدا حیکمەت پارێزراوی شاری مەکە بوو لەبەر پارازتنی خانەدانی (عبدالمطلب) بۆ خزمەتکردنی حەزرەت ــ د ــ لەو شوێنو جێگەدا ، چونکە حەزرەت لەو سااڵەدا لەدایك بوو .

وە بە گوێرەی تەرکیبەکەی تر ماناکەی وایە : با ئەم گەلە بەندەیی بۆ خودا بکەن لەبەر ئەو هەموو نیعمەتە کە پێیداونو ناژمێررێن ، ئەگەر لەبەر ئەوانە بەندەیی بۆ ناکەن با بەندەیی بۆ بکەن لەبەر هێنانی رەحمەتی خوداو

له‌بەر مانه‌وه‌ی خوویان به کاسبی‌و بازرگانی خۆیانه‌وه له زستان‌و هاوینا که خودا داویه‌پێیان هه‌تا به‌نده‌یی بکه‌ن بۆ په‌روه‌ردگاری ئه‌و ماڵه به‌رێزه که عاله‌می موسوڵمان لـه هـه‌موو لایه‌که‌وه ئه‌چن بۆ لایی‌و بـه ده‌وریـدا ئه‌خولێنه‌وه ، ئه‌و خودایه که به هۆی بازرگانی‌و هاتوچۆی خۆیانه‌وه ، به هۆی هاتنی خه‌ڵکه‌وه بۆ لای ئـه‌و مـاڵه پیرۆزه خواردەمه‌نی‌و ژیواری پێداون‌و هێمنی کردوونه‌ته‌وه له ترسی سته‌مکاره‌کان وه‌کوو ئه‌بره‌هـه‌و سته‌مکاره‌کانی تر •

سوورەتی (ماعوون) ، لە سوورەتە مەکەییەکانە ، حەوت ئایەتە ، دوای سوورەتی (تکاثر) هاتوەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(اَرَاَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالدِّينِ ؟ (١) فَذلِكَ الَّذِي يَدُعُّ الْيَتِيمَ (٢) ولا يَحُضُّ عَلى طَعَامِ الْمِسْكِينِ (٣) فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ (٤) الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلاتِهِمْ ساهُونَ (٥) الَّذِينَ هُمْ يُراؤُنَ (٦) ويَمْنَعُونَ الْماعُونَ) (٧)

ئەم سوورەتە دەربارەی ئەو کافرە دڵڕەقە سەرسەختە نابارانە هاتوەتە خوارەوە کە بێباوەڕیان بەرابەر بە دین دەردەبڕنو ، هیچ بەزەیی لە دڵیاندا نیە ، هەر وەها بۆ ئەوانەیش کە دووڕوو دوودڵنو ، نوێژەکانیان بۆ دیمەنو بەرچاوی دەکەنو ، چاکە لەگەڵ داماواندا ناکەنو ، خێریان لێ دەگرنەوە.

ئەفەرموێت : هـەوالّم پێ بـدە لە حاڵی ئەو کافرە دڵڕەقە وەکوو ئەبوجەهڵو وەلیدی کوڕی موغـیرەو هاووێنەکانیان .. ئەو کافرە کـە بێباوەڕی بەرابەر بەدین دەردەبڕێو ، ئەو کافرە کە دەسـت بـە رووی هەتیوی بێکەسەوە دەنێو ، خاوەن مالّان هان نادا بۆ ئەوە مالّی خۆیان لە ڕێگەی خودادا سەرف بکەنو ، دەسگورۆیی هەژارو بێ گوزەرانان بکەن ؟ جا کە زانیتان حاڵی ئەمانە زایەو بێمایەو پووچەو ئەنجامی سزاو بەدبەختییە ... بزانن وەیلو هاوارو ماڵکاولی بۆ ئەو نوێژکەرانەیش کـە لە خودی کردنی نوێژەکەدا بێهۆشی ئەکەنو نوێژەکانیان ناکەن ، وە ئەوانەیش ئەگەر جارجارێ نوێژێ بکەن ئەوە ریا ئەکەنو دیمەنبازی لە نوێژەکەدا ئەکەنو،

مەبەستیان خوداپەرستی نیە • لەگەڵ ئەوەیشدا کە نوێژ ناکەنو لە بەندەیی خودا بێبەشن یارمەتی داماوان نادەنو ، پێویستی دەرودراوسێو بێنەوایان جێبەجێ ناکەن •

(ماعون) بە مانا دارایی‌و ، خێرو چاکەو ، کاسەی پڕ لە چێشتو ، **وردەبابەتی ناو مااڵیش هاتوە • لێرەدا هەموویان دەست ئەدەن •**

وە هەندێ لە خاوەن تەفسیرەکان فەرموویانە : مەبەست لە (ماعون) یارمەتیدانی داماوە بە هەر شێوەیێ بێ •

وە هەندێکی تر فەرموویانە : مەبەست هەر شتێکە کە مەنعکردنی لـە عورفو عادەتدا حەاڵاڵ نەبێ وەکوو : ئاوو دۆو ، خوێو ، هەویرترشو ، هەوێنو ، چەند نانێ لە کاتی پێویستیدا •

وە ئەبێ بزانن پێویستی خزمەتکردن لە دینا هەمووی یاسای تایبەتی هەیە • بۆ نموونە کاتی پێویستی تەورو ، تەوراسو ، تەشوێ بدەی بەوانە ئیشو کاریان لە کێوو هەردایە • **یا شەنو ، داسو ، کەرەسەی درەوو خەڵەو** خەرمان بدەی بە یەکێ کە بەو ئیشو کارەوە خەریکە• • وە یاخود کاسەو ، قاپو ، قاچاخو • لەمپای جوان بدەی بە دراوسـێی خۆت • بەوانە کـە پێویستیان بەو شتانە بێو ، لە هەمان کاتدا خۆت ئیشت پێیان نەبێو ، ئەو کەسەیش وەریان ئەگرێ راسڵو دەستپاك بێ ، ئەگەرنا شتێ خۆت ئیشت پێیبێ ، وە یاخود یارۆی وەری ئەگرێ کەمتەرخەمەو شتەکە ئەباو نایداتەوە. لەم کاتانەدا ئادەمیزاد بەر سەرزەنشتەکە ناکەوێ •

هەرچۆن بێ لە ڕەوشتی بەرزی موسوڵمانە بەگوێرەی تەوانا یارمەتی کۆمەڵی خۆی بداو ، دەستی داماوان بگرێ ؛ چونکە یارمەتیدان لەکاری خێرا پاداشی گەورەی هەیە •

سوورەتی (کەوثەر) ، بە قسەی ئیبنو عەبباسو موقاتیلو کەلبی لە سوورەتە مەکەییەکانە . بە قسەی عیکریمەو موجاهیدو قەتادەیش لە مەدینەییەکانە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(إِنَّا اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ (١) فَصَلِّ لِرَبِّكَ وانحَرْ (٢) إِنَّ شانِئَكَ هُوَ الأَبْتَرُ) (٣)

عەبدوللای کوڕی حەزرەت ــ د ــ لە شاری مەکەدا لە دنیا دەرچوو، دوای لە دنیادەرچوونی ئەو کوڕە رۆژێ عاصی کوڕی وائیل لەگەڵ حەزرەتدا راوەستابوو : لە پاشان پرسیاریان لێکرد : ئەوە لە کوێ بوو ؟ ئەویش وتی : **لە لای فلانەکەسی (ابتر) واتە بێ کوڕو وەجاخکوێر بووم ! (مەبەستی ئەوە بوو کە لەلای حەزرەت بوە)** .

وە هەندێ تر دەڵێن : دوای کۆچی دوایی ئیبراهیمی کوڕی حەزرەت لە شاری مەدینەدا هاتوەتەخوارەوە ، کاتێ کە موناڤیقەکان وتیان : محەمەد (ابتر)ە ــ وەجاخکوێرە ــ .

هەرچۆنو هەرکامیان بێ خودا بەم سوورەتە دڵخۆشی حەزرەت ئەداتەوەو ئەفەرموێت : ئێمە (کەوثەر)مان دا بە تۆ کە جۆباربێکە لە بەهەشتدا .

بوخاری لە ئەنەسەوە دەگێڕێتەوە : کەوثەر جۆگەیەکە لە بەهەشتدا قەراخی جۆگەکە لە هەردوو لاوە ئالتوونەو ناو جۆگەکە لە دوڕو یاقوونەو،

ئاوه‌که‌ی له هه‌نگوین شیرینتره‌و له به‌فر سپیتره‌و ، زه‌ویه‌که‌ی له میسك بۆنخۆشتره .

وه هه‌ندێ فه‌رموویانه : (که‌وثه‌ر) به مانا خێری زۆره‌و ، هه‌رچی مه‌عناکانه به‌ر ئه‌م مه‌عنا ئه‌که‌ون . وه‌کوو : پەیامو ، پێغه‌مه‌رێتی‌و ، ئیسلامو ، یارانی زۆرو ، ده‌وامی گه‌ڵو شوێنکه‌وتووانی‌و . رێکه‌وتنی قورئانی پیرۆز به فه‌صاحه‌تو به‌لاغه‌ته‌وه ...

ده‌ی نوێژه فه‌رزه‌کانت له کاتی خۆیاندا بۆ خودای خۆت بکه .. وه یاخود نوێژی جه‌ژن بکه بۆ خودای خۆت‌و . وشتری قوربانی سه‌ربڕه ، به راستی دوژمن‌و ناحه‌زانی تۆ وه‌جاخکوێرن .

ئه‌نه‌س ــ خ ــ ئه‌فه‌رموێ : حــه‌زره‌ت ــ د ــ حــه‌یوانی قوربانی سه‌رئه‌بڕی ئه‌وسا نوێژی جه‌ژنی ئه‌کرد . جــا خودا فــه‌رمووی : نوێژی جه‌ژنه‌که‌ت بکه‌و له پاشان قوربانی سه‌ربڕه .

وه سه‌عیدی کوڕی جوبه‌یر ئه‌ڵێت : نوێژی به‌یانی له (جمع)دا که (مزدلفه)یه بکه‌و ، قوربانی له (منی)دا بکه .

هه‌روه‌ها سه‌عید ئه‌ڵێ : ئه‌م ئایه‌ته له (حدیبیه)دا هاته‌خواره‌وه . کاتێ که رێگه‌ی ته‌وافی که‌عبه له حه‌زره‌ت گیرا . جا خودا فه‌رمانی پێدا : کــه نوێژ بکاو . حه‌یوان سه‌ربڕێ‌و ، ئیحرامی عومره‌که‌ی دابنێ‌و ، بگه‌ڕێته‌وه بۆ مه‌دینه .

وه له ئیبن‌وعه‌باسه‌وه ده‌گێڕنه‌وه مانای وایه : نوێژ بکه‌و ، ده‌سته‌کانت به‌رزبکه‌ره‌وه بۆ سه‌رسنگت ، واته : ده‌ستی راستت له‌سه‌ر ده‌ستی چه‌پت دابنێ‌و هه‌ردوکیان له‌سه‌ر سنگت دانێ .

وە سەعیدی کوڕی جوبەیرو ، ئەحمەدی کوڕی حەنبەلو ، شافیعی ئەفەرموون : نوێژکەر دەستەکانی لە زوور ناوك و ژێر سینەیدا دائەنێ •

وە هەندێ تر دەفەرموون : لە خوار ناوکیەوە دایدەنێ •

وە هەندێ لە زاناکان فەرموویانە : دەستگرتن لە نوێژا لە بابی ئیستراحەت و (اعتماد)ە • نە لە فەرزاو نە لە سوننەتدا نیە • وە هەندێ دەڵێن : لە فەرزا هەیە بەڵام لە سوننەتدا نیە ؛ چونکە سوننەت جێگەی روخصەتە •

وە ئیمامی شافعی ئەڵێ : لە فەرزیش و لە سوننەتیشدا هەیە • وە ئەمە راستە ؛ چونکە لە حەدیثدا ثابت بوە کە حەزرەت ـ د ـ لە نوێژدا دەستی راستی لەسەر دەستی چەپی داناوە بەو شێوە کە زانایانی شافیعی بەیانیان کردوە •

بە هەرحاڵ تەفسیری (فصل لربك وانحر) بە نوێژی جەژنو قوربانی کردن لە پاش نوێژ پاڵپشتی ئەوە ئەکا کە ئەم سوورەتە لە مەدینەدا هاتبێتە خوارەوە •

سوورەتی (کافرون) لە سوورەتە مەکەییەکانە ، شەش ئایەتە،دوای سوورەتی (ماعون) هاتوەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(قُلْ : يا اَيُّها الْكَافِرُونَ ! (١) لا اَعْبُدُ ما تَعْبُدونَ (٢) وَلا اَنْتُمْ عابِدُونَ ما اَعْبُدُ (٣) ولا اَنَا عابِدٌ ما عَبَدْتُمْ (٤) ولا اَنْتُمْ عابِدُونَ ما اَعْبُدُ (٥) لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ) (٦)

دەگێڕنەوە کە کۆمەڵێ لە قورەیش وتیان . ئەی محەمەد ئێمە بەندەیی بۆ خودای تۆ ئەکەینو تۆیش سااڵێ بەندەیی بتەکانی ئێمە بکە . جا ئەم سوورەتە هاتەخوارەوەو خودا فەرمووی : ئەی ڕەهبەر ! پێیانبڵێ : ئەی کافران هەرگیز من ئەوە ناپەرستم کە ئێوە ئەپەرستن ، وە ئێوەیش پەرستیاری ئەو خودایە ناکەن کە من ئەپەرستم ، وە منیش هەرگیز پەرستیار نیم بۆ ئەوەی کە ئێوە ئەپەرستن . وە ئێوەیش نابن بە پەرستیار بۆ ئەو خودایە من پەرستیاری ئەوم . دینی خۆتان بۆ خۆتانو ، دینی خۆم بۆ خۆم.

سوورەتی (نەصر) لە (حجة الوداع) دا لە مونا هاتوەتە خوارەوە ، بۆیە لە مەدینەییەکان ژمێررواوە . ئەمە دوا سوورەتێکە لە قورئـان هاتوەتەخوارەوە . سێ ئایەتە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(إِذَا جاءَ نَصْرُ اللهِ والفَتْحُ (١) ورَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللهِ أَفْوَاجاً (٢) فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ واسْتَغْفِرْهُ ، إِنَّهُ كانَ تَوَّاباً) (٣)

گەلێ کەس فەرموویانە : ئەم سوورەتە لە پێش گرتنی شاری مەکەدا هـاتوەتـەخـوارەوەو ، خـەبـەردانـە بـە نزیکبوونـەوەی کۆچی دوایی حەزرەت ــ د ــ .

لە ئیبنوعومەرەوە ــ خ ــ دەگێڕنەوە کە ئەم سوورەتە لە مونادا لـە کاتی (حجة الوداع)دا هاتوەتەخوارەوە . دوای ئەمە ئایەتی : (الیوم اکملت لکم دینکم ، واتممت علیکم نعمتی ..) هاتوەتەخوارەوە . دوای ئەمانـە حەزرەت هەشتا رۆژ ژیاوە ، لە پاشان ئایەتی (کەلالە) هاتەخوارەوە ، دوای ئەوە پەنجا رۆژ ژیا . ئەمجار ئایەتی : (لقد جاءکم رسول من انفسکم ...) هاتەخوارەوە . پاش ئەوە سیوپێنج رۆژ ژیا . جا ئایەتی : (واتقوا یومـا ترجعون فیه الی الله ...) هاتەخوارەوەو لە پاش ئەوە بیستوویەک رۆژ ژیا . لەم باسەدا قسەی تریش هەیە .

جا ئەفەرموێ : لە کاتێکدا یارمەتیو نەصرەتی خودا بۆ موسوڵمانان هاتو ، شاری مەکە گیراو ، چـاوتپێکەوت عەرەبەکان کۆمەڵکۆمـەڵ هاتنە ریزی موسوڵمانانەوەو ئایینی خودایان وەرگرت .. ئەم جارە نوێژ بۆ

خودای خۆت بکه‌و سوپاس‌و ستایشی بکه‌و ، داوای لێخۆشبوونی لێبکه؛ خودا ته‌وبه قه‌بوول ئه‌کاو زۆر ئه‌گه‌رێته‌وه بۆ لای به‌نده‌کانی خۆی بـه وه‌رگرتنی ته‌وبه‌یان .

لـه عائیشه‌وه ـ خ ـ ده‌گێڕنه‌وه ده‌فه‌رموێ : **پێغـه‌مه‌ر ـ د ـ لـه** سوجده‌و روکووعدا زۆر جار ئه‌یفه‌رموو ، (سبحانك اللهم ربنا وبحمدك ، **اللهم اغفرلی .. یتأول القرآن**) . واته ره‌فتاری **به مه‌عنای (فسبح بحمد ربك** واستغفره) ئه‌کرد .

له ئیبن‌وعه‌بباسه‌وه ـ خ ـ ده‌گێڕنه‌وه ئه‌ڵێ : عومه‌ری کوڕی خه‌طاب له ناو ئه‌صحابه پیره‌کانی (به‌در)دا دایئه‌نام . وا دیار بوو هه‌ندێ له‌وان شتێ که‌وتبوه دڵیانه‌وه ، وه‌ك بڵێن : ئه‌م منداڵه بۆچی دێته ناو ئێسه‌وه ؟ ئێسه کوڕی وه‌هامان هه‌یه ؟ جا عومه‌ر ـ خ ـ بیستبوویه‌وه‌و فه‌رمووی : راسته وه‌کوو وتوویانه **منداڵه . جا** رۆژێ **بۆ وه‌ڵامی ئه‌و قسه ئیبن‌وعه‌بباس بانگ** ئه‌کاو له ناو ئه‌صحابه‌کاندا دایئه‌نێ ، دوایی ده‌رباره‌ی مه‌عنای (اذا جاء نصر الله والفتح) پرسیاریان لێئه‌کا . جا هه‌ندێکیان فه‌رموویان : مانای وایـه **فه‌رمانمان پێدراوه که سوپاسی خودا بکه‌ین‌و،داوای لێخۆشبوونی لێبکه‌ین** که یارمه‌تی داین‌و ، وڵاتمان گرت‌و له کوفر پاکمان‌کرده‌وه . هه‌ندێکیشیان بێده‌نگ بوون .

جا عومه‌ر به ئیبن‌وعه‌بباسی فه‌رموو : تۆیش وا ده‌ڵێی ؟ ئیبن‌وعه‌بباس فه‌رمووی : نه‌خێر . فه‌رمووی : ئه‌ی چۆن ؟ ئه‌ڵێ : وتم : نه‌خـێر ئه‌و سووره‌ته باسی هاتنی ئاکامی حه‌زره‌ت ئه‌کا کـه خودا هه‌والی پێـــداو فه‌رمووی : (اذا جاء نصر الله ــ وذلك علامة اجلك ــ فسبح بحمـد ربـك واستغفره ، انه كان توابا) . ئه‌وسا عومه‌ریش فه‌رمووی : منیش له مه‌عنای ئه‌م ئایه‌تانه‌دا جگه له مه‌عناکه‌ی **(ئیبن‌وعه‌بباس) شتێ تر نازانم .**

سوورەتی (مسد) لە سوورەتە مەکەییەکانە ، پێنج ئایەتە ، دوای سوورەتی (فاتحة) هاتوەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(تَبَّتْ يَدا اَبي لَهَبٍ ! وتَبَّ (١) ما اَغْنى عَنْهُ مالُهُ وما كَسَبَ (٢) سَيَصْلى نَاراً ذاتَ لَهَبٍ (٣) وامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الحَطَبِ (٤) فِي جِيدِها حَبْلٌ مِنْ مَسَدٍ) (٥)

ئیبن‌وعەبباس ئەفەرموێ : کاتێ ئایەتی (وانذر عشيرتك الاقربين) هاتەخوارەوە پێغەمەر ــ د ــ رۆیشت هەتا چوە سەر تەپۆڵکەی صەفاو بانگی کرد : (یا صباحاه !) ئەمە شێوەی بانگکردنی سەردەمی نەزانی بوەو، لە کاتی کارەساتی نابارو رووداوی گرنگا بەم شێوە خەڵکیان ئاگادارکردوە. جا پێغەمەر ــ د ــ بەو بانگە خەڵکی کۆکردەوەو دوای کۆبوونەوەکەیان فەرمووی : ئەگەر من پێتان بڵێم : وا چەن سوارێکی دوژمن لە رووی ئەم کەژەوە دەرچوون باوەڕم پێ ئەکەن ؟ وتیان : ئێمە لەمەوبەر درۆمان لێ نەبیستووی . فەرمووی : دەی من ئیستە ترسێنەری ئێوەم‌و لە سزایەکی زۆر سەختتان ئەترسێنم ! لەوێدا (أبو لهب) وتی : (تبا لك ! ألهذا جمعتنا ؟!) دوای ئەوە هەستاو رۆیشت . جا سوورەتی (تبت يدا ابى لهب) لە ذەم‌و دۆعای شەڕا لە ئەبولەهەب هاتەخوارەوە .

واتە : یاخوا دەستەکانی ئەبولەهەب وشك ببن ! وە ئەمە کینایەیە لە لەناوچوونی خۆی . واتە ئەبولەهەب بمرێ‌و بڕواو شوێنەواری نەمێنێ .

وه له‌بەر ئەوه وتبووی ئەگەر راست بێ به هۆی محەمەدەوه سزایێ بێت **به‌سەرما من به مالّو دارایی فیدیەی خۆم ئەدەم‌و ، منداڵەکانیشم یارمەتیم** ئەدەن • جا خودا بۆ بەرپەرچدانەوەی ئەوه فەرمووی : یاخوا هەر مالّێ ئەو هەیەتی‌و هەر شتێ ئەو کردوویه هیچی به کاری ئەو نەێ‌و سـوودی بۆی نەبێ • لەمەولا ئەچێته نـاو ئاگرێکی بڵێسـەدارەوه • وه ژنـەکەیشی (ام جمیل)ئەو ژنه که کۆڵەدار هەڵئەگرێ . یانی کاتی خۆی به منـدالی هەڵی گرتوه • یان داری ئاگری فێته هەڵئەگرێ • یاخود کۆڵه زریسڵەو دڕك ئەبا له رێگەی حەزرەتا دایئەنێ بۆ ئەوه تووشی برین‌و ئازار ببێ • ئەو ژنه گوریسێکی شریتی لیفی دارخورمای له ملدایه •

ئەم ژنه لەناو خەڵکدا تانەی له حەزرەت ئەدا بەوه کـه کاتی خۆی هەژارو بێ باوکو گەدا بوه • وه خودا بەم ئایەته پیرۆزه بەرابەر بەو تانەی ئەوه تانه ئەدا له (ام جمیل)و ئەفەرموێت : ئەم ژنه که تانه له خەڵك ئـەدا بۆ تەماشای خۆی ناکا که شریتی له ملدایەو کۆڵەدار ئەکێشێ ؟ وه هەر جارێ به کۆڵەدارەوه بوو خنکاو مرد ••

سوورەتی (اخلاص) ، لە سوورەتە مەکەییەکانە ، چوار ئایەتە ، دوای سوورەتی (ناس) هاتوەتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(قُلْ : هُوَ اللهُ اَحَـدٌ (١) اللهُ الصَّمَـدُ (٢) لَمْ يَلِدْ ولَمْ يُولَدْ (٣) ولَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً اَحَدٌ)(٤)

لە ئوبەیی کوڕی کەعبەوە ــ خ ــ دەگێڕنەوە : کافرەکان بە حەزرەتیان وت : نەسەبی خودامان بۆ بەیان بکە . جا خودا ئەم سووڕەتەی ناردەخوارەوە .

واتە : ئەی ڕەهبەری خۆشەویست تۆ لە وەڵامی پرسیاری ئەو کافرانەدا بڵێ : ئەو کەسە کە ئێوە پرسیار لە چۆنێتی دەکەن زاتێکی وایە دارای هەموو صیفەتی کەمالەو ، دووڕە لە هەرچی کەمو کووڕی هەیەو ، ناوی دیاری ئەو (الله)یەو ، تاکو تەنیایەو ، دووڕە لە هەموو ژمارەیەك لە خۆیو لە هاوڕێدا . واتە نە خۆی بەشو پارچەی هەیە وەکوو کەلله شەکرێ بکرێ بە چەن پارچەوە ، وە نە هاوڕێی هەیە لە زاتا یا لە صیفاتا یا لە کردەوەدا . یانی زاتێکی تر نیە ئەویش خودا بێو خاوەن کارو کردەوە بێ لە جیهانا بە کەم یا بە زۆر . نە کەس هەیە صیفەتی وەکوو خودا بێو نە کەس هەیە کە بتوانێ کارو کردەوەی وەکوو خودا بکا .

ئەم مانایە لەسەر ئەوە بوو کە (هو) بگەڕێتەوە بۆ ئەو شتە کە کافران پرسیاریان لێ کرد . وە ئەگەر ضەمیری (شأن) بێ وەکوو مەشهوورە .

ئه‌وه مه‌عنای وایه تۆ بڵێ : شتێکی خاوەن ئه‌همیه‌تی راست هه‌یه که بریتییه له‌وه که (الله احد)ه یانی ئه‌و زاته که ناوی (الله)یه تاقه‌و ته‌نیایه له زاتاو لـه صیفاتاو له کرده‌وه‌دا . وه ئه‌و زاته که ناوی (الله)یه (صه‌مه‌د)ه ؛ واتـه گه‌وره‌یه‌که چی له کائیناتایه ــ پێجگه له خۆی ــ بۆ لای ئه‌و ئه‌گه‌رێنه‌وه‌و په‌نای بۆ دێنن له به‌جێهێنانی هه‌موو پێویستییه‌کداو ؛ ئه‌و نیازی به هیچ که‌س نیه .

وه ئه‌و زاته که ناوی (الله)یه که‌سی لێ‌نه‌بوه‌و نه‌که‌وتوه‌ته‌وه‌و نه‌ته‌وه‌ی نیه نه کوڕو نه کچ ؛ چونکی نه‌ته‌وه بۆ یه‌کێ پێویسته هاوجینس‌و هاونه‌وع بێ له‌گه‌ڵ ئه‌و نه‌ته‌وه‌دا ؛ وه خودا هاونه‌وع‌و هاوشێوه‌ی که‌س نیـه . وه نه‌ته‌وه بۆ یه‌کێ پێویسته خۆی نه‌مانی به‌سه‌ردا بێت‌و بۆ مانه‌وه‌ی رشته‌که‌ی رۆڵه‌ی پێویست بێ ؛ وه خودا نه‌مرەو هه‌ر ئه‌مێنێته‌وه هه‌تاهه‌تایه . وه ئه‌و زاته که ناوی (الله)یه له‌که‌س نه‌بوده نه‌هاتوه ؛ چونکی خۆی قه‌دیسـه‌و ئه‌زه‌لییـه‌و نه‌بوونی نه‌دیوه‌و (واجب الوجود)ه له ئه‌زه‌ل تـا ئه‌بـه‌د . وه ئه‌و زاته که ناوی (الله)یه له کائیناتا هیچ که‌سێ هاوپایه‌و هاووێنه‌ی نیه‌و ، دووره له صیفاتی هه‌رچی کائیناته . ماده نیه ؛ زه‌مانی نیه ، شوێنی نیـه ، به‌ڵکو زاتێکی (واجب الوجود)ی تاڵو ته‌نیایه .

خودا مه‌وجووده (واجب الوجود)
بوه‌و هه‌ر ئه‌بێ مه‌عبووده‌و مه‌قصوود
ماده : که‌ثیفه ، یاخود له‌طیفـه ،
نیسـبه‌ت بـه‌و زاته هه‌موو که‌ثیفه
خودا له‌طیفـه نه‌ك به‌و مه‌عنـایه
مه‌علوومـه لـه لای دڵێ دانایـه
لـه مومکیناته زانستی زاتی
زانستی جیلوه‌ی نووری صیفاتی

بۆ خاوەن شانێ لە پێغەمبەران
یا پڕ عیرفانێ لە ناو رەهبەران
(وجوه یومئذ ناضرة)
(الی ربها المولی ناظرة)
بو (فعلیات)ە کاتی ئەو دنیا
بائیمکانی بێ لە رووی ئەم دنیا
بەم یاسایە بوو جیلوەی ئەحەدی
شەوی میعراجی زاتی ئەحمەدی
درووی خودا بە ملیار ملیار
بۆ خۆی و ئال و یارانی ئەخیار
(نامی) هەر سانێ باسی ئەو ئەکا
ئیحساس بە جیلوەی نووری نەو ئەکا

لێرەدا چەن باسێ هەیە :

یەکەم : لە ئوصوولی دینا بیست صیفەت بۆ خودا بەیانکراوە • یەکێکیان صیفەتی (نەفسی)یە کە بریتییە لە (وحود) • پێنج صیفەتی سەلبی کە بریتین لە : وەحدەت و ، قیدەم و ، بەقاو ، (قیام بالذات)و ، (عدم مماثلە)ی حەوادیث • حەوت صیفەتی زاتی کە بریتین لە : حەیاتو ، عیلمو ، ئیرادەو ، قودرەتو ، سەمعو ، بەصەرو ، کەلام • وە ئەمانە صیفاتی مەعانیشیان پێئەڵێن • وە حەوت صیفاتی مەعنەوی کە بریتین لە نکاندنی ئەم صیفەتانە بە زاتی خوداوە ، وەکوو : بوونی خودا بە : (حی)و (عالم)و (مرید)و (قادر)و (سمیع)و (بصیر)و (متکلم) • ئەم صیفەتانە هەموویان لەم سوورەتە وەرئەگیرێن •

لەفزی (الله) کە ناوی عەلەمەو خودا بۆ زاتی خۆی داناوەو ، تەعبیر لەو زاتە ئەدرێتەوە بە زاتی جامیع بۆ کەمالات وجوودی زاتی مەوصووف بە

حه‌وت صیفه‌تی مه‌عناو ؛ حه‌وت صیفه‌تی مه‌عنه‌وی لێ ده‌رئه‌که‌وێ • وه له (احد) و (وحدة)و (صمد) قیام به زات وه‌رئه‌گیرێ ، وه له (لم یلد) به قاو ، له (لم یولد) (قدم) و له (لم یکن له کفوا احد) عه‌ده‌مه‌موماته‌له‌ی حه‌وادیث •

باسی دووه‌م : له حه‌دیثی پیرۆزدا هه‌یه که خێرو پاداشی خوێندنه‌وه‌ی سووره‌تی (اخلاص) به قه‌ی خێری سێیه‌کی قورئانه؛ چونکی قورئان به‌ش کراوه به سێ به‌ش : به‌شی یه‌که‌م ئه‌حکامو ، به‌شی دووه‌م وه‌عدو وه‌عیـدو ؛ سێیه‌م ئه‌سمائو صیفات • وه سووره‌تی (اخلاص) به‌شی سـێیه‌می بـه ته‌واوی تێدایه •

وه بۆ ئیثباتی ئه‌م باسه : له بوخاریدا ده‌گێڕێته‌وه : که پیاوێ گوێی له پیاوێکه‌وه بوو هه‌ر سووره‌تی (قل هو الله)ی ئه‌خوێنده‌وه . کـه رۆژی لێ بوه‌وه هات بۆ لای حه‌زره‌ت ـ د ـ ئه‌م باسه‌ی بۆ گێڕایه‌وه • واته ئـه‌و کابرایه وای ئه‌زانی ده‌ورکردنه‌وه‌ی سووره‌تی (قل هو الله) به ته‌نیا خێری وه‌های نیه • جا حه‌زره‌ت ـ د ـ فه‌رمووی : به‌وکه‌سه‌ی که گیانم له ده‌ستی ئه‌ودایه ! ئه‌م سووره‌ته وه‌کوو سێیه‌کی قورئان وایه •

باسی سێهه‌م : خودا له‌م سووره‌ته‌دا فه‌رموویه‌تی : (الله احـد) وه نه‌یفه‌رموو (الله واحد) ؛ له‌به‌ر ئه‌وه زانایانی زمانی عه‌ره‌بی فه‌رموویانه : که‌لیمه‌ی (احد) له نه‌فیدا بۆ داگرتنی هه‌موو ئه‌فرادی جینسی (احد)ه نه که‌م‌و زۆر به (اجتماع)و (افتراق) ، واته به یه‌که‌وه یا به جیاجیا ؛ لـه کاتێکدا بڵێین : (ما جاءنی من احد) یانی نه یه‌ك . نه دوو ، نه سێو نـه به‌یه‌که‌وه‌و ، نـه به جیاجیا کـه‌س نه‌هاتوه • به‌ڵام کاتێ بڵێیت : (ماجاءنی من واحد)یانی هیچ تاقه‌که‌سێ نه‌هاتوه بۆ لامان . به‌ڵام هه‌ڵئه‌گرێ بـه دووسێ یا زیاتر هاتبن •

وە (احد) لە (اثبات)دا بە مەعنای (استغراق)و داگرتنی وجووهی (احدیة) ە وەکوو لە (روح المعانی)دا لە (ابن سینا) وە دەگێڕێتەوە کە وتوویە لەفزی احد دەڵاڵەت ئەکا لەسەر ئەوە کە خودا لە هەموو بابەتێکەوە تەنیایەو ژمارەو زۆری تێدا نیە ، نە زۆری مەعنەوی کە بریتییە لە جینس و فەصڵو نە زۆری ئەجزای خاریجیە وەکوو ئەجسامی مەحسووس و ، نە لە صیفاتو ئەحوالدا • کە وابوو (الله احد) دەڵالەت ئەکا لەسەر ئەوە خودا تەنهایە لە زاتا ، لە وجوودا ، لە صیفاتا ، لە ئەفعالا ، لە ئەحوالا • واتە نە هاوبەشو ، نە هاوصیفەتو ، نە هاوکارو ، نە هاوحاڵی هەیە • یانی زاتی باری تەنیای (کامل)مو ، تەوحیدێ لایەق بێ بۆ خودا وا ئەبێ کە بڵێیت هەر ئەو (واجب الوجود)مو ، هەر ئەو پەروەردگارو خالقەو ، هەر ئەو بەندەیی بۆ ئەکرێو ، هەر ئەو ئەزەلیو ئەبەدییە •

باسیچوارەم : لە ئیسمی ئەعظەمدا قسە زۆر کراوە • لە شێخ عەبدولقادری گەیلانییەوە دەگێڕنەوە فەرموویەتی : (الله) ئیسمی ئەعظەمە، بەو مەرجە خاوەن دۆعا لەسەر صیفەتە مەقبوولەکانی ئەهلی دۆعا بێو ، مەرجەکانی دۆعای تێدا بێتە جێ •

وە خاوەنی (روح المعانی) ئەڵێ : هەندێ لە پیاوچاکان (هو) بە ناوی خودا دائەنێو ، ئەو (هو)ە وەکوو ضمیری غائیبە لە عورفی عەرەبدا دەلالەت ئەکا لەسەر (هویة)ی موطلەقەی خودا •

وە جەلالی دەووانی لە ئیمامی ڕەبانییەوە دەگێڕێتەوە کە فەرموویەتی: هەندێ لە شێخەکان فێریانکردووم ئەم ویردە بخوێنم (یا هو من هو ، یا من لا اله الا هو) •

ڕەبی غائیبو حاضر هەر ئەتوی
بەسەر عالەمدا ناظر هەر ئەتوی

سوورەتی (فلق) ، هەندێ لە زانایان بە مەکەیی دائەنێن و ، هەندێ بە مەدینەیی ، وە قسەی دووهەم راستە ، چونکی بۆ دەفعی سیحری یەهوودییەکان هاتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(قُلْ : اَعُوذُ بِرَبِّ الفَلَقِ (١) مِنْ شَرِّ ما خَلَقَ (٢) ومِنْ شَرِّ غَاسِقٍ اِذَا وَقَبَ (٣) ومِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي العُقَدِ (٤) ومِنْ شَرِّ حَاسِدٍ اِذَا حَسَدَ) (٥)

تۆ ئەی محەمەد بڵێ : من پەنا ئەگرم بە پەروەردگاری جیابوونەوەی هەر فەرعێ لە هەر ئەصڵێ : جیابوونەوەی گیا لە تۆمۆ ، رۆڵە لە نوطفەو ، رووناکی بەرەبەیانی لە شەوی تاریك و ، ئاوی چاوگەی رەوان لە سەرچاوەی ناو زەوی و شیوو کێوان . وە پەنا ئەگرم بەو خودایە کە شادمانی لە پەرێشانی دێنێ و ، هێز لە ناتەوانی دروست ئەکاو ، زانست ئەدا بە ئادەمیزاد لە پاش نەزانی و ، تەندروستی ئەدا بە ئادەمیزاد لە دوای نەخۆشی ... پەنا ئەگرم بە پەروەردگاری ئەمانە لە شەڕو ئاشووبی هەرچی خودا دروستی کردووە ئەیکا لە درندەو ، هارو ، مارو ، ئادەمیزادی ستەمکارو بێشەرمو ناهەموار ، وە لە باوبارانی ناکاوو ، ئاگری بە جۆش و تاوو . زمانی ئادەمیزادی بەدگۆی خراپو ، لە شەڕی جادووگەرانو . چاوی چاوپیس و بەدچاو .

وە بە تایبەتی لە شەڕی مانگی خاوەن تاو کە لە کەنارەی ئاسمان ون بوو . وە لە شەڕی تاریکەشەو کاتێ تاریکییەکەی زۆر بوو ؛ چونکی ئەم

کاتانە کاتی هێرشی شەوگەردە لە : دزو ، درندەو ، دوژمنو ، جانەوەرانی سەرزەوی • وە لە شەڕی ئەو ژنە جادووگەرانە کە تفو فوو ئەکەن بە گرێی ئەو داوانەدا کە گرێیان ئەدەنو وتاری جادووگەرانەیان بەسەردا ئەخوێنەوە • یا لە شەڕی ئەو کەسانە کە پیشەیان جادووکردنە لە پیاوانو. فوو ئەکەن بە گرێو داوو تالەدەزووی بەکارهێنراو لە پیشەی جادووگەریدا•

وە لە شەڕی هەر ئادەمیزادێ حاسید بێ کاتێ کە حەسەدەکەی دەربخاو **زیان بەو کەسە بگەیەنێ کە حەسادەتی پێدەبا بە هەر شێوەیێ کە بکرێ بە دەس ، بە زمان ، بە دارایی ، یا بە هەر شێوەیێ بێ •**

دەگێڕنەوە : کە جوولەکەیەک جادووی لە حەزرەت ــ د ــ کردو . یازدە گرێی لە (ژێ)یەک داو لە بیرێکدا شاردیەوەو حەزرەت ــ د ــ نەخۆش کەوت • جا خودا دوو سوورەتی (معوذتین)ی بۆ ناردو ، جوبرەئیل هەوالی دا بە حەزرەت ــ د ــ کە ئەو جادوە وا لە فلان بیردا : حەزرەت عەلیی نارد بۆ ئەو بیرەو ، ئەو ژێ گرێدراوەی دەرهێناو هێنایەوە بۆ لای پێغەمبەر ــ د ــ ئەو دوو سوورەتیانە بەسەردا خوێندەوەو ، بە خوێندنەوەی **هەر ئایەتێ گرێیەک کرانەوەو حەزرەت بە تەواوی رزگار بوو • والحمد لله •** تا هەموو گرێکان کرانەوەو حەزرەت بە تەواوی رزگار بوو • والحمد لله •

لەسەر رزگاری مایەی رزگاری
لەسەر نەجاتی هۆی بەختیاری

سووڕەتی (ناس) جێگەی قسەیە کە مەکەییە یا مەدینەیی، ڕاست وایە کە وەکوو (فەلەق) ئەمیش لە مەدینـــە هاتبێتەخوارەوە ، شەش ئایەتە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(قُلْ : اَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ (١) مَلِكِ النَّـــاسِ (٢) اِلٰهِ النَّاسِ (٣) مِنْ شَرِّ الوَسْوَاسِ الخَنَّاسِ (٤) الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ (٥) مِنَ الْجِنَّةِ والنَّاسِ) (٦)

ئەی ڕەهبەر تۆ بڵێ : پەنا ئەگرم بـــە پەروەردگاری ئادەمیزاد لـــە کاتێکەوە تۆمە ؛ هەتا خوێنە ، هەتا گۆشتی بێ شێوەیە ؛ تا گۆشـــتێکە شێوەی بۆ کراوە ؛ وە تا ئەندامەکانی لەشی جیاکراوەتەوەو گیانی بەبەردا کراوە ، وە تا لە دایکی بووەو هاتوەتە ڕووی جیهانو پلەپلە ماوەی زیندەگانی بەسەربردوەو ؛ هەتا دواهەناســـەی ژیانو گەڕانەوەی بۆ لای خودای میهرەبان .

وەصیفەتی ئەو خودایە وایە وەکوو ضەعیفو لاواز پێئەگەیەنێ پاشای ئادەمیزادی پێگەیشتووی خاوەن هێزو دەستەڵاتیشەو ؛ پاشا لە بەردەستیا وەکوو دیلی دەستبەسراوە . وەهەر وەکوو پاشای ئادەمیزادە ؛ بە تایبەتی خاوەن هێزەکان ؛ پەرستیاریشە بۆ ئەو ئادەمیزادانە کە ڕوویان لە خودایەو دڵیان بە یادی ئەو ئاگایە . پەنائەگرم بەو پەروەردگارە لە شـــەڕی ئەو مەخلووقە کە وتوێژەو خەیاڵاتی پووچو بەتاڵ ئەخاتە ناو دڵی ئادەمیزادەوە.

ئەو مەخلووقە خاوەن وەسواسە کە پاشەو پاش ئەڕواتە دواوەو هەر کاتێ یادی خودا بەرانگاری بێ لەدڵ دەرئەچێ • ئەو (خناس)ە کە وەسوەسە ئەخاتە ناو دڵی ئادەمیزادەوە بۆ ئەوە کە ئەیەوێ ڕێگەی راست بگرێ و مەنعیان ئەکەن لە بیرو باوەڕی ڕووناکو کردەوەی چاک • جا خواە ئەو خاوەن وەسوەسە لە جنۆکە بەدبیرەکان بێ یا لە ئادەمیزادە بەد تەدبیرەکان • پەنا بە خودا لەهەردوو لایان •

بزانن ! سیری دووبارەکردنەوەی ناس لەم سوورەتەدا ئەوەیە ئەو ئینسانە کە زۆر داماوی تەربیەتە ئینسانی منداڵە کە لاوازو بێ حاڵە ، یا ئینسانی داماوی بێ ماڵە ، وە ئەو ئینسانە کە موناسبی ئیدارەو سیاسەتی پاشایانە ئینسانی بەهێزو بایی و خاوەن پایەو مایەیە ، وە ئەو ئینسانە کە خاوەن تەمەنو پیرو هۆش و بەراوردە موناسبی حاڵی عیبادەتەو لەگەڵ کەلیمەی (اله)دا موافیقە • واتە ئەو سێ لەفزە کە لەسەر یەک شێوەن بەم گوێرە وەک ئەوە وایە مەعنایان جیابێ •

هەروا ترسان لە وەسوەسە لەبەر ئەوەیە کە وەسوەسە دەوامی کرد ئەبێ بە صیفەتی دامەزراوو ئەبێ بە هۆی کردەوەی خراپو ، دوورکەوتنەوە لە بیرو باوەڕی ڕووناکو کردەوەی چاک ، ئەگەرنا (وسوسە) هەتا لە پایەی وەسوەسەدا بێ بە گوێرەی حەدیثی پیرۆز سەرفی نەزەری لێ ئەکرێ و جێگەی تۆڵە نیە •

پێغەمبەر د فەرمووێەتی : خودا چاوپۆشی لە گەلەکەم کردوە لەوەی بە دڵیاندا بێت تا بە کردەوە یا بە قسە نەیکەن • خودا پەنامان بداو لە خراپە بمانپارێزێ •

دوا وته

سوپاس بۆ خودا له رۆژی دووشەمەی حەڤدەی مانگی (جمـــادی الثانية) له ساڵی هەزارو سێصەدو نەوەدو نۆی کۆچی . ڕێکـەوتی ١٤ی مانگی مایسی ساڵی هەزارو نۆصەدو حەفتاو نۆی زایینیدا له نووسینەوەی ئەم تەفسیری قورئانی پیرۆزه بوومەوه ، له حوجرەی دەرس‌وتنـــاوەی مزگەوتی شێخ عەبدولقادری گەیلانیدا ، له شاری بەغدا .

وه پێویسته بزانن لەم تەفسیرەدا ئەوەی به راســتو بەهێزم زانیوه نووسیومەو ، سەرچاوەی نووسینەکەیشم ئەم کتێبه تەفسیرانەن که لـــەم لاپەڕەدا ناویان نووسراوه : بەیضاوی‌و ، حاشیەی شەهابی خەفاجی . (مفاتيح الغيب) تەفسیری ئیمام فەخری رازی . (جامع احكام القرآن) تەفسیری قورطوبی . (روح المعانی) تەفسیری ئەبو ثەنای ئالووسی . (روح البيان) تەفسیری ئیسماعیل ئەفەندی (جمل) لەسەر (جلالين) . صـــاوی لەسەر (جلالين) . طەنطاوی مەشهوور (خازن) . تەفسیری (أبو السـعود) . (بغوی) . (ابن كثير) . (مدارك) . جگه لەمانەیش کەڵکم له چەند کتێبی شەرع‌و مێژووی باوەڕپێکراو وەرگرتوه .

مەبەس ئەمەیە ئەگەر شتێکی واتان دی باش نەهاته پێش چـاوتان بگەڕێنەوه بۆ ئەم سەرچاوانەو راستی بدۆزنەوه . من خۆم وا دانانێم کـــه هەڵەم نەکردبێ‌و ، کەس نیه لەم مەیدانەدا له هەڵه دوور بێ ، مەگەر یەکێ خودا بیپارێزێ .

وه مەبەستم له نووسینی ئەم تەفسیره خزمەتی : دینه بۆ هاوزمانەکانمەو،

ئاگربڕیشە لە هەندێ شت کـە هەن لەناواو لەمەولا ئەنووسرێن ؛ چونکی تەفسیری قورئان شوێنی ئەوە نیە کە هەرکەسێ بە ئارەزووی خۆی دەمی بۆ ببا • خودا هەموو لایەکمان یارمەتی بدا بۆ خزمەتی ئایینی ئیسلام •

وە من خـۆم ناوم عەبدولکەریم ، کوڕی محەمەد ، کـوڕی فـەتاح کوڕی سلێمان ، کوڕی مصطەفا ، کوڕی محەمەد • ئەمـــانە لە کوردی شارەزوورنو لە هۆزی ناسراو بە (هۆزی قازی)ن کە دانیشتووی مەرکەزی ناحیەی شارەزوور (سید صادق)و چواردەوری ئەو مەرکەزەن •

صەد نەسەب بە فیدای کەمێ حەسەب بێ
یـــانی حەســەبێ لەگەڵ ئەدەب بێ
ئـەدەب ئـەوەیە بـە یاســـای رەهبەر
عومری عەزیـزت بگـات بـــە ئەمـەر

جا پاش ئەمانە بـەم پارانەوە لە خودای (ارحم الراحمین) دوایی بە نووسینم دێنمو بە جۆشی دڵو دەروون ئەڵێم :

پارانەوە

(یاحی یا قیوم ، واجب الوجود)
سەرچاوەی ئیحسان کانی فەیض و جوود
یا پەروەردگار هەموو مەوجوودات
زانا بە ئەحوالّ کوللی و جوزئییات
خاوەن ئیرادەی بوونەوەر هەموو
هەرچی ویستت بوو ، چی نەتویست نەبوو
خاوەن قودرەتی تەواوی رەها
بە بێ (لیت) و (لو) ، (لعل) و (عسی)
خواستت بوو لە کار عالەم سەیرانە
کە لای‌دا لە بار عالەم حەیرانە
بە مەیلت جیهان باخ و گولّزارە
بێ مەیلت دنیا مەڵبەندی خارە
بۆ ظوهووری نور (ختم الانبیاء)
دنیا بوو بە جێی ئەنوارو ضیا
کیتاب و سوننەت ئیعتیقادی دین
ئوصوول و فوروع بە یاسای ئایین
سەروبەر گۆڕا رووی زەوی یەکسەر
بوو بە مەدرەسە بۆ بەرزی بەشەر
دەوری کزی هات زاناکان نەمان
گز بوو رشتەی تاك پەیمان و ئیمان
جیهان بوو بە جێی ئاشووب و جیدال
جیدالی بێ سوود سەراسەر ضەلال
ئەویان ئیرادەو رەحمەتی تۆ بوو
ئەمیش هەر خواست و حیکمەتی تۆ بوو

یانی کاری تۆ هەمووی حیکمەتە
دووەم لە هەرچی شوبهەو توهمەتە
ئەوەی لە دڵدا خاوەن شوعوور بێ
روناکی دڵی پڕتەوی نوور بێ
ئەزانێ هەر تۆی دارای کیبریا
هەر تۆی تەوانای لە هەردوو دنیا
کافر بە موئمین ، موئمین بە کافر
ظاهیر بە باطین ، باطین بە ظاهیر
زەلیل بە عەزیز ، عەزیز بە زەلیل
هەرتۆی بە راستی ، نایەوێ دەلیل
بەڵێ ئەم دنیا جێگەی ئەسبابە
بەڵام ئەسبابیش لە لای وەهابە
(اذا اردت هیئات الاسباب)
(وان لم ترد لم یبق الحساب)
ساخودا بە حەق پەیمانو ئیمان
دەرگای تەوفیقت گوشاد کە لێمان
تەوفیقمان بدە بۆ سلووکی رێ
رێی مەقسوودی رەزای تۆی لێبێ
رەبی بە بەهای کیبریای زاتت
بە ئەسراری فەیض ئەسماو صیفاتت
ئەنا بۆ تۆیە ستایش بۆ تۆ
سوپاس بۆ تۆیە نومایش بۆ تۆ
درود بۆ هەموو رەهبەرانی تۆ
بۆ یاوەرانی دلبەرانی تۆ
من بەندەی بەندی رێی مەبەستی تۆم
گیرۆدەی داوی بەستەی رستی تۆم
لە تۆوە گەییم بە بوونەوەری
بە مایەو پایەو ، بە بەهرەوەری

بـــه بێنیشـــانی گەییـم بـه نیشـــان
لە بێ شـانیەوە گـەیشـتم بـه شـــان
خوێنـدم موتالای رووی ئافاقـم کـرد
سـەیری مەیدانـی شـای بوراقـم کـرد
ئاسـمانـم دی رۆژو مـانگ هـەردوو
سـتارەی ئـەوجـی پرتـەوداری تـــۆ
سـەیری سـەرزەوی‌و نشـیوو باڵا
رەنگـاو ڕەنگـی دەشـت بە کـاڵاو ئاڵا
حاڵـی بووم هـەموو فـەیضی وجوودن
پرتـەوی خواسـتی زاتـی مەعبـوودن
بێ گیـان‌و گیانـدار ، بێهۆش‌و هۆشیار
هەمـــوو ئاثـارن بـــۆ پـەروەردگـــار
بێ ئیرادەی تـــۆ وجوودیـــان نابـــێ
بە بێ جوودی تـۆ مەفسـوودیـان نابـێ
ئـەوەی نـەمدیـوو بـه چـاوی خەیاڵ
لـه پایـەو مایـەو جاهـو شـانو حاڵ
هەموت کەرەم کـرد بـه فەیضی ئیحسان
بۆ ماضی‌و حاڵو موسـتەقبەل یەکسـان
بەرابـەر بـه گشـــت ئـەم نیعمەتانـه
بێ سـوپاسـیم کـرد لـه رووی زەمانه
بـــێرو بـــاوەڕی نـابـــوودو لاواز
بەدیشـی بە بۆیـەی چـەنرازو نیـــاز
ئـەر کارێکـم کـرد لـــەم رووی جیهانه
هەمـــوو تێکـەڵـی عەیبـی پەنهانـــه
یانـی تێکەڵـــی خـەمیرەی غـەشـــه
بـه ظاهـیر سـپی‌و ، بـه باطـین رەشـه
گـەر بیانکێشـــی بـه عەدلـی مـیزان
لـه هـەزارا یـەکنایێتـــه مـەیـدان

هیچ نەما وەلام وەڵا وەبێللا
مەر (لا تقنطوا من رحمة الله)

* * *

ساخودا بە حەق خودایی زاتت
بە فەیضی ئەنوار جیلوەی صیفاتت
بە ئەسمای حوسنا ، بە ئیسمی غەففار
بە پەردەی رەحمەت لە سیری سەتتار
بە میهرەبانی رەحمانو رەحیم
بە نووری نافیع ، بە فەیضی حەلیم
بە ئارامی دڵ لە حیلمی زاتت
بە فەیضی وەهھاب عالی صیفاتت
بە رەحمەتی عام بۆ هەموو عالەم
لە بابە نادەم هەتا بە خاتەم
بڕوانە بۆمان بە شێوەی ئیحسان
عەفوومان بکە لە باری عیصیان
دەرگای رەحمەتت واز بکە بە عام
بەرەوڕووی ئەهلی میللەتی ئیسلام

* * *

بە لەطافەتی مەلایکانت
بە قودسییەتی موقەڕڕەبانت
بە هەڵگرانی عەرشی عەظیمت
بە مەشغوولانی ذیکری تەعظیمت
بە مەئموورانی زەوی و ئاسمان
بۆ نەفسو مالّو حاڵی خاصمان
بە خامەو نامەی کەتەبەی کیرام
بە مەلائیکەی حەفەظەی ئەنام
(ان کل نفس لما علیها)

حافیظ بەدەوام (ناظر الیها)
بە موناجاتی حەزرەتی ئادەم
بە دەرزی ئیدریس بۆ ئەهلی عالەم
بە نەوحی نائیح ، بە کەشتی نەجات
بە هوودو صالح خاوەن موعجیزات
بە ئیبراهیمی (خلیل الرحمن)
لە کوورەی ئاگر گەیشت بە ئامان
دەسبەرداری رۆح بۆ رەزای جەلیل
بە هەدیی فیدیەی زاتی ئیسماعیل
بە صەبرو صیدقی مەواوودی جەلیل
یانی حەزرەتی مەولا ئیسماعیل
بە تەرکی خەلیل بۆ ئەوو هاجەر
لە چۆلی حیجاز بە ئەمری داوەر
بە ئیشی هەجری حەزرەتی یەعقووب
لەسەر فیراقی یوسفی مەحبووب
بە ویردو بەلای ئەیووبی نازار
بە صەبری لەسەر میحنەتو ئازار
بە دڵئازاریی حەزرەتی موسا
لەسەر نەفامیی قەومی نارەسا
بە شەرمی هاروون لە موسای جەلیل
بە لاڵەو پاڵە ، دەخیل صەد دەخیل
بە زەکەریایو ، بە شەرمی یەحیا
بە زوهدی عیسا لە خۆشی دنیا
بە ذیکری یونس لە قەعری دەریا
بە وتاری حەق ، بە دڵی وریا
بە جیلوەی نووری ئەعلای محەمەد
بە نەصری مەلەک بۆ عەونو مەدەد
بە خولقی گەورەی عەظیمی ذاتی

بـه صەبرو صـیدق‌و باقـی صـیفاتـی
بـه مـوعجیزەکـەی قورئانـی موبـین
عوموومـی دەعـوەی لـه بـۆ عالـەمین
بـه هـەناردنـی بـۆ چینن‌و بەشـەر
بـۆ تەوحیـدی حـەق (اللـه اکـبر)
زەحمـەت کێشـانی شـای پێغەمـەران
لـه رێی تەربییەی گشـت بێخەبـەران
بـەو زەحمەتانـه کـه هاتنـه بـەر رێی
کـه بوون بـه باعیث هیجرەتـی لـه جێی
بڕوانـه بۆمـان بـه شـێوەی ئیحسـان
عـەفوومـان بکـه لـه باری عیصـیان
دەرگـای رەحمـەتـت بکـەوە لێمـان
بـه هەمـوو ئەهلـی ئیسـلام‌و ئیمـان

* * *

بـه ئیخلاصـی دڵ بـۆ یـارانـی پـاك
یانـی ئەصـحابـی سینەو دڵ رووناك
بـه فیـداکـاری گـردی یـانـی
لـه دوژمنانـی جـەفـاکـارانی
به صـەفی مەرصووص بۆ مەیدانی حەرب
بـه خوێنی شەهید ، بـه زاماری ضەرب
به ئەهلـی بـەدرو ، حونەین‌و ، ئوحـود
فیداکـاریـان بـۆ شـەخصی ئەحمـەد
بـه خوێنی لاشـەی شەهیدانـی جەنگ
بێبـاك لـه ئازار ، لـه ژاری خـەدەنگ
بـه ئیمامـانی خـاوەن ئیجتیهـاد
بۆ نەشری ئـەحکام ، بـۆ تەمێـی عیباد
بـه خادیمانـی کیتـاب‌و سـوننەت

حوففاظی قورئان بێ مزدو مننەت
بە حافیظانی حەدیثی شەریف
بە جامیعانی مەسنەدی لەطیف
بە ئەهلی تەدوین بۆ عولوومی دین
لە بۆ مانەوەی ئوصوولی ئایین
بە تەحریری عیلم ، بە جەمع و تەئلیف
بە تەقریری بەحث ئوستادی ظەریف
بە طالیبانی عیلم و مەعریفەت
لە غەیبیدا بە هەزار زەحمەت
بە نووری صەفای ئەولیای ئەعلام
بە تەوجیهی دل ، بە ئیرشادی عام
بە تەوەججوهاتی بە نیگای چاوان
بە فەیضی شامیل بۆ رۆحی رەوان
بە مەدەدکاری ئەولیای دێبەند
بە غەوثی بەغداد ، شاهی نەقشبەند
بە ئەقطابی چەرخ ، ئەوتادو ئەبدال
بە مەشایەخی خاوەن وەجدو حاڵ
بە سالیکانی موخلیصی دڵپاك
بۆ ئیطاعەی حەق زرنگ و چالاك
بە فەیض بەخشی ئەصحابی تەمکین
بە تەنویری دل لە بۆ سالیکین
بە سیری سینەی ئەربابی طاعەت
کە ئەبێ بە هۆی فەوزی سەعادەت
بڕوانە بۆمان بە نیگای ئیحسان
عەفوومان بکە لە باری عیصیان
دەرگای رەحمەتت بکەوە لێمان
لە هەموو ئەهلی ئیسلام و ئیمان

* * *

بـه سەردارانـی خـاوەن عـەدڵو داد
مایـەی ئاسـایش بـۆ هـەمـوو عیبـاد
بـه دڵسـۆزانـی گشـت موسوڵمانـان
لایـەنگیرانـی ئیسـلامو ئیمـان
بـه دڵپاکانـی خـاوەن عیلـمو عـەیـن
بـه موصـلیحانـی فەسـادی مابەیـن
بـه خێرۆمـەنـدان بـۆ رۆژی نەهـات
خـاوەن پەناکـان لـه کاتـی هـەیهـات
بـه تاوانبەخشـان لەگـەڵ دەسـتەلات
بـه صـەرفـی مـاڵ بـۆ داماوو لات
بـه حـەقویژانـی مەجلیسـی میـران
بـه ئامـۆژگـاری گـەورە وەزیـران
بـه موعینانـی شـەخصـی لێقـەومـاو
بـه حاڵ ، یـا بـه ماڵ ، یا بڕبنـی داو
بـه ئەهلـی تـەدبیر لـه نەهـاتیـدا
بـه خـاوەن نانـان لەگـەڵ قـاتیـدا
به هەرکەس مەیلی لەسـەر خزمـەت بێ
خزمـەتێکی وا مایـەی رەحمەت بـێ
بڕوانـه بـۆمـان بـه نیگـای ئیحسـان
عـەفوومـان بـکه لـه عەیبو نوقصـان
دەرگـای رەحمـەتت بکـەوه لێمـان
رزگـاری بـده بـه ئەهلـی ئیمـان

* * *

بـه جۆشـی سینەی دایـەو بابـەی لاو
بـۆ کوڕی لاوی لـه گـەل بـەجێمـاو
بـه تـاوی جگـەر بـۆ رۆڵەی منـداڵ
کـه دێتو ئـەڕوا کاتـی گـڕو گـاڵ

بـه کزەی سینەی کچو خوشـکی چـاك
بـۆ مـەرگـی بـاوكو برای دڵڕوونـاك
بـه پۆلـی یـاران لـه مەدرەسـەی دیـن
کـه لـه هەیەك ئەبڕێـن له رووی سەرزەمین
بـه دووریی ئوسـتاد بـه مەرگـی ناکـام
بـه چۆڵـی حوجـرەو مەدرەسـەو مەقام
بـه قەبوولـی تـۆ بـۆ دۆعای دامـاو
بـه دۆعـای مەظلـووم به حەق لێقەومـاو
بـه نەشـەی شیفا لـه بـۆ نەخۆشـان
بـه یومنی وەفـای بـۆ حەق تێکۆشـان
بـه سـروەی رەحمـەت کاتـی بەربەیـان
بـه ئەهلـی ئەوراد لـه زومـرەی ئەعیان
بـه سۆزی غەریب مەهجووری وەتـەن
دوور لـه سـەیرانگـاو سەراوی دڵبەند
نـه یـار ، نه دڵدار ، نه ئاشنای نەو ،
نـه چـرای رووناك بـۆ تاریکـەشـەو
نه مەحرەمـی راز ، نـه حاڵزانـی حـاڵ
نـه نـازو نیـاز ئـەربابـی کـەمـاڵ
بـه کزەی دەروون ، بـه ئیخلاصـی تام
لـه دەرگـای خودای حەیـی لایـەنـام
بڕوانـه بۆمـان بـه نیگای ئیحسـان
ببـووره لێمـان لـه عـەیبو نوقصـان
دەرگـای رەحمـەتـت بکـەوە لێمـان
خـەڵاتـی نەصرەت ببـەخشـە پێمـان
تا بـژی (نامـی) بـه رووی دنیـاوە
ئەنجامـی خـێر بێ دەم بـه دۆعـاوە

بۆ مێژوو

لە دوادوایی حەفتاکاندا کە دەچوومە خزمەتی مامۆستا مەلا عبدالکریمی مدرس دەمبینی بەگەرمی خەریکی نووسینەو ، سەرو مڕ کاتی خۆی بۆ نووسینی تەفسیری قورئان تەرخانکردوە .

لەو کاتانەدا کە بە نووسینەوەی تەفسیرەکەوە خەریك دەبوو جارجار سەری هەڵدەبڕیو دەیفەرموو : ئەگەر یەکێك ببوایە سەرپەرشتی چاپی ئەم تەفسیرەی بگرتایەتە ئەستۆی خۆی شتی چاك بوو ! مەبەستیشی لەمە ئەوە بوو بە گوێی منیدا دەدا ، بەڵام من خۆم لێ گێل دەکردو نەمدەویرا خۆم بە خاوەنی باسی وا بکەم !

تا دوایی مامۆستا لە نووسینەوەی تەفسیرەکە بوەوە ، ئەوجا رووبەڕوو داوای لێکردم و ، رووی لێنام کە ئەو ئەرکە بگرمە ئەستۆ . بەڵام من هەر **پرکێشیم نەدەکردو لە خۆم رانەدەبینی شان بدەمە ژێر باری وا گەورەو** گرانو ، لەو لایشەوە داواکەی مامۆستام پێنەدەدرایە دواوەو . لەقسەدەرچوونیم لەلا گران بوو ، بە تایبەتی بۆ کارێکی پیرۆزی وا کە لە ژیاندا کەم هەلی وا هەڵدەکەوێ ، بۆیە بەترسێکەوە سەرم بۆ داواکەی مامۆستا لەقاند ، بەڵام بۆ یەك بەرگو نەك بۆ هەموو تەفسیرەکە .

دەستم بە نووسینەوەی بەرگی یەکەم کردو خودا یارمەتی دام هەرچەند ئەرکێکی زۆری هەبوو ، گەلێ ماندووبوونو شەونخوونی تێدابوو ، خودا زۆر کۆسپو تەگەرەی لەسەر رێگەدا لابردو نووسراوەکە رێگەی چاپخانەی **گرتەبەرو ، بە ئەرکو رەنجێکی لە نووسینەوەکەی زیاترەوە لە چاپخانە** دەرچوو گەیشتە بەردەستی موسوڵمانان .

وەك بڵێی یەکەم هەنگاو زۆر گرانو ترسناك بوو ، دوای ئەوە دیم خەریکم دەق بەکارەکەوە دەگرمو ، ئەگەر منیش دەستی لێهەڵبگرم ئــەم تەفسیرەیش وەکوو تەفسیرەکانی دیکەی کوردی بە نیوەچڵ ئەمێنێتەوەو ، کەس نیە بچێتە ژێر ئەو بارە ، بۆیە (دەست لە دەستو قووەت لە خودا) شانم لێ شل‌کردو بەشێکی زۆری کاتو ئیســراحەتی خۆم ــ بگرە کاتی ماڵو منداڵیش ــ بۆ تەرخان کردو پتر لە چوار ساڵی پێوە خەریك بووم ، کە دوو ساڵیان بە بەریەوە ئەرکی سەربازیشم بە ئەستۆوە بوو •• تا ئەنجام خودا یارمەتی دامو کارەکەم گەیاندە ئەنجامو ، ئیستە کە لە نووسینەوەی هەر حەوت بەرگەکەی بوومەتەوە سەری کورنووش بۆ خودای مــــەزن دەخەمە سەر زەویو ، سوپاسگوزاریم پێتەواو ناکرێ کە یارمەتی دام بۆ ئەم کارە گرنگەو پیرۆزە ؛ کە ئەگەر یارمەتی ئەو نەبوایە هەرگیز نەمدەتوانی شتی وا بکەم •

هەر لە سەرەتاوەو لە دەرچوونی بەرگی یەکەمەوە چاوەڕوانی ئەوەم دەکرد ــ وەك هەر کتێبێکی کوردی ــ لە سەری بنووسرێو ، لایەنەکانی هەڵبسەنگێنرێ ، بەڵام تا ئیستە جگە لە هەندێ قسەی ئەمو ئەوو ــ ئەویش دوور بەدوور ــ هیچمان نەدیو نەبیست •

ئیستەیش کە تەفسیرەکە تەواو بوە بە پێویستی دەزانم هەندێك شت روون بکەمەوە :

یەکەم : ماموّستا ئەم تەفسیرەی لە نۆ دەفتەردا نووسیوەو ، هەر یەك جاریش نووسیویەتیەوە ، واتە دەتوانم بڵێم پاکنووسی نەکردوە • ئــەو دەفتەرانەیش دوای ئەوەی من جارێکی دیکە نووسیومنەوە داومنــەتەوە خزمەت ماموّستاو دەفتەرەکان وەك خۆیان لە لای ماونەتەوە ، ئەمڕۆ بێ یا سبەی ئەو دەفتەرانە بە رێزەوە لە شوێنی تایبەتیدا هەڵدەگیرێنو ، لەوانەیە

لێکۆڵینەوەیان لەسەر بکرێ و ، لەگەڵ چاپەکەدا بەراورد بکرێن ؛ لەبەر ئەوەی لە داهاتوودا گومانێك روو نەدات دەڵێم : لە سەرەتاوە مامۆستا سووربوو لەسەر ئەوە کە چۆنی نووسیوە من وا بینووسمەوە ، جگە لە رێنووس و هەندێ پێویستی نووسینی تازە هیچ جۆرە دەستکارییەکی نەکەم .

کە دەستم بە نووسینەوە کردو کەوتمە ناو باسەکەوە دەبینم لەبیرچوون و کەم و کوڕیی لە کارەکەی مامۆستادا هەیە، گەلێ جار تەفسیرەکەم هەڵگرتوەو چوومەتە خزمەتی و ، شوێنەکان چاك کراون . زیاد لەمە نووسینەکەی مامۆستا کوردییەکی لەصەداصەد نیەو ، گەلێ وشەی عەرەبی تێدایە ، منیش لە کاتی نووسیندا کە وشەیەکی عەرەبیم دیبێ و وشەکوردییە بەرانبەرەکە ڕەسـاو دامەزراو لە دەستدا بووبێ ڕێگەی ئەوەم بە خۆم داوە ئاڵو گۆڕم کردبن ؛ کاتی وایش هەبوە تەفسیرەکەی مامۆستا تەرجەمەی حەرفیی بوەو ، ئـەو شێوەیش بە ئاسانی مانا بەدەستەوە نادات ، هەندێ جار هاتووم ئەو مانایەم هەڵوەشاندوەتەوەو ، خۆم جارێ تر ــ بێ گۆڕینی مەبەستو ماناکە ــ بە شێوەیەکی دیکە دامڕشتوەتەوە .

بە تایبەتی لە بەرگەکانی دواییدا مامۆستا ــ وەك زۆربەی دانەران ــ هەندێك ماندووبوونی پێوەدیارەو ، بە گوێرەی توانا ویستوومە ئەو لایەنانە پڕبکەمەوە کە ماندوێتی کاری کردوەتە سەریان .

دوەم : ئەم تەفسیرە هەموو شتێك نیە لە تەفسیری قورئاندا بەکوردی و ، هەموو لایەنێکی تەفسیری نەگرتوەتەوە ، ئەمەیش زۆر ئاساییەو جێگەی سڕودوو نیە . گەلی عەرەبی براو دراوسێی ئێمە روو تترین بەڵگەی ئـەم قسەیە ، لەگەڵ ئەوەدا کە قورئان بە زمانی خۆیانەو صەدان ساڵە خزمەتی قورئانەکە دەکرێ و ، دەیان تەفسیری گەورەی جۆراوجۆری بۆ نووسراوە ،

هێشتا هیچ تەفسیرێکیان نەگەییوەتە چلەپۆپەی مەبەستو کارەکەی یەکسەرە نەکردوەتەوە •

ئەم تەفسیرەیش لەگەڵ ئەوەدا کە هەموو شتێك نیەو . گەلێ لایەنی قورئان هەیە لێرەدا باسیان لێنەکراوە •• دەبێ بە چاوی ڕێزو بەگەورەگرتنەوە سەیری بکرێ . ئەوەندە بەسە کە یەکەم تەفسیرێکی کوردییە بەم شێوە بە تێروتەسەلیو تەواوی دەست خوێندەواران کەوتبێ• جگە لەوەیش کە ئەرکی چاپو هەڵسووڕاندنی کارەکانی تەنها بە ئەستۆی خۆمانەوە بوەو هیچ دەسگایەك یارمەتی بۆ لەچاپدانی نەداوەو ؛ بارو دۆخی چاپەمەنی کوردیش لە گیانی خۆیدا سەختو دژوارەو سەرباری گەلێ ئەرکی دیکەیە •

سێهەم : بە گوێرەی توانا هەوڵمداوە چاپەکە بێ هەڵە بێو . بە پوختی بگاتە دەستی خوێندەواران . لەم کاردیشدا خودا سەری‌خستمو . تا ئەندازەیەکی باش تێکڕای تەفسیرەکە بێ هەڵەو ناڕێکی دەرچوو ؛ ئەگەر تاکو تەرایەك هەڵە بوێرابێ لە چاو قەوارەی کتێبەکەو تەنگوچەڵەمەی چاپەمەنی کوردیدا جێگەی سەرنج نیەو . دەتوانم بڵێم : لەم ڕوەیشەوە یەکەم کتێبی کوردییە بەم قەوارە ئاوا بە پوختی چاپکرابێ •

محەمەدعەلی قەرەداغی

بابەت‌و سەرباسەکانی ئەم بەرگـە

لاپـەرە	بابـــەت
٣	ســـوورەتی موجادەلە
٤	باسی ئەوسی کوڕی صامیت‌و خەولەی خێزانی
٥	بزانـــن !
٨	بزانـــن !
١٠	باســـی نەجواو قســـەی پەنامەکیی
١٢	ئادابـــی دانیشـــتن‌و کۆمـــەڵ
١٦	ئەوانەی دوژمنایەتی خوداو پێغەمبەر دەکـــەن رســـواو داماون
١٨	ســـوورەتی حەشـــر
١٨	رووداوی بەنونەضیر
٢٠	هۆی هاتنەخوارەوەی (ماقطعتم من لینة)
٢٢	بزانـــن !
٢٥	بزانـــن !
٢٧	کردەو وتاری مونافیقەکـــان
٢٩	بزانـــن !
٣٣	ســـوورەتی مومتەحینە
٣٣	بەسەرهاتی حاتەبی کوڕی بەلتەعە
٣٥	حەزرەتی ئیبراهیم شیاوی ئەوەیـــە پەیڕەوو پێشڕەوتان بـــێ
٣٨	چۆن ڕەفتار لەگەڵ ئافرەتە کۆچکردوەکاندا کراوە ؟
٤١	بزانـــن !
٤٢	پێغەمبەر ـــدـــ چۆن بەیعەتی لەگەڵ ژناندا کرد ؟
٤٤	ســـوورەتی صـــەف
٤٨	بزانـــن !
٥٠	ســـوورەتی جومعـــە
٥٤	بزانـــن !
٥٧	ســـوورەتی مونافیقوون
٥٩	هۆی هاتنەخوارەوەی (لا تنفقوا علی من عند ...)
٦٠	هۆی هاتنەخوارەوەی (لئن رجعنا الی المدینة)
٦٤	ســـوورەتی (تغابن)

لاپەڕە	بابەت
٦٥	دۆعاو چاکە بەلاّ دەگێڕنەوە
٦٧	رۆژی (تغابن)
٧٢	سووڕەتی تەلاّق
٧٣	لێرەدا چەن باسێ هەیە :
٧٧	چۆن ڕەفتار لەگەڵ ژنی تەلاّقدراودا دەکرێ ؟
٧٨	عیددەی ئەو ژنانەی لە حەیزچوونەتەوەو ئەوانەیش کە حەیزیان پێدانەهاتوە .
٧٩	بزانن !
٨٠	ژنی تەلاّقدراو لە کوێ دادەنرێ ؟
٨١	بزانن !
٨٤	چەردەیەك دەربارەی حەوت ئاسمان
٨٧	سووڕەتی تەحریم
٨٨	لە نێوان حەزڕەتو خێزانەکانیدا
٩٢	سوێندو ظیهار
٩٤	ئەی خاوەن باوەڕەکان تەوبەی نەصووح بکەن
٩٥	ژنی فیرعەون نموونەی بالاّی خاوەن باوەڕانە
٩٦	هەروەها مەریەمی کچی عیمران
٩٩	سووڕەتی (مولك)
٩٩	هەندێك دەربارەی مردن (موت)
١٠١	جا بزانن لەم ئایەتەدا چەن باسێ هەیە :
١٠٤	شێوەیەکی دۆزەخو سزای کافران
١٠٥	ئەوانەی لە پەنامەکیدا لە خودا دەترسن پاداشیان گەورەیە
١٠٦	ئایا لە خودا ئەمینن کە ...
١١٠	سووڕەتی قەلەم
١١١	پەیڕەوی درۆزنانو ... مەکە
١١٢	بەسەرهاتی باخەکەی یەمەن
١١٥	ئەوانەی خۆیان دەپارێزن بەهەشتیان بۆ هەیە
١١٥	ئایا موسوڵمانانو تاوانبارەکان چونیەکن ؟
١٢٠	سووڕەتی (الحاقه)
١٢٢	دیمەنێکی قیامەت
١٢٨	سووڕەتی مەعاریج
١٢٩	ئەوان قیامەت بەدوور ئەزانن و نێمە

لاپەڕە	بابەت
١٣٠	ئادەمیزاد تیانەوەستاوە
١٣٤	سووڕەتی نووح
١٣٥	بەسەرهاتی نووحو دۆعاکردنیو ...
١٤٢	سووڕەتی جین
١٤٢	بزانن !
١٤٢	جینەکان لە چەن شوێندا قورئانیان لە پێغەمەر بیستوە ؟
١٤٨	بزانن !
١٥٢	جارێکی دیکە دەربارەی گوێگرتنی جین لە قورئان
١٥٥	هەندێك دەربارەی غەیبو کەرامەت
١٥٨	سووڕەتی (مزمل)
١٦٠	لێم گەڕێ بۆ بڕیاوەڕە خاوەن نازو نیعمەتەکان
١٦٢	شێوەو ئەندازی شەونوێژی پێغەمەر ـ د ـ
١٦٥	سووڕەتی (مدثر)
١٦٦	ئایا (مدثر) یەکەم سووڕەتە کە هاتوەتە خوارەوە ؟
١٦٧	لێم گەڕێ بۆ ڕێحانەی قورەیش
١٦٨	بەڕپرسیارانی دۆزەخ نۆزدە مەلائیکەن
١٧٣	سووڕەتی قیامەت
١٧٤	بزانن !
١٧٨	ئادەمیزاد هەمیشە پەلەیەتیو حازرخۆرە
١٧٩	بزانن ! لەم شوێنەدا چەن باسێ هەیە :
١٨٣	سووڕەتی ئینسان
١٨٤	کافران کۆتو زنجیریان بۆ ئامادەکراوە
١٨٤	ئەوانەیش کە پەیمانی خۆیان جێبەجێ دەکەن بەهەشتو ... بۆ ئامادەکراوە
١٩٠	بزانن ! لێرەدا چەن باسێ هەیە :
١٩١	شیعر
١٩٣	سووڕەتی مورسەلات
١٩٤	کاتێ ئەستێرەکان ئەکوژێنەوەو ...
١٩٦	بە کافرەکان دەگوترێ : بڕۆن بۆ لای ئەوەی باوەڕتان پێنەدەکرد
١٩٩	سووڕەتی نەبەء
٢٠١	ڕۆژی قیامەت کاتو ڕۆژی دیاریکراوە

لاپەرە	بابەت
٢٠٢	شوێن‌و پاداشی یاخی‌یەکان
٢٠٣	پاداش‌و شوێنی لەخوداترسەکان
٢٠٥	سووڕەتی نازیعات
٢٠٦	مووسا لە کێوی طووردا
٢٠٧	بزانن !
٢٠٨	ئایا دروستکردنی نێوە کرانە یا ئاسمان ؟
٢٠٩	کاتێ کە بەڵای گەورە هات
٢١٠	دەربارەی قیامەت پرسیارت لێ دەکەن
٢١٢	سووڕەتی (عبس)
٢١٢	هۆی هاتنەخوارەوەی (عبس)
٢١٣	بزانن !
٢١٤	ئینسان بۆ ناڕوانێ تا بزانێ لە چی دروستکراوە
٢١٦	جا کاتێ کارەساتە سامناکەکە هات
٢١٨	سووڕەتی تەکویر
٢٢٠	بزانن ! لەم شوێنەدا چەن باسێ هەیە :
٢٢٢	سووڕەتی (انفطار)
٢٢٣	شیعر
٢٢٦	سووڕەتی (مطففین)
٢٢٧	نامەی فاجیرەکان لە (سجین) دایە
٢٢٨	کیتابچەی پیاوچاکان لە (علیین) دایە .
٢٣٢	سووڕەتی (انشقاق)
٢٣٢	ئەوانەی نامەیان دەدرێ بە دەستی ڕاستیانەوە
٢٣٧	سووڕەتی بوروج
٢٣٨	بەسەرهاتی (اصحاب الاخدود)
٢٤٠	ئەوانەی خاوەن باوەڕەکان گیرۆدەو دووچار ئەکەن
٢٤٤	سووڕەتی طاریق
٢٤٦	سووڕەتی (اعلی)
٢٥٠	سووڕەتی غاشیە
٢٥٤	سووڕەتی فەجر
٢٥٩	سووڕەتی بەلەد
٢٦٣	سووڕەتی شەمس
٢٦٦	سووڕەتی لەیل

لاپەڕە	بابەت
٢٦٩	سووڕەتی (ضحی)
٢٧٢	سووڕەتی شەرح (انشراح)
٢٧٦	سووڕەتی تین
٢٨٠	سووڕەتی عەلەق
٢٨٥	سووڕەتی قەدر
٢٨٥	لەم شوێنەدا چەن باسێ هەیە
٢٨٩	سووڕەتی (بینە)
٢٩٢	سووڕەتی زەلزەلە (زلزال)
٢٩٤	سووڕەتی (عادیات)
٢٩٦	سووڕەتی قاریعە
٢٩٨	سووڕەتی (تکاثر)
٢٩٩	لەم سووڕەتەدا سێ باس هەیە :
٣٠٤	سووڕەتی عەصر
٣٠٦	سووڕەتی (همزه)
٣٠٨	سووڕەتی فیل
٣١٠	سووڕەتی قورەیش
٣١٢	سووڕەتی ماعوون
٣١٤	**سووڕەتی کەوثەر**
٣١٧	سووڕەتی (کافرون)
٣١٨	سووڕەتی نەصر
٣٢٠	سووڕەتی (مسد) ، یا (لهب)
٣٢٢	سووڕەتی (اخلاص)
٣٢٤	لێرەدا چەن باسێ هەیە :
٣٢٧	سووڕەتی (فلق)
٣٢٩	سووڕەتی (ناس)
٣٣١	دوا وتە
٣٣٣	پاڕانەوە
٣٤٢	بۆ میژوو

راستکردنەوەی هەڵەیەك

لــە ئایەتی (۲۷)ی سووڕەتی فاطیردا مانای (وغرابیب سود)مــان بــە قەلەڕەشــی زۆر ڕەشــ لێــداوەتەوە . بــەڵام راســت وایە بنووســرێ : (چیای زۆر ڕەش) .

ســوپاس

زۆر سوپاسی برای بەنرخم کاکە شێخ عومەر ئەحمەد نیظامی دەکەم کــە لە هەڵەگیریی ئەم بەرگەدا یارمەتییەکی دڵسۆزانــەی دام . خودا وێنەی زۆر بکــات .

نرخی (دوو) دیناره

رقم الايداع في المكتبة الوطنية ببغداد
(١٠٨٦) لسنة ١٩٨٤

دار الحرية للطباعة ـ بغداد
١٤٠٤هـ ـ ١٩٨٤م